

Tudományágak találkozása mentén: Vámospércs városiasodási folyamatának bemutatása 1990-2019 között

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a néprajz tudományágban

Írta: Sándor Vivien okleveles néprajz mesterszakos bölcész

Készült a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi doktori iskolája
(Néprajz programja) keretében

Témavezető: Dr.
(olvasható aláírás)

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 20... ..

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

A nyilvános vita időpontja: 2022.

Doktorjelölti nyilatkozat

Én Sándor Vivien teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljeseek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.

Debrecen, 2022. augusztus 30.

Sándor Vivien s.k.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés	2
1.1. A kutatói attitűd, kutatóként a terepen	3
1.2. Az értekezés felépítése	4
2. Céljaim ismertetése	5
3. A kutatás bemutatása	6
3.1. Egy konferencia párhuzamosságai	7
3.2. A kutatás ismérvei, jellemzői	11
3.3. Terminusok használata terepen, a városfogalom értelmezése kutató szemszöggel	12
3.4. Hipotézisek	14
4. Tudománytörténeti áttekintés, a helyi és szakirodalmi források	15
4.1. Rövid történelmi előzmények	15
4.2. Tudományterületek, mint kutatási sémák	16
4.3. A városiasodás kutatása a társadalomföldrajz területén	17
4.4. A városiasodás, városkutatás a társadalomtudományokban	18
5. A kutatás elhelyezése a néprajztudományban: terminusok, kutatási területek	20
5.1. Vámospércs elhelyezése a településnéprajz kereti között	20
5.2. Vámospércs társadalmi kutatásának problematikája	23
5.3. Áruklódó településkép	25
5.4. Vámospércs tipikussága és atipikussága	26
5.5. A helyi kultúra körvonalai	28
5.6. A kutatás elhelyezése a tudományágon belül	29
5.7. Urbanizáció, városodás, városiasodás	30
6. Néprajztudomány szakirodalmi és terminusok	32
7. Monográfia, helyi sajtó	36
7.1. A Vámospércsi Hírek elemzése. A helyi sajtó, mint elsődleges forrás szerepe a kutatásban	38
7.2. A Vámospércs várossá fejlődésének bemutatása a Vámospércsi Hírek cikkein keresztül	44
7.3. A városi rang kapujában	51
7.4. Az utcán illik köszönni	53
7.5. Fejlődési pontok a városi rang elnyerése után	54
7.6. A tranzitszerep kapujában: megnyílt a határátkelőhely	56

8. A társadalomföldrajz szakirodalmi	57
9. Vámspércs területének bemutatása kutatói és adatközlői szemmel ...	60
9.1. Vámspércs "külső" szemmel	61
9.2. Adatközlői visszaemlékezések a településről	66
9.3. Vámspércs rekreációs terei	74
10. Községi lét formálódása az 1990-es évek előtt	75
10.1. A község és annak felbomlása	75
10.2. Községi alkalmak: gyermekkortól a felnőtt összejövetelekig. Interjúrészletek.	77
11. A kutatás kérdőíves módszertanának és annak eredményének ismertetése	81
11.1. A kérdőív online útja	81
11.2. A kérdőív kérdéseinek típusai	82
11.3. Válaszok és azok értékelése, tudományos indoklása	84
11.4. Vámspércs egykori nagyközség, majd város lélekszámának alakulása 1811-től 2019-ig	88
11.5. Kérdésdinamikai váltás a kérdőívben	95
11.6. Nyitott kérdések válaszai	102
11.7. A 48-as számú főút jelentősége a település életében	106
11.8. Vámspércs kistérségi, centrumi szerepe – a skála fokozatú kérdés	108
11.9. A lezáró, utolsó kérdés: „Melyik jelzővel helyettesítené Vámspércs nevét?”	109
12. Város, mert... avagy a vámspércsiek önreflexiója	113
13. Vámspércs városiasodása szellemi és kulturális érték mentén...	121
13.1. A Művelődési Ház szerepe Vámspércs életében	121
13.2. Községek, csoportok a helyi társadalomban	124
13.3. Kulturális rendezvények, események Vámspércsen	129
13.4. Vámos települések évenkénti találkozója	134
13.5. A Művelődési Ház tagintézménye, a könyvtár	135
13.6. Az épülő múzeum	137
14. Vámspércs és a mezőgazdaság: változások az agrárszektorban...	139
14.1. Paraszt, kisbirtokos, nagybirtokos	139
14.2. Paraszttalintás Vámspércs társadalmában	141
14.3. Az új magyar vidék	142
15. Vámspércs városiasodási folyamatának térbeli és fizikai aspektusai	144
15.1. Vámspércs földrajzi leírása, basic és non-basic funkciók...	145
15.2. Településhálózati, kistérségi szerveződés: a városi címért versenybe szállt nagyközségek	148
15.3. Összehasonlítás: Nyíracsa és Nyírábrány	154
15.4. Vámspércs és ipara	154
16. Kitekintés	159
17. Irodalomjegyzék	160
17.1. Internetes források:	164
18. Melléklet	167

1.Bevezetés

Disszertációm témája a városiasodás. Maga a téma és annak a kifejezésnek a használata, hogy városiasodás egy interdiszciplináris kutatást feltételez, amiben megfér a

társadalomföldrajz, a jogtudomány, a szociológia, az agrártudomány és a néprajztudomány is. Célom az volt, hogy megtaláljam a fiatal tudományágnak, azaz a néprajztudománynak a helyét egy jelenkutatásban. Vizsgálatom tárgya és célja nem egy monográfia megírása volt, hiszen azt már szintén interdiszciplinárisan megtették helyettem (vö. Vámospércs története). Következésképp nem is a település történetét kívántam feltárni, hanem keresztmetszeti idődimenziójú kutatással a várossá fejlődését, annak társadalmi változását, a kulturális mintákat, gyakorlatokat. Ugyanakkor, hogy ezeket az előbb említett tényezőket kutatni tudjam, elengedhetetlen az, hogy a társtudományok eredményeit ne hívjam segítségül, vagy hasonló vizsgálatokat ne vessek össze. Mivel Vámospércs várossá válása a 2000-es évek eleji városi rang adományozási hullám egyik eredménye, így egy általános, de tudományosan is feltárt folyamat lokális lenyomata.

1.1. A kutatói attitűd, kutatóként a terepen

A terepet jól ismertem, hisz ott nőttem fel, mégsem ennek érzelmi hozadéka vezérelte kutatásomat, hanem az, hogy egy új témát, kutatási modellt, helyet hozzak be a néprajztudomány világába, továbbá, hogy a településen éppen kiforróban lévő kulturális élet és imázs megalkotásához hozzájáruljon vizsgálatom eredménye, azonképp, hogy a helyi kulturális szakemberek, tudományos, megbízható forrásból származó adatokon keresztül tudjanak tovább tervezni és dolgozni. Ezáltal, úgy vélem kikristályosodik az, hogy több célja is volt disszertációm kutatásának, megírásának és a képzés alatt született publikációknak. Továbbá lényeges arra reflektálni, hogy a kutatás időintervalluma 1990-2019 közötti évek, azaz 29 év, amelyből mondhatni, hogy 3 év, már a képzés keretén belül vizsgált idő. Meg kellett tanulnom azt a kutatás során, hogy amit feltártam, felderítettem leírtam, majd magyaráztam jelenséget, vagy interjúrészletet 2017-ben, az addigra, mint akár hipotézis, vagy cáfolatot, vagy igazolást, vagy az állításból kiinduló folyamat eredményét kaptam 2018-ban. Szembenéztem egy abszolút jelenkutatás nehézségeivel, ugyanakkor, mint kutatót ez arra sarkallt, hogy megtanuljam és leírjam, hogy az állandó változó mintát, miképp kell rögzíteni és hogyan kell beépíteni a kutatásban, arra a későbbiekben miképp érdemes reflektálni. A munka részét képezi kutatói attitűdöm is, ami azt jelenti, hogy a településen éltem 16 évig, továbbá családom egy része, továbbra is a lakosság számot erősíti. Ez azt jelenti, hogy egy kialakult kapcsolati hálón keresztül végeztem a kutatást, azaz bizonyos helyzetekben ennek előnyét élveztem és bizonyos helyzetekben hátrányát. Az előny abban nyilvánult meg, hogy a bizalomfaktor kiépítésére nem kellett időt szánnom, ugyanis ismertek, további előny pedig a helyismeret volt és az is, hogy pontosan tudtam, hogy mely azok a források, amelyek a kutatásomat segíthetik. Az adatközlők

kiválasztásánál szintén előny volt az ismertség, márcsak azért is, mert az egyes fókuszcsoporthoz kialakítása után, már tudtam, hogy kik lesznek azon kulcsadatközlők, akiktől releváns információt kaphatok.

A képzés és a kutatás ideje alatt konferenciákon vettem és adtam elő a témában, tehát az épp aktuális és meglévő eredményeit ismertettem, sőt sikerült publikálnom is. A tudományos workshopok és diskurzusok megerősítettek abban, hogy a témámra és kutatásom céljára szükség van, továbbá más PhD hallgatókkal, vagy kutatókkal sikerült a megfelelő szakmai tapasztalatcsere. A képzés és a kutatás ideje alatt Vámspércs kulturális intézményeivel és szakembereivel tartottam a kapcsolatot és tájékoztattam őket, hogy a kutatás épp mely szakaszában vagyunk, továbbá a megjelent publikációkat eljuttattam a helyi könyvtárba is. Ez az együttműködés az intézményekkel, az önkormányzattal kölcsönös és virágzó kapcsolat volt. Támogattak a résztvevő megfigyelésben, a bevonásban, az információátadásban.

1.2. Az értekezés felépítése

Az értekezésben először ismertetem céljaimat, majd bemutatom, hogy és miképp zajlott a kutatás 2016-2020 között. A kutatás, a téma tudománytörténeti áttekintése után a kutatásomat elhelyezem a néprajztudományon belül. Elsőként a néprajztudományon belül született szakirodalmakat prezentálom a témában, majd a Vámspércs monográfiáját veszem alapul, majd időrendi sorrendben az olvasó elé tárom Vámspércs várossá fejlődését a helyi sajtón, Vámspércsi Híreken keresztül. A szakirodalmi szekcióban a társadalomföldrajz tudományos munkáit is bemutatom. A források ismertetése után Vámspércs területét járom be térkép és emlékezet alapján, sűrű leírásokkal és magyarázatokkal. A fizikai tér után Vámspércs közösségi formálódását foglalom fejezetbe, amely az 1990-es évek előtti állapotra reflektál. A következő fejezetben már a kutatás kérdőíves részének eredményeit mutatom be, ezt követően néhány oldalon keresztül a vámspércsi lakosok önreflexiója kap helyet mélyinterjúk által. A szellemi részt Vámspércs városiasodásának szellemi és kulturális része zárja. Ezt követően hosszan tárgyalom Vámspércs mezőgazdaságra épülő társadalmának formálódását, illetve a mezőgazdaság helyét, annak változásait a város életében. Erre épül Vámspércs városiasodásának térbeli és fizikai aspektusból való bemutatása. Végül kitekintés zárja az értekezést, amelyet egy Irodalomjegyzék követ. Mellékletet is tartalmaz a disszertáció, amiben Vámspércs 67 csodájának listája és azok rövid ismertetése a téma.

2. Céljaim ismertetése

Kutatásom elsődleges célja az volt, hogy egy kutatási modellt dolgozzak ki a néprajztudomány és más diszciplínák módszereivel. A választott téma és jelenség nem vizsgált egyelőre a néprajztudományban és ezt mi sem bizonyítja jobban, hogy a források tekintetében a társadalomföldrajz publikációi nyújtottak segítséget, hiszen a geográfusok a városiasodás és a városodás folyamatát már a 2000-es évek elején kutatták, a városi rangosztás hullámával. Szembetűnő és markáns jelenség volt ez, hiszen így jelentősen megugrott a városok száma Magyarországon. Mivel az, hogy a városiasodás kulturális mintázatát, a lokalitást és a mikrotársadalmat miképp és hogyan érdemes hatékonyan kutatni, ebben ölt formát a kutatási modell. Ahhoz, hogy a társadalmi folyamatok egyes ok-okozati összefüggéseit megértsük, a városiasodást kutatási szeletekre kell osztani: földrajz, azaz elhelyezkedés, lokalizálás, történelmi tények ismerete, közigazgatási adatok, és a helyi jellegzetességek feltérképezése, ide sorolom az infrastruktúrát, az ipart, a mezőgazdaságot, az építészetet, a település belső tereirendezését. Ezeken a szeleteken keresztül válik szemléletessé a városiasodás társadalmi és kulturális szegmense. A félig strukturált interjúk során szakértői mintavétellel, így alakítottam ki a mintát is, azaz olyan adatközlőket kerestem fel, akik az egyes szeleteket képviselték: mezőgazdasági dolgozó, ingázó, kulturális intézményben dolgozó, vagy épp azért, mert tősgyökeres vámospércsi és így működött a retrospektív módszer is. Ugyanakkor a hóladba módszert is alkalmaztam, mivel adatközlőim tudtak abban segíteni, hogy bizonyos kérdésekben ki lehet a segítségemre. Az adatközlők kiválasztásának folyamatában az nem volt meghatározó, hogy férfi vagy nő, mindinkább az életkor, így Vámospércs 1990 előtti társadalmi élet feltáráshoz korban megfelelő személyt választottam, akiről tudtam, hogy a közigazgatásban dolgozott, azaz mondhatni az információhalmaz középpontjában. Ő mind közigazgatásilag, mind vámospércsi szemmel tudott reflektálni a kérdezett eseményekre. Amikor a mezőgazdaságban jártas adatközlőmet kérdeztem, aki egy középkorú férfi volt, ott előre tájékozódtam, hiszen ő rendelkezett egy lokális tudással és mentális térképpel, amivel én még nem. Amikor valamiben nem voltam biztos visszakérdeztem. Továbbá a mezőgazdasági kérdéseknél el kellett sajátítanom azt a szókincset, amivel a gazdák rendelkeznek, hogy nyelvünk "közös" legyen. Amikor a kulturális szakembereket, vezetőket kérdeztem, ott könnyű helyzetben voltam, hiszen ahhoz a területhez én is értek, így könnyű volt összeállítani a kérdéseket, reflektálni és újból kérdezni. A résztvevői megfigyelések nem egy adott időpontban történtek, hanem többször visszatértem Vámospércsre, főképp programok, események

alkalmával, ugyanis nemcsak interjúban elhangzottak szerint akartam megismerni a helyi kultúrát, hanem megvalósult közegében is. Ezek az események kisebb-nagyobb beszélgetésnek is teret adtak, az értekezés írásakor, az események ismertetésekor a segítségemre voltak, könnyebben tudtam általuk felidézni a történetek részleteit.

A nyolc fejezetből álló értekezés deduktív logikai irányvonal mentén mutatja be Vámospercs városiasodási folyamatát fizikai és szellemi síkon. A kutatás a deduktivitáson kívül kronologikus, leíró, felderítő és magyarázó rendben mutatja be a településen végbement változásokat. Azért tartottam lényegesnek, hogy az 1990 előtti állapotok is szerepeljenek az értekezésben – habár ezeket az állapotokat már Gazdag István és kutatótársai rögzítették – hogy árnyalt, pontos, és szemléletes képet kapjak a változás mértékéről, fokáról és a változások által történt új állapotról. A kutatási modell rávilágít arra, hogy a néprajztudománynak helye van a XXI. században akár a vidék és településkutatásban is, továbbá, hogy vannak bizonyos tényezők és összetevők, ezáltal pedig tudományterületek, amelyek nélkül a néprajzi kutatás nem valósulna meg a tudományosság igényének megfelelő eredménnyel. Azon módszerek, amelyet a néprajztudományban eddig is alkalmaztak (kérdőív, mélyinterjúk, résztvevői megfigyelés) megfelelő arra, hogy jelenkutatást folytassunk. Nem csupán az anyagi kultúra, hanem a folklór is helyet kaphat ezekben a vizsgálatokban, csak maga a kutatási tér, lehetőség és a kutatói attitűd ami a leginkább átalakult. Nagyobb szerepet és helyet kér magának az online tér és a médiában való tájékozottság. Értekezésem hiánypótló abban az értelemben, hogy Vámospercs fejlődésének, városi létének formálódását eddig csak a helyi sajtó rögzítette. 1995 óta nem kutatták a települést, holott a terepen való tartózkodásaim tapasztalatai azt igazolják, hogy a helyi lakosokat érdekli önreflexiójuk. Célom, hogy értekezésem megjelenjen könyv formájában is, így a helyi könyvtár állományát gyarapítja majd, továbbá az, hogy a kulturális szakemberek egy minden területre kiterjedő képet kapjanak arról, hogy merre tart a város identitása, imásza és kulturális miliője. Disszertációmmal így nemcsak a néprajztudományt szolgáltam és érvényesítettem helyét, szerepét és jelentőségét a tudományok között, hanem Vámospercsnek is szüksége volt arra, hogy összegezzem az elmúlt 29 év történéseit.

3. A kutatás bemutatása

A kutatás 2016-ban kezdődött és mivel számomra egy új kutatási témával találkoztam, így hosszas elemzések előzték meg a résztvevő megfigyelést és az interjúztatást. Mivel a néprajztudomány nem igazán rendelkezik kortárs, azaz 21. századi forrásokkal a városiasodásról, így a társstudományok szakirodalmaihoz nyúlтам. Elsőként a társadalomföldrajz és településföldrajz kutatási és vizsgálati eredményeihez, majd a

szociológiához, később a jogtudományokhoz és az agrártudományokhoz. Minden település egyéni fejlődési utat jár be és ezt teljes mértékben befolyásolja földrajzi elhelyezkedésük, infrastruktúrájuk, történelmi múltjuk és hagyatékuk. Különbséget kell tenni város és város között is, ugyanis a hétköznapi szóhasználatban bár egy kifejezést használunk erre, mégis óriási a különbség egy Debrecen, egy Miskolc, egy Ózd, egy Tiszaújváros, egy Kazincbarcika, vagy épp Tiszavasvári és Vámospércs között. A történelmi örökségük determinálja azt, hogy milyen fejlődési úttal rendelkeznek, továbbá mi teszi várossá ezeket a településeket. Ha Ózd, vagy Tiszaújváros példáját vesszük, akkor egy ipari, szocialista hagyatékkal bíró városok, melyek iparuk nélkül kevésbé lennének a gazdaság középpontjában. Vannak mérnöki asztalon létrejött városok is, így Kazincbarcika és Tiszaújváros. A két város településképe és utcaképe tökéletes visszaadja a mérnöki tervezés és pontosság arculatát. Tiszavasvári szintén iparának és gyárának köszönheti városi és ezzel térségi központ létjogosultságát és ott is megfigyelhető az, hogy az ipar milyen arculatformáló erővel bír – lásd gyári lakótelep. Ezzel szemben Vámospércs nem ipari jelentősége miatt viseli ma is a városi rangot, hanem elhelyezkedése miatt elsősorban. A trianoni döntést követő években a kelet felé tartó tranzit mérséklődött és megszűnt, ezzel új fejlődési kapukat nyitva Vámospércs életében, hiszen Debrecen, mint megyeszékhely továbbra is őrizte eredeti funkcióját, ugyanakkor a környező települések nehézkesen és alig tudták megközelíteni a várost. Hiába Létavértes erősödő centrums szerepe, Vámospércs végül kistérségi mikrocentrummá és ellátóvá vált, ugyanakkor a városi életvitelben a mai napig helyet foglal a mezőgazdaság, mint mozgatórugó és ipara. Nemcsak az aktív terepen tartózkodás alkotta a kutatást, hanem workshopon és konferenciákon való részvétel is.

3.1. Egy konferencia párhuzamosságai

Fontosnak tartottam, hogy a városodás és a városiasodást minél több aspektusból megismerhessem más kutatóktól. Egy konferencián nem előadóként, hanem hallgatóként vettem részt Miskolcon, 2018. november 28-án. A konferencia címe: *Lakás, Környezet, Munkahely – a XX. század iparvárosok arculata, társadalma és termelése*. Ahány város, annyi fejlődési út és irány, továbbá fejlődési ütem. Kissé közhelyes, hétköznapi és pongyola, ugyanakkor ezzel a fejezettel szemléltetem azt, hogy mennyi komponens, változó befolyásolja azt, hogy miből lesz város, mitől lesz város és ha az lesz, vagy azzá válik, akkor a fejlődését mennyi külső és belső behatás határozza meg. Bár az eseménye címe is tükrözte, hogy nem a 2000-es évek első éveiben zajló városiasodás lesz az előadások fő csapásiránya, de ahhoz, hogy a városiasodást, mint folyamatot és jelenséget megértssem, ahhoz több, és más jellegű példák ismerete elengedhetetlen. Az előadók témáinak sokszínűsége által árnyalt képet kaptam arról,

hogyan a városkutatáshoz milyen attribútumokon keresztül szükséges a vizsgálódás: az örökség fogalma, városantropológia, többszínű kutatás (otthon, a lakások és azok elrendezése, városi terek), használati tárgyak, kolóniák, rétegzett társadalom. A köszöntőben és az első előadások mindegyikében felszínre került az a gócpont, hogy azontúl, hogy a város fejlődését és társadalmát vizsgálja a tudomány, van egy terület, ami megannyi esetben helyet kér a kutatásokban, ez pedig az identitás. A konferencián többször elhangzott, hogy Miskolc keresi az identitását, hiszen a megannyi városi összetevő közül, nem tudja igazán, hogy az utóbbi évtizedben, az úgynevezett erőltetett ipar és az abból fakadó örökség, akkor most definiálja Miskolc identitását, avagy sem? Mi kell kezdeni ezzel az örökséggel? Be kell-e építeni a város alakulóban lévő identifikációjába? Ez nemcsak Miskolc esetében sarkalatos kérdés, hanem Vámospercs esetében is. A Vámospercsi Hírek kezdeti számai is foglalkoztak a hajdú identitás és maga a város identitásának kérdésével, továbbá a hajdú örökség, a lokalitás 2010 után kezdett igazán fizikai és szellemi formákat öltetni a város életében. A konferencián Darázs Richárd előadó (Észak-Keleti Átjáró Kulturális és Tudományos Egyesület) ismertette, hogy a kalandtúrának mekkora jelentősége van a városok esetében, amely megvalósulhat szervezett séták, múzeumpedagógia foglalkozások alkalmával is. Ez Vámospercs esetében sincs másképp hiszen a Hajdú Múzeum a hajdú örökséget kívánja továbbadni a látogatók és a helyi lakosok számára. Továbbá facebook felhívások is ezt igazolják, hogy a kulturális szakemberek a lakosokra „bízzák” az identitás, az önreflexió folyamatát, azaz a település szellemi és örökségi definiálását. A szóban forgó előadó továbbá kitért azokra a kutatómódszertani eszközökre is, amelyekkel vizsgálható a városidentitás. Az oral history, a tematikus fókuszált interjúk, a helytörténeti gyűjtemény, vagy az összehasonlító várostörténeti kutatások mind a városidentitás elemzését segítik elő. Nemcsak a város önmeghatározásának kerül ilyenkor a vizsgálati fókuszba, hanem a városfejlődés, továbbá a társadalmi folyamatok és rétegződések, csoportok vizsgálata is. A rétegzett mintavétel által készített interjúk képet adnak arról, hogy a helyi társadalom milyen változási struktúrákon ment keresztül, feltárható a honnan-hová út iránya is. A következő előadó Kapusi Krisztián (történész, Herman Ottó Múzeum) arra hívta fel a figyelmet, hogy a földrajzi környezet milyen kulturális és arculati hasonlóságot kölcsönöz a települések és városok esetében. Vámospercs esetében magas fokon meghatározó a földrajzi elhelyezkedés, a történelmi események sorozata, ezzel együtt az alföldi, ligetaljai, a hajdú közeg milyen kulturális mintákkal szolgál a város életében. A földrajzi környezet alapos vizsgálata elengedhetetlen, ugyanis a fizikai térre épül fel, az a szellemi közeg, amelyben a lokális társadalom létezik. Balogh Attila (Észak-Keleti Átjáró Kulturális és Tudományos Egyesület) előadásában arra fókuszált, hogy a populáris termékek mennyire számottevőek egy

város életében és a turizmusában. Bár Vámspércs turizmusa mondhatni, hogy alig létezik és alapjait a kulturális szakemberek a kutatásom éveiben készítik elő, ugyanakkor már az előkészítés folyamatában vizsgálható az, hogy milyen populáris termékeket használnak fel a városi imázs megalkotásához. A városi imázs kiindulási pontját Vámspércs egyik kulturális szakembere ismerteti, az alábbi interjúrészlet:

„A harmadik az az, hogy hiába vannak kortárs szintű civil kezdeményezések a település múltjával való foglalkozás, egyáltalán az, hogy lehessen tudni erről a helyről, komolyabb módon izgalmas dolgokat, nem volt megoldott. Tehát az emberek nem tudják, hogy hol élnek, kik az őseik, milyen hagyományokhoz kapcsolódhatnak, PR-os szemmel, miket érdemes kiemelni, hogyan tudja tálni magát egy külső szemlélő számára. Erre nem volt stratégia. Ugyanakkor ennek a településnek a múltja is, mint mindennek és ez egy közhiedelem volt, hogy itt nincs semmi, itt nem született senki, nem érdemes semmit megnézni [nevet] ilyesmi. Viszont ha egy kicsit megkapirgálsz, akkor megvannak azok a markerek, amit érdemes mondjuk így. Ha vannak olyan ambíciók a városvezetésnek és nyilván vannak, hogy hogyan kínálsz, tálnálod fel, azt amid van, még ha kevés is. (...) Érti-e azt, hogy a városnak van feladata azzal, hogy a saját márkáját gondozza meg egyáltalán erőfeszítéseket tegyen egy márkagondozás, vagy szellemiség felépítéséhez.”¹

Tovább szemeztetve az előadások közül, Dr. Dobák Judit (egyetemi adjunktus, Antropológiai és Filozófiai Tudományok Intézete, Miskolci Egyetem) már részletesebben ismertette azon módszertani eszközöket amellyel, vizsgálható egy város és annak társadalma. Az ő értelmezésében a kutatás időintervalluma longitudinális, mivel a folyamat és a fejlődés és a változások ebből a szegmensből értelmezhetőek megfelelően. Az interjúk során szakértői mintavételeket alkalmaz, azaz a kulcsadatközlőket eszerint választja ki a populációból. A kutatási módszereket eszközeit a mentális és kognitív térképezéssel bővíti, ugyanis ezáltal nemcsak a térhez való viszony kutatható, hanem a társadalmi folyamatok és a hierarchia is. Dobák Katalin állítja, hogy a térhez való viszony kulturálisan meghatározott és a viselkedést is formálja. Ezen a ponton fókuszálok arra, hogy az előadó hipotézise és állítása helytálló, ugyanis Vámspércs esetében is, mind a kérdőívezés, mind a mélyinterjúk készítésénél is vizsgáltam és rákérdeztem a térhez való viszonyuláshoz és kapcsolódáshoz. Mivel Vámspércs nem teljes mértékben egy város térszerkezetét adja, hanem egy halmaztelepülését, halmazfaluét, ezért a tér formálása, amely mára tudatossá vált kulturális szakemberek végzik.

¹ Interjúrészlet, 2018. január

A rekreációs tér, park kialakítása egyfajta üzenet a lakosok felé, amely formálja a térhasználatukat, viszonyukat a térhez és a viselkedésüket, új mintázatok születnek. Mivel Vámspércs építészetét javarészt kertesházak alkotják, így a privát szféra és a nyilvános tér használatában és elkülönülésében is változás érhető tetten. A szomszédolás, vagy tanyázás egy totális más egyensúlyt alakít ki a nyilvános tér és a privát szféra esetében.

Molnár Csenge (ELTE, Történelemtudományi Doktori Iskola) Sirok példáján keresztül mutatta be a településnéprajz kutatásának lehetőségeit. Sirok, mivel Mátrában fekszik, így településnéprajzát és társadalmát a mátrai ipar határozta meg. Az előadó kutatása során megállapította, hogy azok a települések, ahová ipart helyeznek, a helyi társadalom és a település városi arculatot, vonásokat vesz fel, továbbá, hogy az üzembezárások és az utána maradt munkanélküli réteg, amely elvándorlásra kényszerül és a változó település kép a turizmus szimbólumaival telítődik. Ez Sirok példájára igaz, de Vámspércs esetére már nem és itt kristályosodik ki igazán, hogy melyek azok a környezeti, esszenciális pontok és változók, amelyekre kutatóként érdemes odafigyelni egy település kutatásánál, vagy városfejlődés vizsgálatakor. Egy Vámspércs példáján keresztül látható, hogy hiába van évtizedes ipara, attól nem kapott és nyert rögtön városias arculatot, hiszen az ipar arra épült, amit a lakosság termelt és amiből megélt, vagyis a mezőgazdaságra. A turizmus nincs olyan jelentőséggel egy alföldi település esetében, hiszen nincs olyan látványos környezeti érték, mint a dombvidék és az általa kiaknázható szabadidő tevékenységek megélése. Az utolsó kettő előadó, már egy-egy várost és környezetét mutatta be: Tiszaújvárost, azaz Leninvárost és Kazincbarcikát. Varga András előadó Abony és Múcsony példáját hozta előadásában, mint atipikus falvak esetét, ahol a kettős foglalkozási forma volt jellemző a társadalomban. Kettősége azon keresztül értelmezhető, hogy a nap egyik részében a Borsodi Vegyi Kombinátban (mai nevén: Borsod Chem) dolgoztak, a nap második felében pedig mezőgazdasági munkálatokat végeztek. Ez azért is lényeges példa, mert Vámspércs mintájában sincs ez másképp. Az a társadalmi csoport, aki ingázik naponta Debrecen és Vámspércs között, azon egyes tagjai ugyanezt az életformát művelik, tehát Debrecenben dolgoznak, miután pedig hazamennek, Vámspércsen folytatják tovább a mezőgazdasági munkálatokat, de nem hobby szinten, hanem mint jövedelemkiegészítés, vagy megélhetési forma, tehát, mint őstermelő. Következésképp, ehhez az életformához nem szükséges ipar, vagy atipikus településforma, hanem épp elegendő tényező az is, ha napi szinten tartható távolságon belül található egy nagyváros, vagy megyeszékhely.

Ispán Ágota (MTA BTK Néprajztudományi Intézet) előadó a térszerkezetről és a térhasználatról tartott prezentációt. Elsősorban Tiszaújváros mintáját hozta, azaz, hogy a parkok és az utca volt a találkozás helyszíne, ahol társas életet éltek, továbbá, hogy a parkok

és a zöldövezetek teljesen más értelmezést nyertek a lakótelepeken, azaz nem volt ritka, hogy a társasház előtti parkban növényt termesztettek, vagy állatot tartottak. A lakáshoz tartozó, de a lakástól távol eső garázs nem feltétlenül az autó tárolására szolgált, hanem befőttek, zöldségek, hűtőláda és további háztartási dolgok tárolására, ugyanakkor a férfiak társas találkozóiknak a színhelye is volt. Tiszaújváros esetéből kiindulva szintén érdemes arra odafigyelni, hogy a települések esetében meg kell vizsgálni a térhasználatot. Vannak-e parkok? Mi található a parkokban? Mire és hogyan használják? A térhasználat vizsgálat esetében nem javasolt evidenciákból fakadó hipotézisekre hagyatkozni, hiszen a helyi társadalom hozza létre azokat a szabályszerűségeket, amelyek a lokális térben megvalósulnak.

3.2. A kutatás ismérvei, jellemzői

A kutatás felderítő, leíró és magyarázó is egyben. Felderítő, mert a városiasodás folyamatának okait, célját szakirodalmak és terepen való tartózkodás során tártam fel. Erre azért volt szükség, hogy a kutatásom célja pontosan körülhatárolható legyen és rávilágítsak arra a tényre, hogy miért szükséges ez a vizsgálat a néprajztudományban. A felderítő kutatás során bukkantam rá az ok-okozati összefüggések mélységére, így már a leíró fázisban folytatódott tovább a terepi munka. Itt már kidolgozott, előre megtervezett módszertant alkalmaztam, amelyben egzakt keretrendszer határozta meg a mintákat és a mintavétel módját. A konceptualizálás két részben zajlott. Bizonyos terminusokat sikerült pontosan leírni még a felderítő fázisban és ezek nem módosultak a kutatás során, másrésről a definíciók másik csoportja már a leíró és a magyarázó fázisban módosultak, vagy hozták létre jelentésüket. Voltak olyan kifejezések és fogalmak is, amelyek a felderítő fázisban még megállták a helyüket, de később kikoptak a kutatásból, ugyanis elvesztették létjogosultságukat. A kutatás idődimenziója – mint ahogy azt már korábban ismertettem – keresztmetszeti, így a városiasodás folyamatát 1990-2019 között vizsgáltam, így vizsgálatom jelenkutatás. A jelenkutatás nehézsége abban rejlik, hogy a jelen, így mint a városiasodás állandóan változó, nem statikus. Szükséges volt meghúzni, egy határvonalat, hogy mely az az időintervallum és jelenkori esemény, amely még a kutatás komponense és mely nem. Így ezzel a korlátok közé helyezéssel a múzeum megalapítása, az a zárópont, vagy esemény, ahol a kutatás idődimenziója lezárul és ez 2018 decemberét jelenti. A 2010 előtti események vizsgálata gördülékenyebben zajlott, ugyanis azok már rendelkeztek forrásokkal és az adatközlőktől is könnyebben nyertem információt, mivel azt tapasztaltam, hogy amikor a maximális jelenkori kérdésekre reflektáltam, szükségesnek érezték az állásfoglalást. Ezt megelőzően egy megfelelő bizalmi faktor kiépítésére volt szükség, ugyanis az adatközlői véleménynyilvánításokban

kirajzolódott a városiasodott Vámospércs képe. A kutatás kezdetekor már több éve nem éltem életvitelszerűen a településen, így mondhatni, hogy több időt vett igénybe, míg újból átláttam a város kapcsolati hálóját, ezért résztvevő megfigyelésbe kezdtem, helyi rendezvényekre jártam, bekapcsolódtam a kulturális életbe, illetve számos szombatot a piacon töltöttem, mert ezzel a feltérképezhettem a társadalmi relációkat és csoportokat. Szüleim révén egyfajta besorolásnak voltam kitéve, de elmondható, hogy ez az interjúkban nem hagyott nyomot, inkább előnyöket kovácsoltam az ismeretségi faktorból. A közel 16 évnyi vámospércsi idő rengeteget segített abban, hogy a városiasodás folyamatát megértsem, és objektív aspektusból vizsgálhassam, továbbá rengeteg jelenség okára is választ kaptam. Nemcsak Vámospércs tartozott a terepek sorába, hanem a kutatás alkalmával bejártam a kistérség néhány települését, de kimondottan azokat, amelyek szintén versenybe szálltak a városi címért: Nyíracsa és Nyírábrány.² A kutatás módszereiről, kiindulási pontjairól, céljairól és általános jellemzőiről már publikáltam korábban egy konferencia tanulmánykötetében, a disszertáció valamennyi része röviden összefoglalva abban a rövidke tanulmányban is olvasható.³

3.3. Terminusok használata terepen, a városfogalom értelmezése kutató szemszöggel

A legnagyobb nehézséget az okozta az interjúk és akár a résztvevői megfigyelések alkalmával, amikor a város fogalmat használtam. Kivételes esetekből eleve (értem itt a kulturális szakemberekkel való párbeszédet) és egy adatközlőt leszámítva, a megkérdezettek java része "lefaluzta" Vámospércset. Tudniillik a vámospércsieknél a város elsősorban Debrecent jelenti. Közel helyezkedik el, könnyen megközelíthető, középiskola híján 14 éves koruktól a vámospércsieket Debrecenben folytatják tovább tanulmányaikat, azaz az, hogy Vámospércset falunak titulálják teljesen érhető. A kérdőív eredményeiben majd látható, hogy melyek azok a tényezők, amelyek mentén városként értelmezik Vámospércset, de a társadalmat, az életvitelt és a létformát nem városi mintának feleltetik meg.

Kutatóként a rurális tér az, ahol a mezőgazdasági munkák határozzák meg az évkört és egy község működését, gazdaságát. Nem városias az a társadalom, ahol olyan erős a kapcsolati háló és reláció, amely mentén egy helyi lakos be tud tagozódni, keretek közé szorítják (itt a felmenői, családja általi kereteket értem, nem pedig szigorú szabályok mentén létrejött kereteket). Város az, ahol magas szintű az infrastruktúra, ahol egyfajta névtelenség jellemzi a társadalmat, ahol helyet kaphatnak szubkultúrák, ahol a kisebb társadalmi csoportoknak nem

² Sándor 2019: 283-284.

³ Sándor 2020: 152-160.

kell megfelelni általános társadalmi elvárásoknak, ahol a programokat, eseményeket nem feltétlenül a mezőgazdaság határozza meg, ahol egy erősen fogyasztói társadalom él, azaz ki van szolgáltatva a kereskedelmi láncoknak. Vámspércs társadalma a városi társadalmánál jóval zártabb, még a beköltözők ellenére is. A fogalomalkotáskor a Novák-féle falu-város közötti különbség párokat alkalmaztam, amelyek a néprajztudomány szakirodalmainak bemutatásánál olvashatóak. Kutatóként számomra Vámspércs egy területileg, infrastrukturálisan, közigazgatásilag és egészségügyi ellátás szempontjából városiasodott település, ugyanakkor társadalmában, kultúrájában, munkaformáiban inkább a rurális szálakat erősíti, de nem falu, hiszen községileg nem felel meg sem közigazgatási, sem egyéb demográfiai tényezők tekintetében sem.

Az átalakuló városkép, az épületek beazonosítása egy olyan feladat volt az interjúk során, amely személtette a várossá fejlődését Vámspércsnek. Mentális térkép alapján végig tudtam követni, hogy melyek azok a gócpontok, amelyek a városiasodás kutatását alkotják: ezek lehetnek utcarészek, egyes épületek. Ebben az esetben elengedhetetlen a terep teljes körű ismerete. Mivel több évre visszamenően ismerem a települést, így számos nem esetben nem volt nehéz beazonosítani, hogy épp mely épületről, vagy részről van szó, sőt adatközlőim használták azt a közös tudásunkat, amely által maximum csak utalást tettek az egyes változásokra, mert tisztában voltak azzal, hogy megfelelő ismerettel rendelkezem. Rengeteg fotó készült a kutatás alkalmával, főképp azokat a helyszíneket örökítettem meg, amelyek az interjúkban is elhangzottak. A fotózás alkalmával is szembe kellett nézni a jelenkutatás egyik sajátos nehézségével: akár egy hét alatt is változott az az épület, vagy terület, amiről a fotó készült. Itt is egy időhatárt kellett szabnom, mi fér bele még a kutatás időintervallumába és a bekövetkezett változás mennyire befolyásolja a kutatási eredmény kimenetelét. Természetesen több tudományos oka is van annak, hogy kérdőív is készült, de az egyik ok az statikus hipotézis és eredmény kidolgozása és felépítése. Először a kérdőív készült el, majd kiértékeltem, csak utána készítettem interjúkat. Az interjúkban elhangzottak megannyi esetben mutatnak átfedést a kérdőív eredményével, de az adatközlői szóbeli megnyilvánulás alkalmas arra, hogy a folyamatok árnyaltabbá és szinte láthatóvá váljanak a kutató számára. A kérdőívből nyers, egzakt adatokat nyertem és erre épültek az interjúk és a résztvevő megfigyelés. Kutatásom feltáró, leíró és magyarázó is egyben, a résztvevői megfigyelésen/interjúk által/kérdőív által feltárt jelenségekre minden esetben magyarázatot kerestem és adtam is. A kutatás 2016-2020 között zajlott és közel 30 év távlatát öleli fel, így kutatásom idődimenziója keresztmetszeti.

3.4. Hipotézisek

A kutatás előtt megalkotott hipotézisek:

1. Vámspércs város közigazgatási és ellátás szempontjából.
2. A lakosok faluként értelmezik, mivel hiányosságokkal rendelkezik város szempontjából.
3. Erősek a kapcsolati relációk és hálók.
4. A "mindenki ismer mindenkit" effektus, azaz valakit vagy nem ismernek, ezér találgatnak, hogy ki lehet az, vagy ismerik/megismerik és nyugtázzák, hogy kicsoda.
5. A kultúra egy meghatározott vonal mentén épül fel, azaz tartalmaz mesterségesen létrehozott elemeket.
6. Van az úgynevezett közös tudás, vagy közös tulajdonság, ami létrehoz egy erős kapcsolatot a vámspércsiekk körében: ingáznak a középiskolába, helyileg is tudják és ismerik, hogy a távoli ismerősük hol lakik, kik a családtagjai.
7. Minden júliusban megünneplik a várossá avatás évfordulóját.
8. Művház, "falvasi busz", Marinka, Sallai bolt, Flamingó, stb. olyan vámspércsi attribútumok, amelyet minden helyi lakos ért. Van egy erős közös tudás, ami összekovácsolja a lakosságot.
9. A középiskola hiánya nem biztosítja a településen való maradást, ugyanis Debrecen munka és tanulás szempontjából is több lehetőséget ad.
10. Vámspércset részleteiben kell vizsgálni, ugyanis a gyakorlatban nem jelenthető ki egyértelműen az, hogy falu vagy város.
11. A városiasodás automatikusan generál egy városi társadalmat.
12. A városi elemek a vámspércsiekek számára az aszfaltos út, a közlekedési lámpa, a járóbeteg szakellátás, a kormányablak.
13. Nyílt tereken - lásd utcán - még mindig van elvárás a köszönés terén.
14. Aki nem köszön, vagy nem ismeri a közös tudás bármely elemét, az beköltöző Vámspércsen.
15. A nagyobb rendezvények a környékbeli településeknek is szól, egyfajta centrumszerűen bírnak.
16. A mezőgazdaság, a háztáji egy erős meghatározó jellege a városnak.
17. Vámspércs legerősebb és legfontosabb létesítményei a VámosGép és a kacsafeldolgozó üzem.
18. A vámspércsiekek igényt tartanak arra, hogy rekreációs szinten is fejlődjön a város.
19. Nincs igény egy individualizált közegre, jobb az erős kapcsolati hálón alapuló helyi társadalom.
20. A kistérséget tekintve Vámspércs a legfejlettebb települése.

4. Tudománytörténeti áttekintés, a helyi és szakirodalmi források

A városiasodás folyamatát a néprajz a 20. században már kutatási területként kezelte, ám ez csak a paraszti polgárosodás és annak regionális és táji/kistáji színterére terjedt ki. Az 1990-es évek, az önálló önkormányzatisággal járó településfejlődés egyelőre még nem kutatott, a városi rangjukat „visszanyert” községek vizsgálatával a társadalomföldrajz, a szociológia és az agrártudományok foglalkoznak. Az átalakuló primer, szekunder, majd a később létrejött tercier szektorokban élő lakosság, közösség kultúrája, az intézmények felelősségvállalása, mint a kulturális minták kialakító, közvetítő és hordozói is, ezek struktúrájának, működési dinamikájának feltárása a néprajztudomány feladata.

4.1. Rövid történelmi előzmények

A városiasodás és a kistérségi mikrocentrumi szerep Vámospércs esetében (is) kéz a kézben járó folyamat. Az 1920-as trianoni döntés értelmében, a térség, de legfőkébb Bihar elveszítette központját, azaz Nagyváradot. Ennek az eredménye lett Csonka-Bihar (ez más térségekben is megfigyelhető, így például Csonka-Szatmár esetében is, ahol Mátészalka kapott egy predesztinált várossá fejlődést). Mivel a legközelebbi központ Debrecen maradt, így jelentős egyensúlyponti térszerveződés következett be ezen a területen. A bihari részen Berettyóújfalu kényszerült központi szerep betöltésére és a térség ellátására.⁴ Ugyanakkor a Debrecen környékén maradt települések is belátták, hogy a fejlődés csakis társulás formájában kezdeményezhető. Így alakult meg a Dél-Nyírség Ligetalja Települési Önkormányzatainak Egyesülete a 20. század utolsó éveiben.⁵ Ehhez Vámospércs is csatlakozott, ugyanakkor Debrecenre még mindig óriási közigazgatási és ellátási teher nehezedett, így a már önálló önkormányzattal bíró Vámospércs központi fekvésének (is) köszönhetően várossá fejlődhetett. A térszerveződés eredményeképpen két kistérségi mikrocentrum nőtt ki magát a térségben: Létavértes és Vámospércs. Létavértes mindinkább a határmentén ragadt települések összefogója, Vámospércs pedig egy kapu, egy keleti kapu Debrecen számára. Így kijelenthető, hogy nemcsak Vámospércs érdeke volt az, hogy minél hamarabb komolyabb közigazgatási, egészségügyi, infrastrukturális szintre lépjen, hanem a környék településeinek is. A fejlődés hozadékaként ezeken a településeken már nem csak a mezőgazdasági szektor található meg,

4 Süli-Zakar 1998: 27-28.

5 Baranyi-Dancs 2001: 12.

hanem a szekunder és később a terciér szektor is. Mindez egy társadalmi rétegződést és berendezkedést eredményez, amelynek folyamatai 2018-ban is vizsgálhatóak, kutathatóak. Tehát egy nem lezárt folyamatról beszélhetünk. Egy erős intézményi átalakulás is tetten érhető, így például az iskolák és orvosi rendelők mellett megjelennek a járóbeteg központok, a kórház, a járási hivatal, kulturális intézmények tekintetében pedig a múzeumok, színház, magasabb könyvtári ellátottság. A létesítmények megkövetelik az internet teljes körű kiépítését, amely által az információáramlás gyorsasága és eredményessége is megváltozik. A faluból lassan város fejlődik. A 2004-es Európai Unió csatlakozás óriási mértékben segítette az intézményesülés és a fejlődés folyamatát. Kérdésként merül fel a mezőgazdaság további szerepe. A mezőgazdaság, a termelés megléte nem megkérdőjelezhető, de a nagyfokú gépesítettség, a földtörvények az agrár szektorban is komoly változásokat hoztak. Az új termelői társadalmi réteg, az eltűnőben lévő egyszerű kooperációk és népi társasmunkák⁶ vagy kikoptak, vagy új szervezeti formát öltöttek.

4.2. Tudományterületek, mint kutatási sémák

A szóban forgó változásokat a társadalomföldrajz tudományág képviselői már a 2000-es évek elején kutatták és publikálták, illetve a szociológia és a közgazdaságtan is felfigyelt az unikális modernizációs folyamatra. A vidékkutatásban, a rurális tér átalakulásában a néprajztudománynak is helye van. A modern mezőgazdaság megismerése, ahhoz kötődő kultúra feltárása, az új társadalmi réteg vizsgálata, az egyén helye és szerepe, az új lokalizációs formák feltárása és rögzítése, valamint megismerése, a polgárosodás XXI. századi arculata (építészet, eszközhasználat, viselet) a néprajz kutatási területe és feladata. A kistérségi átalakulás folyamatának vizsgálatakor elengedhetetlen a földrajz, szociológia, agrártudományi, gazdaságtudományi kutatások eredményei.

A társadalomföldrajzi aspektusokon túl, a természetföldrajzi alapfeltételek a meghatározóak a térséget illetően. A fejlődés ütemét és irányát nagymértékben befolyásolja a környezet, a termőtalaj minősége, az éghajlat, a domborzat. A társadalomföldrajz és a természetföldrajz együttes eredményét az agrárgeográfia adja. „*A mezőgazdasági földrajz vagy agrárgeográfia a mezőgazdasági termelés térbeli rendjét, annak gazdasági, társadalmi összefüggéseit, törvényszerűségeit kutatja, értelmezi – a természeti adottságokra támaszkodva.*”⁷ A földelosztás, a mezőgazdasági munka által a település társadalmi rétegei is

⁶ Szabó 1997: 262.

⁷ Tóth – Vuics 1998: 184.

kirajzolódnak, átfogó képet kaphatunk a társadalmon belüli kapcsolati hálóról, az alá-fölérendeltségi viszonyokról, rokoni szálakról. A vidékkutatásba a néprajztudomány elsősorban az agrárgeográfián keresztül tud bekapcsolódni. A szociológiai, statisztikai adatok a térség népességi, társadalmi összetételéről, a foglalkoztatottságról, a szektorok prioritásainak változásáról adnak tájékoztatást. A néprajztudományon belül a folklór, a népi építészet, a tárgyi kultúra aldiszciplínáit öleli fel. A polgárosodás, vagy városiasodás komponenseinek vizsgálatára, kutatására a néprajztudomány eszközei alkalmasak, további diszciplínák bevonásával. A magyarországi, 1990 utáni vidék átalakulása egyre több kutatásra alkalmas kérdést vet fel. A modernizációs folyamatokon belül unikális helyet tölt be, a magyar vidék közigazgatási, társadalmi formálódása.

4.3. A városiasodás kutatása a társadalomföldrajz területén

Kovács László, Városok és Urbanizációs Kihívások Magyarországon, 2017-es rövid tanulmányában tömören, de annál reflektáltabban szemlélteti elsősorban a városodás, azaz a városok számszerű növekedését Magyarországon. Az első hullám, a városokba való vándorlás az első világháború utáni évekre tehető, amikor is az új határvonal miatt települések, falvak, nagyközségek maradtak centrum nélkül és váltak peremterületekké. A két világháború között az urbanizáció tendenciája nem erősödött, hanem az 1970-es évek adatai mutatják azt, hogy a népesség ismét a városokban találta meg számításait. Kovács ezt azzal magyarázza, hogy a szocializmus a városokat részesítette előnyben a falvakkal szemben a fejlesztések tükrében. A következő urbanizációs hullám már az 1990-es évekre tehető, azaz a kutatott időszakomra, amikor a nagyközségek, községek városi jogállást kaptak. Ezzel - ahogy Kovács is magyarázza - enyhült a centralizált kép. Ugyanakkor Kovács is ismerteti, amit szintén értekezésemben én is szemléltettem, hogy a kapott városi ranggal még nem jártak együtt a minőségi szolgáltatások, következésképp a városi jogállás alatt kezdődhetett meg igazán a minőségi fejlődés, azaz a városiasodás.⁸ Az 1990-es években Enyedi György kutatásai és publikációi ölelték fel a városodás és a városiasodás területét. A 2000-es év fordulóján Kovács Zoltán, Kovács Teréz is vizsgálta ezt a területet, illetve Timár Judit szintén foglalkozott a városodás és a városiasodás kérdésével. Továbbá debreceni kutatók (Pénzes János, Molnár Ernő) kifejezetten a határ menti térségeket vizsgálták - és Vámospercs is idesorolható. A határmentiség vonatkozásában zajlott egy sokrétű, inkább városodást vizsgáló tudományos munka. A szerzők Komárom-Esztergom

⁸ Kovács László, 2017: Városok és urbanizációs kihívások Magyarországon. URL: http://real.mtak.hu/113584/1/Magyar_Tudomany_2017_3_Kovacs_Zoltan.pdf

megyét kutatták⁹, a térbeli és településfejlődési viszonylatban. A kutatást azt teszi színessé igazán, hogy figyelembe vették a magyar-szlovák kapcsolatokat is, illetve a két ország együttműködését, amelyben a szóban forgó megyének kulcsfontosságú szerepe van. Terepileg Hajdú-Bihar és Komárom-Esztergom nem összehasonlítható, de kiváló példa arra, hogy más kutatók is foglalkoznak a határmenti kérdéssel, a Trianon hozta fejlődési utakkal.

4.4. A városiasodás, városkutatás a társadalomtudományokban

Az alcímben nem hiába társadalomtudományokat jelöltem meg, hiszen néprajzi szempontból nehezen, alig találtam olyan kutatást, amely kifejezetten a jelenkutatásra koncentrált a városiasodás témakörében. Ugyanakkor utánanéztem annak, hogy társtudományok miként és hogyan foglalkoztak a városkutatással.

Az 1980-as években kulturális antropológusok, szociológusok, társadalomföldrajzosok gondozásában jelent meg a többszerzős Városon innen, falun túl című tudományos munka, 1988-ban, a Petőfi Múzeum gondozásába. Aszód település állt a kutatás középpontjában és a kutatók, csakúgy, mint jómagam Aszód gazdasági, infrastrukturális, kereskedelmi, közlekedési, kistérségi és társadalmi lehetőségeit vizsgálták. Aszód 8 település összefogójaként ismert és korán, az 1980-as években kapott városi rangot. A szerzők kifejtik, hogy amíg a városi cím korábban előnyekkel járt, addig a '80-as években már a gazdaságilag elmaradott települések is részesültek városi jogállással. Ugyebár ez Vámospercs esetében sem volt másképp, hiszen Vámospercs 2001-ben még nem állt teljesen készen arra, hogy városi funkciót töltsön be, mégis megkapta a rangot.

Az ELTE gondozásában megjelent a Társadalomelméleti Kollégium 2013-ban, ahol egy szociológus doktoranduszt kérdeztek a városkutatásról. A kollégium a kutatás kapcsán hasonlóan járt el, mint jómagam, azaz több tudományágat öleltek fel vizsgálatuk alkalmával, következésképpen a városodást és a városiasodást nemcsak kulturális oldalról lehet megközelíteni, előtte kutatás tárgyává kell tenni a makro gazdasági és társadalmi folyamatokat, továbbá, azt, hogy a különböző államvezetések milyen tendenciát tártak a lakosság elé. Élhetőbb volt-e a város? Milyen lehetőséget kínált a rurális tér? Az ELTE szociológusai is a városképre, utcaképre egyaránt hagyatkoztak - ugyanígy tettem Vámospercs esetében is - mivel az építészet, az utcaképek hűen tükrözik a település, város történelmét, társadalmi relációit és kultúráját is (a kultúra jelen esetben magába foglalja az építészetet, a térhasználatot, azokat az eseményeket, amelyek helyet kapnak lokális szinten). Itt érdemes meghúzni azt a határvonalat,

9 Sikos T. Tamás - Tiner Tibor: Határmentiség és fejlődési térpályák. 2008.

hogya maga a kutatás milyen időintervallumra hagyatkozik. Mint ahogy azt ismertettem már azért is választottam a 1990-es évek utáni történések vizsgálatát, mivel azt még nem kutatták. Csak a feltáró fázisban vettem figyelembe a 20. század első évtizedeinek népességmozgásait.¹⁰

A városkutatás, illetve a város társadalmának vizsgálata nemcsak egyetemi, intézményi szinten valósul meg, hanem külső intézeti szinten is. Gondolok itt a Városkutatás Kft.-re, ahol szociológusok, városantropológusok, közgazdászok végzik kutatói tevékenységüket.

Tanári javaslatra áttanulmányoztam Dimény Attila erdélyi muzeológus, *A polgárosodás társadalmi és kulturális hatásai Kézdivásárhelyen (1750-1944)* című tudományos művét, amely a szerző értekezésén alapul. Felépítésében és tematikáját tekintve van hasonlóság értekezésem és a Dimény-féle munka között, azzal a különbséggel, hogy a saját kutatásom jóval interdiszciplinárisabb. Ugyanakkor az áttanulmányozást követően segítségemre volt az az irányvonal, hogy milyen kontextusba helyezzem Vámospércs közösségi tereit és azok funkcionális átalakulását, illetve a helyi, civil kezdeményezések és csoportok milyen mértékben képezzék a kutatás eredményének ismertetését. Lényeges differencia továbbá, hogy míg Dimény A. felekezeti szinten is vizsgálta Kézdivásárhely társadalmát, addig én ezt az irányvonalat hanyagoltam Vámospércs tekintetében (főként, hogy egy erős református vonal határozza meg a lokális társadalmat, ezt jól szemlélteti, hogy a református felekezetnek Vámospércsen temploma van, addig a katolikus felekezetnek egy kisebb imaháza). Kiemelem, hogy Dimény A. a kutatás előzményei és hipotézisei fejezetben helytállóan határozza meg kutatói attitűdjét, illetve hipotézisei letisztult gondolatmenetet követnek. Ez mindenképp irányt adó.¹¹

Ha makroszinten tekintek kutatási témámra, megállapítható, hogy elsősorban a szociológusok terepe a város és kevésbé a néprajz, viszont pont ez értekezésem célja, hogy megtalálja a néprajztudomány helyét a városiasodás kutatásában. A hozott erdélyi példa is jól tükrözi, hogy találni olyan egyedi eseteket, amelyek kutatásra érdemesek, illetve egyfajta kiindulópontot adhatnak a további kutatásokhoz.

10 Jamriskó Tamás, 2017: A városfejlesztés a kritikai városkutatás és a kétoldalú dzsentrifikáció tükrében - Interjú Jelinek Csabával, a CEU Szociológiai és Szociális Antropológiai tanszékének doktori hallgatójával. URL: <http://elteonline.hu/tudomany/2017/04/06/a-varosfejlesztes-a-kritikai-varoskutatasi-es-a-ketoldaluj-dzsentrifikacio-tukreben-interju-jelinek-csabaval-a-ceu-szociologiai-es-szocialis-antropologia-tanszekenek-doktori-hallgato/>

11 Dimény Attila, 2018: A polgárosodás társadalmi és kulturális hatásai Kézdivásárhelyen (1750-1944). URL: http://real.mtak.hu/87094/1/DET_2018_DimenyA_A%20polgarosodas.pdf

5. A kutatás elhelyezése a néprajztudományban: terminusok, kutatási területek

Az értekezés témája, kérdésköre, tudományos felvetései és hipotézise nemcsak néprajzi irányultságúak, hanem társadalomföldrajzi és szociológiai is. Felmerül a kérdés, hogy melyek azok az aspektusai a kutatásnak és a disszertációnak, amelyek néprajziak, mitől néprajzi, mi teszi néprajzivá, hogyan illeszthető be ez a jelenkutatás a néprajztudományba. Nemcsak az értekezés fejezeteiben utaltam és tértem ki arra, hanem konferencia előadásaim során is, hogy a kutatás a 20. század utolsó évtizedét, illetve a 21. század első 20 évét vizsgálja. A néprajztudomány módszerei alkalmasak voltak arra, hogy kutatásom átfogó, komplex képet adjon Vámospércs városiasodási folyamatáról, területi, társadalmi változásairól, illetve arra is, hogy a 21. századi kulturális mintákat, azok a helyi társadalomba való beágyazását tanulmányozhassam.

Vámospércs helyzete egyedi, természetesen ez volt az egyik indok arra, hogy kutatásomat elindíthassam és jogosultságot kapjon. Ugyanakkor az, hogy várossá lett, városi rangot kapott 2001-ben az nem egyedi. A társadalomföldrajzi szakirodalmak több ízben beszámoltak arról (lásd a tudománytörténeti előzményeknél) a kutatási eredményről, hogy a 2000-es évek elején elindított városi rang osztogatási hullám, miként és hogyan változtatta meg a nagyközségek, illetve a kistérségek közigazgatási és gazdasági életét. Így tehát nem Vámospércs az egyetlen, mert a sorban ott van több település is, mint a Debrecenhez szintén közel fekvő Sáránd is. Az erőteljes városodás és városiasodás főképp azon területeken, megyékben és járásokban volt/van jelen, amely a trianoni döntés értelmében gazdasági és közigazgatási, működési csorba érte. A megyeszékhelyek túlterheltségét meg kellett oldani, így fejlődhettek várossá, kistérségi központtá egyes nagyközségek. Ennek a folyamatát leginkább Novák László megállapítása szemlélteti igazán. *„Rámutat a falu és város kapcsolatrendszerére: egy tájon, szűkebb miliőben lévő falu túlhaladja az önellátás mértékét, várossá fejlődik, meghatározó központi funkciókat ötvöz magában. (...) a szerepkörök kérdése, a települések keletkezésében szerepet játszó helyi és helyzeti energiák.”*¹²

5.1. Vámospércs elhelyezése a településnéprajz kereti között

¹² Novák 1995: 26.

Hogy mitől néprajzi mégis az értekezés témája, leginkább egy 2018-as konferencia hozzászólása erősítette meg leginkább. A 2018-as dunaújvárosi konferencia tematikája és felhívása arra irányult (A konferencia címe: A magyar vidék múltja és jelene a társadalomtudományok metszéspontjában) hogy a vidékkutatás 21. századi aspektusát és lehetőségeit vitassa meg az előadókkal és a hallgatósággal.¹³ Az előadásom elhangzását követően, amiben részleteztem Vámospércs helyzetét, a kutatási kérdésköröket, hipotéziseket és a tudományban való elhelyezhetőségét, az egyik szakmailag elismert, tapasztalt hozzászólótól dicséretet kapott a kutatási téma. A felvetés szerinte helytálló és remek az, hogy a kutatással új távlatok keresek és nyitok a vidékkutatásban, továbbá a kulturális minták feltárásának, vagy épp egy létrejövő múzeum helyzetének vizsgálata éppoly releváns, továbbá, hogy a néprajztudomány módszertanilag lehetővé teszi azt, hogy az új kutatási modell kidolgozása végett a jelen társadalmi változásokat és folyamatokat is értelmezze, felderítse, leírja és magyarázza. Így a következőekben Novák László egyetemi tanár és kutató szakirodalma alapján pontosan elhelyezem kutatási témámat a néprajztudományban.¹⁴

„A település kultúrókológiai tényező, de magának a településszerkezetnek, településrendszernek a kialakulása idő dimenzióban jogi, történeti viszonyok által meghatározott képződmény. A településnéprajz a földrajzi környezet tekintetbevételével mellett nagy súlyt helyez a településfejlődés vizsgálatára, amely elválaszthatatlan konkrét birtokjogi, s történeti viszonyok alakulásától, s amelyek meghatároznak egy településtípust. A jogi, társadalmi, gazdasági viszonyoknak meghatározott földrajzi környezetben való történeti alakulása teszi lehetővé a különböző településrendszerek elkülönítését, csoportosítását a közelebbről vizsgált területen, az Alföldön.”¹⁵ Mint ahogy Novák is leírja a település kultúrókológiai tényező. De mit is jelent ez Vámospércs olvasatában? Lényeges tisztázni azt, hogy a kultúrókológia terminusát Györfi-Nagy Sándor kutatása nyomán értelmezem, aki Kállón iskolavizsgálatot végzett 2002-ben. A kultúrókológiai vizsgálatot egy modell kapcsán dolgozta ki és alkalmazta, azaz „a vizsgált közösségszinteket funkcióegységként ragadja meg”.¹⁶ Azaz a kultúrókológia Györfi-Nagy Sándor és a saját kutatásomban is egy dinamikus folyamat

13 DUOL: Milyen a magyar vidék? – Előadássorozatot tartottak az Intercisában. URL: <https://www.duol.hu/kozelet/helyi-kozelet/eloadas-tarsadalom-magyar-dunaujvaros-intercisa-muzeum-2326899/>. Letöltésének ideje: 2021. 07. 15.

14 1995 Novák László: Településnéprajz. A debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem kiadványa. In: Néprajz Egyetemi Hallgatóknak 18.

15 Novák, 1995: 176.

16 Györfi-Nagy Sándor: Jövőkép(esség)ek. Iskolavizsgálat Kállón.(Nógrád megye), 2002 URL: <https://adoc.pub/klcsey-fzetek-gyri-nagy-sandor-jvkepessegek-iskolavizsgalat-.html>. Letöltésének ideje: 2021. 07. 15.

vizsgálata. Ahogy már azt ismertettem kutatásomat, azok fizikai és szellemi vetületeit kutatási szeletekre osztottam fel, ugyanis nem elégséges csak a társadalom egyes csoportjait és rétegeit vizsgálni, hanem a teljes körű megfigyeléshez, leíráshoz és magyarázathoz szükség van arra, hogy a környezet – jelen esetben közigazgatás, infrastruktúra, gazdaság – dinamikája is értelmezhetővé váljon. Novák rámutat arra, hogy a településnéprajz, mint vizsgálati egység többtényezős, kölcsönhatások eredménye. Továbbá a település egy tér, egy keret, ahol egyszerre van jelen a közigazgatás, a gazdaság, a társadalom, a kultúra, az életviteli minták, amelyek egymással kölcsönhatásban állnak és egymásra kölcsönhatást gyakorolnak. Tehát a kutatásom a településnéprajzhoz tartozik, mivel a település mentén bontom ki az egyes társadalmi jelenségeket. „(...) a néprajz az egész népi kultúrával foglalkozik. A népi kultúra egységesen megnyilatkozik a település létezésben, funkcionálásban. Tulajdonképpen a település élettér keret, amelyben komplex módon érvényesülnek a társadalmi, gazdasági, vallási, stb. folyamatok, mint a kultúrákölögi tényezők.”¹⁷ Ahhoz, hogy egy település vallási, társadalmi és kulturális valamint kapcsolathálói viszonyait ismerjük, nélkülözhetetlen a gazdasági, jogi összefüggések vizsgálata is. „A településnéprajz komplex módon vizsgálja a települést. A néprajz az egész népi (paraszi) kultúrát vizsgálja, s a településnéprajz a település oldaláról tekint az egész népi kultúrára, hiszen a településben nem csupán a gazdálkodási viszonyok tükröződnek – ami természetesen alapvető, mivel a struktúráját, elemeit meghatározza -, hanem társadalmi, vallási, stb. viszonyok is.”¹⁸

„(...) a településnéprajzi kutatásban elsősorban a termelés, az üzemszervezeti viszonyok a feltárása alapvető, (...) azaz az adott földrajzi kereten belül a gazdasági-társadalmi viszonyoknak megfelelően alakult ki a településszerkezet, szerveződött a településrendszer, a település.”¹⁹ Szintén Novák sorait idézve, a kutatás első lépése Vámospercs üzemi, gazdasági, közigazgatási feltárása volt. Ezen kutatási szeletekre épül ugyanis a helyi és a makrotársadalom, az egyes gazdasági, ipari elemek formálják és képzik a kulturális miliőt és egyes kulturális specifikumokat, példa okának a torma, ebből eredően Vámospercs Tormaország fővárosa, vagy épp a 20. század által felépített és kitermelt kulturális emlékezet lenyomatai (Róna étterem, közösségi élet, VámosGép, stb.) Hiába szolgált alapos forrásként Vámospercs története című könyv, elengedhetetlen volt, hogy kulcsadatközlők által ne tárjam fel az 1970-80-as évek gazdasági viszonyait, az abból fakadó kapcsolati hálókat. Így

¹⁷ Novák 1995: 174.

¹⁸ Novák, 1995: 85.

¹⁹ Novák 1995: 86.

tehát a településnéprajz tehát nem önálló tudomány, nem elkülönülő tudományág, hanem éppen ellenkezőleg, egy szélesebb horizontú tudományos módszer, amely az egész népi kultúrát a település oldaláról közelíti meg. „*S éppen az ökológiai történetiség miatt, használja a földrajz és településtörténet terminológiáit, s ugyanakkor – sajátos módszereiből fakadóan – új fogalmakat, kifejezéseket is bevezet.*”²⁰

A településnéprajz című szakirodalom sorai is bizonyítják, hogy Vámospércs városiasodása, mint kutatási téma és jelenség multidiszciplináris, azaz a tudományágak eredményei elengedhetetlenek a kutatáshoz. A kutatás során csakis a néprajztudomány módszereit alkalmaztam, hiszen a résztvevői megfigyelés, a kérdőívezés, a félig strukturált mélyinterjúk mind alkalmasak arra, hogy reprezentatív képet kapjak az egyes társadalmi jelenségekről és folyamatokról. Vámospércs esetében is, ha nem is a népi kultúrát, hanem a jelenkutatás céljából fakadó kulturális mintázatokat a település irányából közelítettem meg. Mint az idézetek további sorai igazolják, a kutatáshoz elengedhetetlen volt a település történetének megismerése, még ha nem is képezi szerves részét a vizsgálatnak. Következésképpen, hogy megértsük a jelenkutatás társadalmi mozzanatait, magát a mikrotársadalmat is el kell helyezni azokba a makrotörténelmi eseményekbe, amelyek formálták Vámospércs gazdaságát, fejlődését, intézményesülését. Mivel több és más tudományág kutatásainak eredményét is felhasználtam, így evidens volt az, hogy a tudományág specifikus terminusok beépültek a kutatásba. Magát a kultúrát, a kulturális mintát, a társadalmat és a város fejlődését a település felől közelítem meg, hiszen maga az elhelyezkedése adja a fejlődési útját és a társadalmi réteg összetételét valamint kulturális küldetést: azaz, hogy van a helyi, lokális kultúra és van a befogadó, nemcsak a városnak szóló, de a helyi sajátosságot megőrző kulturális értékek közvetítése. Mivel kistérségi mikrocentrum, ezért van kultúraküldetésével és az ehhez kapcsolódó szerepével a környező településeket nemcsak közigazgatásilag gondozza, továbbá a Trianonból fakadó testvértelepülések utógondozása, a határon túli kapcsolatok, amelyek evidensek a földrajzi elhelyezkedés végett.

5.2. Vámospércs társadalmi kutatásának problematikája

A kérdéskör pontos tisztázása után, nézzük, hogy a társadalom felépítését, dinamikáját, mobilitását mi határozza meg. „*A településföldrajz kiinduló alapja tehát a „lakóhelyegység” és a „munkahelyegység” kapcsolatrendszer. Ezek térbelileg való egymáshoz viszonyulása a*

20 Novák, 1995: 176.

központi kérdés abban, hogy egyik vagy másik alapegység előtérbe kerülése határozza meg minőségileg a települést.”²¹ Miután tisztáztam azokat a mikroelemeket, amelyek körülírják és meghatározzák a kutatás tárgyát, helyét és kérdéseit, továbbá azt is, hogy mely tudományágak, mely szegmensét érinti a vizsgálat, fontos, hogy reflektáljak a pontos kutatási kérdésre, vagyis a kutatás magjára, azaz, hogy miért Vámospércset kutatom. Kiindulásként nézzük Nováktól vett újabb idézetet. Nem fontos 1920-ig visszatekinteni, elég csak a rendszerváltástól szemlélni a problémakört. A szocializmus után megszűntek a termelőszövetkezetek, van olyan iparág, amely természetesen a mezőgazdaságra épülő tevékenységét tovább tudja folytatni, de már piaci alapon. A mezőgazdaságot illetően, amely a város, 2001-ig a nagyközség, fő tevékenységi köre, új gazdasági alapokra helyeződik, amely nemcsak a gazdaságban, de a társadalomban is változást eredményez. Magántulajdonok képződnek, a gépesítés, a piacra való termelés és az a piacot képző verseny már kevésbé kéri azt, hogy munkacsoportok működjenek, azaz példa okán utcabeliek, szomszédok segítség egymás munkáját. Maga a napszám, napszámosként dolgozni nem igazán a közösségi összetartozás jegyeként jelenik meg, hanem mint alkalmi kereseti forma. Ebben a tekintetben egy része a mezőgazdaságban dolgozóknak helyben marad, azaz nem bontódik a lakóhely-munkahely egy térben való elhelyezkedése, viszont van az a csoport és már az előző fejezetekben kifejtettem interjúrészekkel együtt, akik a mezőgazdasági tevékenység mellett dolgozni kényszerülnek, legfőképp ingáznak Debrecen és Vámospércs között. Ebben az esetben már többhelyszínessé, többszínűvé válik a lakóhely-munkahely egység. De nemcsak mezőgazdasággal foglalkoznak az emberek, hanem akik szellemi tevékenységet folytatnak, ők sem feltétlenül helyben találnak munkát, így szintén ingáznak: igaz ez az ipari, vagy szolgáltatói szektorra is. Szintén korábbi fejezetben már kitértem arra, hogy az általános iskolai tanulmányokat követően a diákok is ingáznak, ugyanis középiskola nincs Vámospércsen. Így nemcsak a lakóhely-munkahely, hanem a lakóhely-iskola egység is felbomlik: ingázás vagy kollégiumi lakhatás váltja fel. Lényeges, hogy nincs arra garancia, hogy ezek a diákok később Vámospércsen fognak élni életvitelszerűen, ugyanis a lehetőség hiánya kiszakítja őket az otthoni környezetből. Ez egy sarkalatos pontja a kutatásnak, illetve a kultúrafogyasztás vizsgálatának, hogy egészen fiatalon kényszerű elhagyni a települést egy vámospércsi. Ez (is) adja az állandó mobilis, tranzit, pezsgő életét Vámospércsnek. Természetesen van az az eset is, amikor nem Debrecenbe ingáznak, hanem más környező településre, vagy épp nem is ingáznak, mert helyben is találnak munkát a lakosok. Elsősorban azon vámospércsiek ingáznak, vagy költöznek el, akik szellemi

21 Novák 1995: 27.

tevékenységet és a diplomájukhoz/végzettségüknek megfelelő munkát végeznek. Mivel Vámospércs elsősorban mezőgazdasági alapokon nyugszik, így a diplomás réteget nem tudja kiszolgálni munka szempontjából. Voltaképp ez igaz azokra is, akik középfokú végzettséggel rendelkeznek, de markánsan a diplomások körében figyelhető meg a kiszakadás jelensége. Mivel Vámospércs infrastruktúra szempontjából kiváló helyen terül el, így nem erős a kivándorlási hullám a településről, sőt mindinkább a bevándorlási hullám a meghatározóbb, amely érkezhetsz a határon túlról, vagy épp Debrecenből. Fontos leszögezni, hogy Vámospércs nem vált Debrecen alvótelepülésévé, identitása, működése tekintetében egységes, önálló, a megyeszékhely nélkül is képes fenntartani városi funkcióit.

5.3. Áruklodó településképz

Az előző sorokban ismertettem, hogy a lakóhely-munkahely egység összefonódása, vagy szétválása, sőt többszínű létezése hogyan építi fel Vámospércs társadalmát. „*A település tükrözi a társadalmi, gazdasági viszonyokat is.*”²² Hogy miképp tükrözheti egy település a társadalmat és gazdasági viszonyokat? Első, mondhatni alappillérként az építészetében és a térelrendezésében. A résztvevői megfigyelés a terepen való tartózkodás kiindulópontja a Hol vagyok? épp a településen belül. Vámospércs építésze, ahogy azt már egy korábbi fejezetben is kifejtettem vegyes képet mutat és kevésbé jellemzi a magasépítézet. Több tényező határozza meg a társadalmi tükrét, ha a térelrendezést vesszük figyelembe. Meghatározó az infrastruktúra jellege is, azaz, hogy van-e az adott területen aszfaltos út, avagy sem, ugyanis Vámospércs városként még mindig küzd ezzel a problémával, hogy az utak nagyrésze még földút. Az, hogy ezeket miért nem lehet aszfaltossá tenni, több indok is megmagyarázza, mint például a rossz beépítettség. A település térszerkezete nem osztja meg a város társadalmát, azaz a részek között nincs éles társadalmi különbség. Ami formálja a városképet, azok az építészeti stílusok hullámai: Kádár-kockák, amerikai típusú házak, társasházak, könnyűszerkezetes házak, stb. Szerencsés, hogy az úgynevezett gazdagpolgári házak nemcsak homlokzat szintjén vannak rendben, de lakhatás szempontjából is alkalmasak. A gazdasági viszony már mindinkább leolvasható a városképről: következésképp egy erős agrárjelleg. Nagy külterület, belső kertek, udvarokon parkoló traktorok és mezőgazdasági gépek, kiegészítők. A kertés házak végében hosszán elnyúló kertek veteménnyel, kukoricással és szőlővel: ez is egy jellemző városképe Vámospércsnek. Ha a gazdaságon túlmutatunk, a lakóházak árulkodnak arról, hogy a szabadidő eltöltésének egyik formája hol valósul meg: az

22 Novák 1995: 175.

udvaron, a kiskertben, a földeken. Ezek azért is lényeges kutatási olvasatok, mert ez alapján lehet rekreációs tereket létrehozni, kulturális imázst kialakítani, illetve kulturális, közösségi programokat kínálni. Ezért van létjogosultsága a bor- és pálinkaversenynek, mivel egyszerűen megfogalmazva, van arra hely, tér és lehetőség, ahol megtermeljék a bornak és pálinkának valót. Így Vámospércs esetében atipikusnak mondható az, hogy a lakóhely elhelyezkedése nem döntő abban, hogy az egyén hogyan illeszkedik be a helyi társadalomba.

5.4. Vámospércs tipikussága és atipikussága

A társadalmi indoklás után, pedig vegyük sorba, hogy Vámospércs miben tipikus és miben atipikus település, azaz, melyek azok a jellemzők, amelyek igazak és értelmezhetőek már tiszántúli településre is és mely specifikumok teszik egyedivé Vámospércset. Az utóbbiból kerülnek ki az atipikus jegyek.

Tipikus mert:

- a városi rang osztással kapott városi címet, azaz az ezredfordulón, más településekkel egyetemben
- Trianon végett határhoz közeli, határmenti város
- Hajdú-Bihar megyében fekszik
- nagyközségi mivolttal rendelkezik
- a megyeszékhelyhez, Debrecenhez közel helyezkedik el, ami azt jelenti, hogy tömegközlekedéssel ez 25-30 perces utazást jelent
- magas a mezőgazdasági foglalkoztatottság, mivel elsősorban mezőgazdasági termelésből élők tették ki a társadalom jelentős részét
- kistérségi mikrocentrumi helyzetéből fakadóan pedig dinamikus közigazgatási és ellátó rendszer fejlődési útja

Atipikus mert:

- a rendkívül jó színvonalú és könnyű vasúti és közúti megközelíthetősége miatt
- a 48-as főút tranzit és húzó szerepe végett
- gyűjtőtelepülés, felszívó és kibocsátó ereje van
- kulturális mintázata folytonos, még mindig kiépülőben van
- társadalma részben zárt, a zárt csoportok pedig közös tudással bírnak. Az új csoportokat a Romániából, Debrecenből vagy más községből költözők alkotják

Vámospércs városát helyzetéből fakadóan egyes jellemzők tipikussá teszik. Az 1920-as döntés nemcsak Vámospércs sorsát és fejlődési útját predesztinálta, hanem még számos hajdú-bihari és szabolcs-szatmár-bereg megyei települését is, azaz ebből a szegmensből nem egyedi. Példának okáért Hajdú-Bihar megyéből: Sáránd, Derecske, Berettyóújfalu, Létavértes, ha nem is a 2000-es évek elején kapták meg városi rangjukat, de kistérségi mikrocentrum szerepet kellett vállalniuk azért, hogy a Nagyvárad vonzáskörzetéhez tartozó kisebb községek, települések ne maradjanak központ nélkül. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében Mátészalka helyzete is hasonló, vagy épp Fehérgyarmaté. A határtól ugyan távolabb lévő Tiszavasvári is mikrocentrumi küldetéseket lát el a szabolcsi térségben. Összességében a tiszántúli térségek és kistérségek sajátosságaként mondható az, hogy a földrajzilag, közigazgatásilag, infrastrukturális szempontból “indokolt” települések várossá fejlődtek, felkarolva és kiszolgálva a hatókörükben található községeket. A városiasodás nemcsak a települések magasfokú fejlődését segítette, hanem terhet vett le a megyeszékhelyekről, így közigazgatási szempontból is átrendeződött egyes térség. Ami a legfontosabb, hogy a fejlődéssel visszaszorult, vagy csökkent az elvándorlási hullám. Vámospércs esetében már kifejtettem, hogy a lakóhely-munkahely egység hány féleképpen létezik a város életében. A mikrocentrumi kistérségek hozzájárulnak ahhoz, hogy a kisebb községek, vagy épp maga a centrum ne néptelenedjen el, hanem a korosztályok széles skálája megtalálja ott számítását. Továbbá tipikus jellemzője még, hogy a város alapjaiban mezőgazdasági vonalat képvisel és az előző évtizedekben ez volt az elsődleges bevételi forrás és foglalkozási formája. Ez számos várossá lett nagyközségről is elmondható, hiszen a határon túlra került nagyvárosok rendelkeztek/rendelkeznek iparral, a Magyarországon maradt területek elsősorban a nyersanyagot szolgáltatják. A Tiszántúl jelentős területe pedig lehetővé teszi a mezőgazdasági haszonnövények termesztését, így a kukorica, napraforgó, torma, burgonya, búza, stb. gondozása, termesztése vált elsődleges bevételi forrássá.

Nézzük mitől atipikus Vámospércs, mitől válik egyedivé a többi városiasodott településtől. Először vegyük a földrajzi és fizikai jellemzőit. Egyszerre erős az elérése közúton és vasúton. Ha példaként vesszük Sárándot vagy Létavértest, ott a vasút részleges vagy teljes hiánya a jellemző. Vámospércs vasútvonala, ahogy ezt már több ízben kifejtettem jelentős és mérvadó, hiszen nemcsak a személyforgalma releváns, hanem a teherforgalom is. Mivel ezt a fejezetet 2021-ben írom, ezért említem meg, hogy a 101-es vasútvonal, amely a biharkeresztesi kilépőt adta a tehervonatoknak Románia felé, jelenleg villamosítják - így a teherforgalom a

105-ös, azaz a vámospércsi vasútvonalon biztosított.²³ A közúti forgalom is óriási nemcsak tranzit, de egyfajta gyűjtő szerepe is van. Azért lényeges ez az infrastrukturális mérce, mert ez biztosította és indokolta azt, hogy Vámospércs visszakapja városi rangját, továbbá azt, hogy kistérségi mikrocentrummá váljon. Nemcsak forgalma gyűjtő jellegű, de maga a földrajzi elrendezés is egy gyűjtő jelleget rajzol. A gyűjtőtelepülés fogalmát egyik adatközlőm használta és a funkciókat figyelembe véve, valóban a környező település közigazgatási, egészségügyi feladatait látja el. Lakosság szempontjából egy ambivalens folyamat hatja át: kibocsátó és felszívó ereje van a városnak. Kibocsátó, mert a 14 feletti lakosokat el kell engednie közép fokú intézmény hiányában és nincs arra garancia, hogy a tanulmányok elvégzése után az ingázóvá vált réteg vissza tud térni a településre. Felszívó ereje van, mert mind Románia felől, mind Debrecen felől létezik egy beköltözési hullám.

5.5. A helyi kultúra körvonalai

Kulturális mintázata, a kultúra közvetítése az, ami jelenleg is még csak kialakulóban van. Egészen a 2010-es évek közepéig a kulturális programok elsődleges kibocsátója a Művelődési Ház és Könyvtár volt. Az ott dolgozó szakemberek feladata és felelőssége volt az, hogy a szellemi igényeknek is eleget tegyenek a lakosság körében. Ez azért is adott nehéz feladatot, mert a megyeszékhely közelsége “elvitte” a figyelmet a városról. Nem volt egy imázs, egy kialakult, vagy felépített kultúrkép, amit Vámospércs a sajátjaként közvetíthetett volna. Az alulról szerveződő civil és helyi csoportok természetesen már jelen voltak Vámospércs életében, hiszek ezek több évtizedes múltja tekintenek vissza, de nem volt egy egységes kultúrkép, ami Vámospércset képviselte volna. Ezt úgy orvosolta az önkormányzat, hogy kulturális szakembereket kezdett el foglalkoztatni, akik fő feladat az volt és a mai napig az, hogy kimondottan a város kultúramenedzsmentjével dolgozzanak. Ennek köszönhető a hajdú kép és hajdú identitás felépítése, a 21. századi múzeum és kiállítótér megalkotása és számos olyan helyi alapon szerveződő program, amely által Vámospércs és környéke megismerhetővé, élhetővé és továbbvihetővé válik. Ezeket a programokat már felsoroltam az előző fejezetekben, de gondolok itt a Hajdú portyára. Felmerülhet a kérdés, hogy miért kellett arra várni 20-25 évet, hogy a kulturális élet építése és szervezése elinduljon. Egyszerű a válasz: az értekezés megannyi fejezete szól arról, hogy a fizikai tér milyen hiányossággal küzdött és mennyi mindent kellett ahhoz pótolni, hogy Vámospércs városként működhessen

²³ Vasútvill: Megkezdődött az oszlopállítási a Püspökladány-Biharkeresztes vasútvonalon. URL: <https://vasutvill.hu/2021/03/megkezdodott-az-oszlopallitas-a-puspokladany-biharkeresztes-vonalon/>. Letöltésnek ideje: 2021. 08. 01.

közigazgatási, infrastrukturális, egészségügyi és ellátási szempontból. Amíg ezek a működési alappillérek és létesítmények hiányoztak a városból, addig nem volt sem energia, sem anyagi tőke arra, hogy a kulturális élet magas színvonalon, külön erre felállított csoporton keresztül működőképes legyen.

5.6. A kutatás elhelyezése a tudományágon belül

Kutatásom és kérdésköre a néprajztudományon belül a településnéprajzhoz tartozik. Vámospércs, miután önjáróvá vált, önálló költségvetéssel rendelkezett, elindulhatott az önálló fejlődés útján. Mivel egyes infrastrukturális elemeket létre kellett hoznia és ki kellett építenie, továbbá meg kellett alkotnia a városi funkciókat, hogy várossá válhasson, ezért a településkép, a település története és változása formálta a társadalmat, a társadalmi csoportokat és a benne lakozó kultúrát. Voltak úgynevezett alapvető jellemzők és jellegzetességek, amelyek ismérve mentén épült fel a település: a tranzitjelleg, a határmentiség, a megyeszékhely közelsége, a centrumi szerep, a magas lakosságszám (megközelítőleg 5300 fő) és egyfajta magasfokú intézményesülés, ha a környékbeli községekhez vagy nagyközségekhez viszonyítjuk. Ugyanakkor kutatásom nemcsak a kultúra és a kulturális mintázatokat taglalta, hanem bemutatja Vámospércs helyi társadalmának mindennapi életét. A mindennapi élet terminusa alatt jelen esetben Voigt Vilmos általi megfogalmazást értem, azaz: *„A szociológia fogalma, az életvitelének a megnevezése. Az ->anyagi kultúra, a ->szellemi kultúra és a -> szociális kultúra egyes jelenségei egyaránt ide tartozhatnak. Szorosabb értelemben a társadalmi tevékenység, különösen a társadalmi kapcsolatok, valamint az ezekre vonatkozó kognitív struktúrák vizsgálatát javasolt ilyen szempontból elvégezni. A modern néprajzi kutatás elsősorban a lakás, a táplálkozás, az öltözet, szórakozás és viselkedés témáit tárgyalják ilyen keretben.”*²⁴ Mivel a kutatásom kiter az intézményesülésre, az intézmények működésére, a társadalom működésére, továbbá feltártam és bemutattam azt, hogy egyes társadalmi folyamatok, jelenségek és a város fizikai vetületei között milyen relációk figyelhetők meg, így a kutatásom kiterjed Vámospércs szociális kultúrájára is, amin ismét Voigt Vilmos fogalom meghatározását értem. *„Egy társadalomban közvetlenül a társadalom működtetésére vonatkozó intézmények és eljárások összessége. A néprajz fogalomkészletében az ->anyagi kultúra és a ->szellemi kultúra mellett a kutatás harmadik fő területe. (...) A magyarországi kutatásban az utóbbi másfél évszázadban a szociális kultúra kérdéseivel különböző tudományok képviselői foglalkoztak: magyar statisztika, szociológia, közigazgatástudomány, a*

²⁴ Voigt, 2017: 47.

falukutatás és általában a népi irodalom sok olyan művet hozott létre, amelyek leíró anyaga voltaképpen a szociális kultúra tényeit közli.”²⁵

A kutatás során számos új terminus épült fel akár a településnéprajz, akár a helyi társadalmat érintő vizsgálat során. Ugyanakkor igaz a kutatásra, hogy a társadalom és a település működését elsősorban szociális, funkcionális szinten közelítettem meg és az egyes folyamatok között megtaláltam azon relációkat amelyek által a változás bekövetkezett Vámospércs életében. Előremutató az, hogy az értekezésem egy további kutatásra is reflektál, azaz a későbbiekben érdemes megvizsgálta azt a kultúrmiliőt, aminek felépítésén és közvetítésén jelenleg szakemberek dolgoznak. Új kérdéskörként merülhet fel, hogy milyen távlatokat nyit a múzeum és látogatóközpont a helyi iskola, a turizmus és a helyi társadalom életében. Melyek azok a kultúrtendenciák, amelyek formálják a kultúrafogyasztást, legyen ez alulról vagy felülről szerveződő igény? Mivel kutatásommal feltártam, leírtam és indokoltam a városiasodás minden lépését, folyamatát és eredményét, a későbbiekben már pontosabb, reflektáltabb keretekkel lehet vizsgálni a kulturális és a szellemi életét a városnak.

5.7. Urbanizáció, városodás, városiasodás

Az értekezés, a kutatás és az egész vizsgálat során végig a városiasodás terminusát használtam, ugyanis ez a fogalom prezentálja azt a folyamatot, amely során Vámospércs várossá vált. Ugyanakkor lényeges és elengedhetetlen ismertetni és számba venni a rokonfogalmakat, így az urbanizációt, a városodást. A két pécsi geográfus, Trócsányi András és Tóth József 2002-es publikációja nyomán elemzem a fogalmakat, majd ezt kivetítve Vámospércs helyzetére is. A konceptualizálás elengedhetetlen nemcsak a kutatás első fázisaiban, de az eredmények ismertetésekor is.

Az urbanizáció

A fentebb említett geográfusok az urbanizációt latin kifejezésre vezetik vissza, továbbá leszögezik, hogy ez egy folyamatként értelmezhető és nem csak városok esetében, voltaképpen a várossá válás folyamataként írható le.²⁶ Tehát maga az urbanizáció nem statikus, a településfejlődés egy állandó változás, amely csak folyamatában értelmezhető. Kutatási tapasztalatom azt mutatja, hogy az urbanizációt leginkább keresztmetszeti idődimenzióban érdemes kutatni, jelen esetben a vizsgálatom 1990-2019 közötti időszakot öleli fel.²⁷

²⁵ Voigt, 2017: 89-90.

²⁶ Trócsányi-Tóth 2002: 99.

²⁷ A társadalomkutatás módszertana. <https://doksi.hu/get.php?id=2044> Leöltésének ideje: 2020. 04. 12.

Vámospércs településtörténete csupán csak kiindulási forrás, amely számos lényeges információval szolgál, hogy a jelenkutatás ok-okozati tényezőit megértsem: lokális, kulturális mintázatok, identitást formáló erők (hajdú-tudat kialakítása, managelése). Az urbanizáció négy szférára van behatással és ez által vizsgálható, így a természet, a társadalom, a gazdaság és az infrastruktúra.²⁸ Vámospércs példáján keresztül nem az érvényesül, hogy a lakosság életvitelszerűen lakhelyet váltana, csupán a település jogállása tett őket városlakókká. A kistérségi mikrocentrum elsősorban infrastruktúrájában és intézményeiben vált várossá, majd ezt követi – még jelenleg is – a kultúra és az életmód. Az urbanizáció folyamata nem eredményezte azt, hogy Vámospércs mezőgazdasági területei helyére nagyobb üzemek, vagy gyárak épüljenek, hiszen a város mozgatórugója a mezőgazdaság, mint az az interjúkból és a kérdőívből is kirajzolódik, ellenben a rekreációs térre való igény megnőtt, amit mi sem tükröz jobban, hogy az önkormányzat sorra alakítja ki ezeket a tereket, ezzel formálva a település arculatát, ezzel funkciót váltva a terekben.²⁹ Ezzel együtt a szabadidő eltöltésének módja is megváltozott/megváltozik.

Városodás

A geográfusok a városodást az urbanizáció mennyiségi oldalaként ismertetik, tehát elsősorban adminisztratív szempontból meghatározó tényező, így idesorolható a Magyarországon a 2000-es évek elején zajló várossá nyilvánítások időszaka is. „Abban az esetben, ha egy település funkcionálisan megerősödik, megfelel egy feltételrendszernek, akkor várossá nyilvánítják. A városodás fogalma tehát mind a városokban lakó népesség arányának, mind pedig a városok számának a növekedését magába foglalja. Hangsúlyozandó azonban, hogy mindenképpen csak mennyiségi aspektusai vannak, és nem tükröz semmiféle, a településeket érintő minőségi változást, illetve körülményt.”³⁰ Azaz a kutatásban 2001. július i-jei dátum az egyetlen, ami a városodás momentuma, ugyanis kapta vissza városi rangját, címét és jogállását Vámospércs.

Városiasodás

Az a minőségi változás, amely bekövetkezik egy település életébe, ha várossá nyilvánítják, vagy az addigi folyamatok, a városiasodás definícióval írható le. Ahogy a geográfusok fogalmazznak, elsősorban a lakók életkörülményeiben bekövetkezett minőségi változásokra koncentrál a városiasodás. Az életkörülmény és az életvitel átalakulásán túl a település belső

²⁸ Trócsányi-Tóth 2002: 100.

²⁹ Trócsányi-Tóth 2002: 106.

³⁰ Trócsányi-Tóth 2002: 99-100.

képét, funkcióbővülését és a lakosság mentalitásának megváltozását is determinálja a városiasodás.³¹ Így teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy kutatásom Vámospércs városiasodását vizsgálja, ugyanis a városodás és az urbanizáció mindinkább a társadalomföldrajz kutatási témája, a városiasodás pedig a néprajztudományé, hiszen a városiasodáson keresztül értelmezhetőek a kulturális minták, az építészet, a lokális identitás, a mentalitás, a viselkedés és ezzel együtt letűnt és újonnan alkotott közösségi szabályok, azaz a helyi mikrotársadalom egésze. Ugyanakkor elengedhetetlen az interdiszciplinaritás, mivel egyes kutatási adatok, vagy épp módszerek a társtudományok módszerei is: résztvevő megfigyelés, félig strukturált és strukturált interjúk, kérdőívezés. A városiasodás problematikáját járja körül Pirisi Gábor-Trócsányi András szerzőpáros is. A következőekben hosszan idézek munkájukból, mivel tisztán leírják azt, hogy a városiasodás mennyire komplex mind folyamatában, mind összetevőiben, miért nehéz és széleskörű, mint kutatási terület:

“A másik jelentés, a városiasodás, a minőségi aspektusra vonatkozik. Vagyis arra utal, hogy a folyamatban nem csupán a városlakók száma nő, hanem a városias jelleg is terjed. Hogy ez pontosan mit jelent? Nagyon nehéz meghatározni, már csak azért is, mert van olyan vélemény, miszerint az urbanizáció során a korábbi központi funkciók (mint például egy patika vagy akár egy iskola) lefelé vándorolnak a településhierarchiában, egyre kisebb helyeken is előfordulnak, és ezáltal elvesztik városképző erejüket. Más megközelítésben éppen ez a városiasodás lényege: egy differenciáltabb szolgáltatások válnak elérhetővé a településhálózat egyre nagyobb részén. Másrészt, a városiasodás nem csak a csatornahálózatról, a burkolt utakról vagy a városias beépítésről, hanem életformáról és szemléletről is szól.”³²

6. Néprajztudomány szakirodalmi és terminusok

Az időrendi sorrendet követve, az első jelentős, átfogó munka Fényes Elek *Geographiai szótára*, amely 1851-ben jelent meg. A Trianon előtti Magyarország településeit betűrendi elrendezés szerint mutatja. Röviden és tömören a községek, városok elhelyezkedését, természetföldrajzi adottságaikat és az arra épülő mezőgazdaságot, alakosság felekezeti megoszlását és rövid közigazgatási státuszait. Nemcsak a települések XIX. századi állapota tárható fel, hanem a helységnevekben bekövetkezett változás is. Vámospércs esetében ez megfigyelhető. Betűrendet tekintve a V betűnél nem lehet megtalálni, csak a P betűnél, viszont ott Vámos-Pércs helységnevé olvasható. *“Vámos-Pércs, ez előtt hajduváros volt, ut. post.*

31 Trócsányi-Tóth 2002: 100.

32 Pirisi-Trócsányi 2019: 214.

Debreczenhez 2 mfdnyire, kies erdők közt: 3150 ref., 10 romai kath., 30 zsidó lak, derék reform. templommal. Határa homokos; erdeje és sok szőlőskertje van.”³³ Fényes Elek által rögzített adatok a későbbi szakirodalomban is visszaköszönnek, illetve társadalmi, gazdasági tényezők kutatásakor nem elhanyagolható szempontok. Novák László, *Településnéprajz* című munkájában rámutat a földrajz és a néprajz interdiszciplináris korrelációjára. Voltaképpen a földrajz a keretét adja a városiasodásnak: utcakép, infrastruktúra, vasúthálózat, földrajzi elhelyezkedés, ipar, mezőgazdaság, szolgáltatói szektor és az ebben „létrejövő” társadalom kutatása nemcsak a társadalomföldrajzi kötelezettség, hanem a néprajztudományé is. Novák ismerteti azt is, hogy milyen attribútumok jellemzik a várost és a falut. Így ami megkülönbözteti a várost a falutól:

- „nem mezőgazdasági foglalkozás
- nagy népességszám
- idegen mezőgazdasági termékekre való ráutaltság
- zártabb, magasabb építkezés
- nagyobb népsűrűség
- közművesítettség
- munkamegosztás”³⁴

A mezővárosok, vagy a kistérségi mikrocentrumokká predesztinált települések a felsorolt pontok átmenetei, vagyis cáfolható az, hogy a mezőváros, amelynek jogállása város, de nem bír olyan intézményesítettséggel, mint egy város, mégis népességszámban nagyobb, mint egy falu és mezőgazdasággal foglalkozik, továbbá az évek során el is veszíti városi rangját. A szakirodalom címe településnéprajz, habár Novák László geográfusok elméleteit ismerteti. Jól tükrözi, hogy a kutatási téma tudományközisége megkerülhetetlen.

Kósa László 1984-ben megjelent *Hagyomány és közösség* című szakirodalmában a társadalomnéprajz-beli relációkra kerestem hipotéziseket, így a szomszédság és település viszonyokra, a viselkedésre, a magatartásra, a közösségi szellemre. Szabó László, *A munka néprajza* 1997-es szakirodalma a munka és a közösség kapcsolatát mutatja be. A munka, mint közösség-szervező és közösségformáló erő. Mivel kutatásomban egy mezőgazdasági alapokon nyugvó hajdúváros társadalma a minta, így elengedhetetlen az, hogy a szakirodalom által megismerjem a munkaszervezetek struktúráit, annak működését és sajátosságait. A munkaszervezetnek nemcsak a munkafolyamatban betöltött funkciói léteznek, hanem annak

³³ Fényes 1851: 218.

³⁴ Novák 1995: 28.

kulturális vonzata.³⁵ A munkaerkölcs, vagy maga a munka helye a társadalomban, a munka által létrehozott rítusok, a társadalomban, a közösségben betöltött szerepei már a néprajztudomány vizsgálati körébe tartozik. Az erre irányuló kutatás a XXI. századi vidékkutatásban, rurális térben való kutatásban is megállja a helyét, hiszen annak a közösségben a fölbomlása, vagy átalakulása a mezőgazdaságban bekövetkezett változások eredményei és a városiasodás következménye. Időrendben nem illeszkedik bele Kovách Imre 2005-ös tanulmánya, de tematikailag igen. *A magyar társadalom „paraszttalanítása” – európai összehasonlításban* című munkája Rakaczkiné Tóth Katalin szerkesztésében megjelent. A vidék és a falvak a „mezőgazdaság után” kötetben látott napvilágot. A paraszt és a paraszttalanítás fogalmát körüljárva szemlélteti a magyar rurális térben és társadalomban bekövetkezett változást, mindezt nemzetközi összehasonlítással kiegészítve. Tárgyalja továbbá a társadalmi- strukturális- és kulturális paraszttalanítást, illetve a kutatók által értelmezett paraszt terminusokat. A kulturális paraszttalanítás esetében Kovách a rurális közösségek átalakulását látja.³⁶ A szerző új magyar vidék³⁷ létrejöttéről ír, amelyben több szereplő és csoport van. Ezek a változások a 1990-es években következtek be és az uniós csatlakozással további fordulatokkal gazdagították a rurális teret.³⁸ „*A kilencvenes években a városi-falusi különbség inkább nőtt, mint csökkent, és a magyar társadalom hosszú ideig rurális és városi részre tagozódhat. A kilencvenes években a rurális gazdaság és a társadalomstruktúra sok eleme modernizálódott, de még mindig nagy a rés a városi és a falusi életminőség között, és a falusi lét sokkal hátrányosabb, mint a városi*”³⁹

Kósa László, *Ki népei vagytok?* című könyve 1998-as kiadású. A tudománytörténeti áttekintésen túl, átfogó társadalomtörténeti képet is kapunk. A falumonográfiák írásának, főbb állomásainak ismerete lényeges, mivel kutatásom esetében is alapszakirodalomnak a település monográfiája tekinthető, sajtóanyag hiányában. Társadalomnéprajz főbb tematikáit érinti, mint a genderszerepek, vagy a család szerepe és funkciója, mint a legkisebb egysége a társadalomnak. A paraszti polgárosodás kiindulását és annak folyamatát is tárgyalja, így makroszinten széleskörűen érzékelhető a XIX. századtól. Ugyanebben az évben megjelent *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880-1920)* már regionális szinten tárgyalja a polgárosulás folyamatát, az urbanizációt és annak társadalmi

35 Szabó 1997: 262.

36 Kovách 2005: 83.

37 Kovách 2005: 90.

38 Kovách 2005: 89.

39 Kovách 2005: 89.

tartalmi és formai jegyeit. A parasztság megváltozott jogállása, a feudális viszonyok megszűnése új társadalmi képet hoz létre. Kósa a tradicionalitást egy statikus állapotnak véli, amely az átalakító hatásoknak ellenáll,⁴⁰ azaz ezzel szemben a polgárosodás, vagy akár az urbanizáció, már egy dinamikus folyamat és a tradicionalitás ellentétje. „*Előfeltevésként el kell fogadnunk egy, a polgárosodás megindulási előtti archaikus állapot meglétét.*”⁴¹ A néprajzkutató azt is kifejti, hogy mit ért az archaikus terminus alatt.

„Az archaikus sajátosságai:

- szájhagyományban élő ismeretek
- irracionális szokások, hiedelmek
- társadalmi kötöttségek
- társadalmi intézmények zártsága
- piacra termelés hiánya
- fogyasztási értékrend hiánya”⁴²

Az archaikus attribútumainak ismeretével a polgárosodás, a dinamikus változás, folyamat tulajdonságai is leírhatóak, azaz a polgárosodás, vagy a városiasodás egzakt tényeken alapuló ismeretekből áll, racionális, tudományos tanokkal rendelkezik, jellemzője a társadalmi mobilitás, a társadalmi rétegek átjárhatósága, azok intézményeinek nyitottsága. Gazdasági szempontból piacra termelő és fogyasztási kultúrával bír. A szakirodalom támpontot ad kutatásomhoz. Következésképpen a vizsgálatom során meg kell találnom az archaikus állapotot, amely a városiasodás menetében fölbomlik, átalakul. Nem feltétlenül kell minden archaikus sajátosságnak egyeznie a vizsgált társadalomban. Mindinkább egy origónak, egy kiindulási pontnak tekintem. A 2004-ben Barabás Jenő és Gilyén Nándor gondozásában megjelent Magyar népi építészet szakirodalmában elsősorban a középmagyar vagy alföldi háztérület jellemzői után kutattam. A résztvevő megfigyelés során számos utcakép készült, amelyből kikristályosodik, hogy Vámspércs egyes utcái mikor épültek be, így elengedhetetlen a lakóépületek típusismerete, illetve, hogy az építményeket mely természeti, társadalmi és gazdasági tényezők határozzák meg. Utolsóként említem magam saját tanulmányomat, amely 2019-ben jelent meg egy konferenciakötetben és a disszertáció alatt is hivatkozom rá, ugyanis ebben a tanulmányban, így a tudományos értekezleten prezentáltam a kutatás célját, miértjét, a kutatás körülményeit és az alkalmazott módszereket.

⁴⁰ Kósa 1998: 44.

⁴¹ Kósa 1998: 44

⁴² Kósa 1998: 45.

Társtudományok terén a kommunikáció- és médiatudomány is a kutatást segítették. Fülöp Géza Sajtótörténet, sajtóismeret publikációjából tájékozódtam az egyes újságok, folyóiratok fogalmáról és jellemzőiről, ez a Vámospercsi Híreknél, mint helyi forrásnál nyújtott segítséget. Niedermüller Péter A kultúraközi kommunikációról című tanulmánya adott arra választ, hogy egy település életében az önkormányzat, a helyi sajtó és intézmények milyen szinten irányító tényezők egy lokális társadalomban, továbbá az intézményi kommunikáció során hogyan történik a kultúraalkotás, mint folyamat. Héra Gábor és Ligeti György módszertankönyve pedig a kérdőív módszertani kidolgozásánál segítette a kutatást.

7. Monográfia, helyi sajtó

A monográfiák, a helytörténeti írások óriási segítséget nyújtanak a kutató számára. Nemcsak hipotézisül szolgál, hanem a falu/városról átfogó képet mutat, a kutatás pontos időkeretét is meghatározza. Vámospercs esetében ez az 1994-ben megjelent Gazdag István könyve Vámospercs története⁴³ címmel. Gazdag István a Hajdú-Bihar megyei Levéltár egykori igazgatója szerkesztőként volt jelen a szakirodalom megjelenésében és munkájában. A szerzők közül - összesen 9 szerző szakmai munkája fémjelzi a monográfia – Süli-Zakar István, a társadalomföldrajz kiemelkedő kutatójának a neve is vázolja azt a megállapítást, hogy a kutatási téma interdiszciplináris, erős kapcsolatot mutat a történettudománnyal és a társadalomföldrajz tudományával. A kötet megjelenésének körülményeiről, annak részleteiről, a Vámospercsi Hírek III. évfolyam, 3. számában Gazdag Istvánnal készült riport ad tájékoztatást. A levéltárossal készült beszélgetés prioritását mutatja az is, hogy a cikk a Vámospercsi Hírek vezércikkévé vált. 1993-ban kezdődtek a kutatások, a levéltári anyagok gyűjtése a falumonográfiához. Megjelenését 1994 tavaszára tervezték, végül 1995-ben jelent meg.

⁴³ Gazdag 1994. További bibliográfiai adatokat ld. a Bibliográfiában.

1.kép: saját fotó, 2018. augusztus 13. Helyszín: Művelődési Ház és Könyvtár, Vámospércs

A monográfia létrejöttét, az akkor polgármester Fagyal Barna szorgalmazta Gazdag Istvánnál. A szerzői összetétel tekintetében: régész, történész, bibliográfus, néprajzkutató, egyetemi tanár. Gazdag István a vezércikkben a falu lakosságának segítségét kéri, a mélyinterjúkhoz, az adatok gyűjtéséhez.⁴⁴ A 372 oldal terjedelem során tájékozódhatunk a város történelméről, vallási életéről, gazdasági helyzetéről és fejlődéséről, Vámospércs természeti és társadalomföldrajzi helyzetéről (népesség és demográfia), intézményeiről (egyház, közintézmények: iskola, óvoda, hivatalok), a település helyneveiről, népeletéről (emberi élet fordulói és az ehhez kapcsolódó folklór, anyagi kultúra, építészet), illetve a közeljövőbe tekintő fejlődési lehetőségekről. A helyrajzi térképekről leolvasható a település térszerveződése, illetve a településen kívüli, de Vámospércshez tartozó dűlők, erdőségek elhelyezkedése. A kitekintés – habár mindössze másfél oldal terjedelmet kíván - a kutatás hipotéziseként is szolgál. Egyrészt a 1990-es évek szegmensét tükrözik, azaz, az akkori gazdasági, társadalmi helyzet milyen jövőbeni kitekintésnek adott lehetőséget. A monográfiában szereplő térképek, táblázatok, fotók és adatok, 21. századi olvasatban nemcsak egy település múltját, vagy egykori falusi mivoltát prezentálják, hanem rávilágít arra a folyamatra, hogy Vámospércs, hogy és

⁴⁴ Vámospércsi Hírek, III. évfolyam, 3. szám, 1993. március, Lelőhely: DEENK folyóírártár, Leltári szám: 191.325, 1993: 1-12. T

miként vált kistérségi központtá. Bár ennek a változásnak a lépcsőfokaihoz igazán a Vámspércsi Hírek ad betekintést.

*Vámspércs sajátos földrajzi helyzete és fejlesztésének lehetséges irányai*⁴⁵

A hosszas idézést azzal indokolom, hogy ez az alfejezet a kutatás magját képezi, a tudománytörténeti és szakirodalmi áttekintés fonalát, illetve az eddigi félig strukturált interjúk szoros kapcsolatot mutatnak a szerzők feltevéseivel. Fontossága megkérdőjelezhetetlen a vizsgálatban.

*„Vámspércs Debrecentől – K-Magyarország elsőszámú regionális központjától – 20 km-re fekszik. A nagyváros közelsége jelentős hatással van Vámspércsre, s századok óta pozitívan befolyásolja fejlődését. A hetvenes évek óta Debrecen körzetében is érezhető agglomerációs tendenciák a földrajzi közelség miatt Vámspércset is érintették, ami a nagyarányú ingázásban, s a rendkívül szoros kereskedelmi- oktatási- egészségügyi stb. kapcsolatokban nyilvánul meg. Ugyanakkor Vámspércs Hajdú-Bihar megye egyik sajátos határmenti, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott falusi térségéhez, a Dél-Nyírséghez tartozik, az itteni települések sorában is osztozik. A település elmaradott vonalas infrastruktúrájának a fejlesztése elképzelhetetlen Nyírmártonfalva, Nyírábrány, Nyíracsad, Fülöp és Újléta összehangolt és közös előrehaladása nélkül. E falusi kistérségen belül a közeledési hálózat alapján Vámspércs központi fekvésű. A megyeszékhely és az egyes települések között a kapcsolat Vámspércsen keresztül bonyolódik le, tehát a település a többiek számára „Debrecen kapuja”. Egyre több kistérségi szervezési feladat települ meg Vámspércsen (pl.: ÁFÉSZ Központ, Munkaügyi Kirendeltség), mely kereskedelmi, oktatási feladatokkal kiegészülve reális térszervező kiscentrummá emelheti a települést. (...) Nem kell attól félni, hogy Vámspércs kizárólagosan Debrecen alvótelepülésévé válik, bár az intenzívebbé váló kitelepülés meg fogja nyitni e település számára is a szuburbiává (elővárossá) való fejlődés lehetőségét. Ugyanakkor a település- és közlekedésföldrajzi helyzet Vámspércs számára – megfelelő urbanizálódás eredményeként – a tényleges várossá fejlődést is eredményezheti. (...) Ehhez azonban az szükséges, hogy Vámspércs városiasodási folyamata felgyorsuljon, s minél több városi (térszervező) funkciót vonzzon a település magához.”*⁴⁶

7.1. A Vámspércsi Hírek elemzése. A helyi sajtó, mint elsődleges forrás szerepe a kutatásban

⁴⁵ Süli-Zakar 1994: 304.

⁴⁶ Süli-Zakar 1994: 304-305.

A Vámospércsi Hírek első száma 1991 júniusában jelent meg.⁴⁷ Napjainkig megjelenő havi lap, amelynek első szám, amely a DEENK folyóírártárában is felelhető és hozzáférhető, az 1991. júniusi szám. Általánosságban elmondható, hogy 4 oldalas, kivételes esetekben – választások, testületi ülés alakulása, polgármesteri mélyinterjú – pótlapokat is tartalmaz. Az akkori község és a jelenleg város Vámospércs első és azóta is egyetlen helyi, nyomtatott sajtója. A hangsúly most a nyomtatott kifejezésen van, ugyanis egy időben a Vámospércs Tv is egyfajta médium szerepét töltötte be a település életében. Amíg a Vámos Tv működött, addig a Vámospércsi Hírek fizetős havilapként jelent meg. A Vámos Tv megszűnése után a négyoldalas újság ingyenessé vált, elérhetővé a lakosok számára, ugyanis a hírszerzés és a sajtónyilvánosságot így kívánták fenntartani a vámospércsiek számára. A lapot eleinte a község üzleteiben lehetett megvásárolni, de ingyenessége óta a Magyar Posta munkatársai kézbesítik havi rendszerességgel.

Maga az újság felépítése, tartalma, üzenete számos alkalommal változott az elmúlt 29 évben, ugyanakkor az elemzés előtt ismeretem tudományosan alátámasztott indokaimat, hogy miért kap prioritást a Vámospércsi Hírek. Ha a Vámospércsi Hírek állandó cikkíróit, rovatszerzőit vesszük górcső alá (jellemzően 1990-2015 között), akkor megfigyelhető, hogy vagy helyi kulturális szakemberek ragadtak tollat, vagy a térséghez kutatási területük miatt kötődő történészek, etnográfusok, muzeológusok, vagy helyi politikai vezetők, képviselők, a 2000-es évek második felében pedig már sajtóreferensek és szakképzett újságírók. Kutatásom kezdetéig a Vámospércsi Hírek egy informatív, tájékoztató havilapnak felelt meg, mintsem publicisztikai műnek. A vámospércsieket foglalkoztató közügyekre adott választ, illetve a helyi önkormányzat szócsöve is volt az akkor még internetes források hiányában. 1990-től és a 2000-es évek elején a nyomtatott helyi sajtó és a Vámos Tv szolgáltatott információt a lakosság számára. Az akkori városimázs, vagy épp identitás kiépítését nem intézményesítették, hanem etnográfusokra, történészekre, kutatókra bízta, akik vezércikkeikben, jegyzeteikben reflektáltak a hajdú identitás egyes elemeire: Bocskai személye, Vámospércs címere, hajdúváros története, a hajdúk letelepítés körülményei. Terepen való tartózkodásom alatt megfigyeltem és ez szinte minden egyes nyilvános felszólalást jellemezte, hogy Vámospércs történetét kvázi a hajdúk letelepedésétől számítják. A Bocskai-féle letelepítés előtti időszokról kevés szó esik, mindinkább akkor kerül köztudatba az az időszak, amikor évente, ugyan más-más helyszínnel de megrendezik a Vámos Települések Országos találkozóját. Ezt az eseményt az értekezés későbbi fejezetében mutatom be. A kutatás során, illetve az értekezésben

47 Gazdag 1994: 313.

hosszasan tárgyalom Vámspércs imázsának, kultúrájának kiépített, intézményesített, valahol irányított útját, addig ezt a folyamatot a jellemzően 2016 utáni szakemberek elődeik ezt kutatókra bízta. Így születtek a történelmet, vároddiasodást leíró cikkek. Helyet kapott a közösség hangja, megszólaltattak vámspércsieket. A Vámspércsi Hírek eféle szerepe átalakult a 2010-es években.

A kutatás alkalmával, illetve a cikkek elemzésekor megfelelő forráskritikát alkalmaztam, így azon sorokat és gondolatokat nem vettem alapul, nem támaszkodtam olyan megállapításokra, amelyek túlfűtött identitászeretetet sugalmaztak, illetve ahol észrevehető volt, hogy a szerző nem objektíven értelmezi és publikálja meglátásait, gondolatait, ahol nem biztosít további, más álláspontot az olvasó részére. Következésképpen a cikkekből a “száraz” tényeket használtam fel és objektíven tekintettem a lakossági véleményekre is.

Vámspércsi Hírek cikkeinek szerzői, akiknek a sorait közlöm és idézem értekezésemben:

- Szabóné Vrancsik Éva: egykori vezetője a vámspércsi Művelődési Háznak.
- Fagyal Barna: 1990-2006 között Vámspércs polgármestere. 2006. őszén halt meg, őt váltotta Ménes Andrea. Az önálló Vámspércs első polgármestere, aki végigvezette Vámspércset a városiasodás útján, munkássága alatt lett város.
- Hassó Adrienn: újságíró, 2006 óta rendszeresen publikál helyi sajtókban, napi-, heti- és havilapokban.⁴⁸
- Erdei Sándor: Vámspércsi Hírek felelős szerkesztője 2010 előtt.
- Nyakas Miklós: politikus, tanár, muzeológus. fő kutatási területei a Hajdúság, hajdúvárosok, Hajdúkerületek, helyi és regionális kutatások.⁴⁹
- Taar Ferenc: Bagamér díszpolgára, érmihályfalvi születésű magyar drámaíró, dramaturg, színházigazgató.
- F Balogh Mária: újságíró
- Dankó Imre: muzeológus, múzeumigazgató, etnográfus. Kutatási területei: hajdúk, mint sajátos történelmi és társadalmi csoport, Hajdúság, Bihar és Békés.⁵⁰
- Salgó Attila: sajtóreferens

48 Kultker: Hassó Adrienn. <https://www.kult.hu/author/hassoadrienn/>

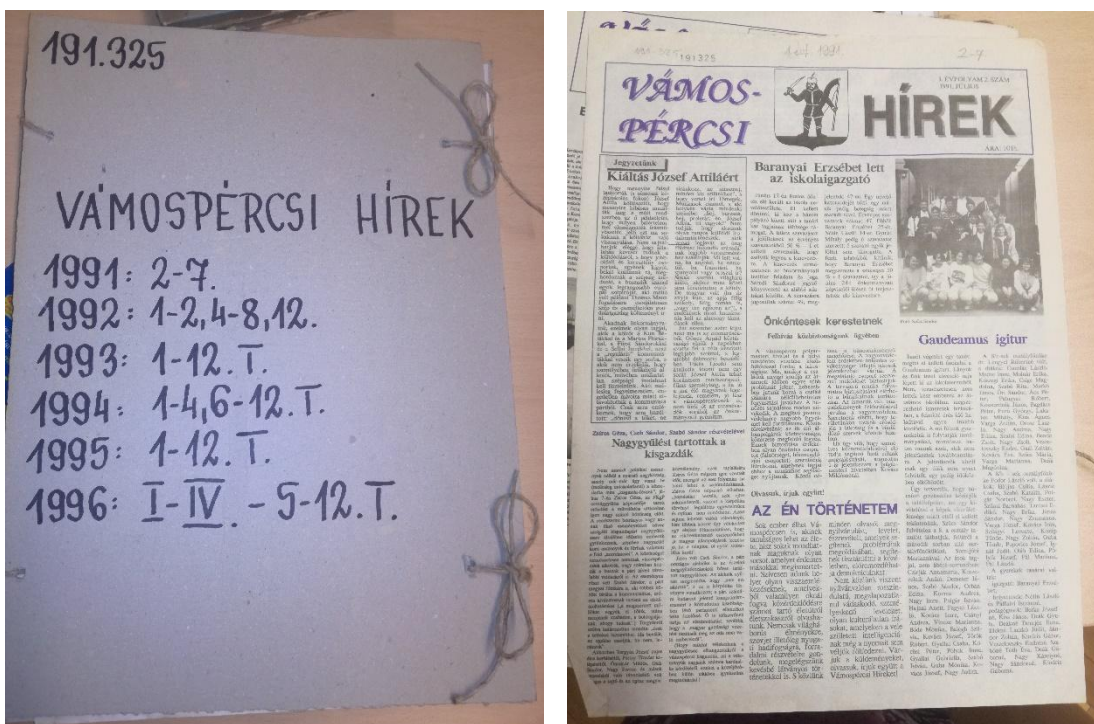
49 Hajdúsági Múzeum: In memoriam Dr. Nyakas Miklós. <https://hajdusagimuzeum.hu/2020/09/14/elhunyt-dr-nyakas-miklos-tortenesz-muzeumunk-nyugalmazott-igazgatoja/>

50 Arcanum: Néprajzi Lexikon, D, Dankó Imre. <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/d-723CA/danko-imre-bp-1922-723E1/>

Az első oldalon, ami a címlap is egyben egy vezércikk található, illetve a vezércikk mellette kommentár, vagy jegyzet olvasható. A vezércikk témája változó: az adott hónapban a közösség számára legfontosabb, prioritást élvező hír, vagy riport. A belső oldalakon állandó és meghatározott helyen szerepel az önkormányzati hírek, törvénymódosítások, a település szervezeteit érintő átalakulások, paragrafusok értelmezései, pályázatok ismertetése, riportok, a település hírei. Ugyanitt kapnak teret a jeles napi köszöntések (Anyák napja, Pedagógus nap), vagy épp bemutatkozások (új tanítók, tanárok, háziorvos, képviselő, testületi tag). Minden év júniusában az általános iskola ballagó nyolcadikosainak osztályfotója, vagy tablója is szerepel. A negyedik oldalon programajánló, moziműsor, színházműsor található. Anyakönyvi hírek (születés, házasság, elhalálozás, megemlékezés) vagy a belső oldalakon, vagy a negyedik oldalon foglal helyet. A lap jelenlegi felépítéséről pedig adatközlőmet kérdeztem:

„Havi rendszerességgel jelenik meg (...) Előtte volt egy olyan lap, ami közérdekű információkat, átvett híreket, ilyen nagyon rövid esemény beszámolókat, plakátokat, hogyha arról volt szó akkor intézmény bemutatókat, tehát ez volt a lap, amikor megismertem. Azt tudom, hogy a 90-es évek elején, vagy amikor létrejött, akkor komoly szövegek sokasága született meg újságírói munkával. Igyekezett számba venni település vállalkozóit, a település koncepciója, a település múltja voltak ilyen rovatok is és nekem is az volt a célom, hogy ezeket némileg visszahozzuk, hogy legyen a lapnak egy nagyon markáns struktúrája, hogy az egyes szövegek hol szerepeljenek benne, alakuljanak ki minirovatok. Az eseménybeszámolók úgy legyenek megírva, hogy a Hajdú-bihari Napló vegye át ezeket a vámospércsi tartalmakat, ez így is történik. Van hogy a Naplóban ugyanaz a cikk hamarabb megjelenik, mint a Vámospércsi Hírekben. (...) Elindítottunk olyan alrovatokat, mint a Vámospércsi Téka, ugye ezek az újabb helyi kutatásokra támaszkodnak, van egy Polgármesteri Napló, ami mindig egy ilyen frekvenciált üzenet az adott hónapra. Azt is fontosnak tartom, hogy a helyi országgyűlési képviselő lehetőleg minden számban legyen jelen. (...) Tehát, hogy tudjunk a kistérségnek, a választókerületnek az ügyeiről és legyen egy markáns, frekvenciált üzenete a polgármestertől. A 2. oldal hogy épül fel, ilyen közéleti hírek, praktikus hírek gyűjteményeként, tudod, képviseltethessék magát az intézmények, az egyházak, az is nagyon fontos. A 3. oldalon szerepelnek többnyire az interjúk meg a részletesebb beszámolók. Az interjúknál részben a városi díjazottak (...) még nagyobb, hosszabb eseménybeszámolók szerepelnek még ezen az oldalon. És akkor a 4. oldalon vannak az ilyen rövidebb, színesebb szövegek,

eseménybeharangozók. Van egy erőteljes népművelő szándék is benne egy régivágású közművelődési. Nem használunk átvett híreket, vagy közleményeket különösebben.”⁵¹

2-3-4.kép:Részletek a Vámospercsi Hírekből, saját gyűjtés

Ezek saját gyűjtésű fotók, a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár folyóirat raktárából a kutatásom elején felkértem az összes eddig megjelent és a könyvtárban megtalálható számot. A legelső nem nincs meg, így a 2. szám látható a jobb oldali fotón. A harmadik fotót összehasonlítás végett csatoltam, hogy mennyit változott 10 év alatt a Vámspércsi Hírek.

Az elsődleges források közül a legényközlőbb, információ- és adatgazdag forrás a monográfia mellett, mivel a Vámspércsi Hírek keresztül a kistérségi átalakulás, a városiasodás, a várossá/mikrocentrummá válás folyamatát prezentálja. Megkönnyíti az 1990-es évek feltárását, annak leírását, hiszen, mint Gazdag István is említette 1993-as riportjában: „*Nincs a falunak például sajtóanyaga, hisz nem volt lapja sohasem.*”⁵² A Vámspércsi Hírek az időszakosan megjelenő sajtótermékek közé sorolható, amely a következő sajátosságokkal bír: időszerű, tehát aktuális híreket és eseményeket közöl, és aktuális kérdésekkel foglalkozik, továbbá maga periodicitása, azaz, hogy bizonyos időközönként megjelenik és az, hogy nyilvános, azaz publikus.⁵³ A publikussághoz köthető erősen az, hogy ez a demokrácia egyik tulajdonsága, azaz a közösséget érintő hírek, tények, történetek, események nyilvánosak és mindenki egyenlően elérheti ezeket.

“*Az időszaki sajtó meghatározó ismertető jegeihez sorolják gyakran a tartalom változatosságát, heterogenitását, sokféleségét is.*”⁵⁴ Ezek a tartalmi változatosságok egyfajta kohéziós erőt is képviselnek a helyi társadalomban. Nem csupán kohéziós erő, hanem egy megoldás, vagy lehetőség a helyi társadalom atomizálódásának elkerülésére. A 21. század, a virtualitás és az online jelenségek állandó jelenléte mellett a Vámspércsi Hírek képes megőrizni kitüntetett szerepét, avagy a lakosság információhoz jutásának biztosítását. Nemcsak az idősek, a nyugdíjas korosztály számára hírértékű, hanem az online világ felhasználói számára is, ugyanis Vámspércs facebook oldala és facebook csoportjai nem közölnek ismétlődő információt, azaz a lap megőrizte lokális sajátosságát.

Kutatóként három féle módon férhettem/férhetek hozzá a Vámspércsi Hírek számaihoz: a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárban 1990. január és 2010. december közötti időintervallum számai lelhetőek fel, míg Vámspércs honlapján PDF formátumban 11 év számai, azaz a 2006 és 2017 között megjelent évfolyamok, továbbá a családi berkekben összegyűjtött Vámspércsi Hírek, azaz a lap fejlődésére, tematikáira, az adott hónapot foglalkoztató társadalmi, lokális kérdéseire teljes körű rálátást biztosít. Ez óriási

⁵² Vámspércsi Hírek, III. évfolyam, 3. szám, 1993. március

⁵³ Fülöp 1990: 4.

⁵⁴ Fülöp 1990. 4

mértékben segítette a kutatást, mivel a néprajztudomány és a társstudományok szakirodalmi - amelyek egy makroszintű vonatkozást biztosítanak - mellett, sikerült a városiasodás jelenségét mikroszintre hoznom. A vezércikkek, a személyes hangvételű jegyzetek - amelyek mára megszűntek a Vámspércsi hírek hasábjairól - végigkísérik az urbanizálódás folyamatát és minden egyes lépésről tájékoztatást adtak/adnak.

Érdekes, hogy az akkor még község Vámspércs arculatának kialakításáról Deák Gyula alpolgármester is nyilatkozott, mint távolabbi célról, 1991 júliusában. Idézem: “Azt szeretném, ha Vámspércsnek lenne sajátos arculata, image-a. Ha előre akarunk lépni, ismernünk kell a gyökereinket, hagyományainkat. Ezeket nemcsak ismerni kell, hanem ápolni és tovább fejleszteni. A közelgő 700 éves évforduló remélhetően számtalan lehetőséget kínál majd a község lakóinak a megvalósításokhoz.”⁵⁵. A rendszerváltás után, az önálló önkormányzattal bíró település már akkor kereste egyéni, ugyanakkor egyedi útját, kulturális kitörési pontjait. 1991-ben több ízben foglalkozott a Vámspércsi Hírek a település múltjával: mint helytörténet, a falu nevének eredete, a címer bemutatása, a hajdú identitás felélesztésének és annak hordozásának a kérdésével. Egy ‘91-es novemberi cikk is erről tanúskodik: “A legkisebb hajdúváros története szorosan összefonódik ugyan a többi hajdúvárossal, de pontosan kicsinysége és földrajzi elszigeteltsége miatt, valamint azért, hogy Hajdú megye megszervezésekor rögtön elvesztette városi rangját, hajdútudatnak jelentős megkopásához vezetett.”⁵⁶.

7.2. A Vámspércs várossá fejlődésének bemutatása a Vámspércsi Hírek cikkein keresztül

Nemcsak a kultúrát érintő kérdések kaptak a helyen a kezdő oldalon, hanem 1991 decemberében a telefonhálózat kiépítése és a gyermekorvosi rendelés megszervezése is aktuális problémaként merült fel, ugyanis gyermekorvos 1991-ben, csak havi egy alkalommal járt a községben. Ugyan ez egy aprónyi problémagóc, de érdemes azzal összevetni, hogy 2013-ban pedig a Vámspércsi Járóbeteg Szakellátó Központ munkatársai mutatkoztak be és mindössze csak 22 év telt el, ami ebben az esetben nem jelentős, hiszen az 1991-es cikkben a telefonhálózat kiépítése is központi kérdésnek számított. Ugyanebben a számban található egy cikk, amely egzakt módon érzékelteti, azt, hogy Vámspércs, már akkor központi szereppel bírt, csak hogy ez a központi szerep az infrastruktúra hiányában nehezen érvényesült, de a cikk is elismeri, hogy a környező települések - jelen esetben Bagamér - csak Vámspércsen

⁵⁵ Ápolni és továbbfejleszteni. Vámspércsi Hírek, I. évfolyam, 2. szám. 1991. július

⁵⁶ Vámspércs címere és szellemisége. Vámspércsi Hírek, I.évfolyam, 6. szám. 1991. november

keresztül tud bekapcsolódni a debreceni vérkeringésbe. „Az, hogy hiányzott a villany, a vasút és a kövesút nem számított akkoriban - a harmincas, negyvenes évekről van szó - ritkaságnak. Illetve igazítanom kell: egyetlen kövesútja volt csupán, de az nem Vámospércsre vezetett, hogy ezáltal jobban megközelíthető legyen az igazi vonzerő, a nagyváros, Debrecen, hanem épp ellenkezőleg: Nagylétára vitt. (...) Pércsre ugyanis gödrös, mély, sáros-poros úton lehetett csak eljutni erdőkön át. /Télvíz idején egyenesen istenkísértés volt még szekérrel is végigmenni rajta. Így aztán a vasúthoz iparkodók inkább az ugyancsak rossz, de sokkal kurtább földutat választották Szentannapusztára./ Érthető tehát, ha a bagamériakban régóta élt az olthatatlan vágy egy jó kövesút iránt, amely összeköti a falut Vámospércessel. (...) Hiszen, ha jó út lesz majd Pércsig, ez annyit jelent, hogy megnyílik a piac lehetősége Debrecenben, az a 35 kilométernyi út igazán nem olyan nagy távolság, amit jó vásár reményében ne lehetne vállalni (...). Majd amikor később aszfaltot húztak reá, akkor már egészen jó, elfogadható út lett belőle, s ezzel Bagamér végre igazán bekapcsolódhatott a közlekedés, a személyszállítás, a piacozás vérkeringésébe, megindult a buszközlekedés is a faluba, megszűnt a százados, keserves elzártság. És ebben az emelkedésben Vámospércs volt az elérendő cél: csak legalább odáig legyen egyszer jó út! Mert onnan már vidáman lehet majd tovább közlekedni a flaszteron Debrecenbe...”⁵⁷

A szóban forgó Bagamér esetében is azért volt kardinális kérdés az úthálózat, mivel a trianoni döntés lezárta a kelet felé irányuló kereskedelmet. Az olyan vásártartó helyek, mint Nagykároly vagy Érmihályfalva⁵⁸ Romániához tartozott immár, így a magyarországi vérkeringésbe csakis (Vámospércsen) Debrecenen keresztül tudott bekapcsolódni. Közút hiányában a vasút jelentette azt a kitörési infrastruktúrát, amely által Vámospércs és környéke mind gazdaságilag, mind kulturálisan be tudott kapcsolódni az ország makrotársadalmába.

Olyan alapvető infrastrukturális kérdések merültek fel a 20. század utolsó éveiben, mint a járható közút, a vasúti hálózat megléte és annak használata, a gazdasági, közigazgatási életbe való újbóli bekapcsolódás, holott, ez már Trianon utána 70. év történései. Következésképp, majdhogya 100 évnek kellett ahhoz eltelnie, hogy a határmenti térség olyan életszínvonalat kapjon (ebbe becsatornázható a közlekedés, az egyes gazdasági szektorok), amelyet Magyarország más, fejlődésében előrébb járó területek. Ugyanakkor mind a szöveg,

⁵⁷ Taar Ferenc: Múltvallató: a kövesút és a „követút”. Vámospércsi Hírek, I. évfolyam, 7. szám. 1991.december

⁵⁸ Dankó 1994: 60.

mind a térkép alapján látható, hogy továbbra is, a vasúti személyszállításon volt/van a hangsúly és a 105-ös vonal, olykor kardinális problémákat oldott meg.

Bár 1920 követően mindinkább a személyszállításra helyeződött a hangsúly a vasúton, azaz a 105-ös vonalon, de mára a 21. században sem veszített jelentőségéből. Az export és import mozgást lebonyolító mellékvonal jelentőségét a 2000-es években a teherszállítmányozás adja, továbbá, hogy személyszállítás terén is határokon átívelő, így lép közvetlen kapcsolatba Nagybányával, Szatmárnémetivel és Nagyváraddal. 1992-ben megjelent jegyzet szintén az infrastruktúra és a földrajzi helyzet kérdését tűzte napirendre. 1992-ben még nem nyílt meg a magyar-román határ, így egyelőre csak azzal számolt a jegyzet írója, hogy ez a mikrotérség miként tud becsatlakozni az ország életébe. „Mostanában elég gyakran megfordulok megyénk nyírségi részein is. Föltűnt – amire eddig nem figyeltem - hogy ha nem a Hajdúsámson felőli utat választom – Fülöpöt, Nyírábrányt, Nyírmártonfalvát, Nyíracsadót és Nyíradony, de még Újlétát is Vámspércs érintésével közelíthetem meg a legcélszerűbben. Így hozta a történelmi sorshelyzet: Vámspércs földrajzilag középponti helyzetben van az említett kis térségben.”⁵⁹ A szerző azt is megemlíti, hogy nemcsak kereskedelmi szempontból, de turisztikailag is érdemes kihasználni a „sors” adta lehetőséget. Mára a kereskedelmi rész részben meg is valósult, viszont a turisztikai kevésbé. Ezt mi sem tükrözi jobban, hogy a kutatás során alkalmazott kérdőívben, amikor is a 48-as főút szerepére kérdeztem rá, a válaszadók 1/3-a úgy gondolja, hogy az óriási tranzitnak köszönhetően a város turisztikai szempontból is fejlődésre hivatott. Taar Ferenc írása mellett még további lényeges információkat is tartalmazott a Vámspércsi Hírek II. évfolyam, 1. száma, mint például megemlíti, hogy milyen hasznos, hogy végre a település rendelkezik helyi sajtóval, mert egyfajta kommunikációs csatorna a lakosság és a polgármesteri hivatal között. Továbbá ekkor már a monográfiai munkák előkészületei zajlottak. Az egyik fő cél a lakók hajdú tudatának erősítése volt – ez ma sincs másképp – de mivel a település 1995-ig nem rendelkezett monográfiával, így nem volt jelen egy olyan tudományos munka és múltfeltárás, amelyre lehetett volna építeni a közös hajdúidentitást.

Az 1993-as márciusi Vámspércsi Hírek már a monográfia munkálatairól számol be a Gazdag Istvánnal készült interjúban.⁶⁰ A levéltáros is kitér arra, hogy a település 1990 előtt nem rendelkezett sajtóval, így az elsődleges források száma alacsony, és vannak olyan

⁵⁹ Taar Ferenc: Képzlet és valóság. Vámspércsi Hírek, II. évfolyam, 1. szám, 1992. január

⁶⁰ Elkezdődtek a falumonográfia munkálatai – Beszélgetés Gazdag Istvánnal levéltárossal, a kötet szerzőjével. Vámspércsi Hírek, III. évfolyam, 3. szám, 1993. március

korszakok, amelyekre nem találni egzakt adatokat. Így Vámospércs története címmel megjelent monográfia, több tudományág (régészet, történettudomány, néprajztudomány, természetföldrajz és társadalomföldrajz) kutatási eredményeit tartalmazza és mondhatni, hogy az első mély kutatási munkálatok tárgyiasult eredménye. A tudatos identitás és emlékezet kiépítést Vámospércs előző polgármestere is szorgalmazta, azaz a monográfia elkészítése felkérés alapján valósult meg.

Ugyanebben az évben, egy hónappal később már arról született vezércikk, hogy milyen feltételek szükségesek ahhoz, hogy a nagyközségből város legyen. A cikk szerzője néhány lakos „nem hivatalos” véleményét ismertette. A megkérdezettek a lakosság szokásvilágára, vagy épp a városi ember jellemzőire is kitért. A cikk írója egy rövid bevezetésben emeli ki azokat a történelmi pillanatokat, amikor is Vámospércs újból és újból város lett: *„Vámospércs 1604-ben kapta meg először Bocskay Istvántól a hajdúvárosi rangot, majd II. Ferdinánd 1631-ben megerősítette e kiváltságot a hajdúk hűségnyilatkozata fejében. Rákóczi György fejedelem 1645-ben, I. Lipót 1691-ben elismerte és újból megerősítette a települést ebben a pozíciójában. Akkor természetesen más kritériumok alapján döntöttek így. Ma nem királyok, fejedelmek joga a várossá nyilvánítás.”*⁶¹

A megkérdezettek első körben nem jósoltak újbóli várossá nyilvánítást egyhamar, mivel a munkahelyek és az iparosítás hiány, továbbá az infláció nem teszi lehetővé azt, hogy gazdaságilag előre léphetett volna a város. Továbbá a magas élelmiszerek árak, illetve maga az árukínálat szegénységének az egyik jele volt az, hogy a település még nem hivatott a városi címre. Infrastrukturális szegmensből kiemelték, hogy nincs helyi járat a településen, bár ez évtizedeken belül megváltozhat. Fontos leszögezni azt, hogy ekkor a viszonyítási alap csak Debrecen volt, ha városi ismérveket veszünk figyelembe. A 90-es évek első éveiben még nem kezdődtek el a várossá nyilvánítási hullámok, így a lakosok fejében az a városi kép élt, amelyet a megyeszékhelyről alkottak. A válaszadók az egyes települések, így Debrecen és Vámospércs társadalmában is eltérő szokáskultúrát látnak, azaz a megkérdezett hölgy szerint falun munkacentrikusabbak, míg városon több idő jut szabadidős tevékenységekre, sőt a gyerekek különórákra is járhatnak. Gazdasági szempontot figyelembe véve, pedig városon magasabb a vállalkozók száma, azaz mint életviteli, mind gazdasági perspektívából tekintve a város új lehetőségekkel teli hely. Egy önkormányzati tag, aki magánemberként nyilatkozott, az elsők

61 Nem hivatalos vélemények. Mikor lesz a nagyközségből város? Vámospércsi Hírek, III. évfolyam, 4. szám, 1993. április

között emelte ki a helyi sajtó létrejöttét. A továbbiakban az infrastruktúrára helyezte a hangsúlyt.

Lényeges, hogy az 1990-es évek elején olyan problémákkal küzdött a település, mint a gázvezetékek kiépítése, vagy a telefonhálózat kibővítése, továbbá az utak, járdák rendbetétele és az aszfaltozás, ugyanakkor ez az utóbbi probléma még ma is fennáll az immáron lassan két évtizede város életében. Egy eladó szintén a munkahelyek létesítésében látta a városias képet (mezőgazdasági feldolgozó üzemek), illetve az infrastruktúra fejlesztésében így a földgáz, csatorna és telefon kiépítésében. Így a válaszokból kikristályosodik az a falukép, amely megelőzte a városi képet. Az utolsó megkérdezett lakos egy tanárnő volt, aki inkább kulturálisan vonalon ragadta meg a válaszadást. Kiemelte Debrecen közelségét, amely nagyvárosi szemléletet kölcsönöz a lakosoknak, amely a gondolkodáson és az öltözködésben nyilvánul meg leginkább, de ő is hiányolta a nyitottságot, amelyet már az előző válaszokban is feltűnt. Felhívta arra a figyelmet, hogy a vámospércsiek lokálpatrióták, azaz ragaszkodnak a településhez és ebbe épül be a Debrecen által kölcsönzött városi szemlélet. Ez a fajta kettőség, azaz a szülőföldhöz, jelen esetben a Vámospércshez való ragaszkodás és a városi szemlélet a kutatás során is kirajzolódott, elsősorban azok körében, akik ingáznak munkába járás, vagy továbbtanulás végett, mégis Vámospércsen élnek életvitelszerűen. A kutatás során az interjúalanyoktól én is megkérdeztem, hogy mitől a város a város, ez esetben Vámospércs. Az egyik adatközlőtől idézem:

“Itt külön választanám azt, hogy mik azok az intézmények, amelyek a városi rang ismérvei, fontos, hogy ezek meglegyenek. Nincs középiskola például és nincs kórház, de van ez a szakrendelő. Nincs középiskola, ez óriási probléma, mondjuk egy ilyen 5500 fő nem is indokolja persze, hogy legyen. És a másik pedig az, hogy a szellemiséghez, a kulturális javakhoz, hogyan jutsz hozzá, hozzájuthatsz-e. Ez a másik. Tehát egyrészt a mindennapi életedben rendelkezésedre állnak azok a szolgáltatások, akár az egészségügyben, akár az oktatásban, akár a bürokráciában, ami miatt mondjuk, nem kell elutaznod Debrecenbe, sőt még más településekről jönnek ide emberek ügyet intézni. Ez az egyik. A másik pedig az, hogy van olyan településnek egy olyan szellemisége, aminek szintén van egy kisugárzó és egy befogadó ereje. (...) Vagy, hogy ha valaki akar, akkor van-e lehetősége arra, hogy rákapcsolódjon nivós kulturális eseményekre. Érzi-e azt, hogy a városnak van feladata azzal, hogy a saját márkáját gondozza, meg egyáltalán erőfeszítéseket tegyen egy márkagondozás, vagy szellemiség felépítéséhez.”⁶²

62 Interjúrészlet, 2019. január

Időben négy évet ugrunk, amikor is a Vámspércsi Hírek már arról számol be 1997-es júliusi számában, hogy elmarad a városavatás, mivel a település pályázatát elutasították. A folyamat részleteiről Fagyal Barna akkori polgármester nyilatkozott. Fagyal Barna kitért arra, hogy Vámspércs mellett Kaba és Hajdúsámson pályázatát is elutasították. Az elutasításban az is szerepelt, hogy Vámspércsnek nagyobb szerepet kell vállalnia a térségben, továbbá nem rendelkezik középfokú oktatási intézménnyel. „(...) *helyettes államtitkár levelében azt írja, hogy Vámspércsnek nagyobb térségi szerepet kellene vállalnia. Hiányolta azt is, hogy községünkben nincs középfokú oktatási intézmény. Nekem az első kérdésről más a véleményem. Településünk intézményei révén kereskedelmi és pénzügyi központ. Térségi kisugárzásunk érezhető a munkaügyi központ, illet a TITÁSZ kirendeltségének munkájában. (...) Földrajzi helyzetünk kivételes, mert csak Vámspércsen keresztül lehet megközelíteni Debrecen vasúton és közúton egyaránt. Ilyen módon kapcsolódunk a nemzetközi forgalomhoz és kereskedelemhez is.*”⁶³ Kiemelendő, hogy a Belügyminisztérium, azzal is indokolta a pályázatok elutasítását, mivel Hajdú-Bihar megye kevésbé városhiányos körzet. Debrecen közelsége ebben az olvasatban nem előnyös, hiszen így Vámspércs nem városhiányos körzetben található. A településföldrajzi szakirodalmak pontosan tisztázzák ennek a terminusnak a jelentését, mely szerint az a városhiányos terület, ahol két város között, több mint 25 kilométer a távolság⁶⁴. Vámspércs kevesebb, mint 25 kilométerre fekszik a hajdú-bihar megyei megyeszékhelytől. Ugyanakkor a polgármester nem teljesen értett egyet azzal az indoklással, hogy a térségi szerepvállalás nem elegendő: „Településünk intézményei révén kereskedelmi és pénzügyi központ. Térségi kisugárzásunk érezhető a munkaügyi központ, illet a TITÁSZ kirendeltségének munkájában. A rendőrség területi feladatokat lát el ugyanúgy, mint az állami biztosító vagy a temetkezési vállalat kirendeltsége.

A vállalkozásfejlesztési alapítványnak alirodája nyílt. Földrajzi helyzetünk kivételes, mert nem csak Vámspércsen keresztül lehet megközelíteni Debrecen vasúton és közúton egyaránt. Ilyen módon kapcsolódunk a nemzetközi forgalomhoz és kereskedelemhez is.”⁶⁵ 1998 elején újra napirendre került a városi cím elnyeréséért folytatott „küzdelem”. A polgármester akkor úgy nyilatkozott, hogy tisztában van a község hiányosságaival, úgy mivel a középiskola, az aszfaltos utak és a kiépített csatornarendszer hiánya, de a fejlesztések pont

63 Egyelőre elmarad a várossá avatás – Vámspércs kereskedelmi és pénzügyi központ. Vámspércsi Hírek, VII. évfolyam, 7. szám, 1997. július

64 Szabó 1996: 7-57.

65 Interjú Fagyal Barnával. Egyelőre elmarad a várossá avatás – Vámspércs kereskedelmi és pénzügyi központ. Vámspércsi Hírek, VII. évfolyam, 7. szám, 1997. július

ezeket a hiányosságokat célozzák meg. Kiemelte, hogy Vámspércs városiasodása nem összehasonlítható Debrecennel, vagy Hajdúszoboszlóval, a település egy egyedi utat jár be és úgy vélte 2000-re már reális lehet az elképzelés, hogy Vámspércs város legyen. *„Az én véleményem az, hogy amennyiben a szükséges fejlesztéseket meg tudjuk valósítani, s a térségi szerepünket tudjuk erősíteni, 2000-re reális esélyünk van a városi cím megszerzésére.”*⁶⁶ '98-as kijelentése beigazolódott, mert 2001 óta ismét városi rangú a település.⁶⁷ Ugyanebben az évben, 1998-ban, egy újabb vezércikk jelent meg, Vámspércs az urbanizálódás útján címmel.⁶⁸ Itt ismét lakossági véleményeket közöltek, csak úgy, mint 1993-ban. Természetesen volt olyan pont, ami '93 óta sem változott, ez pedig a munkahely kérdése, mivel még mindig új munkalehetőségekre vágytak a vámspércsie. Két véleményt szeretnék kiemelni. Az egyik megnyilatkozásban a lakossági mentalitás, mint kifogásolható pont a városiasodás folyamatában, azaz a nyilatkozat szerint a településen élők még nem nőttek fel ehhez a feladathoz, nem törődnek környezetükkel és eldobálják a szemetet, szemben a dunántúli mentalitással, ahol ez nem figyelhető meg. Ez esetben nem egy nagyvárosi példa volt a viszonyítási pont, hanem a dunántúli országrész, mint origó. Ugyanakkor egy másik interjúalany már megjegyezte, hogy vásárlási és egészségügyi ellátottság szempontjából már olyan, mintha városban élne, ugyanis a színvonal túlmutat egy község szintjén. Az urbanizálódás, városiasodás szinte állandó témává vált már ekkor a közbeszédben és sajtóban egyaránt. Mivel rendkívül erős és céltudatos elhatározás volt a várossá fejlődés, így ez egy irányított kultúrát rótt a társadalomra. Nemcsak intézményi téren volt elvárható a fejlődés, hanem viselkedés és bevett szokások terén is. Így a várossá avatás előtt és után is egy városi kultúra megalkotása volt és még mindig a cél. Egy olyan folyamat, amelyet maga a lokális társadalom alkot meg, ugyanakkor vannak benne irányító tényezők, mint az önkormányzat és a helyi médiumok, illetve a kulturális intézmények. Niedermüller Péter szavaival élve, így írható le a Vámspércsen a mai napig lejátszódó kultúra alkotás: *„A kultúra tehát az a „valami”, amit a társadalmi élet szereplői a különböző helyzetekben egymással történő interakciók és kommunikációk során hoznak létre. A kultúra fogalma magában foglalja a „csinálás”, a konstrukció folyamatát, de ezzel egyidejűleg magukat a produktumokat, azaz az előállított készségeket, ismereteket, elképzeléseket, hiteket és tudásokat stb. is. Ebből*

66 Fagyal Barna polgármesterrel készült interjú. Vámspércsi Hírek, VIII. évfolyam, 2. szám, 1998. február. Lelőhely: DEENK Folyóírártár, leltári szám: 191.325, 1998: 1-12. T.

67 Hármas ünnep augusztus 11-én – városavató, zászlóátadó, szoboravató, vidám programok. Vámspércsi Hírek, XI. évfolyam, 7. szám, 2001. augusztus

68 Munkahelyeket szeretnének. Vámspércs az urbanizálódás útján. Vámspércsi Hírek, VIII. évfolyam, 4. szám. 1998. április

következően a kultúrát a tudás és a társadalmi praxis közös produktumának kell tekintenünk, amelynek segítségével valamely csoport vagy társadalom a világra irányuló közös percepciók mintákat és értelmezési kereteket alakít ki, amelyek visszatükrözik az adott csoport társadalmi és történeti tapasztalatait, s ugyanakkor reflektálnak is azokra.”⁶⁹

A fejlődés valóban egy új ritmust kölcsönzött Vámspércsnek, hiszen a millennium előtt két évvel elindult a közösségi televízió.⁷⁰ Egy évvel később már Városias lakások épülnek a központban címmel látott napvilágot egy újabb vezércikk, amelyben ismertették, hogy kezdetét veszi a fecskesház program, és első körben 12 lakás fog épülni, 4 üzlet és két iroda, és további 8-9 lakás, ha lesz rá igény.⁷¹ A fecskesház lényege, hogy a házépítés előtt álló házas fiatalok bérelhetnek lakást – természetesen megszabott törvényi keretekkel. A fecskesház lakásai ma is lakottak, a város központjában, frekventált helyen található.⁷²

7.3. A városi rang kapujában

Az, hogy a városiasodás, avagy a várossá válás mennyire volt prioritás a község életében mi sem tükrözi jobban, mint az, hogy bármilyen változást, fejlődési eredményt, véleményt és közleményeket mindig a vezércikkben közöltek le. Azóta már a Vámspércsi Hírek felépítése megváltozott, de a '90-es évek oldalaira ez volt a jellemző. Így 1999-ben egy újabb vezércikk értesítette arról a lakosságot, hogy a község csomópontját kiépítették és fejlesztették. Kiemelendő változások: „A főtéri útépítéssel egyidőben személygépkocsi-parkolót, valamint buszmegállópárt is kialakítottak, korszerűsítették a közvilágítást, a csapadékelvezetési rendszert, valamint az ivóvízhálózatot, a későbbiekben pedig tervezik a forgalomirányító jelzőlámpák elhelyezését is.”⁷³ A későbbiek itt 2014-es évet jelentette végül, ugyanis csak úgy, mint a városi rang visszaszerzése, a jelzőlámpa kialakítása is rögs, hosszadalmas utat járt be. A rendkívül forgalmas csomópont a városi rang újbóli elnyerése után 13 évvel következett be.⁷⁴ A 2001. júliusi szám egy igen jelentős és várva várt eseményt közölt: Hármask ünnepe augusztus 11-én – városavató, zászlóátadás, szoboravató, vidám programok.

69 Niedermüller 2001: 101-102.

70 Húsvét hétfőn hétkor újra indul a közösségi televízió. Vámspércsi Hírek, VIII. évfolyam, 4. szám. 1998. április

71 Városias lakások épülnek a központban. Vámspércsi Hírek, IX. évfolyam, 2. szám. 1999. február

72 A Fecskesház igényléséről részletesebb tájékoztatás a város honlapján érhető el:

<http://www.vamospercs.hu/varoshaza/9-varoshaza/118-hivataliugyintezes>

73 Átadták a főtéri csomópontot. Vámspércsi Hírek, IX. évfolyam, 10. szám. 1999. október

74 Pálffy Andrea: Megépült a várva várt kerékpárút Vámspércsen. 2014. 06. 19. Forrás:

<https://www.dehir.hu/hajdu-bihar/megepult-a-varva-vart-kerekparut-vamospercsen/2014/06/19/>

Ahogy a vezércikk is fogalmazott, augusztus 11-e nevezetes dátum lesz ezentúl, amelyet a lakosok 100 év múlva is emlegetni fognak. Hivatalosan már július 1-je használhatta Vámspércs a városi jelzőt, de augusztus 11-én rendezték az ehhez kapcsolódó ünnepséget.

5-6.kép: saját fotó és gyűjtés, forrás: DEENK

2001 óta nyaranta, júliusban szokás megünnepelni a várossá avatás napját, ez 19 elteltével is töretlen hagyomány. A szóban forgó lapszámban felhívás is érkezett a lakossághoz, mely szerint: „Tisztelettel kérjük a lakosságot, hogy ennek a napnak a fényét emelendő, tegyék rendbe a portákat, utcarészeket, virágosítsanak, parkosítsanak, tegyenek meg mindent annak érdekében, hogy városunk igazi városi képet mutasson. Méltók legyünk a nagy eseményhez, ne valljunk szégyent a vendégek előtt!”⁷⁵ A várossá avatás mellett még egy fontos témát is érintett a Vámspércsi Hírek. Jegyzetében a hajdú identitást emelte ki. A városiasodás folyamata mellett a hajdú identitás az a jelenség, amely különböző publicisztikai műfajban helyet kapott a helyi sajtóban.⁷⁶ Ez az identitás, vagy még inkább annak a kérdése 2010 után is aktuális, hiszen a 2019-ben alapított múzeum, vagy a városi fesztiválok és események ezt a jelenséget, vagy épp lakossági kohéziós erőt kívánják erősíteni.

A jeles esemény által egy fontos szerep és feladat is megfogalmazódott, azaz a kistérségi szerepe is: „A városi cím kötelez is. A városnak jó kapcsolatot kell tartania a

⁷⁵ Hármas ünnep augusztus 11-én – városavató, zászlóátadás, szoboravató, vidám programok. Vámspércsi Hírek, XI. évfolyam, 7. szám. 2001. július

⁷⁶ Nem volt hanem lesz? Vámspércsi Hírek, XI. évfolyam, 7. szám. 2001. július

környező településekkel, hisz gondoskodnia kell róluk.”⁷⁷ A polgármester beszédében kifejezte Vámspércs jövőbeli szerepét, funkcióját, feladatát, azaz gondoskodnia kell a kistérségről, mint mikrocentrum. A 2001-es év augusztusi számában olvasható az a személyes hangvételi jegyzet, amely a várossá nyilvánításnak a nem fizikai vetületét forszírozza. „Építeni kell a várost, s nemcsak kívül, hanem bennünk, magunkban is.”⁷⁸ A jegyzet szerzője felhívja arra a figyelmet, hogy a város nemcsak attól város, hogy infrastrukturálisan fejlett, vagy épp az utcaképét a magas épületek határozzák meg, hanem a város, vagy épp a városiasodás függ a lakosságtól is. A 1990-es évek cikkei számos alkalommal érintették ezt a témát, hogy a városiasodás egy feladat-e, amelyhez fel kell-e nőni? A Vámspércsi Hírek elemzése után megállapítom, hogy Vámspércs esetében ez egy feladat, a kitűzött vagy épp követendő példát nemcsak a helyi sajtó sorai határozzák meg, hanem Debrecen is. Bár folyamatosan megerősítették azt, hogy ez a fajta városiasodás nem hasonlítható össze a debrecenivel, mégis egy etalon, amelyhez fel kell nőni. A jegyzet írója kiemeli Vámspércs erősségét, azaz a sűrű kapcsolati hálót, míg „egy nagyvárosban, ott minden olyan személytelen, távoli, tombol az elidegenedés, atomizálódás.”⁷⁹ Leszögezi, hogy a városi cím nem fog változtatni azon a tényen, hogy továbbra is mindenki fog ismerni mindenkit és az a fajta individualizáció nem lesz jelen a településen, mint egy nagyvárosban.

7.4. Az utcán illik köszönni

A jegyzetben kikristályosodik egy olyan társadalom, ahol az ismeretségi háló szoros, több szálon futó kapcsolatok együttese. Ennek azért nagy a jelentősége, mert a kutatás során arról kaptam képet, hogy Vámspércsen is beindult az atomizálódás, de nem az elidegenedés, ugyanis a kérdőív is tanúsítja, hogy az 57 kitöltő közül 26 válaszadó jelölt meg a „sűrű kapcsolati hálót” kifejezést, mint városi jellegzetességet, megelőzve a járóbeteg intézetet, a tömegközlekedést és az ipar meglétét. Továbbá az „utcán illik köszönni” jellegzetesség is 24 szavazatot kapott. Bár az a fajta társadalmi atomizálódás, ami azt jelentené⁸⁰, hogy nem családcentrikus a város társadalma, ez a hipotézis nem állja meg a helyét. Maga az építészet, a település terei és egy nagyobb városhoz képest zártabb közfelfogása ezt nem teszi lehetővé. A

⁷⁷ Fagyal Barna ünnepi beszéde, Vámspércsi Hírek, XI. évfolyam, 8. szám, 2001. augusztus. Lelőhely: DEENK folyóirattár, leltári szám: 191.325, 2001: 1-12. T.

⁷⁸ Történelmi ma. Vámspércsi Hírek, XI. évfolyam, 8. szám. 2001. augusztus

⁷⁹ Történelmi ma. Vámspércsi Hírek, XI. évfolyam, 8. szám. 2001. augusztus

⁸⁰ Atomizálódó társadalom: https://instantfilozofus.blog.hu/2010/10/31/atomizalodo_tarsadalom

Letöltésének ideje: 2019. december

mélyinterjújuk ugyanakkor már egy megszűnőben lévő közösségi létről adnak képek a város társadalmáról. Ebben az esetben a megkérdezettek 40 év fölöttiek, tehát már akkor a településen éltek, amikor Vámospércs csupán csak községi jogállású volt.

“Nekem a régi város jobban tetszett, ja a régi nem is város, akkor még falu volt. Hozzám közelebb állt. Kevesebb jármű, természethez közelebbi élet, kevesebb nyüzsgés, nagyobb közösségi élet, mert ugyanaz van itt, mint egy nagyvárosban, senki nem beszél senkivel.”⁸¹

„Kinn töltöttük a nyarat az utcán, játszottunk. Összeverődött az utcából a gyerek és mentünk. Na ez most nem lehet elmondani. (...) Város, város, de még mindig nekünk csak egy falu. A mostani fiatalok már nem köszönnek. Abban az időben visszamondták: jól megnevelted a fiadat még köszönni sem tud.”⁸²

“Ha valaki nem köszön a másiknak, utána szól, hogy te nem tudsz köszönni, tehát azért is falu, mert mindenki ismer mindenkit.”⁸³

7.5. Fejlődési pontok a városi rang elnyerése után

A várossá avatás évében számos intézményi fejlesztést is kitűztek célul, vagy épp megvalósult. Az utóbbira példa, hogy a 2001-es szeptemberi Vámospércsi Hírek már arról számolt be, hogy esti tagozatú gimnáziumban is megszerezhető az érettség a településen. Ugyanakkor ezzel még részben sem oldódott meg a középfokú iskolai intézmény kérdése, mivel a nappali tagozatos képzésre továbbra is csak Debrecenben van lehetőség. Intézményi fejlesztési tervek között szerepelt még ebben az évben a szociális férőhely bővítése, a szakorvosi rendelőintézet, továbbá a jó kapcsolat ápolása a környező településekkel.⁸⁴ A szakorvosi rendelőintézetre ugyancsak több évet kellett várni, csak úgy, mint a jelzőlámpára, végül 2012 év végétől vehetik igénybe a helyi és a kistérség településeinek lakói a Vámospércsi Járóbeteg Szakellátó Központ egészségügyi szolgáltatásait.⁸⁵

A muzeális értékek megőrzésének első lépéseinek tekinthető a 2001-es novemberi felhívás. A cél az volt, hogy alapítványi keretek között tájházat kíván működtetni az önkormányzat és az

⁸¹ Interjúrészlet, 2017. november

⁸² Interjúrészlet, 2018. július

⁸³ Interjúrészlet, 2018. július

⁸⁴ Vámospércsi Hírek, XI. évfolyam, 8. szám. 2001. augusztus és Vámospércsi Hírek, XI. évfolyam, 9. szám. 2001. szeptember

⁸⁵ Vámospércsi Hírek XXIII. évfolyam, 2. szám. Elérése:

http://www.vamospercs.hu/documents/ujzag/2013/2013_02.pdf Letöltésének ideje: 2020. január

interiőr berendezéséhez a lakosság segítségét kéri. Olyan tárgyakat vártak elsősorban, amely a vámospércsi hagyományokhoz kötődnek, így a paraszti élet használati tárgyai, a kosárfonás, vagy épp a szőlőművelés.⁸⁶ Ez a tájház a mai napig látogatható (Béke utca 35.) és az önkormányzat fenntartásában működik, továbbá számos kulturális eseménynek ad otthont. A 2001-es év sem zárult eseménytelen, ugyanis hírt adtak arról is közeledik a tanuszoda befejezése.⁸⁷ Ez az uszoda az iskolai oktatásban funkcionál és a Mátyás Király Általános Iskola területén található.

A 2001-ben kitűzött cél, miszerint jó kapcsolatot szeretne ápolni Vámospércs a környező településekkel, már 2002-ben megvalósult. Mire kötelez és jogosít a városi cím? címmel jelent meg a 2002-es júliusi számban vezércikk. Az akkor polgármester, Fagyal Barna nyilatkozatát szó szerint kívánom idézni: *„Intézményrendszerünkben olyan változások történtek, amelyek kistérségi szerepünket növelték. Megnyílt a gyámhivatal, amelyben városunkon kívül öt község hivatalos ügyeit intézik. Megnőtt okmányirodánk hatásköre, és a hatósági ügyintézés területén is körzeti feladatokat látunk el. (...) földrajzi fekvésünkéből következően ennek a körzetnek a központja kívánunk maradni. Ez a „kisugárzás” növeli szerepünket és elismertségünket. A környező települések lakosainak is a lehető legjobb megoldást jelenti, mert nem kell minden ügyben Debrecenbe utazniuk. (...) Közben változik, szépül településünk arculata, kellemesebbé válik az itt tartózkodás, nő a komfortérzetünk, javul az életminőségünk.”*⁸⁸ 2004-ben már a városiasodás társadalmi és építészeti aspektusát taglalta a helyi sajtó. Vámospércs lakossága ezekben az években nőtt, Debrecenből és a környező településekről is költöztek a városba, továbbá házasságkötés után is a fiatal párok Vámospércset választották állandó lakhelyül. Ez – ahogy a cikk is részletezi – a munkahelyeknek, a jó elhelyezkedésnek, és az infrastruktúrájának köszönhető. Építészeti szempontjából pedig a mai napig fennálló tendencia, hogy régi építésű, használt ingatlanokat vásárolnak, és azokat újítyják fel. Erre kiváló példa 2019-ben is a Szőlős utca. Az új építésű ingatlanok mellett, az előző század második felében épült ingatlanokat családok, fiatal párok vásárolták meg, akik a renoválás után életvitelszerűen élnek ezekben az ingatlanokban. A 2004-es cikk említést tesz arról is, hogy Vámospércs utcaképe nagyobb volumenű változáson esik/esett át. A kocka-házak helyett, egyre több tetőteres, vagy „amerikai típusú” ház épül.⁸⁹

⁸⁶ Kérés a lakossághoz. Vámospércsi Hírek, XI. évfolyam, 11. szám. 2001. november

⁸⁷ Közeledik a tanuszoda befejezése. Vámospércsi Hírek, XI. évfolyam, 12. szám. 2001. december

⁸⁸ Mire kötelez és jogosít a városi cím? Vámospércsi Hírek, XII. évfolyam, 7. szám. 2002. július

⁸⁹ Alakul a kisvárosi jelleg, amerikai típusú és társasházak is épülnek. Vámospércsi Hírek, XIV. évfolyam, 8. szám. 2004. augusztus

Erre ismét példa a Pacsirta utca folytatása a központ irányába. Ez az utcarész egy tipikusan új része a városnak. Másik új városrésznek tekintendő azok a dűlőutak, amelyek szintén a 2000-es években épültek be. A Vámspércsi Hírek szerint az egyik ok erre a jelenségre, hogy ott van hely az építkezésre, továbbá ez a városrész Debrecenhez, így a 48-as főúthoz közeli rész, így közlekedés szempontjából is ideális.⁹⁰ A társasházak épüléséről a cikk is szót ejt, mégpedig abban a vonatkozásban, hogy ez kisvárosi jelleget kölcsönöz a településnek. 2003 márciusától már a korábban említett Fecskeház alkalmas volt a beköltözésre.⁹¹

7.6. A tranzitszerep kapujában: megnyílt a határátkelőhely

A városiasodás, az intézményesülés és társadalmi formálódások mellett 2000-et követően egy újabb kardinális kérdés foglalkoztatta a lakosságot: a 48-as út szerepe és a határátkelőhely. 2000. október 31-én nemzetközi határátkelőhellyé minősítették a nyírábrányi átkelőt, ez több kétséget és félelmet keltett a lakosság körében.⁹² Első körben azt, hogy meg fog nőni a tranzitforgalom, így a település általános nyugalmas és csendessége megszűnik, továbbá, hogy az infrastruktúra ekkor még nem volt felkészülve erre a forgalom és jármű mennyiségre. További félelem gócot alkotta az is, hogy a főút menti házak miként fogják bírni a növekvő rezonanciát.⁹³ A kialakult nagy forgalom miatt többször tervezés elé vitték azt a kezdeményezést, hogy épüljön elkerülő út, de ez eddig nem valósult meg, hanem 2019-ben nekiláttak a 48-as főút Debrecen-határátkelőhely közötti teljes szakasz felújításához és kiszélesítéséhez, mivel a tranzitjelleg lett mára a pozitív vonzata a nemzetköziségnek.

A Vámspércsi Hírek a mai napig havonta megjelenő lap. Az elemzés 2004-ig terjed ki és ezt az indokolja, hogy a városiasodás témaköre, kardinális kérdései ezután már nem jelentek meg, mint központi kérdés, hanem a kialakult, vagy kialakulóban lévő intézmények – legyen ez kulturális, egészségügyi, közigazgatási – képviselik és közvetítik a városi cím alkotta javakat. A havilap szerkezeti felépítése és hangvétele is megváltozott, természetesen a szerkesztő publikálási küldetése határozza meg elsősorban. Ugyanakkor helyi források tekintetében az egyetlen, amire kutatóként számíthattam, a monográfián kívül. A Vámspércsi Hírek az a forrás, ami átsegít a kutatási problémafelvetés kérdésétől egészen a hipotézisek

⁹⁰ Vámspércsen a dűlőutakon épül az új városrész. Vámspércsi Hírek, XIV. évfolyam, 11. szám. 2004. november

⁹¹ A „Fecskeházba” márciusban lehet beköltözni. Vámspércsi Hírek, XIII. évfolyam, 1 szám. 2003. január

⁹² A határok elválasztanak, a határátkelők összekötnek. Vámspércsi Hírek, XIII. évfolyam, 12. szám. 2003. december

⁹³ Nemzetközi határátkelőhely Nyírábránynál – Kételyek és kétségek. Vámspércsi Hírek, X. évfolyam, 4. szám. 2000. április

igazolásáig vagy épp megcáfolásáig, és éppen ezért kezelem kiemelendő forrásként a szakirodalmak mellett és ezért szentelek külön fejezetet a doktori disszertációban.

8. A társadalomföldrajz szakirodalmai

A kistérségi átalakulás, az urbanizáció kérdésköre nemcsak a néprajztudományt érinti, hanem a társadalomföldrajz diszciplináját is, így a kutatás és az új kutatási modell kidolgozása során a társszciplína szakirodalmainak áttekintése elengedhetetlen, azok hipotéziseinek, tudományos kinyilatkoztatásainak figyelembe vétele és beépítése a vizsgálatba evidens.

Az általános társadalomföldrajzi ismereteken túl, átfogó képet nyújtanak a szakirodalmak a szocializmus utáni vidék formálódásáról, annak társadalmi és településhálózati és kapcsolatainak változásairól. A városiasodás, az urbanizáció, a térségi átalakulások befolyásolják a gazdasági mutatókat, az ipari fejlődést, a mezőgazdasági innovációkat, a tercier szektor erősödését és annak jelentőségét a népesség körében. A szektorokban bekövetkezett fordulatok kihatnak a demográfiára, a születési és halálozási mutatókra. Új koncepciók születnek a vidékfejlesztést érintően, így a tudomány által megfogalmazott kérdések is eszerint módosulnak. Esetenként szükségeltetik új kutatási modell kidolgozása, paradigmaváltás annak érdekében, hogy a változó jelenségekre választ tudjanak adni a diszciplinák.

Időrendi sorrendben haladva, Enyedi György - szakmájában többszörösen elismert geográfus – munkássága szilárd alapokat ad az urbanizáció vizsgálatához. Enyedi, *Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása* című 1984-es könyvében egzakt módon szemlélteti a településhálózat vizsgálatának kritériumait, amely által leszögezi, hogy a településhálózat dinamikus rendszer⁹⁴, azaz folyamatában kutatható, vizsgálható, a dinamikusságát az állandó gazdasági, társadalmi, ipari fordulatok jellemzik. Áttekintést ad az urbanizáció 3 szakaszáról, mind nemzetközi, mind hazai olvasatban. „Az 1860-as évek magyar ipari forradalmát követő városrobbanás szinte csak a magyar fővárosra korlátozódott. A gyorsan gyarapodó bányász- vagy vasgyári telepek nem tudtak teljes értékű várossá válni. A legnépesebb vidéki városok nagy része mezőváros volt és maradt.”⁹⁵ Az idézet kiválóan szemlélteti azt, hogy a városodás miért „nehézkés” kissé, kiváltképp a periférián elhelyezkedő települések számára és hogy miért csak az 1990-es években figyelhetők meg az urbanizáció

⁹⁴ Enyedi 1984: 7.

⁹⁵ Enyedi 1984 14-15.

első hullámai. A városodás szakaszainak ismerete azért fontos, hogy releváns képet kapjunk mind a nemzetközi, mind a magyarországi településhálózat dinamikájáról. 4 évvel később, 1988-ban Tóth József publikációja, *Urbanizáció az Alföldön* címmel, már lokalizálta a városodás problematikáját. A történelmi áttekintésen túl betekintést ad az Alföld térszerkezetébe, településhálózatába, a települések közötti kapcsolatrendszerbe. Tóth József leszögezi, hogy Debrecen és Szeged a vidéki ellensúlya Nyugat-Magyarországnak és Budapestnek. Az előbbi két város hatása és vonzása a megyehatárokon is túlnyúlik.⁹⁶ Vámospércs esetében Debrecen hatása lesz a fejlődésének mérvadója, illetve társadalmi mobilitásának mozgatórugója. 1996-ban Enyedi György *Regionális folyamatok Magyarországon* címmel már a rendszerváltás utáni társadalom- és településföldrajzi helyzetet vázolta. Szemlélteti azt a gondot, amellyel a határmenti térségek küzdenek. Ennek révén kedvező távlatú és válságtérségeket különböztet meg.⁹⁷ Vámospércs így Enyedi megközelítéséből, a válságtérséghez tartozik, mivel keleti határmenti község. A falu és a város kapcsolatát az új, önkormányzati rendszerben már nem alá-fölérendelt viszonyban prezentálja, hanem kistérségek mihamarabbi kialakulást látja, azonban a fejlődés dinamikájában megjelenő problémát jól ábrázolja: „A tanácsrendszerben a falu-város kapcsolatokat alá-fölérendeltségi viszony jellemezte. Ennek visszahatásaként, az 1990-ben elnyert önállóság eufóriájában, a falusi önkormányzatok gyakran visszautasítják az együttműködést a központjukként funkcionáló városokkal. Többnyire falvak hozzák létre a szerveződő kistérségi településszövetségeket is, városi részvétel nélkül, ami nehezíti kistérségi szolgáltatóhálózatok fejlesztését vagy térségi területrendezési tervek készítését.”⁹⁸

Ugyanebben az évben Szabó József fogalmazta meg azt, hogy mi számít városhiányos területnek és milyen szempontokat kell figyelembe vennie az önkormányzatoknak egy város vonzáskörzetének tekintetében. Szabó József terminusa azért is lényeges kutatásomban a városhiányos településről, hiszen ez volt az egyik indok, ami miatt Vámospércs első körben nem kaphatta vissza a városi rangot. Tóth József és Vuics Tibor 1998-as *Általános társadalomföldrajz I.* munkája, nemcsak az egyetemi hallgatók számára elemi szakirodalom, hanem minden olyan kutatás számára, amely a népességgel, a társadalommal, a településekkel foglalkozik. A terminusok egzakt, tudományban való elhelyezése és definiálása irányt ad a kutatásokban és így ezzel elkerülhető a félreértelmezés esélye. A szakirodalom által nemcsak a földrajz aldiszciplínáinak feladatai sajátíthatóak el – népességföldrajz, kulturális földrajz,

⁹⁶ Tóth 1988: 157.

⁹⁷ Enyedi 1996: 33-34

⁹⁸ Enyedi 1996: 82-83.

mezőgazdasági földrajz stb. – hanem a települések funkcióinak csoportjai, vagy az agrárgazdaság komponensei. 1998-ban a neves geográfus Süli-Zakar István gondozásában megjelent Hajdú-Bihar megye kézikönyve. Több száz oldalas könyv, amely a megye településeit ismerteti kvantitatív, közigazgatási, természetföldrajzi és társadalomföldrajzi adatokkal. 1999-ben Dr. Hantó Zsuzsa szerkesztésében megjelent *Magyar falvak a szocializmus után* című kötetben Bánlaky Pál, *Kistérségek – válság és fejlesztési lehetőségek* tanulmánya a kistérségek összes komponensét elemzi és ismerteti pl gazdaság, de emellett részletesen ír az együttműködésről, a térség lakóinak identitásáról, a kistérség általános jellemzőiről. A kistérséget, mint már létező földrajzi egységet mutatja be, annak helyi társadalmát és működési rendszerét. Bánlaky a kistérséget, nemcsak mint rendszert ábrázolja, hanem a „benne élő” és résztvevő társadalmat, közösséget is elemzi. Egyfajta kistérségi identitásról ír, mint a lokalitás szervezője. A szerző a Vámospércsi Hírekben is olvasható és ismertetett folyamatokat írja le tudományos keretek között. A városi rang visszanyerésének évében, azaz 2001-ben jelent meg Baranyi Béla és Dancs László sorozatkiadványa, melyek közül az egyik Debrecen és térsége címmel jelent meg. Ebben konkrétan Vámospércsre vonatkozó adatokat nem találtam, de a megyére és a térségre érvényeseket: így például, hogy milyen társulások voltak szükségesek ahhoz, hogy a fejlődés elinduljon a térségben. Timár Judit 2002-ben *Változó településkapcsolatok* tanulmányában szintén a kistérségek és a kistérségen belüli településhálózatot, a települések működését, a tőke áramlásának útját, a beruházások új territoriális rendeződését érzékelteti. Ugyanebben az évben Trócsányi András és Tóth József geográfus kutatók *A magyarság kulturális földrajza* című kötetben tisztázzák az urbanizáció, a városodás és a városiasodás terminusait, így a konceptualizálás során a szerző páros fogalom meghatározásaikra hagyatkozottam, ugyanis a kutatásom során kirajzolódott, hogy a 2002-ben leírások megállják a helyüket ebben a társadalomföldrajzi és néprajzi folyamatban. Kovács Teréz 2003-ban megjelent *Vidékfejlesztési politika* munkája a rurális vidék földrajzi és társadalmi, gazdasági változásaival foglalkozik. „*A tradicionális autonóm termelésre alapozott falusi közösségek a múlté. A parasztközösségek beolvadtak az osztársadalomba.*”⁹⁹ Kovács Teréz hipotézise szerint a XXI. századi vidékkutatásban épp ezen oknál fogva a néprajztudomány már nem vesz részt. „*A néprajz, amely a hagyományos (népi) falusi közösségeket vizsgálja, a vidékkutatásokban már nemigen vesz részt.*”¹⁰⁰ A kutatási modell, amelyet kidolgozásra vár disszertáciomban, ezt a hipotézisét kívánja

99 Kovács 2003: 19.

100 Kovács 2003: 36.

megcáfolni, ugyanis a néprajztudomány rendelkezik olyan kutatómódszertannal és eszközökkel, amelyekkel a jelen társadalmát is vizsgálhatja, interdiszciplinaritásának köszönhetően pedig átfogóan képes bemutatni a társadalmi folyamatokat és a társadalmi rétegződésben bekövetkezett változásokat. A falukutatásban bekövetkezett paradigmaváltást remekül szemlélteti, illetve hogy a rurális/rurál, mint terminus hogyan épült be a földrajztudományba.

Nádasdi Annamária 2007-ben *Vámos települések I. Országos Találkozója* című kötetében, Vámspércs földrajzi helyzetét és jelentőségét szemlélteti, ezzel megerősítve azt a tényt, hogy a település mikrocentrumi szerepe nem kérdéses a térségben, hiszen kulcsszerepet tölt be a Debrecen és a megyeszékhelytől keletre eső falvak közti kapcsolatban. Nemcsak a gyors intézményesülésnek (gyámhivatal, okmányiroda, Egészségügyi Központ) köszönheti Vámspércs kistérségi centrumi rendeltetését, hanem mezőgazdaságának és az erre épülő iparnak is. „Tormaország főváros” a város, mivel a megtermelt jelentős mennyiségű tormát exportálják is.¹⁰¹ A társadalomföldrajzos szakirodalmak sorában utolsóként Beluszky Pál és Győri Róbert 2008-as munkáját emelem ki, akik a városi rangot kapott nagyközségek kötelezettségeiről és a városi cím adományozásának következményeiről publikált. A szerzők a falvak és a városok alá-fölrendeltségéről írnak és arról, hogy ezek a községek, nem feltétlenül rendelkeztek magas fokú intézményi ellátottsággal, amikor elnyerték a városi címet, de több létesítmény, vállalkozás, üzem bírtak, mint a falvak pl. okmányiroda, takarékszövetkezet, benzinkút stb.¹⁰²

A szakirodalmak időrendi ismertetésében szembevetendő az, hogy az idő előrehaladtával már nemcsak, mint jelenséggel, vagy közigazgatási formával foglalkoztak a kutatók, hanem az abban rejlő társadalmi, gazdasági, ipari, kistérségi folyamatokkal is, az ezekhez szervesen kapcsolódó közösségekkel, a közösségre jellemző lokalitással és identitással. Viszont ez a lokalitás, ez a formálódó kistérségi identifikáció nem került kidolgozásra, ez már a néprajztudomány feladata.

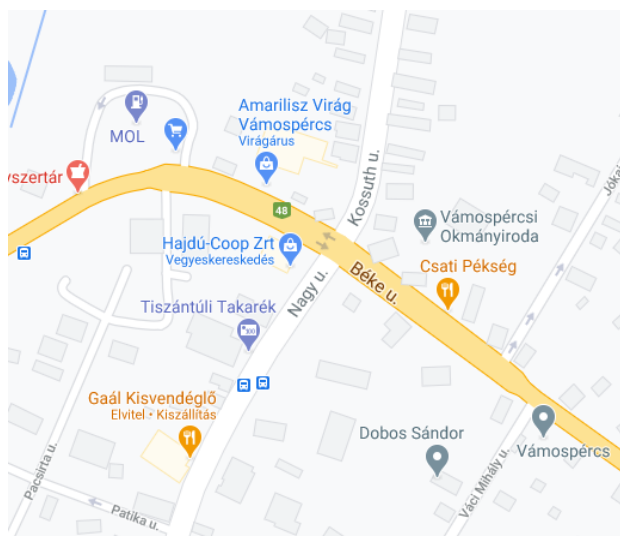
9. Vámspércs területének bemutatása kutatói és adatközlői szemmel

¹⁰¹ Nádasdi 2007: 13.

¹⁰² Beluszky-Győri 2008: 24-25.

9.1. Vámspércs “külső” szemmel”

Vámspércs településtípusok szerint halmaztelepülés, azaz szabálytalan alaprajzú, egyaránt vannak rövidebb, zezzugosabb (Pacsirta utca Sport utca, Rózsa utca, stb.), hosszabb utcái (Nagy utca, Váci Mihály utca, stb.), a lakóépületek és a házak szabálytalan elrendezésűek.¹⁰³ Vámspércs építészete korlenyomat, azaz hűen őrzik a lakóháztípusok azt, hogy az adott utca mikor, hányas években épült be. A település elrendezésnek fő irányvonala a 48-as főút, amely keresztül szeli a várost. Emellett kettő jelentős utcával szükséges számolni, ez a Nagy utca (egykori Tanácsköztársaság utca), amelyen keresztül Újléta érhető el, továbbá ez az utca vezet a vasútállomásra is. A Kossuth utca, amely a Nagy utca hosszanti folytatása a gyakorlatban, északi irányt mutatva a szomszédos Nyírmártonfalvára jutunk el. A 48-as főút egyik „vége” Debrecen, azaz a nyugati vége, a keleti vége pedig Nyírábrány. A főút nyugati vége, értelemszerűen a Debreceni utca, keleti vége pedig a Béke út. Ez a négy út találkozása alkotja azt a bizonyos lámpás kereszteződést, amelyet számtalanszor emlegettek az interjúalanyok és a kérdőív kitöltői. Ebben a kereszteződésben található a Polgármesteri Hivatal, vele átellenben egy park, a park mellett a református templom, szemben vele az orvosi rendelő, a bank, a rendőrség és a több évtizede működő iparcikk kereskedés. Nyugatról Debrecen-Haláp, délről Újléta, keletről Nyírábrány, északról Nyírmártonfalva fogja közre a várost.

7.kép: Vámspércs belvárosa.¹⁰⁴

¹⁰³ Magyar Néprajzi Lexikon: <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-989.html>. Letöltésének ideje: 2020. 12. 29.

¹⁰⁴ A térkép forrása:

<https://www.google.com/maps/place/V%C3%A1msp%C3%A9rcs,+4287/@47.5264952,21.89981,1>

A Vámospércsi múltidéző facebook csoportba, az egyik csoporttag forrásmegjelöléssel töltött fel néhány fotót 1966 és 1971-ből. Itt az előző térképen jól látszik, hogy sűrűn beépített már a központ és nemcsak a központ, hanem az egykori belvizes területek is. Mind az 1966-os és az 1971-es felülnézeti fotón látható, hogy a mai Debreceni utca, azaz ahol most a Mol kút, a Gyógyszertár, a Fecskeház, stb. található, egyáltalán nem volt beépített. A MOL benzinkút, a gyógyszertár és a térképen is látható virágüzlet a 20. század második felében még belvizes terület volt, majd az 1980-as években kezdődött meg a terület lecsapolása és feltöltése. Az 1971-es fotón már látható a Művelődési Ház épülete, továbbá a polgármesteri hivattal szemben az iparcikk üzlet épülete is. A hivattal szemben, mindkét felvétel esetében a Kő Kati szobor helyén egy park található, a szobornak ekkor még nyoma sem volt. Továbbá az is megfigyelhető, hogy a Váci Mihály utca, illetve a Béke utcából déli irányba nyúló utcák még nem léteztek. Így ez a fő kereszteződés, amely ma már egy lámpás kereszteződés, évtizedek óta meghatározó központja nemcsak a településnek, de a kistérségnek is.

8.kép: a fotó 1966 őszén készült.¹⁰⁵

[7.04z/data=!4m5!3m4!1s0x4747a1091f02b0c3:0x400c4290c1e23c0!8m2!3d47.525345!4d21.8992474](https://www.fentrol.hu/hu/legifoto/168568). Letöltésének ideje: 2020. 12. 29.

¹⁰⁵ Elsődleges forrás: <https://www.fentrol.hu/hu/legifoto/168568>. Másodlagos forrás: Vámospércs múltidéző facebook csoport 2021. április 18-i bejegyzés: <https://www.facebook.com/photo?fbid=4176976748999403&set=gm.1021474568380533>.

9.kép: a fotó 1971-ben készült.¹⁰⁶

Debrecen felől érkezve, először egy falusi kép fogadja a látogatót. Vámpércs nyugati végei kertségekből állnak (Báthori kert, Bocskai kert), illetve ritkán beépített terület, de a következőekben már újjépítésű (nem Kádár kocka¹⁰⁷) típusú házak sorait láthatjuk, néhol még földút ágazik le a főútból. Ez az utcarész, egészen a Szőlős utcáig, a 2000-es évek elején épült be. Keresztül szelvéen a várost, a kereszteződésig, észrevehető, hogy déli irányban a település utcái mélyebben fekszenek, a helyiek elmondása alapján a Szőlős utca és a Vörösmarty utca a 19. századot megelőző években temető volt. Ennek ékes bizonyítéka, hogy az építkezések során emberi maradványok kerültek elő. Nemcsak a Szőlős utca és a Vörösmarty utca volt temető, hanem szintén a mostani Debreceni utcáról merőlegesen nyíló Malom utca is. Összehasonlításként hoztam egy 1966-os felvételt és egy mai térképet.

¹⁰⁶ Elsődleges forrás: <https://www.fentrol.hu/hu/legifoto/168567>. Másodlagos forrás: Vámpércs múltidéző facebook csoport: bejegyzés dátuma, 2021. április 19.

<https://www.facebook.com/photo?fbid=4178692348827843&set=pcb.1021819385012718>

¹⁰⁷ Mi is az a Kádár kocka, tervrajzok. <https://hu.pinterest.com/pin/536632111850918231/>. Letöltésének ideje: 2020. 12. 29.

10.kép

A hosszú, vízszintes, markáns út a mai 48a-s főút, azaz a Debreceeni utca. A hatalmas beépítetlen terület, az a Malom utca, amely először temető volt, majd később játszótér, óriási fém játékokkal az 1970-es években. Az y alakú elágazás az a Szőlős utca és Vörösmarty utca elágazása, ahol szintén a beépítetlen területen a fotón, ma egy játszótér, a Millenniumi játszótér található. Ami még a fotón megfigyelhető az a sűrűn beépített Petőfi és József Attila utca. A Debreceeni utca, Debrecen felé vezető szakasza újjépítésű házak sora alkotja, amely merőlegesen többségéből földút nyílik (ezek a kertségek részben).

A 48-assal, vagyis a Debreceeni utcával párhuzamosan, a mélyebben fekvő részen a Patika utca található, építészeti szempontból vizsgálva a 20. század második felében épült be. A kereszteződés előtti szakaszon található a rendkívül forgalmas buszmegálló, a Fecskeház, a többemeletes társasház, gyógyszertár, benzinkút, ruhaüzlet, élelmiszerüzlet (amely egykor a Róna étterem volt, lsd. interjúrészleteket) és tápos bolt (ez rendkívül fontos a vámospércsiek életében), a Művelődési Ház és Könyvtár és a Ciao nevezetű pizzeria, annak terasza. Ez az útszakasz központi részen található és közösségi, találkozási helyek gyűjtője. Keleti irányba folytatva az utat a Polgármesteri Hivatalon út lakóépületek találhatóak, amelyek egy része a 20. század első felében, vagy a 20. század második felében épültek. Többsége már renováláson esett át, de az épületek alapvonásai (homlokzat, ablakok mérete, stb.) igazolják az építés időpontját. A szemközti, vagyis az utca déli oldalában a Margaréta presszó, ékszerüzlet,

108 A kép elsőleges forrása: Fentrol.hu.

<https://www.fentrol.hu/hu/legifoto/144814?r=1&c=2443728:6030719.5:6>. Másodlagos forrása: Vámospércsi múltidéző csoport, 2021. április 18-i bejegyzés:

<https://www.facebook.com/photo?fbid=4176991172331294&set=gm.1021476391713684>.

zöldekes helyezkedik el. A Béke utcából, azaz a szóban forgó utcából nyílik a Váci Mihály utca, amely településtörténet végett mérföldkő. Ez az utca a 20. első felében még nem volt beépített, ugyanis egy belvizes terület volt, továbbá a hosszú, széles és egyenes utcát csupa Kádár kocka ékesíti. A Váci Mihály utcából lehet eljutni a helyiek által emlegetett kórházhoz, vagy járóbeteg központhoz, továbbá a piac is itt található. A Bartók Béla utca, amely szintén a Váci Mihály utcából ágazik el, egyik fele belvizes terület volt, ezeket a Kádár kockák jól példázzák, másik fele, viszont már lakott volt az 1960-as évek előtt is, ezt szintén a lakóépületek prezentálják és igazolják. A Bartók Béla utcából nyíló, földutas letérő vezet el a sportpályához (itt kerül megrendezésre a Városnap, illetve fesztiválok, koncertek helyszíne is egyben), a szabadtéri kondiparkhoz. A Bartók Béla utca folytatása a 105-ös vasútvonalba torkollik és a vasúton túl már a Bancsi-telep településrész található, amely valamelyest elzárt, kieső része a városnak, amely elsősorban abból adódik, hogy a vasút másik oldalán található.

Visszakanyarodva a Béke utcára, amely a 48-as főút is egyben, kelet felé, azaz Nyírábrány felé haladva, ezen az utcán található a posta, a katolikus imaház, a tájház és a múzeum épülete, további kocsmák, a fényképész és Vámospércset elhagyva a kacsauzem (lsd., interjúrészletek és Vámospércs iparánál). A 48-as főúttal párhuzamosan végig kerékpárút halad, amely a szentannapusztai vasúti megállóhely bejáratí útí vezet. A Béke utcából dél felé haladva, a Dózsa György út mentén helyezkedik el a VámosGép üzeme. Kiemelendő, hogy a VámosGép azért pont itt található, mivel közel esik hozzá a vasút, ugyanis az üzem egykor rakodó területtel is bírt.

A lámpás kereszteződésből elindulván ismét, haladjunk dél felé, vagyis Újléta felé. Ez a Nagy utca és a felsorolt intézményeken túl, ezen az utcán helyezkedik el a Mátyás Király Általános Iskola két épülete, a Tanuszoda, több kereskedelmi egység, az egykori cipőgyár, az Öregek Napközi Otthona. Az útburkolat is jelzi, hogy egyfajta közlekedési tengely ez az utca, illetve a lakóépületek azt mutatják, hogy nemcsak a múlt század óta lakott terület. A Nagy utcából ágazik ki az Iskola utca, ahol az iskola nagyobb, központi épülete lelhető fel, valamint az óvoda. A Nagy utca párhuzamos a Váci Mihály utcával.

Északi irányba a Kossuth utca, amelyen keresztül Nyírmártonfalva, Nyíracsaád, Nyírbéltek érhető el. Építészeti szempontból vegyes képet mutat, viszont ebből az utcából nyílnak azok rövidebb-hosszabb utcák, amelyek többsége még most is földút. Az aszfaltozás kérdése a mai napig megoldatlan, ugyanis az utcák szabálytalan formájúak, továbbá nem megfelelő szélességűek, azaz bizonyos előírásoknak nem felelnek meg ahhoz, hogy az aszfaltozás létrejöhessen.

9.2. Adatközlői visszaemlékezések a településről

A település 1970-80-as évekbeli arculatáról kérdeztem őket. Biztosan kijelenthető, hogy az 1990-es éveket megelőzően a jogállásához híven egy községi, falusi imázsú település volt Vámospércs.

“-Hát egyszerű parasztházak, földutak, homok minden fele, sőt úgy, ahol dédnagyanyádék laktak, ott nem is volt, csak egy sor ház, ott egy vízállásos legelő volt az egész. Akácerdő volt az eleje, a vége meg vízállásos rét volt, ahol most a kórház van.

Az, hogy a parasztház milyen épületet is jelent valójában, arra egy remek példa szolgál a Szőlős utcában. A fotó saját készítésű, 2018. december 27-én készült, de az épület továbbra is benne az állapotban van, nem lakják.

11.kép

12.kép: a fotó 1966 őszén készült.¹⁰⁹

Az 1966-os felvétel alátámasztja a több forrásból is már megerősített állítást, hogy a Bartók Béla utca és környéke, csak az 1970-80-as években kezdett beépülni. Nézzük a fotót részletesen. Vízszintesen a vasúti vonal látható. A vasúti épülettől induló merőleges utca az egykori Tanácsköztársaság utca, mai Nagy utca, amelynek kezdőpontja a 48-as főút kereszteződése. Jobbra az első kisebb utca, még a mai napig földút, ez a Csokonai utca. A Csokonai utcával jobbra haladva, párhuzamosan a Bartók Béla utca rajzolódik ki, amely a Bancsi-telep irányába folytatódik. Észrevehető, hogy a Bancsi-telep ekkor már lakott területe volt, azaz ez a vasúton túli része a településnek. Ugyanakkor adatközlői beszámoló alapján a Bancsi-telep csak részben volt lakott és beépített terület, ugyanis jelentős részét erdő alkotta.

Ahogy a forrásban is megjelölt facebook csoportban is vélekedtek igaz, hogy a Bartók Béla utca *alulról* kezdett beépülni, azaz nem a településközpont felől, mert ekkor még nem létezett a Váci Mihály utca. A Bartók Béla utcán található a város egyik jellegzetessége a galambház (rokonom szomszéd telkén található, személyesen is láttam).

¹⁰⁹ Elsődleges forrás: <https://www.fentrol.hu/hu/legifoto/144814?r=1&c=2443728:6030719.5:6>. Másodlagos forrás: Vámospércs múltidéző facebook csoport, bejegyzés ideje: 2021. április 18. <https://www.facebook.com/groups/682235442304449>.

13.kép:a galambdúc

-Ez a rész mikor kezdett el beépülni?

-Hát az már későn, egészen a 80-as évek vége fele.”¹¹¹

A szóban forgó hely a Bartók Béla utca, amely valóban egy belvizes terület a mai napig. Azóta ez az utca már szemközti sorházzal is beépült és az adatközlő helyesen emlékezett az 1980-as évekre, ugyanis a Bartók Béla utca a Kádár-kocka házak utcája, csakúgy, mint a rá merőleges Váci Mihály utca. Ugyanakkor a Bartók Béla utcán találhatóak parasztházak, amelyek a szoba-konyha-szoba vagy kamra elosztásúak, illetve konyha pitvarral egészül ki.¹¹² Természetesen 2010 után már megjelentek az amerikai típusú házak is, de ezek száma igen csekély és nem tekinthető fő építkezési területnek ez a városrész. Vámospercs építésze alapján lekövethető, hogy az egyes részek, mikor épültek be, melyek voltak a község úgynevezett főcsapásai. Barabás-Gilyén társadalom alakította építészet ábrájának értelmezése teret nyer Vámospercsen is. Mit értünk ezalatt? A társadalom, mint környezet két alappillére tagolódik: környezeti és társadalmi-gazdasági pillérekre. A környezet magától érthető módon a természeti és az átalakított szférákból áll, míg a társadalmi-gazdasági pillér már jóval komplexebb. Nemcsak a

¹¹⁰ Forrás: Vámospercs Váron Önkormányzata facebook oldal: Rági vámospercsi felvételek és képeslapok fotóalbum. 2016-os feltöltés:

<https://www.facebook.com/vamospercs/photos/a.840378479405837/860298244080527>.

¹¹¹ Interjú, 2018. november: 50 éves, férfi

¹¹² Barabás-Gilyén 2004:159

gazdaság, de a politikai, a kulturális, a fogyasztási szféra is determinálja.¹¹³ Ezzel magyarázhatóak és indokolhatóak az építészeti divathullámok.

114

14.kép: Váci Mihály utca, 2020

“Falusias, földutak voltak, jártak a lovas szekerek, járt a csorda, kihajtás volt. Ezek az emberek tehenei voltak, csak volt, aki összegyűjtötte, este meg vissza.”¹¹⁵

Elsőként a földutak jelenlétét támasztom alá fotókkal. Az önkormányzat facebook oldalán lévő, előző évtizedekből származó fotók, több ízben a Nagy utcát örökítették meg, Újléta irányából. A fotókon jól látható, hogy földút tarkította még a központot is, sőt Vámospércs egyik légrégebben lakott utcáját is.

113 Barabás-Gilyén 2004:12

114 Az első saját felvételen a Váci Mihály utca látható, míg a másodikon a Bartók Béla utca. Ez az a terület, amely az 1980-as években kezdett beépülni. Az évszámot hűen tükrözi, hogy megszakítás nélkül Kádár-kocka lakóházak alkotják kiváltképp a Váci Mihály utcát. A fotók 2020 februárjában készültek.

115 Interjú, 2018. július

15-16.kép¹¹⁶

Mivel a második fotó a *Nagy utca* megnevezést használja, így megállapítom, hogy a felvétel az 1950-es évek előtti állapotot rögzítette, ugyanis ez az utca lett később a Tanácsköztársaság utca, egészen a 1990-es évekig.

A csorda jelenléte több adatközlőnél is felmerült, továbbá megemlézték, hogy Létavértesen a mai napig kihajtják a teheneket, pedig az is város.

„Még, amikor én még idekerültem 25 éve, talán még a tehén is ment az utcán hazafele a csordáról, már most meg már semmit nem lehet látni. És Létavértesen, pedig az is város, még megyen a tehén.”¹¹⁷

A Nagy utcán maradvá számos fotón látható az általános iskola egyik épülete, ahova az alsó tagozatos diákok járnak. Ez az épület, több mint 100 éves és a korabeli fotókon Református Iskolaként szerepel. „, 1893. A jelenlegi iskola tanításhoz alkalmatlan, az új épületet már fűtik, s ha kellően kiszáradt, elkezdik a költözést.”¹¹⁸

¹¹⁶ Mindkettő fotó forrása: Vámospércs Város Önkormányzata, Régi vámospércsi képeslapok és felvételek fotóalbum, 2016-os feltöltés:

<https://www.facebook.com/media/set/?vanity=vamospercs&set=a.840378479405837>

¹¹⁷ Interjú, 2018. augusztus

¹¹⁸ Radics 1994: 132.

119

17-18.kép

119 Minkettő fotó forrása: Vámospercs Város Önkormányzata. Régi vámospercsi képeslapok és felvételek című album, 2016-os feltöltés:
<https://www.facebook.com/media/set/?vanity=vamospercs&set=a.840378479405837>

19.kép¹²⁰

A fotókat kronológiai sorrendben illesztettem be. Ez az épület ma is a Nagy utca ékessége, mögötte Tanuszoda és a dombi iskola található, amelynek szintén volt elődje. A dombi iskola a saját készítésű fotón látható valamennyire. 1992-ben vehették használatba a diákok, ekkor még csak felsősök tanultak az épületben.¹²¹ A növekvő osztálylétszámok miatt, azonban a felsősök az iskola utcai épületbe költöztek, míg a dombi iskolában a 3. és 4. évfolyam tanult, az utcafronti épületben pedig az 1. és 2. évfolyam.

A sorrend betartása érdekében a centrum felé haladok. A korábban említett Váci Mihály utca utcaképe és üzletei is kirajzolódtak az interjúkból.

„A piac meg a nagyiskola háta mögött volt, a lángosos volt, ahol most a fodrász, eleje virágüzlet, utána vegyes bolt, de csak az ablakból árult.”

20.kép¹²²

¹²⁰ Saját fotó, 2018. március 17.

¹²¹ Radics 1994: 134.

¹²² Az „ablakból árulás” ugyan már megszűnt, de továbbra is boltként funkcionál. Az épület a Váci Mihály utca sarkán található. Ez az utca merőleges a 48-as számú főútra, azaz a főút egy jobb oldali leágazása. A fotó 2020 februárjában készült.

Az interjúban közölt üzlethelyiségek ma is funkcionálnak, csupán a piac költözött át, nem messze a „dombi iskolától”. A piac fedett és nyitott térrel egyaránt rendelkezik és szombatonként várja árusok és vevők találkozását. A piaci tér felújítása, továbbá teljes mértékben fedett tér alá helyezése a 2020-t követő évek tervei és kivitelezése. Egyik adatközlőm kiemelte, hogy a piac az tér – nemcsak fizikai – amely közösség építő erővel bír a város életében.

A központban, vagyis adatközlői beszámoló alapján, a Nagy utcán elhelyezkedő Takarékszövetkezet és Rendőrség mögötti részen volt a gyakorló kert. Ez a gyakorló kert az iskolai oktatás kiegészítésére szolgált, ugyanis a diákok itt tanulták meg a veteményezést és a kerti munkálatokat. A rekonstrukciót folytatva a gyakorló kerttől nem messze helyezkedett el a közösségi kút.

“Volt egy közösségi kút, ott a mostani Műv.ház mellett, akkor ott volt a mozi, ott volt a közösségi kút és akkor egy lőcsös szekérre volt feltéve egy ilyen 5000 literes fahordó és akkor abban hordták a vizet, abból készítették a szódavizet.”¹²³

21.kép¹²⁴

A kút, mint szimbólum ma is megtalálható a településen, ugyanis a Művelődési Ház és Könyvtár szomszédságában ez a területet parknak alakították, melyben a közepén egy már nem működő szökőkút található. A parkkal, így a Művelődési Házzal szemközt egy élelmiszer bolt

¹²³ Interjú, 2018. november

¹²⁴ Korábban ezen a terület parkként funkcionált, 2010-et megelőzőn közösségi, találkozási térnek számított, különösen az akkori vámospércsi tizenévesek körében. Ez a park jelenlegi állapota. A fotó készült 2020 februárjában.

található, amely Vámospércs legnagyobb boltja. Ennek helyén volt korábban a Róna étterem, amely nemcsak szórakozási lehetőséget biztosított, hanem itt rendezték meg a Vámospércsről elszármazottak találkozóját.

“Azelőtt étterem volt az tuti, mert még diszkóba is jártam oda. Nyilván nem volt ilyen szép a központ, nem volt még cukrászda sem, hanem még domb volt szánkózni. (...) A pékség a másik oldalban volt és abból nyomda lett. A pékség végében, ami már alig látszik, ott kút volt, ott lehetett gázolajat tankolni, de csak gázolajat.”¹²⁵

Több adatközlőm is megerősítette, hogy a Róna étterem kultikus helynek számított, ahol volt élőzene, diszkó. Ez utóbbi interjúrészletből már egy újabb helyszín eredeti állapotát ismerhetjük meg, ez pedig a Kiss Virág cukrászda, amelynek helyén szánkó domb volt. Vele szemben valóban egy nyomda működött, ahol a Vámospércsi Híreket is nyomtatták, de ez a nyomda még a 2000-es évek elején megszűnt, csakúgy, mint a pékség.

9.3. Vámospércs rekreációs terei

Amikor is rekreációs térről beszélünk, érdemes tisztázni, mi is a rekreáció pontos fogalma: “Szabadidőben, a tevékeny pihenés érdekében végzett minden olyan kulturális, társas, játékos és mozgásos tevékenység, melyet a napi fő elfoglaltság által okozott fáradtság, feszültség feloldása, a testi-lelki teljesítőkészség és -képesség helyreállítása, fokozása érdekében tesz az ember.”¹²⁶ A fogalom pontos értelmezése után gyűjtöttem össze, hogy melyek azok a nyílt vagy zárt terek, amely rekreációs terei a városnak, azaz ahol a város vagy a környező települések lakói a napi vagy inkább heti szintű fáradtság által csökkent teljesítőképességet növelhetik, azáltal, hogy az adott helyen passzívan vagy aktívan pihennek.

Vámospércs rekreációs tereit két csoportba sorolom, úgynevezett aktív és passzív. Aktív: a kerékpárút, a szőlős utcai játszótér és Gokart Pálya. Passzív a Főtér, a Marinkánál kialakított park és a Művelődési Ház mellett lévő park, amiről már adatközlőim is beszéltek. Az aktív terek a kapcsolódási forma és annak jellege miatt aktív. A kerékpárút, amely most már a magyar-román határig van kiépülve, népszerűségnek örvend a vámospércsiek körében. A szőlős utcai játszótér, az utóbbi években felújításon és alapos karbantartáson esett át, így mindig élettel teli tere a városnak. A Gokart pálya a 48-as főútról közelíthető meg, amely a sebesség és a verseny szerelmeseinek kapcsolódási helyszíne.

¹²⁵ Interjú, 2018. augusztus

¹²⁶ Idegen szavak gyűjteménye: <https://idegen-szavak.hu/rekreacio>

A passzív rekreációs terek inkább szellemei feltöltődésben játszanak szerepet, ugyanis az főtéri esernyős installációk alatt a Tékában könyvek állnak rendelkezésre az olvasnivágyók számára. A Marinka körül kialakított tér már 2019 után valósult meg, azaz nem képezi a kutatás időintervallumát, de érdemes róla említést tenni, mint rekreációs térről. A Művelődési Ház melletti parkról pedig az előző alfejezetben adatközlőm is mesélt. Ez a park egy abszolút régebben, azaz 2010 előtt kialakult tere, szinte ez volt az első nyilvános, szabadtéri közösségi tere a városnak.

A rekreációs terek jellemzőiből is kitűnik, hogy a lakosságnak van igénye a szellemi és testi kikapcsolódásra, ami nem feltétlenül már otthoni környezetben valósul meg. Elmondható, hogy az utóbbi években már egyre intenzívebben jelentek meg ezek a terek és lehetőségek Vámspércs területén. A pihenés és kikapcsolódás nem feltétlenül a megyeszékhelyen, vagy más településeken valósul meg, hanem helyben, haza környezetben. Vámspércs szakemberei igyekeznek és mindent megtesznek azért, hogy a lakosok és a környező községek lakói is megtalálják a számukra megfelelő kikapcsolódási formát a városban.

Zárt terek szintjén találunk bezárt vagy újonnan megalakult rekreációs tereket, azaz a Róna étterem megszűnt, helyette a Ciao, vagy Gaál Vendéglő ad otthon kisebb családi rendezvényeknek. Lakodalmas Ház nincs, viszont az iskola tornaterme alkalmas több száz fős események megtartására. Kultúra tekintetében a Művelődési Ház és Könyvtár, valamint Hajdú Látogatóközpont biztosítja a szellemi feltöltődést.

10. Községi lét formálódása az 1990-es évek előtt

Vámspércs községe és annak községi élete gyökeresen megváltozott az elmúlt 20-30 esztendőben. Már Gazdag István könyvében is ismerteti Vajda Mária néprajzkutató egyik adatközlőinek a szavait, miszerint a szomszédolás, vagy a tágabb rokoni kapcsolatokon túlmutató relációk meglazultak és a tanyázás, mint községi alkalom a múlt hagyatéka lett. Vajda Mária kutatása alapján az alábbi interjúrészletben ismerteti a megszűnt községi alkalmakat.

10.1. A község és annak felbomlása

“Azok a vámspércsi emberek, akik részesei voltak az egykori községi együttléteknek, nagy veszteségként élik meg a hagyományos kapcsolatrendszer felbomlását, nagy nosztalgiával emlékeznek vissza a község összetartó és megtartó erejére, az évtizedekkel előtti “tanyázásokra”: “Jobb vót mint mostan, mer nagyon összetartottak az

emberek. Vót idejük beszélgetni, vót idejük egymásra. Most mindenki jár a maga útján. Leköti őket a TV, a videó. Bezárkózik mindenki a házába. A mostaniak mit sem tudnak a régi életről, arról minek örültek, mitől féltek a régiek. Régen nem vót egy olyan este, hogy ne menjünk. Én amikor gyerek vótam, alig vártam, hogy mikor lesz már este 6 óra, meg lesrófoltuk a lámpát, nehogy valaki jöjjön, mer mink már elígérkeztünk másfele tanyázni.”¹²⁷

A tanyázás mára csak az idősebb korosztály, azaz a 70 év fölöttiek szóhasználatában figyelhető meg, de a 21. században is használatos kifejezés Vámospércsen, ugyanakkor háttérismeret szükségeltetik, hogy megértsük a használt kifejezés jelentését. Vajda Mária kutatása alapján ismerteti pontosan a tanyázás fogalmát. *“A hosszú téli esték szórakozása, a társas együttléte volt Vámospércsen a tanyázás. Ilyenkor este hat óra tájban valamelyik szomszédnál összejött néhány család, beszélgettek, az öregek kártyáztak, persze az asszonyok ilyenkor sem maradtak munka nélkül, mert magukkal hozták a rokkát is, és fontak, akárcsak a nagyobb lányok.”*¹²⁸ Az adatközlő személyéről annyi kiderül, hogy 1934-ben született, azaz a kutatás időpontjában az ötvenes éveit tölthette. Ez átfedést mutat a kutatásommal, ugyanis a mélyinterjúk alkalmával én is érdeklődtem adatközlőimnél az 1990 előtti Vámospércs életéről, közösségről, kapcsolatok rendszeréről és ezen adatközlők szintén a 40-50-60 évesek korosztályát képviselik. Szembetűnő jelenség, hogy beszámolóik alapján ők is a megszűnt, fölbomlott közösségekről beszéltek. A következőekben ezeket a gondolatokat fogom ismertetni. Általánosságban megállapítható, hogy nosztalgiával, kedves visszaemlékezéssel meséltek nekem arról a „világról”, amikor még nemcsak a rokonság szintjén, de szomszédi, sőt utcabeli kapcsolatok szintjén is számíthattak egymásra. Kivétel nélkül a modern technikai eszközöket tették felelőssé a korábban említett közösségek felbomlásáért. Ugyanakkor soraikban megfigyelhető és tetten érhető az a kettősség, amely a kérdőív eredményeiben is mélyen meghúzódik: Vámospércs város, mert már nem igazán szokás köszönni az utcán, vagy annyi az új beköltöző, hogy nem ismerik egymást a szomszédok, de azért mégis van az a korosztályi réteg, aki még abban a sűrű kapcsolati hálóban nőtt fel, hogy számára e tekintetben és még egyéb más tényező tekintetében egy nagy falunak, községnek titulálja a kistérségi mikrocentrumot. Egyenes következtetésként nem vonható le az, hogy akkor a 40 év alattiak szintén városnak mondják Vámospércset lakossági szinten, mivel a kérdőív vizsgálata alapján ők is falusinak vélik a települést. Érdeemes továbbá azt is görcső alá venni, hogy a kérdőívezés során az „utcán illik köszönni” városi jellemző éppoly magas szavazati számot kapott, mint a

¹²⁷ Vajda 1994: 204.

¹²⁸ Vajda 1994: 202

kormányablak, vagy a szennyvízhálózat kiépítettsége, amelyek mindinkább látványos, fizikai tényezők.

A résztvevő megfigyelések, a terepen való tartózkodás, a mélyinterjúk alapján kijelenthető, hogy azon közösségek, amelyek egy disznótor, egy szüret, egy közös mezőgazdasági munka alapján verbuválódtak, valóban megszűntek, de maga a közösségi lét nem, csak új, egyes korosztály számára idegen térbe helyeződött át: ez a virtuális tér, a különböző városi rendezvények, fesztiválok, vagy épp másik településen megélt közösségi alkalmak. Azaz mielőtt a kutató maga is nosztalgiával merengene el adatközlőjével, érdemes megvizsgálnia a mai közösségi szervezői trendet és eszköztárat. Maga a munka és munkafolyamatok is egy teljes átszerveződésen, átalakuláson mentek keresztül kevesebb esélyt és lehetőséget teremtve az 1970-80-as évekbeli összejövetel megteremtésére, merthogy adatközlőimet nemcsak arról kérdeztem és kértem őket, hogy rekonstruálják az 1990 előtti állapotokat, hanem, hogy magyarázatként, vagy indokként mit vélnek a felbomlott közösségek hátterébe. A technikai újításokon túl – ami elsősorban az informatikai eszközöket jelenti (laptop, okostelefon) – a mezőgazdaság gépesítettségét és a magántulajdon egykézben levőségét is megnevezték.

10.2. Községi alkalmak: gyermekkortól a felnőtt összejövetelkig. Interjúrészetek.

Amikor adatközlőimet Vámspécs 1990 előtti társadalmáról kérdeztem, a gyerekkor felidézésével kezdték meg a visszaemlékezést. A három különböző korosztály képviselői ugyanazok az utcabéli jeleneteket, momentumokat írták le szavaikkal.

“Hetente jártunk, nagyapám korán meghalt és akkor apámmal hordtuk a szíkvizet. (...) Játszottunk, mint gyerekek, kicsaptak bennünket, mentünk gyümölcsöt lopni, ettünk, ahol ettünk, fürödtünk, ahol fürödtünk, az volt a lényeg, hogy ha a Nap lement, hazamenjünk.”¹²⁹

„Kinn töltöttük a nyarat az utcán, játszottunk. Összeverődött az utcából a gyerek és mentünk. Na ez most nem lehet elmondani. Gép, gép, gép.”¹³⁰

“Százszor jobb volt, mint most, nem benn ültünk a gép előtt, kinn játszottunk a homokban, nagy víz volt a Marinkán, mentünk le fürödni, nem ez a modern világ volt (...) jött a szombat

¹²⁹ Interjú, 2018. november.

¹³⁰ Interjú, 2018. július

a vasárnap, kiültünk, pattogatót csináltunk, lenn volt egy kiserdő, ahol szalonnát sütöttünk, az öregek kiültek a kislócára és beszélgettek.”¹³¹

A nosztalgizálás, vagy mint kellemes visszaemlékezés a Sztompka-féle egyik tradíció fogalommal magyarázható: *"(...) a múltból az válik tradícióvá, ami nem egyszerűen megtalálható a jelenben, hanem megtartja az erős "bensőséges" viszonyát a jelennel."* (Kovách 2005:85) Azaz ezek a közösségi alkalmak nem egyszerűen megtalálhatóak a jelenben, így tradícióvá nőttek ki magukat. A fiatalok, gyerekek körében megjelent atomizálódást egyértelműen a technika fejlődésének, a virtuális térhódításnak tulajdonítják. A negyven év fölötti korosztály számára a közösség egyet jelent a fizikai térben létrejövő találkozásoknak, beszélgetéseknek. Résztevő megfigyelés alapján igazolható, hogy kapcsolati rendszerüket és hálójukat – legyen ez családi, mikrotársadalmi, vagy eseményen alapuló (például mezőgazdasági munka) meghatározott időkeretek között, fizikai térben élnek meg és csak csekély százalékban online platformokon. Számukra a kommunikáció nem teljes egészében költözött át az okoskészülékekre – a telefonbeszélgetéseket leszámítva. Ez azért is lényeges, mert a kulturális minta kialakításánál és az erre épülő programszervezésnél ezek meghatározó tényezők, eleve a kulturális minták terjesztésénél, és az arra alkalmazható kommunikációs csatornáknál. Elmondható, hogy egy mai kulturális, közigazgatási intézménynek az összes platformot használnia szükséges, ahhoz, hogy saját mikrotársadalmában, mint kulturális, mintahordozó szócső jelen legyen.

Ami a gyermeki emlékezetben élénken tovább él, a nagyszülők templomba járása. Vámospercs lakosságának jelentős része (több, mint 80%-a) református (Radics1995: 155), ami mi sem bizonyítja jobban a központban található református templom, míg a katolikusok és a protestánsok számára az imaház az a hely, ahol hitüket, vallásukat megélhetik. Az interjúrészletben idézet kor az az 1970-es évek.

*“Nagymamámnak a templomba járás, mert tíz óra templom, ott akármi volt, ha munka is volt, ott templomba menni kellett. Gyerekként emlékszem rá, ott volt nem pardon, vasárnap kiöltöztek és a templomba kellett menni. (...) sötét ruhát, vagy fekete öltönyt vettek fel (...) ment a fiatal korosztály is, nem mondom, hogy mindenki, de a lakosok nagyrésze templomba járó ember volt.”*¹³²

131 Interjú, 2018. július

132 Interjú, 2018. november

Ugyanakkor elmondható, hogy a templomba járás, mint jelenség, a 21. században sem kopott ki a város társadalmából. Reformátussága egyfajta megtartó és kohéziós erő is. További kohéziós erő, hogy adatközlőm szavaival éljek a hagyományok voltak. Az interjúk több sora is alátámasztja, hogy az időszakos munkák családi eseményeknek számítottak, mint a disznóvágás, a szüret, de ez nemcsak a rokoni kapcsolatokat erősítette, hanem a szomszédi és utcabeli relációkat is. „*A szomszédság a rokonsággal szinte egyenértékű társadalmi intézmény, jóllehet a szomszédi kapcsolat a magyar népi társadalomban nincsen szabályozva, mint a rokoni, semmiféle társadalmi kötelezettség vagy kényszer nem jár vele.*”¹³³ A korábban ismertetett interjúkat habár nem a kényszermentes szomszédi kapcsolatokra utalnak, hanem az összetartás voltára. A Kósa-féle megállapítással azt érzékeltetem, hogy Vámspércs esetében is a szomszédság egyenértékű volt a rokoni relációkkal. Az összetartó szomszédság hiánya az, ami egyfajta atomizálódást eredményez, az atomizálódás pedig befelé fordulást, azaz a társas munkák és összejövetelek a legszűkebb családi körre korlátozódtak. Ugyanakkor a kérdőíves kutatás alapján a 46 vámspércsi válaszadó közül 19 jelölte azt, hogy a „jó szomszédság” jellemző a településre. Szemléltetésre alkalmas adat, hogy a kórház, az ingázás és a tömegközlekedés ugyanennyi szavazatot kapott, mint vámspércsi városi jellemzőre.

Tehát az atomizálódás egy érzékelhető jelenség, ugyanakkor a köszönésen túli mélyebb kapcsolati háló még ugyanúgy fennáll a város életében. Ez még a következő években is észlelhető lesz, ugyanis a 15-30 év közötti kérdőív kitöltők döntő többsége szerint Vámspércs lakosságát tekintve falu. Vámspércs közösségének másik alappillérei a családok, azaz ezalatt azt értem a lokális kultúrában egy nagycsaládhoz való tartozás biztonságát jelentett az egyén számára, továbbá a nagy rokonság büszkeséget is jelentett a helyiek szemében.¹³⁴ Ezt a büszkeséget erősítették a társasmunkák és kisebb összejövetelek.

*“Hát a hagyományok. Családon belül, olyan összetartás volt, olyan közösségi rendezvények, amely gyakorlatilag összehozta a generációkat, 2-3-4 generációt is összehozott egy- egy disznóvágás, egy karácsony, egy templomba járás. Hát kulturális intézmény a mozin kívül gyakorlatilag nem volt semmi. Egymásnak mentek segíteni, mindenki ismert mindenkit.”*¹³⁵

A szüret, mint társasmunka Vajda Mária néprajzi gyűjtései között is szerepeltek. A néprajzkutató szerint Vámspércs legnagyobb társasmunkája a szüret volt, hiszen kisebb-nagyobb szőlőbirtokokkal rendelkeztek a családok.¹³⁶ Egyik adatközlőm a disznóvágást egy

133 Kósa 1984: 62

134 Vajda 1994: 198

135 Interjú, 2018. november

136 Vajda 1994: 200

lakodalomhoz hasonlította, amely tükrözi, hogy mekkora horderejű eseménynek számított Vámospércs mikrotársadalmában.

„Egy szüret nem múlhatott el a család nélkül, egy disznóvágás olyan volt, mint egy lakodalom. Megkezdődött novemberben, januárig disznóvágás volt. Most meg arról szól, hogy minél hamarabb pakoljunk egy hűtőládába mindent.”¹³⁷

Az adatközlői elmondások alapján kirajzolódik a Sztompka-féle paraszttalanítás gyakorlati változatai, azaz az iparosítás által bizonyos foglalkozások, így családi, közösségi alkalmak is újradefiniálódtak. A fogyasztás új formái végezt, a családok szerepei is újraértelmeződtek, amely a szűkebb családi termelésben is jelen esetben gondot jelent.¹³⁸ A jövedelemszerzés új formái jelennek meg, nő a mobilitás, így az interjúkból kikristályosodó közösségek csak jól megszervezett alkalmakkor élhetik meg a közösségi élményüket. Így a Sztompka-féle paraszttalanítás értelmében a disznóvágás már nem egy kohéziós erő, hanem az élelmiszer előállításáért fennmaradt jelenség.

Egyik adatközlőm hosszan és jól összefoglalta, hogy milyen munkák, alkalmak hogyan és miképp tartották össze az akkori község társadalmát, mit jelentett az 1990 előtti közösségi élet.

“Jött a karácsony, egy ember megkezdte a kántálást és akkor mentek házról házra és akkor megkínálták pálinkával, borral őket és az az ember, akinél mentek az a család hozzájuk csatlakozott és akkor mire végig mentek az utcán voltak 30-40-en. Vagy jött a karácsony és a kántálást a cigány adta, jött muzsikus, állt az ablak alatt és akkor behívtuk, adtunk neki egy kis süteményt, ennivalót és ha úgy volt adott egy kis pénzt is az ember megköszönte és ment tovább. Vagy jártak kántálni a cigánygyerekek, hordták a betlehemest és azok is örültek, mert kaptak valamit. A húsvét is másabb volt, most mindenki menekül otthonról. Akkor szedtük a virágot, vártuk a fiúkat, felírtuk a névsort, hogy kik jöttek, kik nem jöttek. Akkor a nárcisz meg az ibolya volt a sláger, vettük megféle és amikor a fiúk jöttek kitűztük nekik. Vagy volt egy disznóvágás, szalmával perzselték, reggel megitták a fogópálinkát, utána melegítették a bort és amikor az megperzselték, utána megvolt a fröstök, csinálták húst megettek. Meg nem két óra hosszas volt egy disznóvágás (...) két napig tartott, este megettek a fél disznót, meg a szomszédoknak mindenki küldött kóstolót, ugyanezt vissza is kapták. Meg jött egy szüret, mindenki ment szüretelni, most leszedik maguknak, kiperéselik, vagy eladják. Akkor szüreti mulatság volt. (...)

¹³⁷ Interjú, 2018. július

¹³⁸ Kovách 2005: 84

Akkor volt a káposztacsínálás. Összejöttek, legyalulták, még a régi, hagyományos gyaluval (...) és aki a legfiatalabb volt beleállt a hordóba és letaposta. (...) Összejöttek az idősebbek, amikor tengerit törtek, lecsuházták, körbeülték, lecsuházták és akkor az emberek meg rakták a góréba befele. Most azt is már felváltotta a gép.”¹³⁹

“Hazajöttek a munkából, vagy amikor mamáék már nyugdíjasok voltak, vitték a széket kifelé, 3-4 kinn ültek, kinn hímeztek, nézték kinek a lánya, végig az egész utca kinn ült.”¹⁴⁰

Ezen alkalmak nyomait a század elején, vagy közepén épült házak előtti lócák őrzik, amelyek már használaton kívül vannak és az időjárás és a használaton kívüliség jeleit viselik, vagy egészen egyszerűen elbontották ezeket, amikor az új lakó költözött az ingatlanba. Még a 2000-es évek legelső éveiben is megmaradt az utcára való kiülés, de a múlt század (20. század) elején születettekkel, elhalálózásával ez a szokás kikopott Vámspércs társadalmából. Az egymással való napi kommunikáció, vagy épp csoportos beszélgetés az online térben foglal helyet és a közösségi oldalak csoportjaiban élük tovább ezt a fajta kommunikációt. A Vámspérceken hallottam facebook csoport az egyik ilyen virtuális tér, ahol a társas kommunikációk zajlanak, vagy a nemrég létrejött Vámspércs múltidéző csoport is hasonló online küldetéssel és kultúrával bír. Az utóbb említett csoport hűen tükrözi, hogy a régmúlt idő felidézésére a lakosság bizonyos csoportjának és korosztályi rétegének szüksége van, ezáltal könnyebben tudja megélni közösségi múltját a város társadalmán belül.

11. A kutatás kérdőíves módszertanának és annak eredményének ismertetése

A kérdőív 2018. július 1-jén készült el. 14 kérdésből áll, amelyből 11 zárt kérdés, vagy feleletválasztós. Egy kérdés (amelyet a zárt kérdéshez soroltam) skála kérdés. 3 kérdés, nyitott kérdés, ahol a válaszadók szabadon fogalmazhatták meg válaszaikat.

11.1. A kérdőív online útja

A kérdőívet a Vámspércs Város Önkormányzata a facebook oldala osztotta meg, 2018. július 2-án, 12.15-kor. Magát a bejegyzést 11 ember like-olta és 5 ember osztotta meg. Az öt

¹³⁹ Interjú, 2018. július

¹⁴⁰ Interjú, 2018. július

megosztásból hármat tudtam nyomon követni a többi nem, mivel azok a személyek nem az ismerőseim, így adatvédelmi beállítások okán nem láthatom a bejegyzést. Amiket viszont figyelemmel kísérhettem a számomra is látható három bejegyzés közül egy vámospércsi, egy debreceni és egy újléti ismerősöm osztotta meg, így ez azt eredményezte, hogy újléti lakosok is kitöltötték a kérdőívet. A nem vámospércsi, vagyis újléti és más települések lakóinak a véleménye és válaszáda azért kardinális kérdés, mert a kérdőívben, mint az a későbbiekben olvasható lesz Vámospercs kistérségi helyzetére is reflektál. A három megosztás közül az egyiket egy ember like-olta, a másikat 6 ember, illetve ezt a bejegyzést megosztották, de azt szintén nem tudtam nyomon követni, mivel az a személy nem az ismerősöm. A harmadik személy aki megosztotta, az ő bejegyzése 5 like-ot eredményezett és egy megosztást. Az utóbbi kettő nyilvános bejegyzésként szerepel, az elsőt csak a megosztó ismerősei láthatják. Akik megosztották, egy személy közülük a családtagom, a többiek közeli ismerősök. Tehát ilyen esetekben figyelembe kell venni a kapcsolati hálót, a szimpátiát és azt is, hogy a közösségi oldalon ki milyen kapcsolatot tart ismerőseivel, mennyire aktív vagy passzív. Továbbá befolyásoló tényező az, hogy családom vámospércsi azaz, előfordulhat, hogy valaki szimpátia hiányában nem tölti ki a kérdőívet. Számolni kellett a tényezővel is, hogy Vámospercs Város Önkormányzata osztotta meg, így ha valaki nem szimpatizál a várossal, vagy annak vezetésével akkor szintén, mint passzív nem-kitöltő vesz részt a folyamatban. Ennek eredményeképpen 57 ember töltötte ki.

11.2. A kérdőív kérdéseinek típusai

Az első három kérdésben a kitöltő személyére kérdeztem rá, azaz demográfiai adatokra: nem, életkor, illetve lakhely. Ezek zárt kérdések. Lakhely esetén lehetett választani, de ha, a felsoroltakon kívüli településen él a kitöltő, akkor az Egyéb kategória mellett, ezt kifejthette. A felsorolt települések: Vámospercs, Debrecen, Nyírmártonfalva, Nyírábrány, Újléta. Nem állt szándékomban a kistérség összes települését felsorolni, hanem csak kimondottan a szomszédos településekre szűkítettem a választási lehetőséget. A három bevezető kérdés után, már egy olyan kérdés következett, amely tájékozottságot, vagy csak szimpla emlékezetet kíván, vagyis „Mióta város Vámospercs?”. Ez is zártkérdés. Három opció közül lehetett választani: 1999, 2001, 2003. A következőben azt kérdeztem, hogy mi jellemző a városra, vagyis Vámospércsre. Összesen 17 opció és jellemző közül lehetett választani és egyszerre akár többet is meg lehetett jelölni. A válaszlehetőségek között vegyesen szerepelt általánosan a község (a falu) és a város jellemzője. Résztvevő megfigyelés, illetve sok éves empirikus ismeretek által tudom, hogy Vámospercs megítélése vegyes abban a tekintetben, hogy falu vagy város – nyilván

közigazgatásilag város, de én épp a gyakorlati a hétköznapi, lakosság megítélésre voltam kíváncsi – ezért a következő három zárt kérdésben afelől érdeklődtem, hogy Vámospércs építészete, intézményei, infrastruktúra és lakosság tekintetében falu vagy város. A válaszadás alkalmával dönteni kellett a két *jogállás* közül, ugyanis mindkettő megjelölése nem volt lehetséges. Mivel még egzaktabb képet szeretnék nyerni Vámospércs városi jellemzőiről, így már a következő nyitott kérdésben arra kértem a kitöltőket, hogy soroljanak fel maximum 3 jellemzőt, amitől város Vámospércs. A kérdőív második felében már inkább a kistérségi és földrajzi elhelyezkedéséből fakadó helyzetére voltam kíváncsi. A következő nyitott kérdésben már arra kérdezte rá, hogy milyen hatással van a település életére Debrecen közelsége (20 km). Az ez után következő nyitott kérdés pedig a 48-as út szerepére kérdezett rá, mivel ez a főút szeli át a várost. Utolsó előtti kérdés értékelő skála típusú volt, ahol Vámospércs kistérségi szerepének betöltése volt a téma. 1-5 skálán kellett értékelni, hogy ennek a szerepnek mennyire tesz eleget. Az 1 érték: „Egyáltalán nem tölti be”, az 5 érték: „Teljes mértékben „gondoskodik” a környező településekről.” Utolsó kérdésben arra kértem a válaszadókat, hogy Vámospércs nevét helyettesítsék, a két lehetőség közül az egyikkel: Tormaország főváros, vagy Debrecen kapuja. Mindkettő terminus szakirodalom által megfogalmazott terminusok.

A kérdések megalkotásakor törekedtem arra, hogy a kérdések ritmusa megfelelő legyen – mivel minden kérdésre kötelező volt a válaszadás – vagyis a zárt kérdések monotonitását törjék meg a nyitott kérdések és utolsó kérdésként pedig egy lezáró kérdés volt a cél. További tényező volt az is, hogy anonim legyen a válaszadás és a kitöltés ne haladja meg az 5-10 percnél többet. Ez azért is lényeges, mert az egyes korosztályok telefonon keresztül is kitölthették, vagyis nem szerencsés ilyenkor sok nyitott kérdést feltenni, illetve 10 percnél hosszabb kitöltési időre tervezni. Az Önkormányzat facebook oldalát kezelő munkatárs együttműködő volt, amikor megkerestem őket azzal, hogy a kérdőívet osszák meg. Bízatták posztjukban a lakosokat, hogy minél többen töltsék ki a kérdőívet. A kérdőív elején rövid bemutatkozás olvasható személyemről és a kérdőív céljáról. Azért nem osztottam meg saját kérdőívet, mert nagyobb szerepet kívántam biztosítani az objektivitásnak, vagyis ebben a szituációban az Önkormányzat egy objektívabb közvetítő közeg. Az önkormányzat facebook oldalát jelenleg 2034 ember kedveli és 2041 ember követi. (2018. 10. 22.). Az önkormányzat a megkeresésem válaszában kifejtette, hogy ők is kíváncsiak a kérdőív eredményére, tehát egy szoros kutatási együttműködésről van szó. További tényező, hogy a kérdőívhez tartozik egy fotó, amely Vámospércs központját ábrázolja. A cél a lokalitás volt, nem pedig az, hogy kutatóként mit

szeretnél sugallni a városról. A kérdőív háttérszíne natúr törtfehér, vagyis nem zavaró *zajként* van jelen a kérdőívben.

11.3. Válaszok és azok értékelése, tudományos indoklása

57 személy töltötte ki a kérdőívet, 44 nő (77%) és 13 férfi (23%).

Életkor tekintetében:

- 15-20 év közöttiek 13 fő (23%),
- 20-25 év közöttiek: 4 fő (7%),
- 25-30 év közöttiek 10 fő (18%),
- 30-40 év közöttiek 11 fő (19%),
- 40-50 év közöttiek 8 fő (14%),
- 50-60 év közöttiek 7 fő (12%),
- 60 év felettiek 4 fő (7%).

Lakhely szerint:

- Vámospércs: 47 fő (82,5%)
- Debrecen: 2 fő (3,5)
- Nyírmártonfalva: -
- Nyírábrány: -
- Újléta: 6 fő (10,5%)
- Egyéb: Sáránd 1 fő (2%), Külföld 1 (2%)

Mióta város Vámospércs?

- 1999: 7 fő (12%)
- **2001: 28 fő (49%)**
- 2003: 22 fő (39%)

Ön szerint építészet tekintetében (utcakép, házak, épületek) Vámospércs falu vagy város?

Falu: 42 fő (74%)

Város: 15 fő (26%)

Vámospércs intézményeit tekintve falu vagy város?

Falu: 21 fő (37%)

Város: 36 fő (63%)

Vámospércs infrastruktúrát (utak, szennyvízhálózat, közlekedés) tekintve falu vagy város?

Falu: 30 fő (53%)

Város: 27 fő (47%)

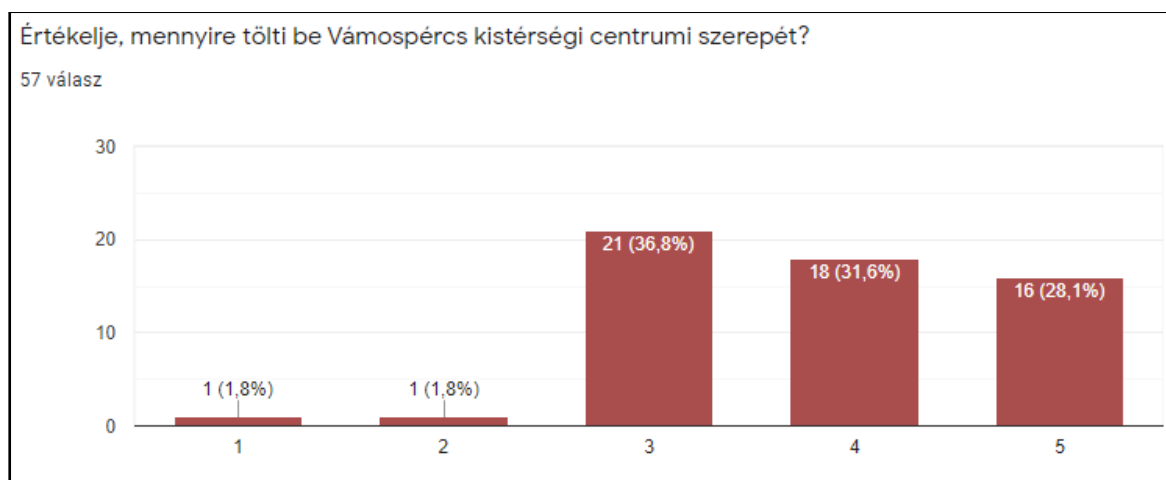
Vámospércs a lakosság (szomszédsági, lakosok közötti viszony, kapcsolat) tekintetében falu vagy város?

Falu: 40 fő (70%)

Város: 17 fő (30%)

Értékelje, mennyire tölti be Vámospércs kistérségi centrumi szerepét?

- 1: 1 fő (2%)
- 2: 1 fő (2%)
- 3: 21 fő (37%)
- 4: 18 fő (31%)
- 5: 16 fő (28%)

1.ábra

Melyik jelzővel helyettesítené Vámospércs nevét?

- Tormaország fővárosa: 24 fő
- Debrecen kapuja: 36 fő

A kérdőívet 57 személy töltötte ki, nemek szerinti megoszlásban 44 nő és 13 férfi, amely így 77-13% arányt mutat. Életkor tekintetében a kitöltők 23%-a, vagyis 13 fő 15-20 év közötti, 7%-a, 4 fő a 20-25 év közöttiek. A 25-30 év közöttiek közül 10 fő járult hozzá válaszaival, ami az 57 fő 18%-át jelenti. 11 fő, vagyis 19%-a a válaszadóknak a 30-40 éves korosztály, 14%, azaz 8 fő a 40-50 év közöttiek, 12 fő, azaz a kitöltők 12%-a az 50-60 év közöttiek csoportját erősíti. 60 év felettiek közül 4 fő, azaz a válaszadók 7%-a fejtette ki véleményét Vámospércs városiasodásával foglalkozó kérdőívben. 15-30 év között azért indokolt, hogy 5 év legyen csak a korcsoportok közötti tartomány, mert kíváncsi voltam, hogy az a generáció, aki még ott él (mert középiskolás, vagy kollégista, de hétvégente hazajár), de már ingázik Debrecenbe, illetve az a generáció, akik már aktív munkavállalók, hogyan vélekednek a településen bekövetkezett változásokról, illetve milyen jelenségekre figyelnek fel. Illetve ők az a korosztály, akik a rendszerváltás idején, vagy utána születtek. Mivel Vámospércs ekkor már önálló önkormányzattal rendelkezett, így a fejlődés útjára léphetett, azaz a modernizációs törekvések a fentebb említett generációval együtt *nőttek fel*, vagyis ők már *beleszülettek* a városiasodásba és az azt megelőző erre való törekvésbe. Viszont, akik 1989 előtt születtek, ők még emlékeznek Vámospércsre, mint *falura*, vagyis amikor közigazgatási szinten község volt csupán. Azaz ők reálisabban össze tudják hasonlítani az 1989 előtti kistérségi centrumot a mai településképpel. Ők a városiasodás folyamatát strukturáltabban láthatják, érzékenyebben észlelhetik a fejlődés folyamatát.

A korosztályokon belül is megvizsgáltam a nemek szerint megoszlást, ami a következőképpen alakult:

Nők:

- 15-20 évesek: 9 fő
- 20-25 évesek: 4 fő
- 25-30 évesek: 7 fő
- 30-40 évesek: 7 fő
- 40-50 évesek: 7 fő
- 50-60 év közöttiek: 6 fő
- 60 év felettiek: 4 fő

Férfiak:

- 15-20 év közöttiek: 4 fő
- 25-30 év közöttiek: 3 fő
- 30-40 év közöttiek: 4 fő
- 40-50 év közöttiek: 1 fő
- 50-60 év közöttiek: 1 fő

A férfiaknál a 20-25 év közöttiek és a 60 év felettiek nem töltötték ki a kérdőívet.

Nők esetében a 15-20 év közöttiek járultak hozzá válaszaikkal legtöbbször a kutatáshoz, ami azzal is indokolható, hogy számukra a közösségi oldal használata egy megszokott, bevált gyakorlat a mindennapokban, illetve akár okoskészülék (telefon, tablet) is lehetővé tette, hogy kitöltsék a kérdőívet. Ami meglepő, hogy a 20-25 év közöttiek közül csupán csak 4 fő vállalt aktív részvételt a kutatásban, míg a 30 és 60 év közöttiek magas arányban képviselték korosztályukat. Ez a létszám ugyanakkor igazolja azt, hogy mára már nem kell azokkal a hátrányokkal számolni, amit Héra-Ligeti szerzőpáros 2006-os módszertanukban kifejtettek. A szerzők szerinti online kérdőív hátrányai az alábbiak:

1. „csak az internet-hozzáféréssel rendelkező vagy az internethez hozzáférő válaszadók tudják kitölteni a kérdőívet”
2. „ebből következően csak a számítógéphez egy minimális szinten értő felhasználók kerülhetnek be a vizsgálati csoportba”
3. „az-egyre alacsonyabb számú-analóg vonalas hozzáféréssel rendelkezők anyagi okok miatt esetleg más oldalakon szörfölnek”
4. „nem tudjuk ellenőrizni a kérdőív kitöltőinek demográfiai háttérjellemzőit”
5. „a kérdőívet kitöltők csoportja egy bizonyos-a weboldaltól információval rendelkező-felhasználói körből kell hogy összeálljon.”¹⁴¹

Az első állítással egyetértek miszerint csak az internet-hozzáféréssel rendelkezők tölthették ki a kérdőívet. A második hipotézis annyiban módosul, hogy nem szükséges számítógép előtt ülni, ahhoz, hogy a kérdőív eljusson a kutatóhoz, mára elegendő az okoskészülékek, vagy notebook használata is, és a korosztályok szerinti kitöltési arány is jól reprezentálja, hogy azon személyek, akik még az okoskészülékek forradalma előtt születtek és szocializálódtak, ők is tudják naprakészen használni az eszközök kínálta lehetőségeket. A 3. állítás sem releváns mára, hiszen a facebook használata díjmentes, csakúgy, mint a Google kérdőív létrehozása is annak kitöltése is, tehát nem jár anyagi vonzattal. Ez a lehetőség – habár így az idősebb korosztály véleményének rögzítése elmarad – rendkívül megkönnyíti a kutató feladatát, hiszen a jól elkészített kérdőív a kutatás alkalmával önműködő, vagyis rögzíti a válaszokat beérkezési időpont szerint, a válaszokat pedig összesített és egyéni lebontásban is vizsgálhatjuk. A 4. hipotézis nem a kutatás fő irányvonalát képezi, azaz a kutatás eredménye, kimenetele nem a demográfiai háttértől függ, illetve, ha a kutató kíváncsi a demográfiai háttérjellemzőkre, akkor

¹⁴¹ Héra-Ligeti 2006: 80.

kérdőívében felteheti az ezekre vonatkozó kérdéseit. A 5. állítás, avagy hátrány a kutatásban azon a szinten nyilvánul meg, hogy azok informálódtak a kitöltés lehetőségéről, akik a Vámspércs Város Önkormányzat facebook oldalának követői, illetve, akik a megosztásokból értesültek. Tehát valóban egy bizonyos csoportot ölel fel, de a városiasodás témája jelen helyzetben nem indokolja, hogy a kérdőív offline módon is elérhető legyen, illetve az önkormányzat facebook oldala egy „hivatalos” közvetítő közegnek számít ebben a kontextusban.

A válaszadók lakhely szerinti megoszlása

A lakhely megadása is kötelező, zárt kérdés volt. 6 válaszadási lehetőséget kínáltam fel, mely szerint: Vámspércs, Debrecen, Nyírmártonfalva, Nyírábrány, Újléta és az Egyéb opciót lehetett választani. Az Egyéb lehetőséggel ketten éltek, így Sáránról és külföldről is érkezett válasz. 47 vámspércsi lakos, 2 debreceni, 6 újlétai lakos töltötte ki a kérdőívet, így Nyírmártonfalva és Nyírábrány településekről nem érkezett kitöltött kérdőív. Nem és korosztály vonatkozásában a részletes vizsgálat a vámspércsiekre terjedt ki, azaz bizonyos kérdéseket a kor és nem függvényében is elemeztem. Ez a lakhelyt követő kérdésre is igaz.

11.4. Vámspércs egykori nagyközség, majd város lélekszámának alakulása 1811-től 2019-ig

Az értekezésemben inkább kiegészítő adatként szolgál Vámspércs lakosság számának alakulása, de értelmes megnézni, hogy a történelmi események és a makrogazdasági tényezők, miként hatottak a nagyközség és város lélekszámára. Elsőként egy táblázatot emelek be a Vámspércs története című monográfiából.

Év	Lélekszám	Év	Lélekszám
1811	1948	1873	2850
1827	2142	1877	2999
1838	2357	1882	2601
1848	2592	1890	2973
1858	2866	1900	3218
1863	3176		

1.táblázat, forrás a lábjegyzetben olvasható¹⁴²

Megfigyelhető, hogy a 19. században egy népességnövekedés volt jelen a legkisebb hajdúvárosban. Ezt lehetővé tették az akkori történelmi események, és fontos megjegyezni, hogy a 19. században még nem határmenti település volt Vámspércs. Ezek az adatok a

¹⁴² Pósan 1994: 181.

letelepítés eredményét tükrözik igazán. A trianoni években nőtt Vámspércs lakossága, ez azzal magyarázható, hogy Nyírábrány után Vámspércs a második település, ahol a magyarajkúak letelepedhettek, ha nem kívántak Romániában maradni.¹⁴³ A második világháborúban azaz 1940-45 között 1942 volt az az év, amikor ~100 fővel csökkent a lakosság. Ez betudható mind a hadkötelezettségnek, illetve a zsidók deportálásával. Viszont 1942 után ismét el kezdett növekedni a lélekszám és ha azt vesszük nőtt a háború befejeztével 1940-ben 4990 lakosa volt Vámspércsnek, 1945-ben 5266.¹⁴⁴ A háború igazi népességcsökkenést nem okozott a nagyközség életében. Az első igaz lakosságszám csökkenés az 1970-80-as években következett be. Az államosítás, a tévesz korszakában megfigyelhető az elvándorlás, a város, akár Debrecen akkor jobb megélhetést és életszínvonalat biztosított a környéken. 2001-ben már ismét növekedett Vámspércs lélekszáma, amikor is várossá nyilvánították. Fejlődése és fellendülése által opcióként szolgált a Vámspércsre való költözés. Érdekesség, hogy 2001-2011 -0.22%-kal csökkent a lakosság. Ez csekély mennyiség, de a 2008-as nagy gazdasági válság, a nehezebb megélhetés Magyarországon sok embert nyugatra, vagy a fővárosba, vagy egész egyszerűen a városokba szólított. 2010 után kisebb megszakítással de növekedésnek indult a lakosság száma is. Utolsó becslült népességszám 2019-ben 5562 fő volt.¹⁴⁵

Mióta város Vámspércs?

Az 57 válaszadó közül 28 fő, azaz kevesebb, mint a fele (49%) tudta a *helyes* választ. Nem tudatos döntés volt, de a kérdőív 2018. július 02-án jelent meg Vámspércs Város Önkormányzatának facebook oldalán, egy héttel a városnapi rendezvények előtt. 7 fő szerint 1999-ben és 22 fő szerint 2003-ban kaptam vissza újból városi rangját a település. A válaszok elemzésekor a vámspércsieknél korosztály szerint lebontva néztem meg, míg a környező település lakóinál csak azt vettem figyelembe, hogy a *helyes* évszámot jelölték-e meg. A kistérségi mikrocentrum lakói közül a 15-20 év közöttiek (6 fő), illetve a 40-50 év közöttiek (5 fő) közül emlékeztek jól a 2001-es évszámra. Nyilván az a korcsoport, akik a kitöltésnél eleve kevesebben vettek részt nem tudtak magas arányt produkálni, de ennek ellenére sem a 2001-et jelölték meg többségében. A 7 újlétai válaszadó közül, egy személy jelölte meg 2001-et, egy személy 1999-re és öten 2003-ra voksoltak. A debreceni megkérdezettek közül egy-egy szavazatot kapott 2001 és 1999. A Sárádon élő kitöltő szerint 1999 óta város ismét Vámspércs, míg, a külföldön élő válaszadó 2001-et jelölte meg helyesen. A külföldről érkező

143 Vámspércs népessége: <http://nepesseg.com/hajdu-bihar/vamospercs>

144 Pósnán 1994: 180.

145 Vámspércs népessége: <http://nepesseg.com/hajdu-bihar/vamospercs>

válaszadó visszajelzéseinek elemzése azt a konklúziót igazolja, hogy egykor vámospércsi lakos lehetett, ugyanis válaszaiból kitűnik, hogy tájékozott a város helyzetével kapcsolatban.

Jelölje be azokat a válaszokat, amelyek Ön szerint a VÁROSRA jellemző!

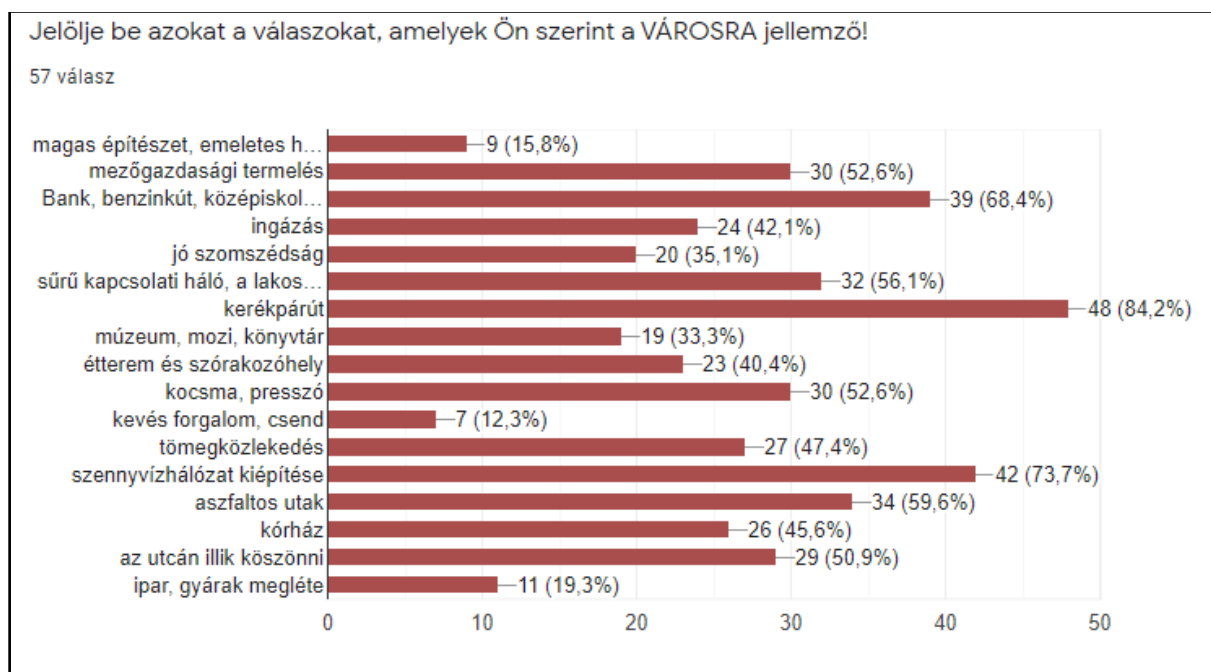
Így szólt a következő kérdés, vagyis felszólítás. A kérdés kétértelmű. Be lehetett azokat jelölni, amelyek a városra jellemző, mint közigazgatási egységre, és a városra, Vámospércsre igaz. A válaszokat elemezve a kitöltők Vámospércset értelmezték a város szó alatt. A kérdés multivokálisát az indokolja, hogy elméletileg, ami egy közigazgatási értelemben vett városra igaz, az Vámospércsre is. Ez a kérdés megalapozta az ezt követő négy kérdést, amelyben a következő fejezetben fogok kitérni, de fontos leszögezni, hogy a következő eldöntendő kérdésekben egyértelműen el kellett döntenie a válaszadónak, hogy egyes kutatási kontextusban Vámospércs város, vagy falu. Tehát a kérdések között komoly, indokolható átfedéseknek kell lenniük, hogy egyértelműen kijelenthessük a vizsgálat alapján, hogy Vámospércs város, vagy sem. Az ötödik kérdés esetében is külön elemeztem a vámospércsieket és a nem vámospércsieket választ. Először a vámospércsieket válaszait ismertetem.

A következő jellemzők közül lehetett választani és egyszerre többet is meg lehetett jelölni lehetséges városi tulajdonságként:

- magas építészet
- mezőgazdasági termelés
- bank, benzinkút, középiskola kormányablak
- ingázás
- jó szomszédság
- sűrű kapcsolati háló, a lakosok ismerik egymást
- kerékpárút
- múzeum, mozi, könyvtár
- étterem és szórakozóhely
- kocsmák és presszó
- kevés forgalom, csend
- tömegközlekedés
- szennyvízhálózat kiépítése
- aszfaltos utak
- kórház
- az utcán illik köszönni

- ipar, gyárak megléte

A kérdőívben az alábbi grafikon jött létre, amelynek elemzése nem merült ki a számok abszolút elfogadásával, ugyanis több választ is meg lehetett jelölni, továbbá azt is vizsgáltam külön, hogy a vámospércsi kitöltők mit jelöltek.

2.ábra: Saját grafikon, forrás: saját kérdőív eredménye

A 47 vámospércsi kitöltő válasza között a legjellemzőbb a kerékpárút és a szennyvízhálózat kiépítése 39-34 „szavazattal”. Vámospercs és Nyírábrány között található kerékpárút, amely párhuzamos a 48a-s számú főúttal, a város egyik jellegzetessége, továbbá a településen is található kerékpárút, így a lakosok ne kényszerülnek a forgalmas főúton való kerékpáros közlekedésre. Nemcsak a nyári kikapcsolódás az elsődleges funkciója, hanem a környező tanyákra, vagy a kacsá feldolgozó üzembe is ezen az úton lehet eljutni, illetve hagyományos május 1-jei program¹⁴⁶ a Művelődési Ház elől induló kerékpártúra, amelynek célpontja a magyar-román határátkelőhely, és ezen a kerékpárúton teszik meg az adott táv egy részét (ugyanis teljes hosszában nem köti össze Vámospercs városát és Nyírábrány települést). A szennyvízhálózat, mint második legjellemzőbb tulajdonságot az indokolja, hogy 2015-ben ez a több éve húzódó kérdés és probléma megoldódott, a városban található lakóházak és épületek

¹⁴⁶ Saját gyűjtés, résztvevő megfigyeléssel.

egy, központi hálózatra csatlakoznak rá¹⁴⁷. A következő jellemzők, több mint 20 szavazatot kaptak a kitöltőktől:

Bank, benzinkút, középiskola, kormányablak: 29

Mezőgazdaság: 27

Sűrű kapcsolati háló, a lakosok ismerik egymást: 26

Aszfaltos utak: 26

Kocsma, presszó: 24

Az utcán illik köszönni: 24

Középiskola nem található Vámspércsen, csupán a Báthori István Középiskola és Szakiskola tagintézménye a Mátyás Király Általános Iskola. Ennek a *hiányosságnak* a jelensége, már az 1997-ben gondot okozott, amikor Vámspércs ismét elindult a városi rang elnyeréséért¹⁴⁸. Ugyanakkor a többi városi intézménnyel, létesítménnyel, amely egyben városi funkciónak is tekinthető (bank, benzinkút, kormányablak), ezekkel rendelkezik a város. Az, hogy a mezőgazdaság, mint *városi jellemző* a 47 vámspércsi közül 27 bejelölte, teljesen evidensnek tekinthető, mivel a település lakóinak egyik fő foglalkozásának, tevékenységnek tekinthető a mai napig. Vámspércs határát szántók, legelők, erdős területek övezik, a földek nagy részén kukoricát, tormát, napraforgót termesztenek, továbbá interjúkban elhangzott mondatok is alátámasztják, hogy a '90-es éveket megelőzően nem az ingázás határozta meg a mindennapok ritmusát, hanem a mezőgazdasági munkák. A következő városi jellegzetesség a sűrű kapcsolati háló, vagyis a lakosok ismerik egymást. Így elmondható, hogy városi közegben egy tradicionális, közösségi társadalom képe rajzolódik ki, ezeket a résztvevő megfigyelés és a mélyinterjúk is alátámasztják. A kérdőív létrehozása és kiküldése előtt, azt a hipotézist állítottam fel, hogy a városi, vagy a városiasodott társadalom magával hozza a modern társadalmat, vagyis egyfajta individualizációt is. Így kutatásom során, amolyan hólabda módszerrel (jelen esetben nem az adatközlők kiválasztását értem) tovább kérdeztem, vagyis a kialakuló jelenséget tovább görgettem aszerint, hogy egy városban, hogy fér meg egy tradicionális társadalom. Csak közigazgatásilag, intézményi szinten beszélhetünk városról,

¹⁴⁷ Vámspércsi Hírek, XXV. évfolyam, 6. szám, 2015. június. Lelőhely: http://vamospercs.hu/documents/ujsg/2015/2015_06.pdf Letöltésének ideje: 2019. augusztus
¹⁴⁸ Vámspércsi Hírek, VII. évfolyam, 7. szám, 1997. július. Lelőhely: DEENK folyóirattár

vagy a társadalom *viselkedése* is idomul ehhez az új közigazgatási rendhez? A Vámospércsi Hírek az 1990-es években (1993, 1997) többször tűzte a hasábjaira, azokat a jegyzeteket, amelyek ezt a témakört ölelik fel, vagyis, hogy a városi ranghoz társul-e városias viselkedés és egyáltalán mi tekinthető annak. Bár jelölés alapján nem az „utcán illik köszönni” következik, de csak kettő szavazattal maradt le a sűrű kapcsolati hálótól. Szintén a közösségi és a modern társadalom, illetve a nyitott és zárt közösségi rendszer problémakörét öleli fel. Vagyis ismét felmerül a kérdés, mennyire városi a társadalom, vagy csak maga a település az? Kijelenthető, hogy nem városi szokás az utcán illik köszönni. Természetesen lakótelepeken, vagy utcabeliek között kialakulhat ez a szokás, hiszen a mindennapi találkozások, új kapcsolati hálókat hozhatnak létre, de nem megszokott mozzanata a modern, városi társadalomnak. Szintén magas szavazatot kapott az aszfaltos utak és a kocsma, presszó jelensége. Bár földutak még mindig találhatóak a településen, de ezek száma folyamatosan csökken, illetve a szomszédos Debrecenben is fellelhető erre példa. A kocsmá (avagy presszó) jelenléte azért kapott magas számú jelölést, mert Vámospércsen a szórakozóhely nem található, így nagyobb közösségi találkozás, csak a kocsmákban lehetséges – tehát, amelyek nem kulturális program, vagy egyéb intézmény által szervezett lehetőségek színhelyei. A következő városi jellemzők kaptak még szavazatokat:

- Ingázás: 19
- Jó szomszédság: 19
- Tömegközlekedés: 19
- Kórház: 19
- Múzeum, mozi, könyvtár: 11
- Ipar, gyárak megléte: 9
- Magas építészeti: 7
- Kevés forgalom, csend: 7

A vámospércsi kitöltők 40%-a úgy gondolja, hogy további jellemzője a városnak az ingázás, a tömegközlekedés, a jó szomszédság és a kórház. A kistérségi mikrocentrum tranzitjellege, valóban a tömegközlekedés sűrűséget produkálja, ugyanis Nyíradonyból, Penészlekről, Fülöpről, Nyírábrányból, Nyírbéltekről (Encsencsről), Nyíracrádról, Nyírmártonfalváról, Álmosdról, Bagamérből és Újlétáról Vámospércsen keresztül közlekednek a buszok Debrecenbe, illetve közvetlenül Vámospércsről is indul járat. Ez azt eredményezi, hogy a vámospércsiei szerencsés helyzetben vannak abból a szempontból, hogyha a hajdú-bihari megyeszékhelyen kapnak munkát, vagy oda járnak középiskolába, akkor könnyen és aránylag

rövid menetidő alatt beérhetnek Debrecenbe, ezenfelül Nyírábrányból (Nagyvárad és Szatmárnémeti felől) vonatközlekedés is biztosított, azaz a 105-ös vasúti vonal köti össze Debrecen és Vámospércs városát. A mindenki által „kórház”-ként emlegetett, vagyis a Vámospércsi Járóbeteg Szakellátó Központ jelenléte nemcsak Vámospércs városi rangját és elismerését erősíti, hanem kistérségi mikrocentrumi szerepét is. „Kórház a város szélén”, címmel jelent meg egy, öt részből álló rovat hónapokon keresztül a Vámospércsi Hírekben, amely a Vámospércsi Járóbeteg Szakellátó Központban praktizáló orvosokat és szakterületüket mutatta be¹⁴⁹. Az egészségügyi intézmény valóban a város jellegzetessége is lett. A múzeum, mozi, könyvtár jellemző alacsony szavazatát az indokolja, hogy ha válaszadó nehezen dönthette el, hogy bejelölje, avagy sem, mivel a múzeumot 2018-ban alapították, de még folynak az építési és továbbá átalakítási, berendezési munkálatok (2019. 01. 25-i állapot), a mozi már megszűnt, de a könyvtár töretlenül fogadja tovább olvasóit. Az ipar, gyárak megléte opciónak is szintén eleget tesz a város, hiszen Vámospércsen található a Vámos Gép, amely már a rendszerváltás előtt is komoly szerepekkel bírt a település életében, sőt önálló vasúti rakodóval is rendelkezett¹⁵⁰. Nemzetközi jelentőségű iparról beszélünk. Érdekes még kiemelni, hogy ugyan kevés voksot, de kapott a magas építészet is. Vámospércs településképe nem igazán jellemző. A fecskeház, illetve két társasházon túl, csak kertes házak alkotják az utcaképet.

A beérkezett hat újlétai válaszokat is megvizsgáltam. Csak azokat fogom felsorolni, amelyek minimum három szavazatot kaptak.

- Bank, benzinkút, középiskola, kormányablak: 6
- Aszfaltos utak: 6
- Kerékpárút és tömegközlekedés: 5
- Sűrű kapcsolati háló, a lakosok ismerik egymást: 4
- Étterem, szórakozóhely. 4
- Kocsma, presszó: 4
- Szennyvízhálózat: 4
- Kórház: 4
- Mezőgazdaság, ingázás, az utcán illik köszönni: 3

¹⁴⁹ Vámospércsi Hírek, XXIII. évfolyam számai. Lelőhely: <http://vamospercs.hu/index.php/sajtoszoba/ujsg>
Letöltésének ideje: 2019. augusztus

¹⁵⁰ Interjú, 2018. ősz

Megállapítható, hogy az újlétai kitöltők azonos jellemzőkkel látták el Vámspércs városát, mint a helyi lakosok. Az intézmények azért is kaptak magas szavazatot, mert Újléta a kistérség része, egyik települése, tehát Vámspércs egyfajta „anyatelepülése” a falunak.

A debreceni válaszadók által megjelölt városi jellemzők közül csak azokat sorolom fel, amelyek két szavazatot kaptak, vagyis mind a ketten bejelölték: magas építészet, bank, benzinkút, középiskola, kormányablak, kerékpárút, múzeum, mozi, könyvtár, szennyvízhálózat, aszfaltos utak. Azért érdekes a „debreceni szemlélet”, mert a kitöltők életvitelszerűen a hajdú-bihar megyei megyeszékhelyen élnek, így számukra a városi közeg, a városi miliő a megszokott. Amelyeket megjelöltek, azokat a jellemzők fellelhetőek Vámspércsen, de az ő válaszaikból kitűnik, hogy nemcsak azt vették figyelembe, hogy a mikrocentrumra mi jellemző, hanem általában véve a városra, hiszen a vámspércsiek válasza megfelelően tükrözi, hogy az ő városi szemléletük bizonyos pontokban eltér, azaz, megjelöltek olyan sajátosságot is, amely kimondottan Vámspércset illeti.

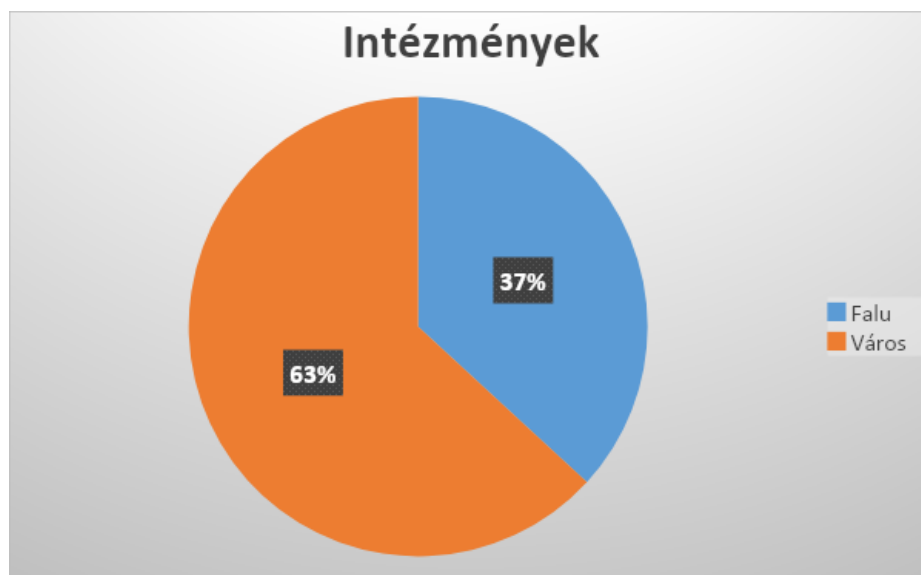
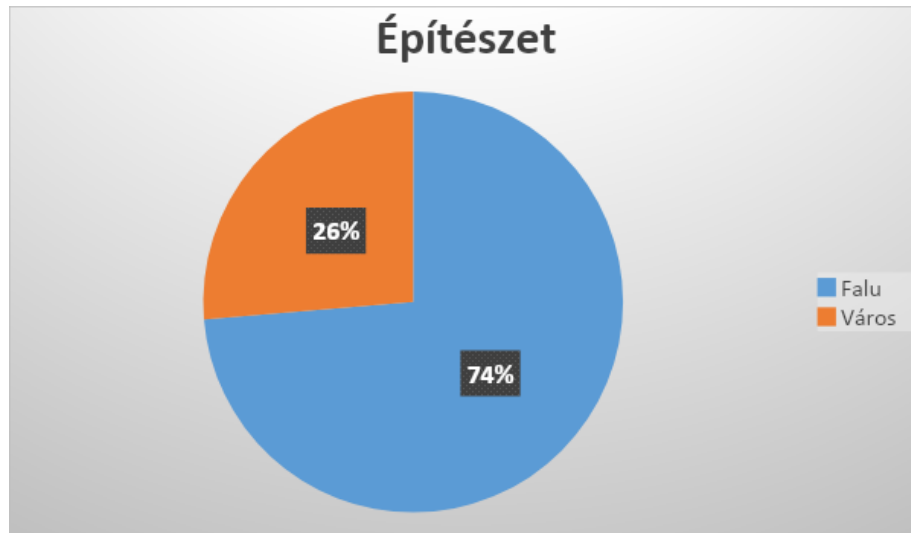
11.5. Kérdésdinamikai váltás a kérdőívben

A kérdőív dinamikáját a nyitott és zárt kérdésekkel irányítottam. Bár az előző kérdés egy félnyitott kérdésnek számított, így a következőkben négy zárt kérdést tettem fel, ahol nem igennel és nemmel kellett válaszolni, hanem bizonyos szempontok alapján szükséges volt eldönteni, hogy Vámspércs falu, vagy város. Több választási lehetőség nem volt. Ezzel azt szerettem volna elérni, hogy a válaszadók egzakt módon válasszanak és ítéljék meg, hogy az adott téma tekintetében mi jellemző Vámspércsre. Illetve a következő négy kérdés, bújtatva, de ismételte az előzőt. Azaz, egy rövid példa alapján szemléltetem: ha a vámspércsiek többsége (több, mint 40-50%-a) bejelölte a sűrű kapcsolati hálót, a jó szomszédságot és azt, hogy az utcán illik köszönni, akkor abban a kérdésben, hogy Vámspércs lakosság tekintetében falu, vagy város, egyértelműen a falu kapott több szavazatot. Tehát ez a négy kérdés egyfajta igazolása a városra adott jellemzőkre. A következő négy kérdés így hangzott, amelyekben el kellett dönteni, hogy Vámspércs falu (avagy község), vagy város (csak egy választ lehetett megjelölni kérdésenként:

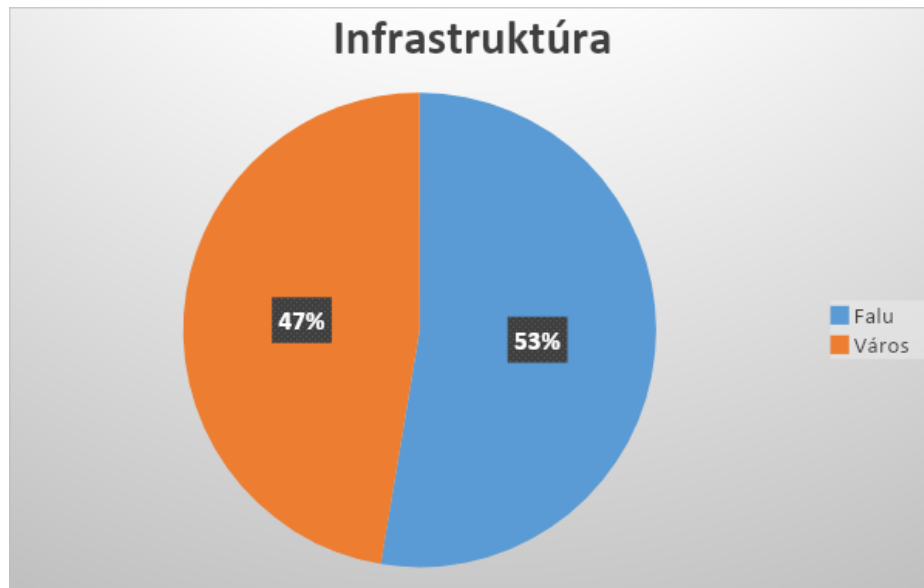
1. Ön szerint építészet tekintetében (utcakép, házak, épületek) Vámspércs falu, vagy város?
2. Vámspércs intézményeit tekintve falu, vagy város?
3. Vámspércs infrastruktúrát (utak, szennyvízhálózat, közlekedés) tekintve falu, vagy város?

4. Vámospércs a lakosság (szomszédsági, lakosok közötti viszony, kapcsolat) tekintetében falu vagy város?

A válaszok¹⁵¹:

151 A diagramok saját készítésűek, a kérdőívből nyert kvantitatív adatokat prezentálja.

3-6. ábra: saját grafikon

Az első diagram az építészettel kapcsolatos válaszok arányát prezentálja. Az 57 kitöltő közül 42 fő szerint Vámspércs utcakép és építészet szempontjából falusi jellegű és csak 15 fő mondta azt, hogy városi képet alkot. A városi jellemzők kérdésnél is hasonló aránnyal talákoztunk, azaz, a vámspércsi kitöltők közül mindössze 7 fő jelölte meg a magas építészetet, az újlétiak közül 1 fő, a debreceniek közül viszont mindketten. Ugyanakkor, akik életvitelszerűen Vámspércsen élnek, azok válaszaik immáron többszörösen igazolja, hogy Vámspércs külső arculata nem városias. Ezen kérdések elemzésekor prioritást kaptak a vámspércsiek és az újlétiak válaszaik, a debreceniek válaszaik másodlagos jellegűek, illetve az egy fő külföldi és egy fő sárándi kitöltő válaszaikat csak a többséggel együtt vizsgáltam, ugyanis nem követhető vissza, hogy ők mennyire ismerik a város 2018-as arculatát. Vámspércsiek

tekintetében életkor és nem szerint is elemeztem a beérkezett válaszokat, míg újlétai esetében már nem kötöttem ilyen kritériumokhoz az elemzést. Eszerint a vámospércsi női kitöltőknél, ami kiugróan magas arány:

- 15-20 év közötti nők: 3 fő szerint falu, 5 fő szerint város
- 25-30 év közötti nők: 5 fő falu, 1 fő város
- 30-40 év közötti nők: ugyanaz, mint a 25-30 év közötti korosztály
- 40-50 év közöttiek: 6 fő szerint falu, 1 fő szerint város

A nőknél jelenleg a nagy szavazat eltérésű korosztályokat emeltem ki. A jelenlegi 15 és 20 év közötti korosztály középiskolás, azaz vagy kollégista, vagy ingázik Debrecen és Vámospércs között. Ennélfogva Debrecenben töltik napjuk jelentős részét, így láthatnak más jellegű példát, mégis Vámospércset építészet szempontjából városnak ítélik. A 25 év felettiek már a munka világában töltik mindennapjaikat, azaz ők is ingáznak, vagy helyben dolgoznak. Ők magas arányban ítélték meg Vámospércs imázsát falusinak. Ők az a korosztály, ellentétben a 15-20 év közöttiekkel, akik szemtanúi voltak annak az időszaknak, amikor még Vámospércs nem volt város, ennek következtében ők akár elvárással is lehetnek egy városias kép kialakításáért, illetve mentális térképezésükben a városias arculat egyértelműen a magas építészetet, intézmények sokaságát, bevásárlóközpontokat jelent. Érdekesség az, hogy a mélyinterjúim során, illetve, amikor résztvevő megfigyelést végeztem, szinte mindenki kijelentette, hogy a jelzőlámpa megléte egyértelműen városias jelleget kölcsönöz Vámospércsnek. Egy nyári többhetes kutatási időszakom alatt volt szerencsém vámospércsi, de debreceni középiskolásokkal beszélgetnem, akik kétségtelenül azt nyilatkozták, hogy Vámospércs falu (elsősorban a pletykaság, mint attribútumnak és az arculatnak köszönhető). Idézem a beszélgetést:

Fiatal 1: „Jó ez falura!”

Kutató: „Miért, nem város?”

Fiatal 1: „Dehogy, ez falu, tanya!”

Fiatal 2: „Van lámpa azért város.”

Fiatal 1: „De hétvégén az sem megy.”

Fiatal 2: „Debrecenben sem megy.”¹⁵²

152 Résztvevő megfigyelés, 2018. augusztus

A rövid párbeszédéből kikristályosodik, hogy az összehasonlítás, vagyis a falu-város összevetése az Debrecen példájával történik, azaz a város fogalma alatt Debrecent értik és a beszélgetésben kirajzolódik az, hogy ezzel szemben Vámspércs falu, sőt *tanya*. Itt a tanya szó az, ami tovább erősíti, vagy mélyíti Vámspércs helyzetét, egyfajta fogalomfestésként szolgál. A másik fiatal a lámpával próbál érvelni, mint ahogy adatközlőim is tették, amikor arra kértem őket, hogy sorolják fel, miben város Vámspércs. A vámspércsi férfiak által adott válaszok elemzésekor meglepő képet kaptam. 20-25 év közötti és 60 év feletti ugyan nem töltötte ki a kérdőívet, de a többi korosztály tagjai egyértelműen az jelölték, hogy építészet szempontjából Vámspércs falu, senki nem jelölte a várost. Tehát legyen középiskolás, legyen helyben dolgozó, vagy bármilyen életritmussal bíró férfi válaszadó, szerintük az imázs falusi képet mutat.

A következő kérdés már az intézményekre irányult, vagyis, hogy intézményeit tekintve Vámspércs falu vagy város. A diagram is megfelelően szemléltetni, hogy a kitöltők 37%-a falunak, míg több mint a fele 63%-a városnak véli. Rögtön egy enyhe ellentmondás, vagy ellentét rajzolódik ki, ugyanis a falusi imázsú Vámspércs városi intézményekkel bír. A vámspércsi kitöltők körében nem és kor szerinti vizsgálatban két kiugró és egyben eltérő válaszadással találkoztam: ez a nőknél a 15-20, illetve a 40-50 év közöttiek. Míg a 8, 15-20 év közöttiek közül öten gondolják, hogy intézményeit tekintve a település falu, addig a 7, 40-50 év közöttiek közül szintén öten vélik úgy, hogy város. A férfiak ebben a kérdésben döntő többséggel városnak ítélik Vámspércset. Hogyan alakulhat ki ez a véleményeltérés, vagy látásmód? Amint már az előző bekezdésben leírtam a 15-20 év közötti középiskolások (vagy akár már érettségi után visszatért helyi lakosok, mindenesetre, még életvitelszerűen szerepelhet Debrecen a mindennapjaikban), ami azt jelenti, hogy ők csak a késő délutáni órákban térnek vissza Vámspércsre, azaz ügyeiket Debrecenben is intézhetik, illetve pont az intézményesülés miatt (kell) járnak a megyeszékhelyre középiskolába. Tehát, ha oktatási szemszögből vizsgáljuk a település életét, valóban fellelhető a középiskola hiánya, mivel csak általános iskolával rendelkezik, így az elballagó nyolcadikosok rákényszerülnek az ingázásra. A 40-50 év közöttiek szintén egy ingázó korosztály, de dolgozhat Vámspércsen is, mégis egy újabb indok a válaszadásuk mellett - amit már szintén az előző elemzésben ismertettem – hogy ők tisztában vannak a városiasodás előtti állapotokkal, ők részesei voltak azon szituációknak, amikor Debrecenbe, vagy Hajdúhadházra kellett utazni ahhoz, hogy ügyeiket elintézhessék (közigazgatási, egészségügyi). A település fejlődésének köszönhetően ez már megoldódott, sőt Vámspércs karolja fel a kistérség községeit, nagyközségeit. Azaz a 40-50 év közöttiek elégedettek az intézményi ellátottsággal, hiszen városnak ítélik ebből a szempontból

Vámospércset. Ez a kérdés pedig ismét igazolja annak a kérdésnek a válaszait, ahol be kellett jelölni, hogy mi jellemző a városra és első helyen végzett a „bank, benzinkút, középiskola, kormányablak” kategória. Ezek a városi funkciók (is) emelik valóban várossá. Habár a környező nagyközségekben és községekben is található ATM és/vagy benzinkút, mégis az intézményeket tekintve a legtöbb szavazatot ezek a jellemzők kapták, illetve a kitöltők több, mint fele nyilvánította városnak a települést ebből a szempontból.

A harmadik zárt kérdésben az infrastruktúrát illetően kellett eldönteni a kitöltőnek, hogy Vámospércs falu vagy város. Zárójelben útmutatást adtam a válaszadónak, hogy mit értek pontosan az infrastruktúra fogalma alatt, vagyis az utak állapotát, szennyvízhálózatot és a tömegközlekedést. A négy zártkérdés közül ez az a témakör ahol kevés százalék választja el Vámospércset, hogy nem „városnak” látják a kitöltők. 53%-a vagyis 30 fő gondolja úgy, hogy falusias jelleget mutat, míg 47% azaz 27 fő szerint városi jelleget. Utak tekintetében Vámospércs bizonyos részeiben – vagyis nem a központi rész területén – földút található, ahol a vízelvezetés sem megoldódott, így esőzések, hóolvadás alkalmával nehéz a közlekedés ezeken a részeken. A tömegközlekedés pedig abban merül ki, hogy a környező települések buszjárataik Vámospércsen keresztül közelítik meg Debrecent, helyi közlekedés nincs. A vámospércsi kitöltőknél a következőképpen alakultak a nemek és korosztályok szerinti válaszok. A nőknél ismét a 15-20 év közöttiek gondolják városnak Vámospércset ebben a kérdésben is. Ők 3-5 falu-város arányban válaszoltak. Ugyanakkor a 40-50 év közötti nők pedig szintén újból falunak titulálják a települést 5-2 falu-város válaszadási arányban. A férfiaknál két kiugró példát találtam az elemzéskor. A férfiaknál szintén a 15-20 év közötti korosztály gondolja úgy, hogy város, 0-3 falu-város arányban, míg a 30-40 év közötti korosztály pont fordítva vélekedik. A városi jellemzőknél az egyik legmagasabb szavazatot az aszfaltos utak kapta, míg középmezőnyben a tömegközlekedés és az ingázás került. Ez is megfelelően tükrözi, hogy ez a kérdés a legmegosztóbb, mert hogy ezen a téren vannak hiányosságainak a városnak, ugyanakkor a városi értelemben vett infrastruktúra elemeivel rendelkezik.

Az utolsó kérdés ebben a kérdéscsoportban arra irányult, hogy lakosság tekintetében falu vagy város. Csak úgy, mint az építészetnél, az arculatnál kijelenthető, hogy falu, ugyanis a kitöltők 70%-a, vagyis 40 fő gondolja úgy, hogy falu és csupán 17 fő, vagyis 30%, hogy város. Most nézzük meg a vámospércsieket kor és nem szerint, hogy vélekedtek, mely korosztálynál van szembetűnő eltérés. Nőknél a 15-20, a 25-30, 30-40 és a 40-50 év közöttiek kevés kivétellel, de magas arányban falunak kiáltják ki Vámospércs települését. Férfiaknál a 15-20 és a 30-40, a 40-50, az 50-60 év közöttiek egyhangúan a falut jelölték meg. A városi jellemzőknél magas szavazatot kapott a sűrű kapcsolati háló, a lakosok ismerik egymást és az utcán illik köszönni

opciók, illetve a jó szomszédságnál is 19-en vélik úgy a vámospércsiek közül, hogy jellemző Vámospércsre, mint városra. Következésképpen az egyik kérdés igazolja a másikat.

A nem vámospércsiek: újlétaiak, debreceniek és az „Egyéb” csoport

A nem vámospércsi kitöltők közül 6 újlétai, 2 debreceni, 1 sárándi és egy külföldön élő válaszadó töltötte ki a kérdőívet. Az egy külföldön élő kitöltő a válaszai alapján vámospércsi lehetett, ugyanis, a település helyzetére vonatkozó kérdésekre releváns, értékelhető válaszokat adott. A nem vámospércsi kitöltők vizsgálata esetén nem elemzem külön az újlétaiak és a nem újlétaiak meglátásait, csak bizonyos esetekben és kérdésnél térek ki külön az eredmény indoklására. A demográfiai kérdések után, arra a kérdésre, hogy Vámospércs mikor nyerte el újból a városi rangot többségében helytelen válasz érkezett, azaz a 10 kitöltő közül 5 fő (mind újlétaiak) 2003-as évet jelölték meg. 3 fő 1999-et (az egyik válasz a sárándi válaszadótól érkezett) és mindössze 2 fő – egy debreceni és a külföldi kitöltő – jelölte meg a helyes évszámot, 2001-et. A következő kérdésnél Vámospércs városára jellemzőket kellett megjelölni, több választási lehetőséggel. Megállapítható, hogy eltérő jellemzők kaptak elsőbbséget a nem vámospércsiek esetében. 7 van annál több jelölést kapott:

- bank, benzinkút, középiskola, kormányablak: 9
- kerékpárút: 9
- aszfaltos utak: 9
- múzeum, mozi könyvtár: 8
- tömegközlekedés: 8
- szennyvízhálózat kiépítése: 8
- kórház: 8
- étterem és szórakozóhely: 7

A vámospércsieknél a 47 kitöltő esetében, 24, vagy annál több jelölést kapott: mezőgazdaság, bank benzinkút, középiskola, kormányablak, sűrű kapcsolati háló, kocsmá, presszó, aszfaltos utak, az utcán illik köszönni. Ezen jellemzők közül, csak a bank, benzinkút, középiskola, kormányablak és az aszfaltos utak azok a jellemzők, amelyekről mind a vámospércsi és a nem vámospércsi kitöltők úgy vélik, hogy a város jellemzője. Tehát a nem vámospércsi válaszadók esetében egy sokkal „infrastrukturálisabb” városképet kapunk, azaz számukra külső jegyeiben a település jól hordozza a város jellemzőit.

A következő kérdésegység, négy kérdésből állt, mely szerint el kellett döntenie a válaszadónak, hogy építészet, intézmények, infrastruktúra és lakosság szempontjából falu, vagy

város Vámspércs. A nem vámspércsiek építészet szempontjából falunak, míg intézmények tekintetében városnak ítélik meg Vámspércset. Ez megegyezik a vámspércsi válaszadók eredményeivel. Az infrastruktúra terén a nem vámspércsiek döntő többsége város opciót választotta, ezzel szemben a vámspércsi kitöltők falunak ítélték meg településüket. Lakosság vonatkozásában a nem vámspércsiek fele-fele arányban gondolják falunak is és városnak is a kistérségi mikrocentrumot. Ehhez a kérdéscsoporthoz szorosan hozzátartozik a kérdőív utolsó előtti kérdései, vagyis, hogy 5-ös fokozatú skálán kellett értékelni azt, hogy Vámspércs mennyire látja el kistérségi mikrocentrumi szerepét. A 10 nem vámspércsi válaszadó közül 5 fő szerint ezt a feladatot a város maximálisan ellátja és gondoskodik a környező településekről. 3 fő 4-esre, míg két 3-asra értékelte ezt a mikrocentrumi szerepkört. Ezek a válaszok jól lefedik azt az eredményt, amelyben a nem vámspércsi kitöltők szerint Vámspércs intézmény és infrastruktúra kapcsán város funkciókkal bír.

11.6. Nyitott kérdések válaszai

A három nyitott kérdés egyikében maximum három városi jellemzőt, tulajdonságot kellett írni a településről, vagyis melyek azok az attribútumok, amelyek jellegében Vámspércset várossá teszik. Ez a nyitott kérdés egyfajta visszacsatolása annak a zárt kérdésnek, amely arra vonatkozott, hogy mely azok az elemek, jellemzők, amelyek a városra igazak. Valójában nem ugyanarra a dologra kérdeztem rá kétszer, hanem a nyitott kérdésben lehetőséget adtam arra vonatkozólag, hogy az adatközlő/válaszadó saját maga állítsa fel „városi” szempontrendszerét és ugyanakkor, ha a zárt kérdésnél valamely funkció elmaradt, akkor önként beírhatta, illetve egyfajta megerősítése és visszacsatolása a zártkérdésnek. Nézzük, mely tulajdonságok, jellemzők azok, amelyek szerint város Vámspércs. Az 57 válaszadó közül 29-en a Kistérségi Járóbeteg Szakrendelőt írták, mint a város egyik jellemzője, azaz ami városivá emeli Vámspércset. A 29 kitöltő közül 5 nem vámspércsiek: hárman újléčiai, egy debreceni és az egy sárándi kitöltő illesztette be felsorolása közé az egészségügyi intézményt. Ezt követte a Kormányablak léte. 15 válaszadó sorai között olvashatjuk ezt a fajta közigazgatási/ügyintézési lehetőséget.

A „dobogós” jellemzők között szerepelt még az oktatás, a tanulás lehetősége, a középiskola, az oktatás magas színvonalának említése. A középiskola pontosan a Báthori István Középiskola és Szakiskola, amelynek kihelyezett tagintézménye a Mátyás Király Általános

Iskola Vámospércsen. Itt jelenleg esti munkarendben történik a középiskolai oktatás¹⁵³. A középiskola Nyírlugoson található. Ez 11-szer lelhető fel a válaszok között. A 11 válaszadó közül, három újlétai és a sárándi kitöltő jegyezte az oktatást. Tíznél kevesebb, azaz hétszer került említésre a tömegközlekedés, az intézményrendszer, az üzletek és a forgalom, mint városi attribútum. A tömegközlekedés fogalmánál, a hét kitöltő közül 3 újlétai volt, az üzletek terén pedig ketten említették a szomszédos településről és egy debreceni kitöltő, a közlekedésnél pedig az egy külföldi kitöltő jelölte meg, mint városi jellemző tulajdonságot. A közlekedéshez soroltam azt is, amikor a „nagy forgalom”, vagy a jelzőlámpa működését jegyezték. Eggyel kevesebbszer írták, mint városi jellemzőt, magát az infrastruktúra fogalmát, bár ebből két alkalommal a szennyvízhálózat és a „jó út” fogalmát is, az infrastruktúra terminusához soroltam. A hat kitöltő közül, egy debreceni lakos is, az infrastruktúrát vélte kardinális jellemzőnek a város szempontjából. Ugyanakkor az 57 válaszadó közül 5 embernél felmerült a lakosság létszáma is, amely egy esetben a „sok ember” kifejezésben merült ki, azaz magát a lélekszámot is a város egyik meghatározó jelenségének vélik. Mind az öt válasz esetén vámospércsi kitöltőkről beszélhetünk, azaz egyfajta önreflexióként elmondható, hogy az intézményesülés mellett ezt a tényezőt sem szabad figyelmen kívül hagyni. Következésképp ebben az esetben az egyik közigazgatási kihívásnak is megfelel Vámospércs, mivel lélekszáma meghaladja az 5000 főt. 4 kitöltő írta tovább a központi, kistérségi szerepet, vagy épp a „könnyű megközelíthetőség” jellemzőt is. Hárman írták a következő tulajdonságot: étterem, ebből az egyik kitöltő újlétai. 2-2 ember írta az alábbi jellemzőket: szolgáltatások, színház, munkahely lehetőség. A szolgáltatások esetében az egyik válaszadó újlétai, ugyanakkor a munkalehetőség jellemzőnél mindkét kitöltő a szomszédos település lakosai. A következő jellemzőket csak egyszer olvastam a válaszok között: rendőrség, emberek, Debrecen közelsége, fejlődés, kerékpárút, mozi, programok, benzinkút, bank, város mérete, besorolás. Ezen fogalmak közül három esetben volt újlétai a kitöltő: emberek, bank és benzinkút. Ugyanakkor nemcsak egy-egy jellemzőt, vagy tulajdonságot írtak a válaszadók, hanem nyitott kérdés révén lehetőség volt arra is, hogy akár egy mondatban is válaszoljanak. Így akadt, aki így járt el, most ezeket idézem. Fontos, hogy ezeket a mai helyesírás szerint kívánom idézni, ugyanis volt olyan kitöltő is, aki okoseszközzel, azaz mobiltelefonról töltötte ki a kérdőívet, így az ékezet elmaradtak a mondatalkotás során.

- „Szerintem nem város. „

¹⁵³ Községi Szolgálat Portál: <http://www.kozossegi.ofi.hu/Schools/SchoolDetail/12658?actPage=1>
Letöltésének ideje: 2019. augusztus

- „*Véleményen szerint nem város.*”
- „*Saját kórház a térségi viszonyokhoz képest. Közüzemileg fejlett és fejlődőképes. Összefogja a kistérségi falvakat – akár munkát is biztosítva.*”
- „*Közütemények terén városias. Egyébként semmi más téren nem tudok mondani, ami városias képet mutatna.*”

Mind a négy hosszú válasz vámospércsi kitöltők érkezett. Érdekesség, hogy az a kitöltő, aki a felsorolás szempontjából az utolsó mondatot írta, ő 50-60 év közötti, míg, aki fejlődésről számolt be, 25-30 év közötti.

A következő nyitott kérdés arra vonatkozott, hogy Debrecen közelsége, milyen hatással van a településre. Debrecen 25 kilométerre fekszik Vámospércstől, vasúton 25 perc alatt, közúton tömegközlekedéssel valamelyest több időt vesz igénybe az utazás 30-40 percet. 2019-ben elkezdődött a 48-as számú főút újraaszfaltozása, szélesítése. A rekonstrukció szakaszokban zajlik, így a közúti közlekedés tempója kissé lelassult, de az átmenő forgalom intenzitása nem csökkent, hiszen a Nyírábrány-Érmihályfalva határátkelőhely továbbra is a 48-as számú főúton érhető el. A kitöltők válaszait tematika, vagyis változók szerint csoportosítottam. Értelemszerűen vannak olyan változók, amelyek kéz a kézben járnak és logikai kontinuitás figyelhető meg, következésképp, akik a munkalehetőséget, vagy a tanulással kapcsolatos válaszokat adták, ők a jó közlekedéssel és a tartható ingázással indokolták. Nyilván a válaszok döntő többségét ezek a válaszok alkotják, ugyanis Vámospércsen természetes jelenség az ingázás, a munkavállalás Debrecenben, továbbá az, hogy középiskolai tanulmányaikat csak a megyeszékhelyen folytathatják a tanulók. Ezt az ingázást többféle tömegközlekedési eszköz segíti. Először is a már említett vasút, azaz Magyarország 105-ös számú vasúti vonala, amelyen határon átvélő (mind személy, mind teherforgalmat illetően). Debrecen-Nyírábrány (esetlegesen Szatmárnémeti, Nagybánya, Nagyvárada) viszonylatban 2-2 óránként van lehetőség ingázni a két város között. Közúton a központi elhelyezkedésnek köszönhetően sűrű buszközlekedés jellemzi a várost.

A válaszokat az alábbi „címkék” szerint csoportosítottam:

- Munkahely és ingázás (20)
- Tanulás és ingázás (5)
- Ingázás (2)
- Szórakozás (1)
- Szolgáltatások (ügyintézés, egészségügy) (3)

- „Fiatalok” Vámospércsen való maradása (2)
- „Fiatalok” elköltözése Vámospércsről, azaz a „elszívó hatás” (2)
- Munkaerő elszívása (1)
- Lakosság létszámának növekedése, kiköltözés (2)
- Elhelyezkedés (1)
- Infrastruktúra (1)
- Fejlődés kulcsa (3)
- Tranzitjelleg (2)
- Az út minősége, bicikliút kérdése (1)
- Jó közlekedés (8)
- Lehetőség (1)

A zárójelben található szám, azt jelöli, hány kitöltő válaszában olvasható a megjelölt tematika. Nem tüntettem fel azokat, de a teljesség igényével: volt, aki egy szóval válaszolt, ez pedig a jó és a rossz fogalmában merült ki. A válaszadók közül 11 személy írta azt, hogy *jó*, vagy *nagyon jó*, vagy azt, hogy *pozitív* és 3 személy azt, hogy *semmilyen*, azaz Debrecen közelsége nincs hatással Vámospércs életére. A kitöltők közül 20 személy írta a munkahely és az ingázás valamelyikét, vagy együttesét. A sorban a „jó közlekedés” következik, amely elsősorban a tömegközlekedést jelöli, a járatok sűrűségét és Debrecenbe való jutás könnyebbségét. Harmadik helyen szerepel a „tanulás és ingázás” és ezt követi a „szolgáltatás” gyűjtőfogalom és a „fejlődés kulcsa”. A válaszokból kiderült, hogy a fejlődés a Debrecen által nyert infrastruktúrának, továbbá, mint közlekedési csomópontnak köszönhető, amely azaz „fellendítő hatással” bír Vámospércsre. A szolgáltatások kérdése, pedig a válaszokból úgy rajzolódik ki, hogy, ami nincs Vámospércsen, az van Debrecenben, azaz a nagyon leegyszerűsített magyarázat mögött érezhető az, hogy Debrecen közel van, így ha bármilyen sürgős eset adódik, ami Vámospércsen nem orvosolható, az Debrecenben megoldható és ezért nem kell hosszú távot megtenni. A tranzitjelleg nem csupán a fejlődésre gyakorol hatást, hanem, hogy a válaszokból idézzek: „Több az átutazó”. A tranzitjelleg nem csupán áruszállításban, a kamionforgalomban merül ki, hanem abban az embertömegben is, amely nap, mint nap átutazik a településen. „*És az egésznek van egy furcsa tranzit karaktere, hogy Debrecen közelségében, de mégis az országhatárhoz közel, de még sincsenek olyan jól kimunkált kapcsolatok, akár kereskedelmi kapcsolatok. Ez most meg fog változni a főút felújítással és a nagy*

*határátkelővel.*¹⁵⁴ Való igaz, hogy makroszintű kereskedelmi kapcsolatok még nem hálózzák be a várost, de arra a kérdésemre, hogy milyen hatással bír a 48-as számú főút a település életére, már érkeztek olyan jellegű válaszok, amelyek azt taglalták, hogy a tranzit jelenségnek gazdaság élénkítő befolyással bír, illetve a válaszadók közül, akadt, aki ötletét is megosztotta azzal kapcsolatban, hogy hogyan lehetne még nagyobb előnyt kovácsolni az átszelő 48-as főút forgalmából.

11.7. A 48-as számú főút jelentősége a település életében

A halmaztelepülés csoportjába tartozó Vámospércset nyugat-keleti irányban szeli keresztül a 48-as számú másodrendű főút. Ugyan a település térszerkezetét nem osztja ketté, de tranzit jellegűvé teszi. Vámospércs fő csomópontjának egyik alkotóeleme a 48-as. Itt találkozik a Debreceni út és a Béke utca (ezek a 48-as számú főút utcanevei), továbbá a Kossuth utca (amelyen Nyírmártonfalvára, Nyíracsadra, Nyírbéltekre vezet) és a Nagy utca (amelyen Újléta felé lehet eljutni. Ez a csomópont mára lámpás kereszteződés, de a várossá nyilvánítás után 13 évet kellett arra várnia¹⁵⁵ a vámospércsieknak és az átutazóknak, hogy jelzőlámpa irányítása alá kerüljön a rendkívül forgalmas csomópont. Mivel elkerülő út nincs, ezért nemcsak személyautók forgalma terheli a várost, hanem kamionforgalom is. A terepen való tartózkodásom és a résztvevő megfigyelés alatt azt tapasztaltam, hogy a jelzőlámpa egyfajta városiasságot kölcsönöz Vámospércsnek, azaz a jelzőlámpa egy olyan fizikai jellemző, amely a város attribútuma. A válaszadók válaszai közül idézek egy olyan mondatot, amely árnyaltan bemutatja azt, hogy mit is jelent pontosan a 48-as számú főút megléte a településen: *„A lehető legjobb hatással bír a 48 -as főút. Egyébként egy zsáktelepülés lennénk, ahol a madár sem jár.”*¹⁵⁶ Ez a válasz érzékelteti azt, hogy nemcsak a városnak a vérkeringését adja a főút, hanem a környező települések is a 48-on keresztül kapcsolódnak be az északkeleti régió vérkeringésébe, továbbá a nemzetközi határátkelő is hozzájárul az élénk forgalomhoz, így Vámospércs főútján sétálva megszokott és mindennapos a román rendszámú autók jelenléte, de nemcsak a főúton, hanem az üzletek, a cukrászda parkolójában is. A válaszokat, csakúgy, mint a Debrecenre vonatkozó kérdés esetében is, címkékkel, változókkal láttam el. Logikai reláció lelhető fel a nagy forgalom és a tranzitjelleg és a központi szerep között. Ha a válasz több tagmondatból állt, akkor ezek a fogalmak épültek egymásra. Természetesen itt is van arra példa,

¹⁵⁴ Interjú, 2019. január

¹⁵⁵ Pálffy Andrea: Megépült a várva várt kerékpárút Vámospércsen. <https://www.dehir.hu/hajdu-bihar/megepult-a-varva-vart-kerekparut-vamospercsen/2014/06/19/> Letöltésének ideje: 2019. 08. 03

¹⁵⁶ Kérdőív, 16-os számú kitöltő válasza.

hogy a kitöltő egy-egy szóval válaszolt. 6 válaszadónál olvasható a *jó* és *nagyon jó*, 4-nél a *rossz*, *negatív*, *nem túl jó*, *nem jó*, 1 személynél a *jó* és *rossz* és szintén 1 kitöltőnél a *semmilyen*. A válaszokat az alábbi címkék, változók szerint csoportosítottam, illetve a változók melletti szám zárójelben szintén azt jelzi, hogy azt hányan írták válaszként.

- Forgalom (12)
- Tömegközlekedés, közlekedés ritmusa (6)
- Gazdaság (5)
- Tranzit (17)
- Fejlődés (5)
- Zaj, piszok (3)
- Javítás (2)

A forgalom, valamint a tömegközlekedés szerepe, illetve a tranzitjellegből adódó közlekedés ritmusa (gyors közlekedés, az ebből fakadó akár veszélyes közlekedés, a könnyebb eljutás) evidens ebben a kérdéskörnyezetben. Érdekes viszont, hogy akik a gazdaság élénkítő hatást válaszolták, az ő válaszaik csak arra korlátozódtak, tehát nem cseng össze a fejlődéssel. Akik a fejlődést írták, az ő válaszaik pedig nem tartalmazzák a gazdasági szempontokat, tehát a két változó között nincs semmilyen reláció, ebben az esetben 10 ember válaszáról beszélünk. A gazdaságnál egyértelműen hiányolják a kitöltők, hogy valamilyen kereskedelmi, amolyan bevásárló központ nem található a településen, ugyanakkor az átmenő forgalomban látják azt a potenciált, hogy bevételt hoz a Vámospércsen található üzleteknek. A fejlődés szempontnál, volt, aki nem fejtette ki, hogy számára ez mit takar. Ugyanakkor ketten turisztikai faktort ismertettek válaszukban – akár egy „*hotel*”, vagy valamilyen szálláshely megépítésében.

Amikor a kérdőív elérhető és kitölthető volt, tehát 2018. júliusában, akkor már aktuális hírré vált a lakosság körében is, hogy a 48-as számú főutat fel fogják újítani. Erre vonatkoznak azok a válaszok is, amelyek a Javítás változóhoz tartoznak. Azaz az egyik kitöltő szerint lényeges az út rendbetétele ugyanis az ingázók számára ez *létfontosságú*. A másik válasz pedig egy jövőbe mutató kifejtés, azaz „*Ha megcsinálják, biztos fogjuk az előnyét érezni.*”¹⁵⁷ Viszont, az egyik kiöltő válaszában mindinkább a kistérségi szerepet emelte ki: „*Úgy gondolom, hogy nem a 48-as főút az, ami hatással van a településre, hanem az, hogy innen közelíthető meg számos Vámospércs környéki kistelepülés.*”¹⁵⁸ Ebből a válaszból egyértelműen kitűnik az a

¹⁵⁷ Kérdőívből idézett válasz.

¹⁵⁸ Kérdőívből idézett válasz.

hipotézisem, hogy Vámspércs elsősorban földrajzi, majd a történelmi eseményeknek köszönheti különleges jogállását, helyzetét és az egykori esélyt, hogy újból elnyerte a városi címet. Erről bővebben Süli-Zakar István is írt a Gazdag-féle könyvben, amely a szakirodalmi, tudománytörténeti áttekintésben ismertettem.

11.8. Vámspércs kistérségi, centrumi szerepe – a skála fokozatú kérdés

Utolsó előtti kérdés, skála típusú kérdés. A kitöltőknek meg kellett határozniuk egy 1-5-ig terjedő skálán, hogy Vámspércs mennyire látja el kistérségi mikrocentrumi szerepét. Az 1-es osztályzat: az „egyáltalán nem tölti be”, míg az 5-ös osztályzat a : „Teljes mértékben gondoskodik a környező településekről” jelentette, tehát ezen indikátorok mentén kellett értékelni. Szintén nemek és korosztály szerint vizsgáltam meg a válaszokat és az értékeket. Nőknél a 15-20 év közötti korosztály igazolta az egyik, eldöntendő, zárt kérdésre vonatkozó kérdés eredményét. A 8 ezen korosztályú válaszadó közül 4 fő hármast adott, 3 fő négyest és egy fő ötös értéket. Ugyanez a korosztály a nőknél, arra a kérdésre, hogy intézményeit tekintve Vámspércs falu vagy város, többségében a falut jelölték meg, vagyis intézményi szempontjából nem tartják gondoskodó településnek Vámspércs városát. A 20-25 év közötti korosztálynál egy-egy szavazatot kapott a 3-as, 4-es és az 5-ös. Ez az eredmény szintén igazolja a zárt kérdéscsoportból levont konklúziót. A 20-25 év közöttiek, építészet és intézmény szempontjából városnak, míg az infrastruktúrát és a lakosságot figyelembe véve falunak vélik Vámspércset. A 6, 25-30 év közötti kitöltő közül fele-fele arányban gondolják, úgy ellátja is és nem is és valamivel jobban ellátja, mint hármaskategória. Vagyis fele-fele arányban kapott szavazatot a 3-as és a 4-es. Az ő eredményük is lefedi a zárt kérdésekre adott válaszaikat, hiszen építészet, infrastruktúra és lakosság tekintetében falunak ítélik meg a települést, egyedül az intézményesülés jegyeket válik „városinak”. A 30-40 közötti női válaszadók szintén igazolták válaszaikat. A 6 főből négy fő ötös, míg 2 fő hármaskategóriát adott. A zárt kérdéseknél az intézményi és infrastrukturális meghatározásnál ugyanez az arány figyelhető meg. A 6 főből 2 falunak, míg 4 fő városnak ítéli meg a települést. A 40-50 év közötti 7 kitöltő közül hárman ötös, míg 2-2 fő négyes és hármaskategóriát jelölt meg. Ez a megosztottság az előző kérdéscsoportban is megmutatkozott, ugyanis az intézményeknél 4 fő a városnak, míg 2 fő a falunak véli Vámspércset, viszont infrastruktúra vonatkozásában, már 2 fő gondolja városnak és 5 fő falunak a legkisebb hajdútelepülést. Az 50-60 év közötti nők közül került ki az egyetlen válaszadó, aki hármaskategóriánál rosszabbat adott, vagyis kettesre értékelte a kistérségi mikrocentrumi szerepet, 1-1 fő, pedig hármaskategóriára és négyesre. Ez a zárt kérdéseknél sem volt másképp, míg intézményi helyzetet vizsgálva 2:1 arányban, infrastruktúrájánál pedig 3:0 arányban ítélik

falunak. Csak a 60 év felettiek válaszadása volt eltérő, azaz a 3 válaszadó közül 2 fő hármas, míg 1 fő négyes skálafokozatot jelölt. Az intézményre és infrastruktúrára vonatkozó kérdések esetében 2:1 arányban vélik városnak a települést.

11.9. A lezáró, utolsó kérdés: „Melyik jelzővel helyettesítené Vámospércs nevét?”

Két választási lehetőség volt: Tormaország fővárosa és/vagy Debrecen kapuja. 36 személy jelölte meg Tormaország fővárosát, míg 24 Debrecen kapuját. Ez 60 választ összegez, ami meghaladja a kitöltők számát, azaz a 57-et. A ok nem más, mint az „és” operátor, azaz, mindkét jelzőt választhatta a válaszadó. Csakúgy, mint néhány kérdés esetében itt is a vámospércsi kitöltők részéről nem és korosztály szerint elemeztem a válaszokat, amelyek a következőképp alakultak:

	Korosztály	Tormaország fővárosa (fő)	Debrecen kapuja	Mindkettő
Nők	15-20	7	-	1
	20-25	2	1	
	25-30	2	4	
	30-40	1	5	
	40-50	2	5	
	50-60	0	3	
	60-	1	1	1

	Korosztály	Tormaország fővárosa (fő)	Debrecen kapuja (fő)	Mindkettő
Férfiak	15-20	1	1	1
	20-25	-	-	
	25-30	1	2	
	30-40	2	1	
	40-50	-	1	
	50-60	-	1	
	60-	-	-	

5-6.ábra:saját táblázat

A nőknél már a kitöltők csoportját alkotó legfiatalabb korosztály válaszadási aránya is figyelemre méltó. Ők az a korosztály, akik középiskolások, tehát naponta ingáznak, vagy épp kollégiumban laknak, de mindenképp még szüleikkel életvitelszerűen Vámspércsen. Egy átlagos hetük nagyobb hányadát Debrecenben töltik, mégis a Tormaország fővárosát jelölték meg, azaz következtetni lehet arra, hogy családjuk mezőgazdasággal foglalkozik, vagy tágabb értelemben vett rokonságuk, ismeretségi körük. Továbbá, amikor meg kellett jelölni a városra jellemző tulajdonságokat a *mezőgazdaság* a középmezőnyt erősítette, azaz az, hogy a *mezőgazdaság*, mint vámspércsi jellegzetesség nem elhanyagolható. A következő kiugró adatok a 25 év felettiektől érkeztek, egészen a 60 éves korosztállyal bezárólag. Ők döntő többségben Debrecen kapuját jelölték meg. Mint már a fentebbi sorokban kifejtettem, ezek a korosztályokra jellemző, hogy munkahelyük Debrecenhez köti őket, ebből fakadóan naponta ingáznak. Fontos észrevétel az is, hogy, amikor Debrecen érzékelhető hatását fejtették ki a válaszadók, akkor felmerült az is, hogy Vámspércs, mint előváros a megyeszékhelynek, illetve a ki és a beköltözés Debrecenbe egyaránt megfigyelhető, amely a két város relációjára igaz. A vámspércsi férfi kitöltők ugyanazon válaszadási jellemzőkkel bírnak, mint a nők.

	Tormaország fővárosa (fő)	Debrecen kapuja (fő)
Újléta (6)	2	4
Debrecen (2)	-	2
Sáránd (1)	-	1
Külföld (1)	-	1

7.ábra: saját táblázat

A településnév után a zárójelben lévő szám azt jelzi, hogy arról a helyről hány kitöltő járult hozzá válaszaival. Meglepő, ugyanis hipotézisem az szerepel, hogy erre a kérdésre az újlétai kitöltők egyhangúan a Tormaország fővárosát fogják megjelölni, mivel az újlétaiak egyik fő foglalkozási tevékenysége a mezőgazdaság, azon belül a tormatermesztés. Mégis Debrecen kapuját jelölte meg a válaszadók több mint fele. Azaz szintén beigazolódott az, hogy az újlétaiak egyfajta *anyatelepülést* látnak Vámspércs városában, amely segít kielégíteni közigazgatási, egészségügyi igényeiket. A debreceniek esetében evidens, hogy szintén a Debrecen kapuja kapott szavazatot, továbbá az utolsó két esetben is.

A kérdőív a kutatás részét képezi, azaz alapként szolgált a résztvevő megfigyelésekben, a félig strukturált interjúkérdések megfogalmazásánál. Az eredmények a gyakorlatban testet öltenek, azaz a kapott adatok, számszerűsített tények a valóságnak megfelelnek – ezt továbbá

az interjúk szövegrészletei is alátámasztják. Ugyanakkor a kérdőív rámutat és reflektál olyan változókra, új fogalmakra, folyamat elemekre, amely az 1990 óta zajló városiasodás részei és komponensei.

A kérdőív képekben:

Mióta város Vámspércs? *

☐ 1999

☐ 2001

☐ 2003

Jelölje be azokat a válaszokat, amelyek Ön szerint a VÁROSRA jellemző! *

☐ magas építészet, emeletes házak

☐ mezőgazdasági termelés

☐ Bank, benzinkút, középiskola, kormányablak

☐ ingázás

☐ jó szomszédság

☐ sűrű kapcsolati háló, a lakosok ismerik egymást

☐ kerékpárút

☐ múzeum, mozi, könyvtár

☐ étterem és szórakozóhely

☐ kocsmá, presszó

☐ kevés forgalom, csend

☐ tömegközlekedés

☐ szennyvízhálózat kiépítése

☐ aszfaltos utak

☐ kórház

☐ az utcán illik köszönni

☐ ipar, gyárak megléte

Ön szerint építészet tekintetében (utcakép, házak, épületek) Vámspércs falu vagy város? *

- ☐ Falu
- ☐ Város

Vámspércs intézményeit tekintve falu vagy város? *

- ☐ Falu
- ☐ Város

Vámspércs infrastruktúrát (utak, szennyvízhálózat, közlekedés) tekintve falu vagy város? *

- ☐ Falu
- ☐ Város

Vámspércs a lakosság (szomszédsági, lakosok közötti viszony, kapcsolat) tekintetében falu *
vagy város?

- ☐ Falu
- ☐ Város

Ön szerint miben város Vámspércs? Soroljon fel maximum 3 jellemzőt! *

Rövid szöveges válasz

Ön szerint milyen hatással van a településre, hogy Debrecen közelében található? *

Rövid szöveges válasz

Ön szerint milyen hatással van a településre, hogy a 48-as főút szeli át a várost? *

Rövid szöveges válasz

...

Értékelje, mennyire tölti be Vámospércs kistérségi centrums szerepét? *

	1	2	3	4	5	
Egyáltalán nem tölti be.	☐	☐	☐	☐	☐	Teljes mértékben, "gondoskodik" a környező településekről.

Melyik jelzővel helyettesítené Vámospércs nevét? *

☐ Tormaország fővárosa

☐ Debrecen kapuja

23-24.kép

12. Város, mert... avagy a vámospércsieks önreflexiója

A következőekben hosszan fogok idézni a félig strukturált interjúkból, amikor arról kérdeztem interjúalanyaimat, hogy mitől város Vámospércs, milyen létesítmények, tevékenységek teszik azzá. Az interjúkból is kirajzolódik, hogy az adatközlők is a kérdés hallatán azonnal intézmények felsorolásába kezdtek, azaz a különböző egészségügyi és szolgáltatói, közigazgatási létesítmények azok, amelyek városi, továbbá kistérségi mikrocentrums szerepet kölcsönöznek a településnek. A kérdések nem csupán a városi mintázatokra, a basic és non-basic funkciókra irányultak, hanem a 48-as főút szerepére és jelentőségére is, továbbá ebből következően az ingázás szerepére. Szakértői mintavétel alapján az adatközlők csoportját alkotta olyan személy is, aki naponta ingázik Vámospércs és a hajdú-bihar megyei megyeszékhely között. Végül a szabadidő eltöltési formákra is kitértem és a lakosság szokásaira, „városias” viselkedésére. Megállapítható, hogy egy városi mintákkal bíró fizikai térben egy felemás lakosság él, azaz, egyaránt tartalmaz városias, individualista jegyeket a helyi társadalom és a zárt, községre mindinkább jellemző jegyeket is. A városias megnyilvánulás az egyes csoportokra jellemző, akik vagy Debrecenben tanulnak, vagy naponta ingáznak, vagy még csak pár éve, hónapja vámospércsi lakosok. Utóbbinak több oka is lehet: vagy Debrecenből, vagy környező településről költöztek át, vagy Romániából érkeztek. Azt, hogy nappali tagozatos középiskola nincs a településen, ezt több interjúalany is kiemelte, sőt egy óriási problémának vélték, ugyanis így a település a 14 év felettiekkel részben elveszíti a

kapcsolatot: vagy kollégisták lesznek, így a hétvége az a két nap, amit aktívan a településen töltenek, vagy ingáznak, ugyanakkor az utazás által meghatározott időkeret nem teszi lehetővé, hogy aktívan részt vegyenek a város életében.

“Itt külön választanám azt, hogy mik azok az intézmények, amelyek a városi rang ismérvei, fontos, hogy ezek meglegyenek. Nincs középiskola például és nincs kórház, de van ez a szakrendelő. Nincs középiskola, ez óriási probléma, mondjuk egy ilyen 5500 fő nem is indokolja persze, hogy legyen. És a másik pedig az, hogy a szellemiséghez, a kulturális javakhoz, hogyan jutsz hozzá, hozzájuthatsz-e. Ez a másik. Tehát egyrészt a mindennapi életben rendelkezésre állnak azok a szolgáltatások, akár az egészségügyben, akár az oktatásban, akár a bürokráciában, ami miatt mondjuk nem kell elutaznod Debrecenbe, sőt még más településekről jönnek ide emberek ügyet intézni. Ez az egyik. A másik pedig az, hogy van olyan településnek egy olyan szellemisége, aminek szintén van egy kisugárzó és egy befogadó ereje. (...) Vagy hogy ha valaki akar, akkor van-e lehetősége arra, hogy rákapcsolódjon nívós kulturális eseményekre. Érti-e azt, hogy a városnak van feladata azzal, hogy a saját márkáját gondozza meg egyáltalán erőfeszítéseket tegyen egy márkagondozás, vagy szellemiség felépítéséhez.”¹⁵⁹

Az idézett részlet is példásan mutatja, hogy bizonyos hiányosságok miatt Debrecen az a hely, ami miatt élettérre válik a tizenéves korosztály számára, ugyanakkor a sorok között kirajzolódik a kistérségi szerep is, amikor is a centrumi és közigazgatási szerepet Vámospércs látja el, ezzel is betöltve *Debrecen kapuja* szerepét. A következő részlet is az intézményi funkciókat ragadja meg:

“Egy középiskola, amit már nagyon régen is terveztek, én szerintem az nem elég, hogy van itt egy esti gimnázium, ne kelljen a tanulóknak bemenni, ha nem akar. El tudnám képzelni, mert van melegvizünk, egy jó fürdőt, strandot. A kórház megvan, a tűzoltóságot nem szabad lett volna elvinni innen, Nyíradonyban van. (...) több jelzőlámpa kéne, mert csak ott van fenn a főtéren. Egy jó középiskola, egy bevásárlóközpont, meg egy jó strand (ezek hiányoznak.”¹⁶⁰

Kiemelendő, hogy az adatközlő hiányolja a tűzoltóságot, amit elvittek. Az előző oldalakon már rögzítettem, hogy a tűzoltóság, csakúgy, mint a szakorvosi rendelő, vagy a bankfiók – amelyekkel rendelkezik Vámospércs – a non-basic funkciók középfokú funkciók

¹⁵⁹ Interjúrészlet, 2018. január

¹⁶⁰ Interjúrészlet, 2018. július

csoportjába tartozik. Következésképpen megjelenik a térség szétszabdaltsága és az is, hogy az összefogás az egyetlen, amivel a hátrányból induló keleti térség tud fejlődni. Azaz, amíg szakrendelő megtalálható a településen, addig a tűzoltóság már egy másik településé, jelen esetben a járásközponté. A következő interjúrészleteket már többféle jellemzőt is felsorolnak: mint az aszfaltos utat, a közművesítést, a kulturális és oktatási intézményeket, a kórházat, amely valójában járóbeteg szakrendelő, a gyógyszerterát és a központi szerepet és az ezt biztosító fizikai vetületet a város központjában található kereszteződést, amelynek forgalmát, most már jelző lámpa biztosítja. A résztvevő megfigyelés és az interjúk sora alátámasztják, hogy a közlekedési lámpa egyértelműen városi jelleget ad a településnek, mondhatni ez teszi várossá külső jegyeiben. Íme, néhány részlet, lábjegyzetben rögzítem, hogy az elhangzottakat milyen munkakörrel bíró lakosok mondták:

„Vannak pozitív dolgok, mert nyilván az idő nem állt meg, utakat aszfaltoztak, akkor felújítottak közösségi létesítményeket, templomot, művházat, orvosi rendelőt, kórház épült, nyilván változott jó irányba is, de különösebben nekem a másik része élhetőbb volt. (...) Mint ahogy nagyjaim mondták, a városra jellemző a kórház. A falun nincsen kórház. Akkor most igazából megy az a városi piac. Hát gyakorlatilag egyelőre Vámospércsen más városi jellemző, ez a kórházon, meg ez a piacon kívül, a többi az megtalálható falun is. (...) Nyilván megnőtt a forgalom, mert a 48-as egy országhatáron átívelő főút, rengeteg külföldi jön, mióta megnyitották a határt, kis határból, nagy határ lett, nyilván megnőtt az embertömeg, ami keresztül áramlik a településen. Ennek van egy felhajtó hatása, akik itt megállnak, itt költenek, az nyilván a vámospércsi kasszába folyik be.”¹⁶¹

“Lakosság függő is, mint a gyógyszerter is. Azért lehetett Vámospércs város, szerintem, mert tényleg a központban van, a környező településeket összefogja. Központ, innen mehetsz bármerre, mondjuk Létáról, vagy Martonfalváról nem tudsz (...) de itt 20 perc alatt Debrecenben vagy, 20 perc alatt Romániában vagy. (...) Csak hát még nem igazán olyan, mint egy központ.”¹⁶²

“Például a kórházi létesítménytől is, nem is tudom még mitől legyen város. Hát az iskola az is elég nagy számban működik, az óvoda az elég nagy létszámmal működik, tehát a lakosság elég nagy ahhoz, hogy városnak tekinthető legyen. Mondjuk üzlethelyiség az nem olyan túl sok van.

161 Interjúrészlet, 2017. november. Őstermelő

162 Interjúrészlet, 2018. július. Nyugdíjas, egykor a közigazgatásban dolgozott.

(...) Közlekedési is tényleg, megcsinálták a lámpát, hogy biztonságosabb legyen, van rendőrség az is egy jó pont. Ez olyan, mintha egy külvárosi rész lenne, ahol rendes kertes házak vannak.”¹⁶³

Mint már az előző fejezetekben is kifejtettem, Vámspércs központi elhelyezkedése a közlekedési körképben is megjelenik, mint közlekedési csomópont, továbbá Debrecen, a megyeszékhely közelsége és a meglehetősen kiváló tömegközlekedési menetrend és menetidő mondhatni, hogy összemosza a kisváros és a megyeszékhely városi fogalmát. Az abszolút tartható távolság miatt a településen az ingázók tömege alakul ki, akik munkavállalókból, középiskolásokból és egyetemistákból tevődik össze. Ők napi szinten teszik meg a Vámspércs-Debrecen távolságot.

„Közel van a város nincs messze 20 km, 25, megoldható dolog az ingázás, ha messzebb lenne az már nehéz lenne.”¹⁶⁴

„Gyakorlatilag nincs különbség falu és város között, annyi, hogy messzebről járnak dolgozni, mert kevesebb a munkalehetőség, mint városon, de ugyanúgy ez a távolság megmaradt, mert most már az emberek nincsenek egymásra utalva ebben a digitalizált világban.”¹⁶⁵

A naponta ingázó adatközlőmet tovább kérdeztem arról, hogy milyen ügyeket intéz Debrecenben és melyeket Vámspércsen. Azok az ügyintézési pontok, amelyek a közigazgatáshoz, egészségügyhöz kötődnek részben Vámspércsen intéződnek: személyigazolvány intézés, vagy a körzeti orvos. Viszont, ami az életvitelhez kötődik, azon ügyek már debreceni szintérre csoportosulnak: ilyen a csekkbefizetés is.

„Hát amit nagyon muszáj azt itt, de például csekkbefizetést azt csak Debrecenben. (...) Hát a körzeti orvos, ennyi, meg ha lejár a személyi igazolvány, akkor nyilván itt csinálják, de mást nem.”¹⁶⁶

Az interjúkészítés során külön figyelmet és időt fordítottam arra a részre, amikor azt kértem az adatközlőimtől, hogy határozzák meg, Vámspércs mitől város, vagy miben látnak

163 Interjúrészlet, 2019. július. Debrecenben dolgozó, ingázó.

164 Interjúrészlet, 2019. július.

165 Interjúrészlet, 2017. november.

166 Interjúrészlet, 2019. július.

falusi elemeket – de nem közigazgatási, vagy ellátási szinten, hanem lakossági szinten. Először az interjúrészteket fogom ismertetni, majd a továbbiakban összehasonlítom a kérdőív eredményeivel, merthogy számos átfedés, közös pont van az interjúrészteket és a kérdőív kitöltők válaszaik között. Érdekes tisztázni, hogy a kérdőív készült el előbb, majd az abból elemzésre és vizsgálatra került eredmények szolgáltak a félig strukturált kérdések alapjául. Következésképpen az kérdőív válaszait nemcsak a kutatás egyik eredményeként értelmeztem, hanem hipotézisül szolgáltak az interjúkészítésnél. A kvantitatív adatok kvalitatív megerősítést nyertek. Kevés volt az az interjú ahol elsőik között nem hangzott volna el az utcán való köszönés, mint meglátás, észrevétel, hogy ez az üdvözlési forma kezd kikopni Vámospercs társadalmából. A következő interjúrésztekből is kikristályosodik a kettősség, azaz városban élnek, ugyanakkor van egy elvárás önmaguk és a környezetük felé, hogy az erős kapcsolati háló megmaradjon, ismerjék azt a teret és a teret használó embereket, ahol élnek. Ezek a kapcsolatok több évtizedes ismeretségre nyúlnak vissza, azaz még a gyerekkori és a szülői kapcsolati háló elemei. Ugyanakkor az akkor kialakult, a köszönéssel is átítatott kommunikációs komponensek elvárásaként szerepelnek a 21. századi város lakosaival szemben is: legyen beköltözött, Vámospercsen felnőtt fiatal. Ugyanis az utcán elhaladó lakost, jelen esetben egyént, igyekeznek elhelyezni a helyi társadalomban: kinek a lánya/fia, felesége, férje, következésképpen, az a minta, mint például a megyeszékhelyen, hogy nem érezni annak szükségét, hogy tudjam, hogy ki utazik mellettem a tömegközlekedésen, Vámospercs társadalmában ez jelen van, még akkor is, ha az az illető nemrég költözött a településre.

„Város, város, de még mindig nekünk csak egy falu. A mostani fiatalok már nem köszönnek. Abban az időben visszamondták: jól megnevelted a fiadat még köszönni sem tud.”¹⁶⁷

Ebben az idézett két mondatban megannyi ellentmondás és kettősség kiolvasható. Város, de csak egy falu: elvárás a köszönés, de ma már nem köszönnek. A 20. században ez szégyen volt és visszamondták a szülőknek, a 21. században már nem. Egy enyhe nosztalgia is érzékelhető a sorokban, azaz a közösség ereje, a szoros kapcsolati kötelékek és az odafigyelés, továbbá az íratlan szabályok betartása.

„Ha valaki nem köszön a másiknak, utána szól, hogy te nem tudsz köszönni, tehát azért is falu, mert mindenki ismer mindenkit.”¹⁶⁸

¹⁶⁷ Interjúrészet, 2018. július.

¹⁶⁸ Interjúrészet, 2018. július.

A köszönés és a falu fogalma kivétel nélkül mindegyik interjúban megjelent, továbbá a mindenki ismer mindenkit. A *mindenki ismer mindenkit* egyfajta elvárás is, aminek kötelező jelleggel öröklődni kéne a generációkon keresztül. Viszont ez a *szokás* kezd felbomlani. A már többször is felmerült probléma, hogy a 14 év felettiek már meglehetősen kevesebb időt töltenek Vámospércsen a napi ingázás következtében, vagy épp a későbbiekben el is költöznek, így ez a szokásnak, elvárásnak nem lesznek hordozói. Míg a tősgyökeres lakosok a mindenki ismer mindenkit kapcsolatokra építenek, addig a fiatalabb generáció (ingázók, beköltözöttek) már nem és ez a két csoport egyszerre, egy időben van jelen a lokális társadalomban. A kérdőívben ez a fajta nyomás, vagy elvárás, vagy szokás jelenléte olyan szinten érzékelhető, hogy a 40 év alatti korosztály is arra a kérdésre, hogy lakosság szempontjából falu vagy város Vámospércs, a falut jelölték meg, mint opciót.

„Őszinte legyek? Én sem úgy hívom, hogy város, hanem tanyaközpont. Aki kikerül Debrecenből, az városi, de itt az emberek falusiak (...) Szerintem azért is falusi, mert mezőgazdaságból élnek, a városinak nincsen. Van? Esetleg van egy kis hobbikertje. Mondjuk azt hozzá kell tennem, hogy ezelőtt a falun is sok jószág volt, de már a falusinak sincs apróléka, jószága, mert drága a takarmány. Minek olcsóbban megveszi a boltban? Ebből a szemszögből kezdenek városiak lenni, mert nem tartanak semmit. Meg a nincs a fiataloknak szórakozóhely hely, hova menjenek? Meg egy jó lakodalmas ház, nem kéne elmenni a pércsieknél Nyíracrádra, vagy Debrecenbe, vagy akármelyik tanyára. (...) Valamikor az én időmben, ott volt a Rónai étterem, vagy az Ezerjó (...) ez egy nagy szórakozóhely volt.”¹⁶⁹

A köszönésen túl a másik sarkalatos pont a mezőgazdaság kérdése volt. Hogyan és mennyiben mosható össze a város fogalma a mezőgazdasággal, lehet attól valaki városi, mert mezőgazdasággal foglalkozik. Megfigyelhető, hogy vannak bizonyos klisék, amelyek adatközlői szempontból szabályszerűen kell működniük. Ilyen például a köszönés és a falu kapcsolata, vagy a mezőgazdaság és szintén a falu kapcsolata. Ebben az estében az adatközlői kijelentés nagyon is szélsőséges, ugyanis egy városlakó is dolgozhat mezőgazdaságban. Az egyik előző fejezetben a hol a rurális tér, a város és a mezőgazdaság kapcsolatát elemeztem, bevonva Vámospércs helyzetét is, egyik másik adatközlőm arra tényre mutatott rá, hogy Vámospércs lakosságának egyik fő bevételi forrása a mezőgazdaság, továbbá, hogy maga a mezőgazdasági munka is átalakult a gépesítettségnek és a fejlett technológiának köszönhetően. Azaz ő is egy individualizációs folyamatot lát a mezőgazdaságban, de nem vallja azt, hogy a

169 Interjúrészlet, 2018. július

város és a mezőgazdaság nem fér meg egymás mellett. Amit még interjúalanyom említette a szabadidő eltöltésének formája, további a közösségi élet találkozási helyeinek színtere. A következő interjúrészlet is erre reflektál, miszerint a szabadidő, mint tevékenység egy Debrecen méretű városban élhető meg.

„Vámospércs egy kisváros hát majdnem hasonló, inkább, mint egy nagy falu, egy nagy község, kevesebb emberrel, több mindenkit ismerünk, itt csak jobban ismeri az ember a szomszédját, mint egy városon. Csak mondjuk, itt nem tudok úgymond elmenni sétálni, mert hát ismerem már annyira a környéket, tehát olyan nagyon újat nem tudnak felmutatni, mint Debrecenben, hogy ott mindig történik valami, itt nem történik annyi minden.”¹⁷⁰

Mind az interjúk során, mind a kérdőívben kitértem a szabadidő fogalmára és annak tevékenységi megjelölésére. Még a kutatás elején azonnal körvonalazódott az a tény, hogy a szabadidő szervezése és az ehhez köthető programok rendezése, komoly kihívás elé állítja a kulturális szakembereket. Egyrésztől azért, mert maga az ingázás Vámospércs társadalmának aktív lakosságát szólítja el Debrecenbe: a középiskolásokat, a felsőoktatásban résztvevőket és a dolgozókat. Az ő szabadidőjüket a munka és a tanulás, valamint az utazás határozza meg, de a Vámospércs intézményesített, kulturális életéről szóló fejezetben erre már reflektáltam interjún keresztül, hogy a kistérségi mikrocentrum lakossága többféle szokásrendszerben is idődimenzióban él.

„Szokott lenni néha színház, vagy az a festő kiállítás is szokott lenni, futballmeccs gondolom, az is, hát meg maga a város nap, meg volt valami más is a központban. De hát én dolgozom, nem szoktam ilyenekre járni.”¹⁷¹

Ez az interjúrészlet az ingázó mintavételi csoport tagja. Érzékelhető, hogy a programok töredékéről sem értesül és nem is vesz részt aktívan benne.

Az interjúrészletek során négy sarkaltos pontot emeltem ki a városiasodás kapcsán: ingázás, kikopó félben lévő szokások és a szabadidő, továbbá a mezőgazdaság. Néhány mondat erejéig visszautalok a kérdőív eredményeire, amelyeket már egy előző fejezetben részletesen kifejtettem. Az ingázás és a 48-as főút szerepe Vámospércsre, mint városra jellemző minta egyike. A kitöltők a tranzit jelleget, a munkahely biztosítását, az erős forgalmat látják a 48-as főút szerepeként. Ez a fő tengely, amely összeköti a kistérségi mikrocentrumot a

¹⁷⁰ Interjúrészlet, 2019. július.

¹⁷¹ Interjúrészlet, 2019. július.

megyeszékhellyel. A következő érintett pont a sűrű kapcsolati háló és a köszönés, mint szokásforma említése volt. A vámospércsi kitöltők több, mint a fele a városi jellemzőnél megjelölte a sűrű kapcsolati háló és az utcán illik köszönni opciókat. Lényeges az is, hogy mivel a kérdőív kitöltése anonim volt, így nem a válaszadók közül választottam adatközlőimet, mégis a válaszok összecsengenek, ugyanazon logikai szál mentén épülnek fel. Harmadikként a szabadidő eltöltésének formái merültek fel témaként. A Vámospércsi Hírek elemzésénél már kitértem arra, hogy a vámospércsiek miként tekintenek a szabadidőre, továbbá, hogy erős példaként, vagy ellenpéldaként jelenik meg Debrecen. Az interjúk során említésre került az étterem, vagy egyéb vendéglátó ipari egységek. A kérdőív értékelésekor is észrevehető volt, hogy a kocsmá, presszó, mint fogalom, szintén Vámospércs és a város jellemzőjeként jelent meg, továbbá a résztvevői megfigyelés is azt bizonyítja, hogy ezek a helyek találkozási pontnak számítanak a közösség életében, az egyes tereken kívül: parkok, focipálya. Negyedikként példaként a mezőgazdaságot hozták az adatközlők. A vámospércsi adatközlők háromnegyede szintén városi mintaként hozta a mezőgazdaságot. A nem vámospércsi kitöltők esetében ez már elenyésző, ők teljesen más szempontból reflektáltak a településre. Több interjúrészlet és Vámospércs ipara is bizonyítja, hogy a mezőgazdaság húzóágazat a város életében és a városi mintázat megkívánja azt, hogy mezőgazdaságnak és a városi létformának szimbiózisban kell lennie.

„Nyilván falusi mintázat dominál 99,9%-ban, de hát van egy olyan szűk réteg, tudod, ami ad magára, az a régi ilyen polgári középosztály maradványa az ad magára. Szerintem az óriási probléma, hogy az általános iskola 8. osztályig a gyerekek monitorozása, képzése, beemelése egy-egy ilyen eseményhez az nagyon megy, ahogy középiskolások lesznek elveszti a város velük a kapcsolatát, nem igazán lehet arról tudni, hogy kinek hova alakul a pályája.”¹⁷²

Ezzel az interjúrészlettel zárom azt a gondolatmenetet, amely során kifejtettem, hogy lakosság szempontjából, milyen mintázatokból épül fel a városi miliő, pontosabban, a városivá válás mely szakaszában tart a lokális társadalom. A kettőség, a felemátság állapot folyamatosan jelen volt a kutatás során, mind a résztvevői megfigyelés, mind pedig az interjúkészítések alkalmával.

172 Interjúrészlet, 2019. január

13. Vámospércs városiasodása szellemi és kulturális értékék mentén

Noha a kérdőívek és félig strukturált mélyinterjúk rávilágítottak arra, hogy társadalmi szempontból egy városiasodott kettősség rajzolódik ki, addig a kulturális intézmények, és ezáltal a kulturális mintázatok már egy városi képet produkálnak. Ebben a fejezetben az intézményi keretek között megalkotott és megélt kulturális életet prezentálok. Lakossági véleményt nem fogok közölni, csakis azokra az adatokra és információkra támaszkodom, amelyek elhangzottak Vámospércs kulturális szakembereitől a kutatás során, továbbá a résztvevő megfigyelés egyes elemeit is ismertetem. Fontos leszögezni, hogy a kutatás időintervallumának a befejező dátuma 2019, azaz a múzeumalapítás csupán első mozzanatait rögzítettem a vizsgálat során. A jelenkutatás komplexitásából adódóan mire a disszertáció egyes fejezeteit írom, addigra a múzeum már megnyitja kapuit. Következésképpen a Művelődési Ház és Könyvtár munkáját, működési struktúráját mutatom be és azon keresztül azt a kulturális mintázatot és továbbadott örökséget, amelyet az intézmény képvisel, és a lakosság befogad. Elsődleges forrás, azaz szakirodalom tekintetében egy igen friss szakirodalmi együttesre támaszkodtam, ugyanis a leírtak, a kutatás tökéletesen összecseng a saját vizsgálatommal. Ugyan nem a városiasodás a meghatározott tematika, de a közösségdinamika, a közösségépítés és a társadalmiasított intézmények (művelődési ház, múzeum, könyvtár) struktúráját és komponenseit írja le, és olyan kulcsfogalmakkal dolgozik, amelyek alappillérei a jelen témának. Mind a három szakirodalom módszertani útmutató és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, az NMI Művelődési Intézet és az Országos Széchényi Könyvtár gondozásában jelentek meg.

13.1. *A Művelődési Ház szerepe Vámospércs életében*

A terepi kutatást 2018-van végeztem a vámospércsi Művelődési Ház és Könyvtárban. Interjút készítettem az ott dolgozókkal és az intézményvezetővel is, továbbá kézhez kaptam a 2015, 2016, 2017-es éves beszámolóját az intézménynek és a 2018-as programtervet is. Emellett 2018-2019 közötti években rendszeresen látogattam a városi rendezvényeket és résztvevő megfigyelést is végeztem. A partnerség, a gördülékeny együttműködés annak is köszönhető, hogy gyermekkorom óta ismernek a településen, így a bizalmi faktor kiépítésére nem volt szükség időt szánni, továbbá az önkormányzat által jóváhagyott és hitelesített kutatói engedéllyel is rendelkeztem. Jelen fejezetben a 2017-es beszámolóban szereplő programokat fogom ismertetni. Az intézményvezetővel készült interjúból nyert információkat nem minden esetben szó szerint kívánom idézni. A Művelődési Ház és Könyvtár nemcsak intézményi

szerepet tölt be a város és a társadalom életében, hanem közösségi szintérként is jelen van. A módszertani útmutató az alábbiak szerint konceptualizálja a közösségi szintér fogalmát, amelynek egyes pontjainak a Művelődési Ház és Könyvtár megfelel: „*A közösségi szintér a települési, kerületi közösségi művelődés szervezése, a közművelődési alapszolgáltatások biztosítása érdekében fenntartott, működtetett vagy erre a célra alkalmassá tett és üzemeltetett, adott helyen rendszeresen működő, jogi személyiséggel nem rendelkező intézmény vagy egyéb létesítmény, helyiség együttes, épület*” (kulturális törvény 78/H. paragrafus (1). Tágabb értelemben véve ezalatt más olyan objektum is értendő, ahol kulturális vagy közösségi tevékenység folyik a település lakóinak részvételével.”¹⁷³

A rendezvények az intézményvezető három csoportba sorolta, mégpedig létszám, látogatottság alapján:

- **környező települések vonzáskörzetével:** fesztiválok, koncertek: Égig érő paszuly, Hajdú Napok – ezek saját helyi szervezés és a lokális hagyományok megragadását, azok továbbörökítését tartják lényegesnek.
- **A 100 fős rendezvények** (a bál esetében 200 fő is) követik a sort: farsangi bál, borverseny
- **100 fő alatti:** vagyis a színházi évadok (eddig 8 sikeres évad volt), újévi koncertek, kiállítás megnyitók, Mindenki karácsonya, Idősek estje, előadás sorozatok (gyerekneveléssel kapcsolatos előadások), kortárs irodalom bemutatók

Fontos megjegyezni, hogy ekkor még csak tervben foglaltatott a múzeum, mint leendő intézmény a városban, így a kiállítás rendezése és prezentálása is a művelődési ház feladatai közé tartozott. Amikor a Művelődési Ház szerepéről, funkciójáról kérdeztem a vezetőt, így válaszolt:

„Kulturaközvetítő, a közművelődés biztosítása, a helyi közösségek segítségével működik. Ezek a helyi közösségek alulról szerveződők. A felülről jövő kezdeményezés kevésbé működik.”¹⁷⁴

A kultúra közvetítése kettős feladat a Művelődési Ház életében: „*(...) alapvető feladatunknak tekintettük, hogy a fenntartói elvárásnak megfelelően és a helyi társadalom közösségi és kulturális igényeire figyelve alakítsuk ki programjainkat, rendezvényeinket.*”¹⁷⁵ Így egyfelől

¹⁷³ Arapovics 2019: 70.

¹⁷⁴ Interjú, 2018. augusztusa

¹⁷⁵ Beszámoló, Művelődési Ház és Könyvtár Vámospércs.

létezik egy felülről érkező elvárás, azaz, mely az a lokális mintázat, amelyet közvetítenie kell az intézménynek, másrésztől pedig a lakosság felől érkezik az az elvárás, hogy a kulturális igényeknek teret adjon a Művelődési Ház. A beszámoló későbbi soraiból kiderül, továbbá a résztvevő megfigyelés is alátámasztotta azt a hipotézist, hogy az intézmény a közösségfejlesztés módszertani elvei alapján teret, lehetőséget enged és ad a közösségi művelődési formához: „Célunk, hogy szakmai segítséget és támogatást nyújtsunk, valamint megfelelő környezeti feltételeket biztosítsunk a művelődési és a közösségi együttlétekhez, közösségi művelődéshez. Fontosnak tartjuk, hogy a civil közösségek otthonra találjanak intézményünkben.”¹⁷⁶ Ez a kitűzött cél szakmailag összecseng a módszertani útmutató leírásával, miszerint: „A közösségfejlesztés célja a helyi közösséghez és a társadalomhoz tartozás elősegítése. A végső cél, hogy mindenki tartozzon valahová és valakihez, közösségi és társadalmi beágyazottságban éljen, legyen esélye-lehetősége saját életfeltételeinek javítására és képes legyen a pozitív változásokra irányuló közös cselekvésben való részvételre.”¹⁷⁷ A Művelődési Ház és Könyvtár programsorozatain, eseményein és a felkarolt csoportjain jól tükröződik az, hogy a társadalmiasított működési modell lépései alapján jár el. A módszertani útmutató az alábbi szempontok sorrendjével írja le a modellt:

„A kulturális intézmények közösségi részvételi modellje:

1. lépés: A közösségi részvételi működéshez szükséges folyamat (társadalmiasított működési mód) előkészítése.
2. lépés: Az érintettek azonosítása és elérése.
3. lépés: A megfelelő részvételi szint kitűzése (tájékoztatás, egyeztetés, bevonás, együttműködés vagy felhatalmazás).
4. lépés: Közös részvétel a döntéshozás folyamatában (a nyilvánosság, a közösségi részvételének, a döntési folyamatokba való bevonásához szükséges eszközök)
5. lépés: A közösségi működés összehangolt céljai és eszközei.
6. lépés: Intézményi dokumentumokban megjelenített folyamat.
7. lépés: A közösségi részvételen alapuló működés megszilárdítása.”¹⁷⁸

Példaként a Borversenyt és a Pálinkaversenyt ismertetem. Az előkészítése folyamatba beletartozik az, hogy a Művelődési Ház és Könyvtár a Kertbarát kör találkozóinak, és a

¹⁷⁶ Beszámoló, Művelődési Ház és Könyvtár Vámospércs.

¹⁷⁷ Arapovics-Vercseg 2019: 7

¹⁷⁸ Arapovics 2019: 14.

csoportélmény elmélyítéséhez teret ad. Ez egy kölcsönös oda-vissza működő kulturális relációt hoz létre, következésképp a két esemény alapelgondolása a körhöz tartozik, az intézmény pedig segíti ennek létrehozását és megtartását, ugyanakkor, mint városi rendezvény bekerül a rendezvénynaptárba. A program megalkotása után az intézményi dolgozók felméri a megszólítandók körét, majd tájékoztatják a lakosságot a legkülönbözőbb platformon: a helyi sajtóban, szórólapon, plakáton, facebook oldalon, ügyelve arra, hogy a lakosság minél szélesebb köréhez eljusson az információ. A Művelődési Ház és Könyvtár ezt a fajta tájékoztatási elvet követi minden esemény kapcsán, azaz ez a kiforrott intézményi kommunikáció. A későbbiekben összehangolt munkával tovább működik az intézmény és a kör kapcsolata, amely hivatalosság válik beszámoló formájában. Az évenkénti megrendezés pedig hagyományt teremtve biztosítja nemcsak a kör szerepét a helyi társadalomban, de az éves programkínálatban is.

13.2. Közösségek, csoportok a helyi társadalomban

Mivel mindinkább egy alulról szerveződő közösség rajzolódik ki a településen, így a következő fogalmak épültek be a kutatásba: helyi közösségek, körök, civil szervezetek. A helyi közösségeket az igazgató asszony a következőképp definiálta:

„A település dinamikájához tartozik és segítik a Művelődési Ház működését is pl. Házi asszonyok klubja, a „paszulyos” program is ezen alapul, a háziasszonyok babfőzésén, de ezentúl foglalkoznak még csigacsinálással, hímzéssel, apróbb ajándékok készítésével.”¹⁷⁹

A módszertani útmutató alapján három szegmensből definiálhatjuk a közösségeket, háromféle szerveződési formára találunk példát: hely szerint, amikor földrajzi tényezők definiálják a közösséget, ide szervesen kapcsolódik a község és a lokalitás. A második meghatározás szerint a földrajzi tényező csak másodlagos, mindinkább érdeklődés és közös eszme lapú. A harmadik felfogás szerint a szellemi és lelki közösségekről beszélünk.¹⁸⁰ Az intézményvezető által definiált helyi közösségek az első kettő definíció jegyeit hordozzák magukon. Egyrészt a lokalitás és a közös földrajzi tér alapján, továbbá a közös érdeklődés és célok a mozgatórugója és kohéziós ereje ezeknek a vámospércsi helyi közösségeknek. Az interjú során elsőként a Népdkör és a Néptánc együttes hangzott el példaként:

¹⁷⁹ Interjú, 2018. augusztusa

¹⁸⁰ Arapovics-Brüll 2019:165.

„Ezek a település kulturális életét képviselik, illetve a néptánc együttes. Mobilisak, tehát őket kéri meg a Művelődési Ház vendégfogadás esetén, hogy viseletben, reprezentálják a helyi kultúrát.”¹⁸¹

A megfogalmazásban mélyen meghúzódik a lokális kultúra és értékek, valamint a helyi identitás reprezentálása. A módszertani útmutató alapján a helyi identitást a következőképpen konceptualizálja: *„(...) A múltat a jelennel összekötő társadalmi és intellektuális konstrukció folyamatában a közösség létrehozza a saját kulturális reprezentáció rendszerét, mely az egyén számára az „odatartozás” érzését, a kötődés képességét biztosítja.”¹⁸²* Azaz ezek a szóban forgó vendéglátások, olyan kulturális találkozási pontok, amely teret enged a saját kulturális reprezentációra. A Népdalkör is azonos funkciót tölt be a város és a Művelődési Ház életében, ugyanis egyes eseményeken, mint kiegészítő programot szolgáltatnak, így az évente megrendezésre kerülő borversenyen rendszeresen fellépnek, de nem hiányozhatnak a város napi programokról sem. Nemcsak külső attitűdökkel árnyalják a helyi identitás mértékét, hanem az összeválogatott dalsokorral is. A dalválasztás koncepciója a következő: illeszkedjen az esemény tematikájához, továbbá nemcsak a mikrokultúrára épít, hanem már makrotértségben gondolkodik, azaz az Alföld, a Nyírség és a Hajdúság dallamkincsei csendülnek fel. A Vámospércsi Népdalkört a Művelődési ház és Könyvtár 2017. évi Munkaterve az alábbiak szerint definiálja: *„1976-tól működik a kiváló szakmai minősítéseket elnyert csoport. Októberben a XIX. Országos Népzenei Minősítő verseny megrendezésével szakmai szinten is megemlékezzünk a csoport tartós, színvonalas működéséről.”¹⁸³* 2017-ben kettő néptáncscsoportot is bejegyzett az intézmény, mint rendszeresen működő művelődési formát. A Bíborkadarka Néptáncscsoport fogalma kissé pontatlan megfogalmazás ellenére is teljesíti a lokális identitást, mint küldetési cél: *„A néphagyomány őrzése ápolása a csoport célja.”¹⁸⁴* A szóban forgó néptáncscsoporton kívül még az óvodás korosztály körében van jelen ez a közösségi forma. A paszulyos interjúrészletben már halványan utalt az intézményvezető a Háziasszonyok klubjára. Ez a klub szintén a közös érdeklődés alapú: *„Az egyik legaktívabb közösség, mely rendezvényeinket segíti a maga módján, nagy szerepet vállalva a népi ételbemutatók készítésében.”¹⁸⁵* A fogalmi pontatlanságon ismét túlmutatva, elmondható, hogy kettő fogalommal is dolgozik a helyi társadalom: közösség és csoport. A csoport esetében,

181 Interjú, 2018. augusztusa

182 Arapovics-Brüll 2019: 157.

183 Művelődési Ház és Könyvtár Vámospércs, 2017. évi Munkaterv

184 Művelődési Ház és Könyvtár Vámospércs, 2017. évi Munkaterv

185 Művelődési Ház és Könyvtár Vámospércs, 2017. évi Munkaterv

mindinkább egy fizikai aspektus figyelhető meg, tehát a közös tevékenység és munka a fő irányító és motorja a csoportnak, míg a közösség már egy szellemibb vonulatot érzékeltet. Mindkét társulásnak vannak normarendszerei, ugyanakkor a közösség egy individuálisabb forma, amely teret enged az egyén fejlődésének, a közösségi élet megéléséhez és ezen keresztül kapcsolódik be a részvétel, a közösségi részvétel terminusa is.¹⁸⁶ A közösség tagjai bevonódnak a közért folyó jó cselekedetekbe és javítják az intézmények működési mechanizmusát.¹⁸⁷ További csoporthoz sorolható még a Jóga Klub és a Hip-hop csoport. A két csoport már egyfajta városias minták egyike, hiszen a szabadidő, mint időkitöltése és eltöltési forma, kiváltképp a Jóga Klub jelenléte. Az egészség életmód hirdetői, a mozgáskultúra képviselői már kevésbé illeszkedik egy zárt falusi/községi élet miliójébe.

További csoportok, klubok

Balancé Táncsoport

Helyi táncsoport, ahol különböző táncstílusok sajátíthatóak el, fejlesztve a gyerekek mozgáskultúráját, például majorett.

Háziasszonyok Klubja

Alulról szerveződő, helyi lakosokból álló csoport, akik szerdánként gyűlnek össze, hogy valamilyen főzéshez-sütéshez kapcsolódó tevékenységgel színesítsék a délutánt, közel 20 éve. Elsődleges céljuk a népi ételkészítése művelése és éltetése. Programjukkal 2019-ben csatlakoztak a Községek Hete rendezvénysorozathoz is.¹⁸⁸

Búzavirág Gyermekkar

Mindössze a neve változott annak az énekkarnak, amely több évtizede zsebeli be a díjakat és amely a helyi általános iskola diákjaiból épül fel. Az énekkar vezetője Ráczné Stummer Ibolya, aki egyben az iskola énektanára is, szintén évtizedek óta. Az énekkar közismert, mivel szervesen beépül mind az iskola, mind pedig a községbe.

Pircsike Vámospercsi Közművelődési Egyesület

Több éve töretlenül fennálló civil egyesület, amelynek vezetője Somogyi László Gábor. Közreműködnek helyi eseményeken, aktívan bekapcsolódnak a Művelődési Ház és Könyvtár életébe.

¹⁸⁶ Gergencsik Eszter: A közösségről.

https://mek.oszk.hu/04600/04669/html/balogh_pedpszich0016/balogh_pedpszich0016.html Letöltésének ideje: 2020. 08. 23.

¹⁸⁷ Arapovics-Brüll 2019:186.

¹⁸⁸ NMI: „Csigacsinalók” hagyományörzők Vámospercsen. <https://nmi.hu/megyei-iroda-hir/csigacsinalo-hagyomanyorzok-vamospercsen/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

Red Stars Dance Crew hip-hop táncsoport (kiegészítés)

Több hajdú-bihari városban, így Vámspércsen is működő hip-hop táncsoport.

Sporthoz kötődő egyesületek, klubok:

Bocskai Sportegyesület

Az 1926-ban alakult sportegyesület mára labdarúgó és férfi kézilabda szakosztályt működtet, azonban 1950-70 között jóval bővebb volt a kínálat szakosztályokat illetően: női kézilabda, atlétika és kerékpár. A mérkőzések a marinka úti sporttelepen zajlanak.¹⁸⁹ Ez a sporttelep nemcsak az egyesület szempontjából kultikus, hanem itt rendezték meg az előző években a városnapokat, fesztiválokat, koncerteket és egyéb szabadtéri eseményeket.

Gábori László és a Vámspércsi Futóklub

Gábori László, aki több versenyen is képviseltette már magát, továbbá hírnevét viszi a településnek. A nevéhez is fűződő futóklub Vámspércs sportéletét színesíti.

Körök és baráti kör, helyi csoportok, társulások a vámspércs társadalomban

A borverseny, az egyik olyan esemény, amelynek mikrotársadalmi alkotóeleme a Kertbarátok köre, azaz, akik civil baráti körként definiálhatóak. A borversenyen kívül a pálinkaverseny is hozzájuk köthető, és mindkettő alkalmat a téli hónapokban szervezik. A következőekben a Művelődési Ház és a módszertani útmutató baráti kör fogalmait fésülöm össze a 2017-es Munkaterv alapján.

Kertbarát kör

„Ősztől tavaszig működő csoport, melynek tagjai a mezőgazdasági termelésben, szőlőtermesztésben szükséges ismereteket fejlesztik, átadják egymásnak. Támogatják a borversenyt a Pálinka Verseny a csoport ötlete alapján, a kezdeményezésükre jött létre. (...) szervezésével a kertészkedvelő termelőknek adott lehetőséget az őszi és a téli hónapokban a rendszeres összejövetelekre. A kötetlen beszélgetések során tapasztalatot cseréltek, tanultak egymástól csütörtökönként 17.30-20.30 óráig.”¹⁹⁰ A módszertani útmutató fogalmi meghatározása több szempontból is azonosságot mutat a munkatervben megfogalmazottakkal:

¹⁸⁹ Vámspércsi Bocskai SE: <https://vbse.gportal.hu/gindex.php?pg=27608144> Letöltésnek ideje: 2021. 03. 05.

¹⁹⁰ Művelődési Ház és Könyvtár Vámspércs, 2017. évi Munkaterv és 2017. évi beszámoló

az intézmény égisze alatt betagozódó, amely törzsközönsséggel rendelkezik és a kört a rendszeres találkozás és a tenniakarás jellemzi.¹⁹¹

Fintorgó Gyermek Színjátszó Kör

Helyi iskolások alkotta csoport, amelynek vezetője Somogyi László Gábor. Számos díjjal és fellépéssel a hátuk mögött aktívan bekapcsolódnak a város kulturális életébe is. 2016 februárjában alakult.

Vámospércsi Népdalkör (kiegészítés)

Az 1970-es években alakult Népdalkör aktívan részt vesz a város programjain, legyen ez Hajdú Fesztivál, Borverseny, Pálinkaverseny, kisebb kulturális rendezvény. Elsődleges célja, hogy tagjai megéljék a közösség, a közös éneklés adta szellemi aspektust. Szintén korábbi jelölt volt Fátyol Viola fotósorozata a Népdalkörről, amely nemzetközi díjat is nyert.

Farkasvölgye Vadásztársaság

A Farkasvölgye Vadásztársaság több mint fél évszázada fennálló és működő, önálló vadgazdálkodással bíró társaság. Központi helyükön, azaz Farkasvölgyén, amely Vámospércstől délkeleti irányba található, a Bagamér felé vezető úton és a Villongó ér szeli át, találhatóak az üveghordók, a vadászház és fácánnevelde épülete.

Ezen művelődési formák tehát a klubok, körök, szakkörök csoportba sorolhatónak, módszertani definíció alapján a következő jellemzőkkel bírnak: „*olyan állandó tagsággal rendelkező, foglalkozásokat rendszeresen tartó művelődő, társas közösség, amely korcsoporttól függetlenül a társas együttlét örömeért, vagy valamely témakörben való mélyebb jártasság, ismeret megszerzéséért, többnyire szakmai vezető, vezetőség irányítása mellett vállalja szabadidejének hasznos eltöltését.*”¹⁹² A csoportok, a körök, a klubok mindegyike művelődő közösség. Lakossági csoportból álló, társasa tevékenységet folytató közösség, amely nem kapcsolódik jogi személyhez. Önkéntes alapú, amelynek célja a társas szórakozás, a közös munka, a szerveződési alapja pedig lehet kor szerinti, nem szerinti, érdeklődési kör szerinti, foglalkozás szerinti.¹⁹³

¹⁹¹ Arapovics-Brüll 2019: 153.

¹⁹² Arapovics 2019: 60.

¹⁹³ Arapovics 2019: 60.

13.3. Kulturális rendezvények, események Vámospércsen

A bemutatott kultúrát, helyi közösséget szolgáló csoportok, közösségek, körök hozzájárulnak a gördülékeny, színvonalas közösségi élethez, segítve az intézmény működését. Az eseményeket következőképp osztályozza a Művelődési Ház:

- kiemelt állami, önkormányzati rendezvények szervezése
- kulturális műsorok, rendezvények
- kiállítások
- ismeretterjesztés

A 2017-es esztendőben az állami és önkormányzati rendezvényeket a nemzeti ünnepek és egy önkormányzati esemény alkotta, így március 15-e, augusztus 20-a és október 23-a tartozott az események sorozatába, továbbá december 12-e. Az esemény indoklása a következő: „ (...) *1605. december 12-én Korponán kelt kiváltságlevéllel Bocskai István 108 hajdú családot telepített le településünkön.*”¹⁹⁴ Vámospércs, mint legkisebb hajdútelepülés különös gondot fordít a hajdú tudat és identitás fenntartásában. Az elsődleges források elemzése kapcsán, már kiemeltém azt a részt, amikor az 1990-es évek elején az akkori alpolgármester szintén erre az identitás vonalra helyezi a hangsúlyt, mint erősítendő szempontot a település életében. Magát az identifikációt nem vizsgáltam a kutatás során, ugyanis nem képezte a kutatási cél és tematika részét, de a kulturális események szinte mindegyikében meghúzódik a hajdú identitás erősítése.

A kulturális műsorok és rendezvények sorát a koncertek, hangversenyek, bérletes színházi előadások, gyermekszínházak, művészeti csoportok műsorai, zenés, táncos rendezvények, kézműves foglalkozások erősítik. A Kiállítások eseménysorozat egyedisége, hogy 2017-ben még csak tervezési és elgondolási fázisban volt a múzeum megalapítása és létrehozása, így a kiállítások a Művelődési Ház intézményi keretei között zajlottak. „*Helyi adottságunk, hogy városunkban két művésztelep alkot és alkotásaikkal gazdagítják városunk kortárs művészeti gyűjteményét. Intézményünkben egész évben folyamatosan jelen van a képzőművészet. Éves szinten 6 kiállítás megnyitót tervezünk, melyek nagyrészt kapcsolódnak a nagy városi rendezvényekhez, jeles napokhoz pl.: Magyar Kultúra Napja, Költészet Napja, Megye Napja és a művésztelepeken létrejött új alkotások bemutatásához.*”¹⁹⁵ A két művésztelep közössége alkotó művelődési közösség szerint épül be a helyi társadalomba. Kritérium, hogy vezetővel rendelkező közösség, és mind az egyéni, mind a csoportos alkotás termékét,

¹⁹⁴ Művelődési Ház és Könyvtár Vámospércs, 2017. évi beszámoló

¹⁹⁵ Művelődési Ház és Könyvtár Vámospércs, 2017. évi beszámoló.

eredményét közönség előtt is bemutatja.¹⁹⁶ A negyedik csoport az Ismeretterjesztés, amely mindinkább a könyvtár szolgáltatásaira épül, azaz rendhagyó rák, író-olvasó találkozók és kortárs irodalmi bemutatók alkotják.

Minden évben változó tagokból álló csoport:

Vámospércsi Művésztelep és Grafikai Alkotóműhely

1992 óta működik a művésztelep, amelynek bázisa a vámospércsi Tájház. A 67 jelölt ismertetése során, már bemutattam a művésztelepet és azon alkotókat, művészeket, vezetőket, akik nevei fémjelzik a mai napig aktívan működő alkotóműhelyt.

A következőekben a felsorolt csoportok mindegyikét példákkal illetem. A 2017-es rendezvény naptár áttekintése után elmondható, hogy nemcsak a résztvevők száma határozza meg az események méretét, nagyságát és hatókörét/erejét, hanem a tematika formálja a célközönséget és annak méretét. Az egyes programok csak a település életére terjednek ki, azaz lokális programok, továbbá a város társadalmán belül egyfajta tagozódást is produkál, hiszen a kortárs irodalom egy szűk réteget szólít meg és vannak az olyan populáris események, amelyek a településen túli, szinte a kistérség egészét szólítja meg.

A kiemelt állami, önkormányzati szervezés keretén belül a nemzeti ünnepeken kívül a Hajdú Gála és az ehhez kapcsolódó Vámospércs Városi Önkormányzat kitüntetései és díjainak átadása, valamint a III. Vámospércsi Hajdú Napok és Az égig érő paszuly fesztivál is idesorolható. A kiállítások kontextusában három kiállítást emelik ki: a Hobbialkotók kiállítását, a XXVI. alkalommal létrejövő Művésztelep és Grafikai Műhely alkotásaiból született kiállítást, továbbá a novemberi „Vámospércs mi vagyunk” amatőr fotósok kiállítását, amely a Megye Napjához kapcsolódott időpont szerint. Ismeretterjesztés területén is bővelkedett a 2017-es programlista: író-olvasó találkozó Kollár Árpád és Németh Zoltán költővel. A szakkör csoportok, az író-olvasó találkozók, alkotócsoportok, stb. azért alappillérei a helyi társadalomnak, mert a lokális kultúra megismerésére, megélésére, annak tovább adására és fenntartására ad szellemi teret, azaz egyfajta kulturális közvetítők a város életében. *„A kultúra az identitásunk része. (...) A közösségi részvételi működés esetében nagyobb a lehetősége annak, hogy a polgárok településük közművelődési, muzeális intézményében és könyvtárában a kultúra*

196 Arapovics 2019: 60.

aktív részesei legyenek, olvasóköri, szakköri, kórusok, tánccsoportok, alkotócsoporthoz tagjaivá váljanak.”¹⁹⁷

A Vámospercsi Hajdú Napok és Az égisz erő paszuly fesztivál, illetve a Vámos települések évenkénti találkozója

Az első kettő rendezvény a helyi kultúra identifikációját szolgálja és lokális elemekből, mintákból építkezik. A Vámospercsi Hajdú Napokat július hónapban rendezi meg az önkormányzat és a Művelődési Ház. A júliusi időpontra az a magyarázat, hogy Vámospercs 2001. július 1-jén kapta vissza városi rangját hivatalosan, így az újbóli várossá avatást hivatott ünnepelni ez az esemény. Kiválóan tükrözi ez az esemény, hogy a városi rang, a városi szerep és ebből következően a kistérségi mikrocentrum szerep komoly jelentőségű Vámospercs életében. Az égisz erő paszuly fesztivál egy saját elgondolású rendezvény. Szintén a helyi történelemre, kultúrára vezethető vissza a miertje. Polgármester asszony szavaival élve: *mindenhol szüreti mulatságok, hiszen ez egy szőlővidék, az ide letelepített hajdúk honosították meg és foglalkoztak ezzel. De mivel minden településen szüreti mulatságok vannak, Vámospercsen ezért a bab kap központi szerepet. Azért a bab, mert ezen a vidéken szegény parasztemberek éltek, akiknél a fő eledel a krumpli és a bab volt. Ezért lett égisz erő paszuly.*¹⁹⁸ Ételhez fűződő helyi rendezvények kapcsán nemcsak Vámospercs az egyetlen település, amely él a rendezés lehetőségével, ide sorolható a szomszédos Nyírábrány nagyközség Tök-jó Dinnye fesztiválja, vagy Hajdúhadház Káposztás napok is. Azaz a lokális mintázat a helyi gasztronómia köré felépülő programokban ölt testet. A 2017-es beszámoló szerint az az évi Hajdú napokon 5.600 fő és Az égisz erő paszuly fesztiválon 1.100 fő vett részt. Az előbbi rendezvényen többen vettek részt, mint amennyi Vámospercs lakossága, következésképp ez az eseménysorozat nemcsak lokális szintű, hanem valóban kistérségi jelentőségű. A magas látogatottsági létszám nemcsak az eseménynek kedvez, de az intézménynek is, mivel ezáltal képes betölteni a kultúra közvetítő szerepét, megszólítva a helyi és a makrotársadalom szélesebb rétegét. *„Egy kulturális intézmény akkor működik jól, ha a lakosság széles köre látogatja. (...) További hozadék, hogy újabb és újabb egyéneket, közösségeket érünk el, ezáltal egyre szorosabb szálakkal köthetünk a helyi közösségekhez, mélyebben részévé válunk a településünket átszövő közösségi, szervezeti hálónak.”¹⁹⁹*

197 Beke-Arapovics-Dóri 2019: 10.

198 A 2018-as Az égisz erő paszuly fesztiválon hangzott el a polgármesteri nyitóbeszéd kapcsán. Nem szó szerinti az idézés, hanem parafázis.

199 Beke-Arapovics-Dóri 2019: 9.

A 2018-as Égig érő paszuly fesztiválon részt vettem, de mint kutató, így egyetlen programot sem hagytam ki. A polgármesteri köszöntő után, mese- és versmondó versenyt tartottak, amire szép számmal neveztek a helyi általános iskolás gyerekek. Ezt követően, mivel az esemény az őszhöz és a szürethez kapcsolódik – ahogy ezt a polgármester asszony is kifejtette, szüreti felvonulás következett. Feldíszített lovasszekereken járták a város utcáit és a helyi néptáncsoport egy rövid táncos műsorral is készült egyes utcákon megállva. Párhuzamosan palacsintasütő verseny zajlott a Művelődési Ház melletti parkban. Délutáni programonként fellépett a Vámospércsi Népdalkör, valamint cigánymuzsikások zárták a délutáni programsorozatot. Az este egy koncerttel zárult, a Kowalsky meg a Vega fellépésével, de már a Sportpálya adott otthont a koncertnek. Nemcsak a programok adtak kiváló őszi, szüreti hangulatot, hanem a Művelődési Ház dolgozói szalmából egy hajdú házaspárt készítettek, továbbá az őszi és a betakarításhoz köthető mezőgazdasági terményekkel díszítették a Művelődési Ház épületét. A fotók 2018-ban a fesztiválon készültek, saját készülékkel.

25.kép

26.kép

27.kép

28.kép

13.4. Vámos települések évenkénti találkozója

Nemcsak a hajdú identitás, a hajdúvárosokhoz való tartozás és a Bocskai múlt, amely összeköti Vámospércset más településekkel, vagy képezi városi, történelmi identitását, hanem a nevében rejlő Vámos szó. 2007. július 10-én jött létre egy szövetség, amely olyan települések foglal magába, amelyek nevében benne rejlik a vámos szó, azaz a vámszedő mivoltja a településnek. Egy adatközlőm visszaemlékezése szerint Vámospércs eredeti neve Pércs volt. Majd Mátyás király uralkodása alatt álruhában a településre látogatott, de útja során megadóztatták, megvámolták őt és innen kapta a nevét, hogy Vámospércs. A legenda azon pontja igazolja a vámszedési múltat, hogy az évenkénti többnapos találkozó mindig vámszedéssel kezdődik, ez 2021-ben sem volt másképp Vámospércsen, mert ebben az évben a hajdú-bihari város adott otthont a rendezvénynek. A VTSZ, vagyis a Vámos Települések Szövetsége, 20 helységet foglal magában. Nemcsak magyarországi településeket, hanem határon túliak is a szövetséghez tartoznak. Magyarországról: Vámoszabadi, Vámoscsalád, Nemesvámos, Somogyvámos, Vámosmikola, Vámosgyörk, Sajóvámos, Vámosújfalú, Vámosatya, Vámospércs. Szlovákiából: Felsővámos, Vámosladány, Vámosfalva, Vámosbalog, Vámos, Vámoslucska. Romániából: Vámosoroszi, Vámosláz, Vámosgátfalva, Vámosudvarhely. Mivel 3 ország adja a VTSZ-t így az éves találkozón 3 himnusz hangzik el: a magyar, a szlovák és a román. A VTSZ célja, hogy a 20 vámostelepülés saját és egymás lakosainak kulturális, gazdasági, sport és szabadidős életét közelebb hozza és fellendítse.

29.kép²⁰⁰

13.5. A Művelődési Ház tagintézménye, a könyvtár

Vámospercs könyvtára nyilvános könyvtár, egy épületben található a Művelődési Házzal. Feladatait törvényi keretek határozzák meg, így rendelkezik szolgáltatásokkal, állománygyarapítás és apasztás feladattal és olvasószolgálati teendők ellátásával. A könyvtár is erősen közösségi színtér a város életében: *„Jelenleg a könyvtárakat a jóléti rendszer meghatározó intézményrendszereinek egyikeként tartjuk számon, amely információszolgáltató, kultúraközvetítő, oktatást támogató, rekreációs ls közösségépítő szolgáltatásokkal járul hozzá a lakosság boldogulásához. A nyilvános könyvtárak rendszere a használók számára ingyenes alapszolgáltatásokkal biztosítja az egyenlő hozzáférést a publikált tudás teljességéhez, a minőségi kultúra termékeihez, az oktatási tartalmakhoz és a szórakoztató dokumentumokhoz.(...) A könyvtár identitásának meghatározása kulcsfontosságú ahhoz, hogy tisztában legyünk a közösség életében betöltött szerepünkkel és azokkal az értékekkel, amelyeknek mi vagyunk a hordozói a közösségen belül.”*²⁰¹

200 A kép és az információk forrása: <http://vamosszabadi.hu/telepulesunk/vamos-telepulesek-szovetsege/>.

Letöltésének ideje: 2021. 07. 08.

201 Arapovics 2019: 158.

Állománya

Szakmai kapcsolatot tart fenn a megyei könyvtárral, továbbá az éves beszámoló könyvbeszerzési forrásként jelöli meg a Könyvtárellátót, a Könyvellátót a Lira és a Tóth Könyvkereskedést is. A gyűjtőkört az Állománygyarapítási és Gyűjtőköri Szabályzat határozza meg, de a lokális elvárásnak való megfelelés érdekében ügyelnek az olvasói igények kielégítésére is. A kutatás során interjút készítettem a településen egyedüli könyvtáros dolgozóval, így az információk nem csupán az éves beszámolóból származnak, hanem az interjúból is. A könyvtáros szakember ismertette, hogy szakirodalmak terén általános a gyűjtőkör, ugyanakkor az állomány összessége a középiskolásokat még ki tudja szolgálni, a felsőoktatásban résztvevőket már nem. A könyvtárközi szolgáltatás elérhető az intézményben, így valamelyest korrigálható a gyűjtőkör mértéke. A felnőtt lakosság szempontjából a legtöbb kölcsönzés a szépirodalomra, a szórakoztató irodalom és a pszichológiai témájú könyvekre érkezik, azaz következésképp az olvasás, az önművelés, mint kikapcsolódási, szabadidős formaként van jelen a társadalomban. A résztvevő megfigyelés bizonyítja, hogy a folyóiratok is népszerűek az olvasók körében, így a Hajdú-Bihari Napló, mint napilap, továbbá kihelyezve elérhető a Nők Lapja, a Magyar Krónika, Vámospércsi Hírek, Bravo ifjúsági magazin. A könyvtár emeletén található az olvasóterem, amelynek polcain a szakirodalmak kapnak helyet, így Magyar Néprajzi Lexikon, a Magyar Néprajz kötetei, Révai Lexikon, agrár és földrajz tematikájú szakirodalmak is.

Szolgáltatásai

Információnyújtás, fénymásolás, faxolás, internet és számítógép használat is ide tartozik. Az ott tartózkodásom alatt megfigyeltem, hogy a könyvtáros dolgozó szerepe nem merül ki abban, hogy feldolgoz, állományt gyarapít és eleget tesz az olvasószolgálati elvárásoknak, hanem egy információs gócpont, aki túlmutat a könyvtárosság feladatain. Így munkaköre összetett és a helyi társadalom egy meghatározó személye.

Oktatás

Az eddig felsorolt, temérdek teendőn túl az oktatásban is szerepet vállal a könyvtár. A könyvtári foglalkozások 8 éves korig vannak kialakítva: óvodás korban, illetve 1. és 2. osztályban történik a könyvtárba járás szokásának kialakítása. A szakember elmondása alapján a gyerekek túlnyomó többsége inkább televíziót néz és nem jár könyvtárba, így ezeken az oktatási foglalkozásokon mesét olvasnak az óvodásoknak, a tanulóknak. 3-4. osztályban pedig

pedagógusi kérésre tart foglalkozásokat a könyvtáros, amelyeknek a tematikájuk már jóval komolyabb: lexikon, szakirodalom és enciklopédia használatát sajátíthatják el a tanulók. A felső évfolyam még részt vesz a katalógus használatban, az online keresésben, de a középiskolások már csak kötelező irodalomért járnak be a helyi könyvtárba.

A könyvtár helyzete és szerepe már egy jóval komplexebb fogalom. Nemcsak a fizikai állomány kezelése és az olvasók kiszolgálása a feladata, hanem egyfajta mentor szerep abban, hogy az információkat megfelelően tudják kezelni és használni nemcsak az olvasók, hanem a lakosság is. Ebben tud segítséget és tájékozási pontot adni a könyvtár. Továbbá szellemi és találkozási színtér is, amely nélkül nem lenne teljes a Művelődési Ház. Vámospercs a rendezvények és programok szolgáltatása mellett, így rendelkezik egy egyetemes kultúrát és tudást közvetítő szereplővel is.

13.6. Az épülő múzeum

A kutatás időintervallumában a múzeum a megalapítás stádiumában volt és ekkor még csak elméletben, tervek alapján határozták meg küldetésnyilatkozatát, gyűjtőkörét, funkcióját, működési struktúráját. 2019. januárjában egy vámospercsi kulturális szakemberrel készült interjú kapcsán kérdeztem a létrejövő intézményről. Az interjúban úgy tettem fel a kérdést, hogy, mint 21. századi múzeumot, miként fogja definiálni a város és az alapítók.

„Igen, tehát így is kell megközelíteni, tehát soha az életben nem tud vetekedni komoly tárgyi gyűjteménnyel rendelkező, kutatóhelyként is üzemelő múzeumokkal, akár itt a környéken sem. (...) Hajdú Múzeumról van szó, nem fog vetekedni sem a nánási, sem a böszörményi múzeummal, most egy-két ilyen hajdú múzeumot említek, de hogy a profil az hasonló. Ezért egy olyan múzeumi, nem is múzeumi, hanem látogatóközponti koncepciót kellett kidolgozni, ami felismerhetővé teszi ezt a múzeumi közeget, tehát nem egy negyedik számú hajdú múzeumot hozunk létre, hanem olyan látogatóteret, ami főképp, elsősorban gyerekcentrikus, nemcsak látogatóközpont, hanem hétpróbás, vagy történelmi kalandparkban, tehát, hogy lesz egy ilyen része, meg kézműves ház, vagy céhes udvar. (...) Interaktivitáson alapuló (...) együttműködésen, tanuláson és ez azért jó, mert fontos cél és ehhez van intézményi segítség is, hogy majdan az általános iskolai osztálykirándulások programjai közé választható és beilleszthető legyen. Ez a múzeum, egy kicsi múzeum lesz, kicsi intézmény lesz, öt teremből áll mindösszesen, mindegyik teremnek meglesz a profilja, mely hajdú típusokat mutatja be - végvári hajdú, szabad hajdú, stb. Lesznek benne olyan képzőművészeti alkotások, amelyeket tárgyalás útján megszerzünk, lesznek olyanok, amelyek direkt a múzeumban készülnek. (...) Ennek a múzeumnak, ez az egy

régi vágya, több évtizedes, hogy legyen valami. Most december (2018 szerk.) közepén volt egy ilyen szakmai nap, ami a Szentendrei Skanzen társszervezésében valósult meg. (...) Lesz egy ilyen kutatói, településtörténeti, településkutatói funkciója is. Befogadó intézmény lesz, amely komoly munkát fordít majd arra, hogy a közösség a sajátjának érezze, lesznek oda ilyen kisebb események szervezve (...) ez a hajdú történelmi profilhoz megy, amely, hogy magáénak érezze a város. (...) Infrastrukturális szerepe is van, mivel nyílik egy út mellette majd, a múzeum mellett, ami a rendelőintézethez vezet el.”²⁰²

Az intézmény alapítás valóban mérföldkő a város életében. Több sajtó fórumon is megjelent a hír, amelyekben polgármester asszony megindokolta az alapítás dátumának időpontját, továbbá a közönség még árnyaltabb képet kapott arról, hogy miért jelentős ez a kulturális intézmény a legkisebb hajdúváros esetében.

„Idén a december 12-ei ünnepség kettős célt szolgál számunkra. Egyfelől köszönetünk jeléül elhelyezzük a tisztelet koszorút Bocskai István szobránál, a leendő múzeumunk előtti parkban, megemlékezünk a »magyarok Mózeséről«. Másrészt szakmai napot és sajtótájékoztatót tartunk 14 óra 30 perctől a városháza dísztermében a múzeum célkitűzéseiről, szakmai koncepciójáról, egyáltalán a 21. századi múzeumlapítás lehetőségeiről”²⁰³

Bocskai Vámspércs életében, mint letelepítő, mint ő, aki megalkotta a hajdúvárost, akinek köszönhető Vámspércs múltja, identitása, kötődése. Számomra feltűnt, hogy Bocskai személyisége, egyes döntése, vagy épp bizonyos történelmi helyzetei nem kerültek áttekintésre, értelmezésre és újraértelmezésre, hanem mint a hajdúk letelepítője lett ikonikus történelmi alak a város életében, akinek köszönhetően Vámspércs is hajdúváros lett, még ha a legkisebb hajdúváros is sorban. Ezt a hajdú identitást, a határvédő, katonai szerepet és történelmi múltat a múzeum kiállítótermei is rekonstruálni fogják, a tervek szerint. Ez egy olyan történelmi, kulturális vonal, amely mentén Vámspércs kulturális szakemberei kiépítik a város meghatározó attitűdjét, azonosságtudatát és hovatartozását a jelen tengerében.

A fejezet jól összegezi és reprezentálja, hogy a 21. századi kulturális miliő sokszínű, és számos kutatási módszertani eszközt szükséges ahhoz használni, hogy egy kisváros kulturális

202 Interjú részlet, 2019. január.

203 Az idézett interjú részlet Ménes Andrea polgármester szavai, amelyek a Cívishír portálon jelentek meg, 2018. december 9-én. Múzeumot alapítanak a legkisebb régi hajdúvárosban: <https://civishir.hu/helyben-jaro/2018/12/muzeumot-alapitanak-a-legkisebb-regi-hajduvarosban>. Letöltésének ideje: 2020. 11. 15.

életét leírni, jellemezni, magyarázni tudjuk. A részvétel, bevonódás elengedhetetlen, mert csak így érthető meg a kapcsolati hálók és relációk szülte közösségi folyamatok és részvételek.

14. Vámospércs és a mezőgazdaság: változások az agrárszektorban

Vámospércs elsődleges megélhetési forrása az elmúlt évtizedekben a mezőgazdaság volt. A kutatás során kiderült, hogy ez a 2000-es évek utáni időkben sem változott. Vámospércs városiasodása egy az agrokultúrából kiinduló folyamat, így a mezőváros jegyeit hordozza társadalmi és szociális kultúrájában. Társadalmát mezőgazdasággal foglalkozó agrárréteg határozta és határozza meg. A történelmi események és politikai döntések sora indított el egyfajta belső bomlást a mikrotársadalomban: így lettek az iparban dolgozók, az ingázók, ugyanakkor a mezőgazdaság, mint kohéziós és megélhetési erő megmaradt. A téeszek megszűnése egy újfajta társadalmi berendezkedést is hozott magával. Ma már nem mezőváros terminussal illetik a 2000-es évek elején városi cím adományozásában született településeket, hanem egyszerűen a város fogalmát használják, viszont érdemes megvizsgálni, hogy ezen városok társadalma hogyan formálódott át, ugyanis a városi és/vagy kulturális mintázatok kialakulásánál ez döntő szerepű. Adatközlőm egyik hosszabb gondolatát szeretném használni, mint a jelenség origójaként:

“Megváltoztak a birtokszerkezetek, lett egy néhány nagybirtokos, eltűnt a téesz, meg lett egy csomó kisbirtokos, akiknek gyakorlatilag annyi területük van, hogy azon megélni nem lehet, de a nagyok minden művelhető földet elvittek, azok meg áttértek a monogazdálkodásra, így teljesen felborult a szerkezete. Ez látszik meg a vadállományon is. Ahol a nem kézimunka igényes növényeket termelik, hanem monokultúrában termelhető kukorica, gabonafélék, napraforgó és kész. Csak a kisbirtokosok termelnek kézimunka igényű, esetleg zöldséget meg egyebeket.”²⁰⁴

14.1. Paraszt, kisbirtokos, nagybirtokos

Interjúalanyom 50 év feletti férfi, őstermelő. Naponta jár be Debrecenbe dolgozni, tehát ingázik és mellette gazdálkodó. Ő azon csoporthoz tartozik, aki nem rendelkezik annyi földdel, hogy ez állandó, biztos megélhetést engedne, továbbá külső gépesített segítséget is igénybe vesz a mezőgazdasági munkáknál. A rétegzett mintavétel alapján, ő a kulcsadatközlők egyike, aki szimbolizálja ezt a kettősségben megélt életvitelt. A kisbirtokos jelen esetben azokat

204 Interjú, 2017. november

jelentik, akik torma termesztéssel, burgonya termesztéssel, kukorica/napraforgó termesztéssel foglalkoznak néhány hektáros területen, esetleg nagyobb háztájival. Legyen szó kisbirtokosról, vagy nagybirtokosról egy közös vonás elmondható: nem saját felhasználásra termelnek, hanem piacra, azaz ebben az esetben nem beszélhetünk olyan fajta parasztságról, aki a saját létfenntartása végett művel földet, vagyis a nagybirtokosok megfelelő tőke birtoklásával biztosítják megélhetéseiket, a kisbirtokosok pedig állandó munkahellyel rendelkeznek. Arra kérdésemre, hogy ez a társadalmi berendezkedés mikor alakult ki, ezt a választ kaptam:

“Ez a privatizáció után, amikor visszaadták a földeket, onnan kezdődött a kiemelkedés. Mondjuk előtte is gazdálkodók voltak, de nem ekkora területen, meg nem ilyen befolyással. (...) A Kovács tanyán üzemelt a téesz, csak ugye amikor jött a 90-es években a rendszerváltás, akkor ugye egy nyereséges téeszt számoltak fel, mert privatizálták, vissza kellett adni a földeket és akkor gyakorlatilag a téesz megszűnt.”²⁰⁵

Az új társadalmi berendezkedéssel párhuzamosan a városiasodás folyamata is elindult. Ha visszatekintünk a Vámspércsi Hírek hasábjaira a lakosok nem a fő megélhetési formával mérték a község vagy a város fogalmát, hanem az infrastruktúrában, az utcaképben, a mikrotársadalom kultúrájában és mindennapi életvitelében. Az interjúk során gyakran elhangzott a paraszt kifejezés. Kérdéseim során igyekeztem tisztázni, hogy adatközlőim számára mit is takar pontosan a kifejezés. Megállapítható, hogy a földmunkával foglalkozó, községben, falun élő egyén. A szakirodalom is tisztázza, hogy a paraszt fogalma a szocialista éra egyik kifejezése arra, aki nem városi, tehát ez esetben, a vámspércsi szóhasználatban a megfelelő módon kapott helyett, ugyanis az 1990-es évek utáni állapotleírásoknál már nem találkoztam a paraszt kifejezéssel.²⁰⁶ Kovács Imre ugyanakkor felhívja arra a figyelmet, hogy a paraszt, mint kifejezés jóval összetettebb a magyarországi vonatkozásban. Az, hogy valaki falusi, vagy vidéki, utalhat arra is, aki községben, nagyközségben él, de utalhat városi termelőre is.²⁰⁷ Az, hogy adatközlőim miért nem használták a mai, a 2000-es évek utáni állapotokra ezt a kifejezést, ebben rejlik, ugyanis a városiasodás folyamatával kezd elvékonyulni az a látszólagos ellentét, hogy a város nem fér össze a mezőgazdaság fogalmával. Vámspércs városiasodása a mezőgazdaságból nőtte ki magát, kultúrája a történelmi identitáson túl, ezt is hordozza

205 Interjú, 2017. november

206 Kovács 2005: 76.

207 Kovács 2005: 76.

jegyeiben. Kikopott az a fogalom, hogy paraszt, helyébe a vidéki és már kevésbé a falusi kifejezés költözött.²⁰⁸

14.2. Paraszttalanítás Vámspércs társadalmában

Vámspércs társadalmában is nyomon követhető a paraszttalanítás, ami természetesen nem tudatos, hanem a törvénykezés, és a döntések hozadéka. Kétféle paraszttalanítási folyamatot ismertetek, amelyek megfelelően tükrözik azt, hogy a város mai társadalma, hogyan és miképp alakult ki. Első körben a paraszttalanításnak három alappillére van: társadalmi, strukturális és kulturális, azaz az életvitel és az összmakrotársadalom minden rétegét és csoportját érinti. Társadalmi paraszttalanításról akkor beszélünk, amikor a gazdálkodás funkciója változik, és ez kihat a mezőgazdasági termelőkre és a családok életére, továbbá a társadalomra.²⁰⁹ Ez Vámspércs esetében megállja a helyét a fejezet elején ismertetett módon, azaz nem mint életvitel, nem mint egyetlen megélhetési forrás a gazdálkodás, hanem, mint felhalmozott tőke, vagy másodállás. Nem elsősorban saját élelmezésre termelés, hanem az adatközlőm által használt terminus a monogazdálkodásból adódó piacra termelés. A strukturális paraszttalanítás, azaz a gazdálkodók, mint osztálynak az érdekképviselésének megszűnése, vagy differenciálódása²¹⁰ ugyanakkor nincs jelen a város életében, mivel Vámspércs intézkedéseiben és irányításában teret enged a termelők érdekeinek képviselésében és az erre rendelkezésre álló törvényi kereteket biztosítja. A kulturális paraszttalanítás egy kevésbé látványos és jóval hosszabb folyamat. Mit is értünk ez alatt? A gazdasági, törvénykezési és szokásmód változásával alakul ki és formálódik át a kultúra, következésképp új rurális közösségek jönnek létre.²¹¹ Vámspércs példája is ezt mutatja, azaz nem negatív olvasatban kell tekinteni a paraszttalanításra, hanem folyamat értelmezéseként, azaz a paraszt, mint fogalom, mint életvitel eltűnt Vámspércs társadalmából is, de a parasztságban gyökerező munkaforma nem. Új kulturális minták kerültek be a hétköznapiakba, amelyek mintegy külső, makrotársalomból importált minták. A paraszttalanítás első típusának bemutatását adatközlőm szavaival zárom, aki adekvátan érzékelteti, hogy a mezőgazdaság és mindinkább a rurális forma megmaradt, csak egy új értelmezési formát öltött:

208 Kovách 2005: 76.

209 Kovách 2005: 83.

210 Kovách 2005: 83.

211 Kovách 2005: 83.

“Mezőgazdaság nélkül Vámospércs becsődölne. Itt a mai napig az emberek jórésze, másodállásban mezőgazdasággal foglalkozik. Mondjuk, a torma miatt még mindig nagy befolyása van a vámospércsieknek, ugye kézimunka igényes, meg ugye hoz egy biztos jövedelmet, de egyébként visszaálltak a monokultúrára, mint amit a téeszek termeltek, gabonafélék, napraforgó, meg kukorica és kész.”²¹²

14.3. Az új magyar vidék

A magyar vidéki társadalomban a rendszerváltás után új szereplők jelentek meg, akik egy *új magyar vidéket*²¹³ hoztak létre, ezzel együtt a vidéki társadalom homogenitása csökkent, hiszen az új szereplő, több új csoportot és réteget generált.²¹⁴ A paraszttalanítás egy újabb példája négy alappillérre tagolódik. Elsőként maga a parasztság összetétele változik meg. Ezen mikrotársadalom újratagozódását a mobilitás, az elvándorlás, a vidék elnéptelenedése, ezzel együtt az urbanizáció, a városiasodás és maga az életvitel átszerveződése adja, azaz a továbbiakban elsődleges, mint nagybirtokos és másodlagos, mint kisbirtokos anyagi forrásnak tekinthető a mezőgazdasági munka. Vámospércs esetében a birtokszerkezetek megváltozása jelentette a paraszttalanítást és nem pedig az elvándorlás, továbbá idesorolható a mobilitás, azaz az ingázás jelensége. A következő alappillér a mezőgazdaság társadalmi struktúrájának változása. Azonnali megjelenési formája az egyenlőtlenség, amely az interjúkészítés során az első válaszokból kikristályosodott, azaz Vámospércs társadalmában vannak, akik nagyobb birtokkal rendelkeznek és vannak, akiknek a birtoknagyság nem biztosítja a megélhetést. Ehhez az alappillérhez tartozik továbbá az Európai Unió agrárpolitikája, az ezekkel kapcsolatos országos törvénykezések, továbbá a versenyképesség és a kooperatív kapcsolatok. Ahhoz, hogy a termelés innovatív, előremutató legyen, fontos a szakképzettség, azaz nem fér meg a hiedelmekbe és megfigyelésekbe vetett hit²¹⁵, hanem megjelennek az úgynevezett zöld bárók²¹⁶, azaz a diplomával rendelkező agrármérnökök, oktatási keretek között képzett agrárszereplők, akik, szaktudást és megfelelő szakértelmet biztosítanak a mezőgazdaság fejlődéséhez. Kósa László hipotézise kiegészíti és alátámasztja azt a tényt, hogy a statikus, tradicionális vonalon mozgó parasztság életviteléből hiányzik a piacra termelés, ezzel együtt a

212 Interjú, 2017. november

213 Kovách 2005: 90.

214 Kovách 2005: 89.

215 Kósa 1998: 45.

216 Laki 2005: 8.

versenyképesség egyfajta fogyasztási értékrend és forma.²¹⁷ Harmadik szegmense a gyakorlatok változásai, azaz az ételkészítés előállítása ipari méretűvé válik, a fogyasztás elosztása új formákat ölt és ide tartozik az, hogy a családi termelés és jövedelemszerzés nemcsak a mezőgazdasági szektorra korlátozódik. A családok – és ezen tetten érhető Vámospercs mindennapjaiban is – szabadideje nem feltétlenül a szórakozási lehetőség adta találkozási helyeken valósul meg, hanem a mezőgazdasági munkálatok töltik ki azt. Ezzel együtt az 1990-es éveket megelőző évtizedeket jellemző belső, mikrotársadalmi egymásrataltság nem figyelhető meg, amely a gépesítésnek köszönhető.

“Nem található meg, mert olyan szinten lett gépesítve, ez az egész, hogy gyakorlatilag több gép van, mint a téesz idejében. Ha az egy hektárra jutó gépet nézzük, 10-20 hektárra jut egy traktor, itt nincs egymásra utalva egyik sem. Abszolút megszűnt ez a függőségi viszony.”²¹⁸

A gyakorlati változások további komponensei a kulturális intézmények is. Ez az egyik leglényegesebb pontja a paraszttalanításnak Vámospercs esetében is, hiszen a városi kulturális mintákat a helyi társadalom adja, az általuk gyakorolt kultúrából termelődik. Utolsó alappillére a határok változása, azaz a társadalmi határok azok, amelyek összemosódnak, átalakulnak, vagy újratagozódik. A mobilitás végett a legegyszerűbb formája az, amikor az egykori parasztság a városi társadalom részévé válik. Vámospercs példájában is kirajzolódik, hogy itt elsősorban a birtokolt földmennyiség szabja meg az új társadalmi csoportokat, illetve ezek a csoportok nyitottak az új szereplők irányába, nem egy zárt, archaikus elv alapján működő társulások.²¹⁹ Mivel Vámospercs 2001-től ismét városi jogállású és ezt hosszas előkészítés előzte meg, így egészen egyszerűen Vámospercs és a lakosság pedig városiasodott, így a vidék és a város, mint terminus újraértelmeződött és az ellentét, amely masszívan fennállt falu/község és város között az átjárhatóbb lett és kevésbé hordoz elmaradottságot, lassú fejlődést mutató jegyeket. Megváltozott a települések dinamikája, mind a községből kinövő városoké és a környező nagyközségeké is.²²⁰

Az előbb bemutatott paraszttalanítás a Sztompka-féle paraszttalintás, amely Kovách Imre nyomán került leírásra. Kovách Imre 2005-ös állítása: „A kilencvenes években a városi-falusi különbség inkább nőtt, mint csökkent, és a magyar társadalom hosszú ideig rurális és városi részre tagozódhat. A kilencvenes években a rurális gazdaság és a társadalomstruktúra

217 Kósa 1998: 45.

218 Interjú, 2017. november

219 Kósa 1998: 45.

220 Kovách 2005: 84

sok eleme modernizálódott, de még mindig nagy a rés a városi és a falusi életminőség között, és a falusi lét sokkal hátrányosabb, mint a városi."²²¹ A városi rangok adományozásával ez az éles különbség tompult és a ezen városok, így Vámspércs is kistérségi mikrocentrummá vált, azaz ezzel megakadályozza, hogy a hátrányos térségek méginkább leszakadjanak a közigazgatási és egészségügyi csomópontokról. Számos elem modernizálódott, ezáltal a vidék és város, mint ellentétpár már kevésbé érezhető. Ha még a lakosság városiasodása nem teljes, ugyanakkor intézményi és infrastrukturális szinten ez már nem érhető tetten. Ennek fényében a strukturális paraszttalanítás csak részben valósult meg a vámspércsi rurális térben. Egyfajta mezőgazdaságtalanítása ~ de-agriculturalisaton nem ment végbe és a parasztság nem tűnt el, csak nevében, attribútumában, szokásában, intézményesülésében formálódott át, így ezzel együtt a vidék, a rurális tér társadalma nem indult hanyatlásnak.²²²

Ezt a hosszas elemzést és vizsgálatot az indokolta, hogy Vámspércs lakosságának meghatározó hányada még mindig végez mezőgazdasági tevékenységet. A kérdőíves vizsgálat során a 47 vámspércsi kitöltőből 27 jelölte meg a mezőgazdaságot, mint Vámspércs városi jellemzőjét, azaz a mezőgazdaság több jelölést kapott, mint a szakrendelő megléte. A kulturális élet vizsgálatánál alapvető esszencia a város társadalmának mély, erre utaló ismerete, mert bizonyos fesztiválok, kulturális események az agrár múltban és identitásban gyökereznek.

15. Vámspércs városiasodási folyamatának térbeli és fizikai aspektusai

Ebben a fejezetben lokalizálom a városiasodás folyamatát, azaz ismeretem, hogy Vámspércs mitől város, mitől vélük annak a lakók és az adatközlők, mit mutat a kérdőív és résztvevő megfigyelés, továbbá a szakirodalmak által feltárt városi elemek hogyan és miként vannak jelen Vámspércs életében, milyen folyamatok alappillérei vagy épp elindítói, esetleg a létrejött város produktumai. Szakirodalmi források tekintetében Pásztor Gyöngyi a kolozsvári BBTE szociológusának 2014-es tanulmánya nyomán indultam el.

El kell vonatkoztatnom attól az urbanizációs terminustól, amely kizárja azt, hogy a városi lakosság jelentős része nem mezőgazdasággal foglalkozik és a város, mint terület egyet jelent a sűrűn lakottsággal.²²³ A négyéves kutatásomra visszatekintve, ezt klasszikus város

221 Kovách 2005: 89.

222 Kovách 2005: 90.

223 Pásztor 2014: 15.

fogalmának nevezem, ahol a város egyenlő a nem mezőgazdasági munkával, sokkal inkább egy ipari és szolgáltatói irányultságú és a lakosság városban való elhelyezkedése megköveteli a magas építészetet és a sűrűn lakottságát. Továbbá kikristályosodik az is, hogy a város, mint közigazgatási fogalom a népességszám, az adminisztratív funkciók, a gazdasági komponensek és az infrastruktúra fejlettsége alapján méri a várost.²²⁴ Ezen alappillérekkel valóban rendelkeznie kell egy növekedő településnek, ugyanis a bizonyos basic és non-basic funkciók kialakulásának és/vagy továbbfejlődésének a szilárd alapjait jelentik. Továbbá a fejlődési irány Vámospércs példájában arra mutat rá, hogy a kistérségi elvárás az egyik olyan húzóerő, amely által a városi alapfunkcióknak létre kell jönniük, vagy ki kell alakulniuk. „Az urbanizáció folyamata nem függetleníthető olyan társadalmi, gazdasági, illetve politikai folyamatoktól, mint a modernizáció vagy az iparosodás.”²²⁵ A politikai folyamatokról semmilyen szinten nem kívánok szólni, de a városiasodást, még ha a néprajztudomány módszereivel is vizsgáljuk a földrajzi, gazdasági tényezők kéz a kézben járó erők, amelyeket a társadalom használ és általuk, a város megjelenik, mint produktum. Korábbi fejezetben már ismertettem, hogy a Vámospércsi Hírek is hosszan foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy a lakosság kultúrája, vagy maga az egyén hogyan és miként fog városi lenni, várható-e atomizálódás, a hagyományos közösségek és kapcsolatok felbomlása. Azaz a földrajzi, gazdasági és esetleges ipari és infrastrukturális tényezőkkel a társadalom várost hoz létre, amelyhez hosszú távon a helyi kultúra is idomul. Megváltozik a szokásrend, továbbá a modernizáció végett a mobilitás hatására új és új elemek érkeznek a kultúrába. Ugyanakkor a folyamat egyes szakaszaiban továbbra is fellelhető az, hogy a lokális kultúra egy zárt közösségben gyökerezik, azaz a kultúrát ez a kettősség alkotja: az alulról szerveződő, közösségekre épülő vonal és a kívülről érkező, az ingázás, költözés, a mobilitás, az online tér által megnyílt világ elemei. Ezért a városiasodott települések, azaz a várossá lett települések helyi kultúrája és társadalma sajátos, a saját szabályrendszere és társadalmi hálói keresztül értelmezhető.

15.1. Vámospércs földrajzi leírása, basic és non-basic funkciók

Az értekezés során nemcsak a város fogalmát használom Vámospércs megnevezésénél, hanem a település terminusát is. A településföldrajz egzakt fogalma alapján a település, amely egyes szempontok szerint kategorizálható, a fizikai mutatókon túl – mint a lakóépület, gazdasági épületek, utak, közterek – gazdasági és társadalmi tevékenység kiszolgálói, továbbá:

²²⁴ Pásztor 2014: 15.

²²⁵ Pásztor 2014: 19.

„Kiszolgálják lakóik fizikai és szellemi igényeit, lenyomatait és hordozói a közösség múltjának és jelenének, tükrözői a társadalmi-gazdasági berendezkedésnek és a helyi társadalom kultúrájának.”²²⁶ Azaz ahhoz, hogy a városiasodás vizsgálatok a kutatás interdiszciplináris. A néprajzi kutatások forrásai elsősorban a településföldrajz eredményei, továbbá érvényét nyeri az a hipotézisem, hogy a néprajzi kutatás alkalmával a módszertan magába hordozza az utca- és településkép, a lakóépületek és egyes intézmények vizsgálatát is, ugyanis a helyi kultúra lenyomata csakis ezeken keresztül érhető tetten, továbbá a társadalmi berendezkedés is.

Osztályozás szempontjából Vámospércs az alábbi kategóriarendszernek felel meg: hasznosítási mód szerint állandó település, földrajzi fekvés szerint síkvidéki (Vámospércs a Nyírséghez tartozik, ezen belül is a Dél-Nyírséghez²²⁷), lakóépület száma alapján csoportos település (város), alaprajz szerint vegyes beépítésű és halmaztelepülés, szerepkör alapján város központi szereppel – mint kistérségi mikrocentrum – gazdasági jelleg alapján elsősorban mezőgazdasági, majd ipari, de ugyanolyan mértékben szolgáltatói is, méret szerint pedig óriásfalu.²²⁸ Ez az osztályozási rendszer egy hierarchián belüli elhelyezkedést tükröz, azaz Vámospércs a környező települések viszonyrendszerében hol foglal helyet. A viszonyrendszer pediglen már magában hordozza a kistérségi kérdést is, amelyet alapján a települések basic és non-basic funkciói határoznak meg. A viszonyrendszer vizsgálatok elsősorban Nyíracrádra és Nyírábrányra helyeztem a hangsúlyt. Az olyan települések, mint Nyírmártonfalva, Újléta, vagy Fülöp méretük és funkciójuk szerint sem kerülhetnek Vámospércsrel azonos szintre, de a kistérség részei. Tehát, ha a kistérségi rendszert vizsgálom, akkor a településhálózat terminus jellemzői alapján teszem, azaz a kistérségen belüli települések egymással milyen fizikai, gazdasági és társadalmi relációban állnak.²²⁹ Településrendszer esetében pedig a települések egymás közötti viszonyára reflektálok, azaz ezzel együtt kijelenthető, hogy a felsorolt települések közül Nyírmártonfalva földrajzi fekvésénél fogva Vámospércsrel ápol nagyobb függőségi viszonyt, csak úgy, mint Újléta, Fülöp pedig Nyírábránnyal. Vámospércs a non-basic és az egyes középfokú funkciónak eleget tesz. A Scorm tananyagban szereplő G. Fekete Éva

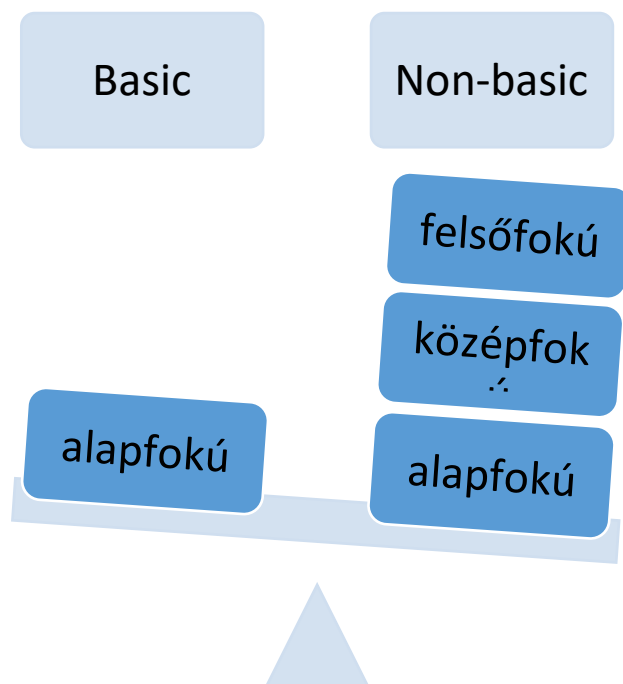
226 https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0046_03_terpol/tananyag/05_1.scorml
Letöltve: 2020. 05. 17. A Scorm tananyag nyomán: Kovács 2007.

227 Süli-Zakar 1995: 293.

228 Az osztályozás adatai: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0046_03_terpol/tananyag/05_1.scorml. Letöltésének ideje: 2020. 05. 17. Tóth J. 2002-es szakirodalmi forrás alapján.

229 https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0046_03_terpol/tananyag/05_1.scorml
Letöltésének ideje: 2020. 05. 17.

szerkesztése alapján készült táblázat alapján ismertetem Vámospércs településföldrajzi attribútumait.

8.ábra

A tananyagban is található táblázat szerint ismertetem, hogy melyek egy település életében a basic és a non-basic funkciók és a szövegben félkövér, aláhúzott betűformával jelölöm azt, amely Vámospércsen is megtalálható. Basic funkció esetében csakis, kizárólag alapfokú funkciókból tevődik össze, míg a non-basic funkció már komplexebb, ugyanis megkülönböztetünk alapfokú, középfokú és felsőfokú funkciócsoportokat is.

Basic – alapfokú funkciók: lakóépületek, elektromos energia, vízellátás, fűtés, szennyvízkezelés, szilárd hulladékkezelés, távközlés, telematika, közlekedés, közösségi tér, szociális segítségnyújtás, temető, önkormányzás

Non-basic – alapfokú funkciók: házi orvos, általános iskola, élelmiszerbolt, közművelődés szervezése, alapfokú igazgatás

Non-basic – középfokú funkciók: szakorvosi rendelő, kórház, középiskola, gyámhatóság, építési szakigazgatás, földügyi igazgatás, rendőrség, igazságszolgáltatás, tűzoltóság, mentőállomás, szakboltok, bankfiók

Non-basic – felsőfokú funkciók: klinika, egyetem, színház, regionális igazgatás, márkaboltok, pénzügyi központok

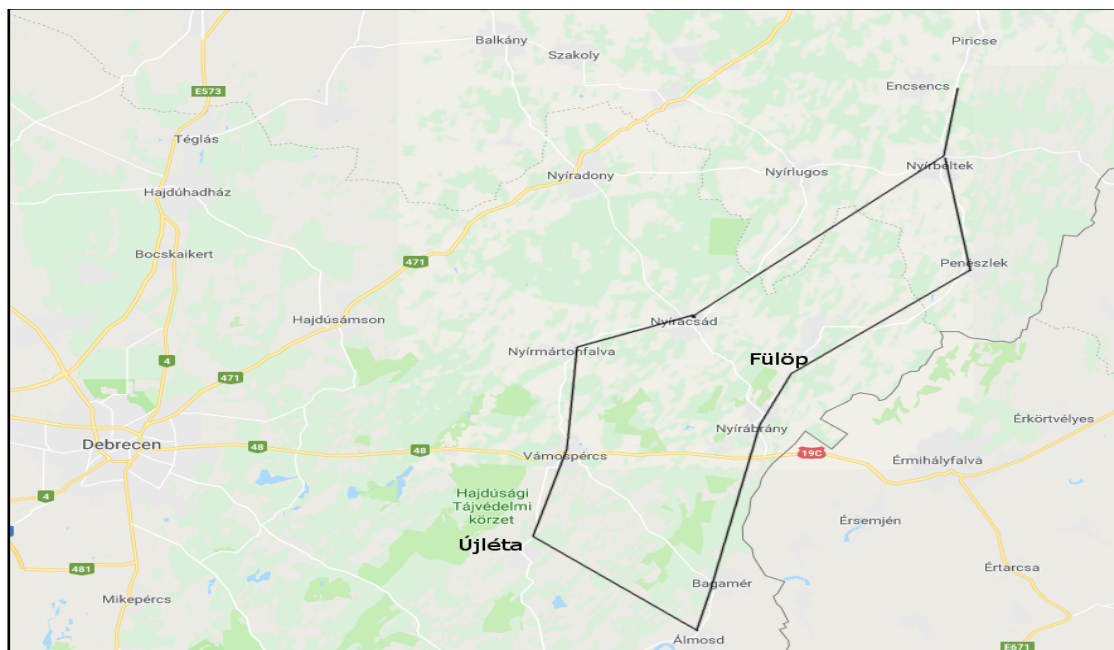
Könnyen kirajzolódik a felsorolásból, hogy a felsőfokú funkciók nem találhatók a városban, a színház is csak a közművelődés szerveződésében, de mint különálló intézmény nincs jelen. A középfokú funkciók pedig hiányosak. A településhálózat rendszerének hipotézisének első megerősítése arra, hogy a települések egymás között valamilyen relációval bírnak az az, hogy mentőállomással a határátkelővel is bíró Nyírábrány rendelkezik, ugyanakkor ez a szomszédos település továbbra is nagyközségként van nyilvántartva a közigazgatásban. A városi rangért szintén induló Nyírábrány nagyközségi státusza azzal indokolható, hogy a mentőállomáson, a határátkelőn kívül kevesebb non-basic funkcióval bír, mint Vámspércs és bír olyan központi erővel. Az, hogy vasúti szempontból nemcsak a személyforgalom, hanem a teherforgalom miatt is jelentős, ez a határmenti helyzetének köszönhető. Ezzel együtt beigazolódik Burgess elmélete is, hogy Vámspércs kutatásának esetében is igaz az, hogy a városökológiával való foglalatosság elengedhetetlen a településszociológia, vagy településnéprajz esetében. Bár Burgess elsősorban a városi térelrendezés vizsgálat szegmenséből közelíti meg elméletét, ugyanakkor a városiasodás dinamikája is ezt a magyarázatot követeli. *„Olyan folyamatok befolyásolják, mint a földrajzi sajátosságok, a tér kihasználásának hatékonysága, a különböző funkciók és területfelhasználási módok kompatibilitása, a gazdaság területi expanziója, illetve a szállítás és kommunikáció hatékonysága. Ebben a megközelítésben a városok szerkezeti alakulása bizonyos elemek dinamikus együttese. Az elemek közötti viszonyok megismerhetők, bizonyos határok között előrevezethetők, hiszen az emberi településeket sajátos szabályok hozzák létre és formálják.”*²³⁰ Következésképpen az, hogy bizonyos középfokú funkciók miért alakultak ki Vámspércsen annak társadalmi és gazdasági okai vannak és a fejlődés dinamikáját és miértjét a földrajzi elhelyezkedés és ennek kihasználása adja. A városiasodás csakis a település és a kutatott település településközi viszonyrendszerében vizsgálható, felderíthető, leírható és magyarázható. Ahhoz, hogy az egyes basic és non-basic településfunkciók meglétére vagy épp hiányára választ kapjunk, csakis a dinamikus relációk és szálak alapos ismerete szükséges, ehhez pedig elengedhetetlen az elsődleges források adatainak és tényeinek alkalmazása.

15.2. Településhálózati, kistérségi szerveződés: a városi címért versenybe szállt nagyközségek

Településhálózati modell kapcsán Vámspércs és térsége a vertikális rendszerbe tartozik. A hierarchikus rendszer több központ is található és ezek a központok kapcsolják be a

230 Pásztor 2014: 20.

községeket a rendszerbe, azaz egy alulról szerveződő modell ez.²³¹ A kistérség esetében annyit jelent, hogy A Nyíraczádon túli települések, mint például Nyírbétek Nyíraczádon keresztül kapcsolódik be, Fülöp pedig Nyírábrányon keresztül. Újléta, vagy Nyírmártonfalva helyzete esetén nem szükséges egy újabb kisebb centrumhoz való kapcsolódás, ugyanis közvetlen szomszédai Vámspérccnek.

30.kép 232

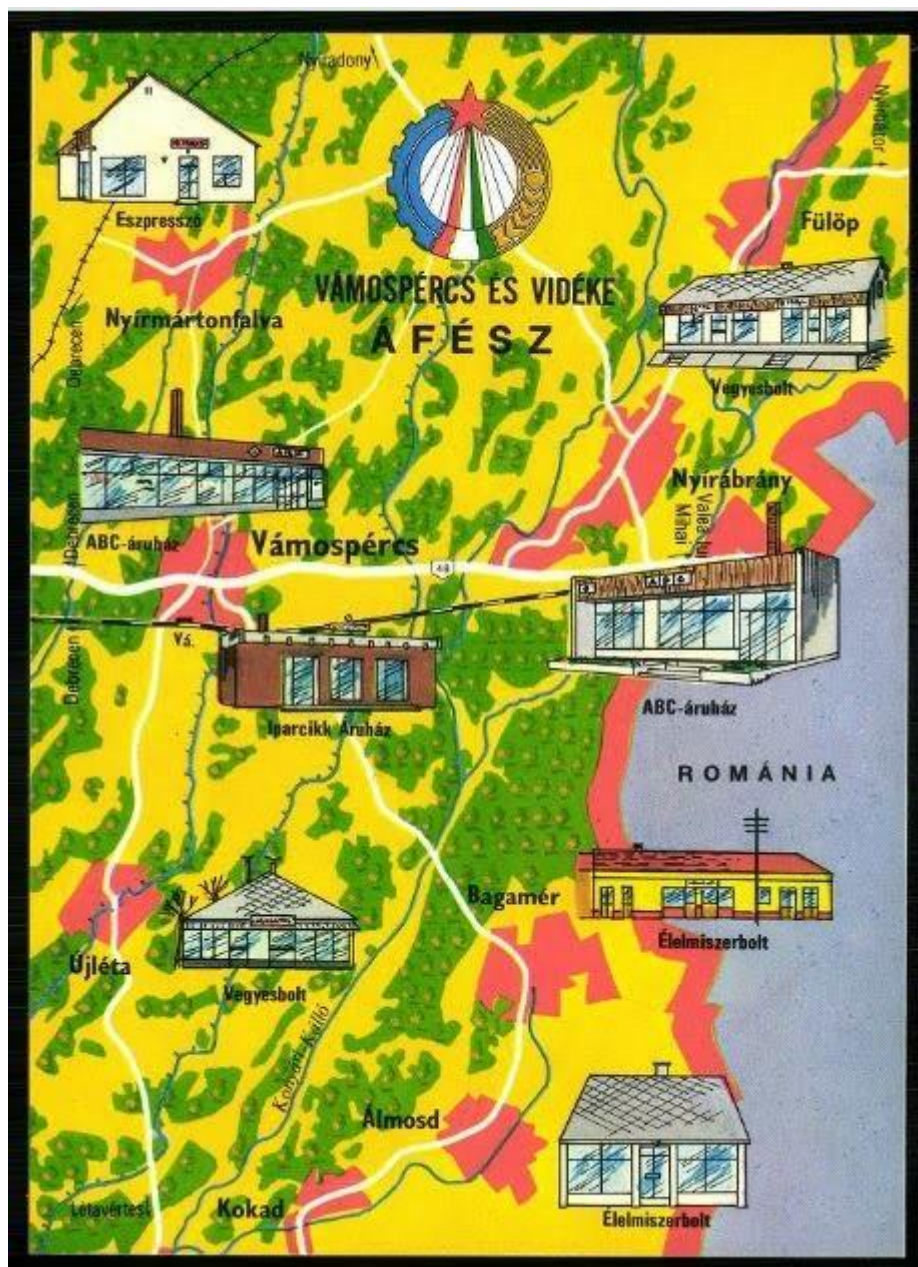
Vámspérccs Város Önkormányzatának a facebook oldalán található Régi vámspérccsi képeslapok és felvételek című albumában fellelhető egy hasonló térkép is, amely kiválóan tükrözi azt, hogy a kistérség (amely akkor még nem kistérségként működött) már az 1970-80-as években is a saját szerkesztésű térképen feltüntetett és összekötött települések alkották. A térkép további érdekessége, hogy fel van tüntetve, mindegyik település erőssége, Vámspérccs esetében az Iparcikk üzlet, amely a mai napig üzeme.

231 https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0046_03_terpol/tananyag/05_1.scorm1

Letöltésének ideje: 2020. 05. 24.

232 A térkép forrása:

<https://www.google.com/maps/place/V%C3%A1mosp%C3%A9rcs,+4287/@47.5482742,21.9548985,11.08z/data=!4m5!3m4!1s0x4747a1091f02b0c3:0x400c4290c1e23c0!8m2!3d47.525345!4d21.8992474>.

31.kép 233

A következőkben bemutatom a két kisebb „centrumot” a kistérségben, Nyíracsa és Nyírábrány települését. Mindkettő településen résztvevő megfigyelést végeztem, tömegközlekedéssel – busszal közelítettem meg Vámospércsről. Az ott tartózkodás során lerajzoltam mind Nyíracsa és Nyírábrány központját, megfigyeltem, hogy milyen

233 A kép forrása: Vámospércs Város Önkormányzata facebook oldal: Régi vámospércsi képeslapok és felvételek fotóalbum: <https://www.facebook.com/vamospercs/photos/a.840378479405837/840378536072498>. Letöltésének ideje: 2021. április 08.

közigazgatási, kereskedelmi, gazdasági egységek hol helyezkednek el, mi található a településen. Fotókat is készítettem és a résztvevő megfigyelés elsődleges célja az volt, hogy feltárjam, hogy a város rang elnyerésében miért Vámspércs jeleskedett és miért nem aszóban forgó kettő település.

Nyíracsad

Nyíracsad Debrecentől 35 kilométerre található, jogállása szerint község. Vasúti vonal hiánya miatt menetrend szerinti busszal közelíthető meg. Nyíracsádtól tömegközlekedéssel eljuthatunk Encsre, Nyíracsad Asszonyrésze, Nyíracsad Buzitára, Nyíradonyba, Nyírbéltekre, Nyírlugosra. Nyíracsad központja centrális, azaz a főtéren található Árpád-kori templom jelenti a település központját. Továbbá itt található minden olyan kereskedelmi, gazdasági és szolgáltatási, közigazgatási egység, amely a nyíracsádi lakosságot kiszolgálja. Nyíracsad (esetenként Nyírbéltek) felől erős ingázási hullám van jelen Debrecen irányába. Mivel a menetrend lehetővé teszi a mindennapi ingázást, így a lakosságra épp úgy jellemző a kettős életvitel, mint Vámspércs lakosságára. Továbbá középiskola szintén nem található a községben, így az általános iskola befejeztével a tanulók Debrecenben folytatják tovább tanulmányaikat. Nyíracsad rendelkezik mindennemű basic település funkcióval és non-basic alapfokú funkcióval, ugyanakkor közép fokú funkció esetében már jóval nagyobb hiányosságban szenved, mint Vámspércs. Közigazgatási szempontból kielégítően ellátja a lakosságot, ugyanis rendelkezik kormányhivatallal, Szociális- és Gyermekjóléti Szolgálattal, idősök otthonával, postával, önálló önkormányzattal, továbbá OTP ATM-mel is. Kulturális élet terén könyvtár és a Művelődési Ház áll rendelkezésre, továbbá az Országos Kékkör egyik állomása. Nyíracsad egyedisége – a környéken jól ismert és közkezdvelt – Lakodalmas házban rejlik, továbbá az Árpád-kori templomban. A Lakodalmas ház Nyírmártonfalváról a központba vezető úton található, nagy befogadó képességgel, saját konyhával rendelkezik. Emellett általános tény Nyíracsad vallásossága is: református, római katolikus, görög katolikus és baptista imaház is található a községben.

Mégis, mi az, ami miatt Vámspércs a hierarchiában magasabb helyet foglal el? Alaptétel az, hogy Nyíracsad Vámspércsen keresztül tud bekapcsolódni a hajdú-bihari és a debreceni vérkeringésbe, a kisvasút megszűnése óta. A kisvasútról adatközlőm is tájékoztattott. Az elsődleges források azt bizonyítják, hogy a 20. században jelentős szerepet töltött be Nyíracsad életében a kisvasút. Kezdetben csak teherforgalmat szolgált ki, viszont a későbbiekben a személyszállítás része is lett, így a település és a környező tanyák lakói a kisvasúton érték el Debrecen. Az 1968-as döntés értelmében 1977. augusztus 31-én megszűnt

a közlekedés ezen a keskeny nyomtávú vonalon. A gúti erdőt védetté nyilvánították. Az információk a Zsuzsi erdei vasút honlapjáról származnak, ahogy idézetem is: „*A vasút számos tanyát és falvat érintett, a vonatokon rengeteg piacozó utas és munkába, iskolába járó utazott. A vasút megszűnése után a tanyasiak közlekedési eszköz nélkül maradtak. A kisvasút teherforgalmát is jól jellemzi, hogy utolsóként egy rakott tehervonat érkezett Debrecen-Fatelep állomásra.*”²³⁴ Nyíracсад honlapja is beszámol erről a döntésről, továbbá emlékhellyel is rendelkezik a Zsuzsi vonat. Ez a döntés mintegy predesztinálta Nyíracсад fejlődési útját, hiszen kicsatolták egy olyan utazási/szállítási pontból, amely segítette volna gazdasági előrehaladását, lakossági megtartó erejét. A vasútvonal megszüntetése eredményezte azt, hogy Vámospércs központtá váljon a térségben, továbbá az utak aszfaltozása lehetővé tette a gördülékenyebb infrastruktúrát. Adatközlőm így emlékszik vissza a gúti kisvasút megszüntetésére:

*“Kezdődött azzal, hogy megcsinálták a települések közötti műutat, mert Vámospércs, Martonfalva között földút volt pl. (...) Gyakorlatilag onnantól kezdve központtá vált, mert ugye (...) nem kellett várni a kisvasutat, Zsuzsi vonatot, hogy bevigye őket Debrecenben, mert Nyíracсад, Nyírmártonfalva, Gút kisvasúttal járt be Debrecenbe. Onnantól kezdve, amikor lett aszfaltos út, onnan kezdve Debrecen elérhetőbb lett nekik, tudtak ők is jobban fejlődni.”*²³⁵

Vámospércsen másfélszer annyian élnek, mint Nyíracсадon, így Vámospércs jogállása ebből a szempontból nem kérdéses, ugyanakkor mivel Debrecenhez még közelebb helyezkedik el, jobb infrastruktúrával bír, így a megtartó erő jóval hatékonyabban hat a lakosságszámra. Novák László is ismerteti Prinz Gyula nyomán, hogy a vasútnak meghatározó szerepe van a városiasodás folyamatában.²³⁶ A hipotézis megállja a helyét a kutatás során kikristályosodott eredmények után is és ez igaz, mind Vámospércs, mind Nyírábrány esetében is, holott Nyírábrány nagyközségi jogállással bír. Következésképpen az 1977-es végrehajtás után Nyíracсад Vámospércsen keresztül tudott bekapcsolódni a közigazgatási és a magasabb szintű egészségügyi ellátásba. Ezenfelül két centrum között foglal helyet: Vámospércs és a szintén országos főúttal bíró Nyíradony között, ráadásul utóbbi település járási központ is, így várossá növekedése Nyíracсадnak indokolatlan.

Nyírábrány

²³⁴ Zsuzsu erdei vasút Debrecen, Rövid története: <http://zsuzsivasut.hu/rovid-tortenet> Letöltésének ideje: 2020. 05. 24.

²³⁵ Interjúrészlet, 2017. novembere

²³⁶ Novák 1995: 23.

Nyírábrány Debrecentől mintegy 30, Vámospércstől 10 kilométerre található nagyközség. Jogállásából fakadóan is jelentősebb szereppel bír, mint Nyíracsad. Magyarország települési önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény kimondja, hogy a következő településkategóriák léteznek hazánkban: község, nagyközség, megyei jogú város, főváros.²³⁷ Mivel Nyírábrány a törvény hatályba lépése előtt is nagyközség volt, továbbá eleget tesz annak a feltételnek, hogy lélekszáma meghaladja a 3000 főt, így ezt a jogállást tovább vihette. Ezt a szóban forgó törvény 20. paragrafusának 2. bekezdése mondja ki.²³⁸ Magát a települést nem szeli át a 48-as főút, de több olyan markáns tényezővel rendelkezik, amely Nyírábrány szerepét kiemeli a térségből: határátkelőhely, vasúti forgalma és mentő állomása. A Vámospércsi Hírek is közölte azt a döntés, amely értelmében 2000. október 31-én Nyírábrányt nemzetközi határátkelővé minősítették, ami azt eredményezte, hogy a kerékpáros forgalom mellett megindulhatott a valódi tranzitforgalom.²³⁹ Ezen felül Nyírábrány további erőssége a 105-ös számú vasútvonal, amelyen egyaránt zajlik személyszállítás és teherforgalom is. Az elmúlt két évtizedben így menekült meg ez a mellékvonal a nagy vonali bezárásoktól. Míg Csonka-Biharban óriási hátrány érte a településeket az 1920-as döntés végett, addig Nyírábrány, Vámospércs és a környező tanyák a határnak köszönhetik azt, hogy vasútvonaluk megmenekült a bezárástól, így biztosítva az ingázást és a mobilitást nemcsak Debrecen irányába, ugyanis a személyszállítás határokon átívelő. Nagyváradra, Nagyváradra, Szatmárnémetibe is közlekednek vonatok, ezen felül szokatlan módon, de Euro City is egy vonatpárként közlekedik a 105-ös vonalon. Összehasonlításban a környező vasútvonalakkal ez óriási előny és fejlődést, lehetőségeket biztosító tényezők. Nyíracsad esetében érezhető volt a vonalbezárás hatása, holott az egy keskeny nyomtávú erdei vasút volt, mégis teljesen átrendezte a fejlődési súlypontokat. A harmadik erősség a mentőállomás megléte. Érthető így talán az is, hogy a nyírábrányiak miért nyilatkoznak úgy Vámospércsről, hogy „Ez a város, falu”. Nyírábrány lakosságában nem éri el Vámospércs lélekszámát, de közigazgatás és szociális ellátás terén Vámospércssel közel azonos szinten van. A szomszédos Fülöp (Bánháza) pedig Nyírábrányon keresztül tud bekapcsolódni a vérkeringésbe és a kistérségi életbe. Így rajzolódik ki a település hierarchia: Fülöp község szorosan kapcsolódik Nyírábrány nagyközséghez, Nyírábrány pedig Vámospércs városán keresztül csatlakozik be a megye rendszerébe és életébe. Tehát ebben a

237 KSH: Területi atlaszok – települések: https://www.ksh.hu/teruletiatlasz_telepulessok. Letöltésének ideje: 2020. 05. 29.

238 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100189.TV>. Letöltésének ideje: 2020. 05. 29.

239 A határok elválasztanak, a határátkelők összekötnek. Vámospércsi Hírek, XIII. évfolyam, 12. szám. 2003. december

kistérségben egyértelműen egy településhierarchia figyelhető meg, amely során az ok-okozati tényezők és a városiasodás, a vidék új arculata provokálta kérdésekre választ kapunk.

15.3. Összehasonlítás: Nyíracsad és Nyírábrány

A basic és a non-basic alapfokú településfunkciók mindegyike megtalálható a két településen. A középfokú funkciókat tekintve Nyírábrány előbbre jár a mentőállomás meglétével, továbbá kiemelt vasúti szerepével. Kulturális vonatkozásban a szóban forgó község és nagyközség közművelődési alapszolgáltatásokkal ellátja a lakosságot és ezen felül a programok sorát tarkítja az évente megrendezésre kerülő Ligetaljai napok Nyíracsadon és a Tökjó dinnyefesztivál Nyírábrányban. Ez a két esemény is hűen tükrözi, hogy a vidékkutatás egyik komponense a helyi kultúrára, hagyományra épülő alkalmak. Ezen rendezvények, csakis alapos háttérismerettel és a lokális szokásvilág ismeretével írható le. Ha településhierarchia szempontból vizsgálom Nyíracsadot és Nyírábrányt, akkor fejlettségi szinten Nyírábrány magasabb helyet foglal el a hierarchiában, ám mindkettő település rá van utalva a Vámspércs szolgáltatott járóbeteg ellátásra, vagy arra az infrastrukturális, közlekedési csatornára, amely becsatlakoztatja a települések lakóit a megyei vérkeringésbe. Míg Vámspércs elérte az a fejlettségi szintet, hogy az alapfokú ellátáson túl többlet szolgáltatások is elérhetőek a városban, így a lakosság csupán csekély funkciókért kell, hogy Debrecenbe utazzon, addig a két település több funkcióban mutat ráutaltságot, mind Vámspércsre, mind a megyeszékhelyre. A két településleírásban és az összehasonlítás soraiban jól érzékelhető az, hogy miért pont Vámspércs 2001 óta város és az is, hogy az 1920-as trianoni döntés miképp predesztinálta a fejlődési útját, hiába a megye más részei, települése másképp reagáltak a trianoni határra. A földrajzi és infrastrukturális tényezők egy teljesen más települések közötti összefogást, versenyhelyzetet produkált. A kistérség községei, nagyközségei nem veszítették el centrumukat, azaz Debrecen, hanem a gazdasági és kereskedelmi útvonal vált egyirányúvá és ez teremtett egy új piaci és társadalmi szituációt.

15.4. Vámspércs és ipara

A városiasodás egyik alappillére, hogy az élet több területén megfelelő fejlettséggel és infrastruktúrával rendelkezzen az adott település. Ez az iparra is igaz, hiszen a szektorok között az ipari szektor, amely nemcsak komoly gazdasági funkciókkal bír, de munkahelyet kínál és lakosságmegtartó erővel is rendelkezik. Vámspércs esetében és a környékét is vizsgálva fejlett iparról beszélhetünk. Mivel értekezésem a néprajztudományhoz kapcsolódik, így a teljesség

igénye nélkül ismeretek néhány ipari egységet, amely szintén hozzájárult és járul ahhoz, hogy Vámspércs várossá emelkedjen.

A vámspércsi fatelep, olyan jelentőséggel bírt, hogy külön iparvágánnyal rendelkezett, amely a mai napig megtalálható, csak már nem szolgál ki forgalmat. Ez a mai VámosGép mögötti rész, a Google térképen is látható az iparvágány. A vasúti adatbázisokban az iparvágány továbbra is fel van tüntetve, mint ahogy az a mellékelt képen is látható és a szolgálati helyek listájában is rögzítve van. Ez a jelenség újból alátámasztja azt, hogy a vasútnak óriási jelentősége van egy olyan területen, amelynek gazdasági, fejlődési útvonala egyirányú lesz, azaz a határkijelölés által csakis Debrecen által kapcsolódhatott be az országos vérkeringésbe. Mivel a 105-ös vasútvonal teherforgalommal és határon átvélő utasforgalommal is bír, ennek köszönhetően menekült meg a többszöri országos mellékvonali bezárásoktól. A vasút presztízsjellege nem szűnt meg, hiszen számos példa van arra, hogy egy város, település színvonalát a vasúthoz mérik Hajdúszoboszló példája, ahol a 100-es vasúti fővonalon megáll az InterCity. Vámspércs alaptevékenysége a mezőgazdaságra épül, ugyanakkor a számos példa jól mutatja, hogy ipara sem elhanyagolható, csak kevésbé szerepel a köztudatban.

32.kép

„Az elágazás. Jobbra Nyírábrány, balra a fatelep. A két vágány között vonóvezeték-oszlopok, számomra ismeretlen céllal. Mert nem a védőjelző vezetéke volt!”²⁴⁰

240 A kép és a hozzátartozó leírás forrása: vasutallomas.hu:

<http://www.vasutallomasok.hu/index.php?o=showlanc&l=27806&f=5392>. A fotót Sós János készítette, 2013. 11. 01-jén.

„1970-ben kezdődött, mi voltunk ez első munkások (...) és ez 90-ben szűnt meg, 20 évig. Volt olyan hónap, meg év, hogy 300-an dolgoztunk ott. A környező településekről saját buszunk volt, az hordta az embereket dolgozni.”²⁴¹

Nemcsak fatelep volt egykor Vámospércsen, hanem nyomdával és kenyérsütő üzemmel is rendelkezett a település. Az 1990-es években igencsak aktív szerepet töltöttek be Vámospércs életében, ugyanakkor a 2000-es évek előrehaladtával megszűntek. Jelenleg az iparon belül két húzóágazatra épül a gazdaság: ez az úgynevezett kacsaüzem, vagyis a Prima Enten Kft. és a Vámosgép Gép- és Acélszerkezetgyártó Kft. Azért is jelentősek ezek a vállalatok, mert magyar tulajdonúak és a térség kiemelkedő szolgáltató, hiszen nemcsak Vámospércs lakosainak adnak munkát.

„90’ után épült ez a kacsatelep. Hát a környező településekről járnak nagyon sokan. Kinába gyártják a pekingi kacsát, tehát oda szállítanak. Itt kopasztják őket, itt fűszerezik és viszik ki őket. Több, mint 100-an dolgoznak.”²⁴²

Az üzem a 48-as főút mentén, Vámospércs külterületén található és valóban baromfihús feldolgozásával foglalkoznak.²⁴³

„Hát ők mezőgazdasági gépekhez gyártanak alkatrészeket 90%-ban nyugat-európai piacra megrendelésre. Egy nagyon színvonalasan felszerelt üzem, a legmodernebb gépekkel és viszonylag jó fizetésekkel (...) a dolgozók 90%-a vámospércsi. Hát én azt gondolom, hogy véges a munkalehetőség a felsőfokú végzettségűeknek Vámospércsen, mert igazából nincsen olyan túl sok hely, ahol tudná kamatoztatni a tudását. Nyilván a polgármesteri hivatalban van néhány munkahely, de igazából nem látok itt nagy jövőt egy diplomás embernek itt. Nyilván a VámosGépnél egy pár gépészmérnök, vagy fejlesztőmérnök az biztosan elkel (...) mondjuk még egy agrármérnököt el tudok képzelni, de mást nem igazán.”²⁴⁴

A VámosGép egy csendes helyen fekvő vállalat, a Bagamér felé vezető úton található. 1991 óta önálló vállalként üzemel. „A helyi iparban 1991-ben foglalkoztatott 249 ember nagyobbik része a Vámosgép Kft. alkalmazottja. Ez a vállalat évtizedek óta Vámospércs legnagyobb üzeme. Jogelődjét 1955-ben szervezték meg, s egyike volt a Hajdú-Bihar megye 18

241 Interjúrészt, 2018. július.

242 Interjúrészt, 2018. július.

243 Forrás: <https://www.ceginformacio.hu/cr9310421891> Letöltésének ideje: 2020. 11.14.

244 Interjúrészt, 2017. november.

gépállomásának. 1968-tól gépjavitó állomás lett, majd 1976-tól a Mezőgép Vállalat gyáregysége. Növényvédő gazdasági gépeket, alkatrészeket gyártott hazai, s döntően keleti piacokra.”²⁴⁵ Az idézett rész Vámospércs történetéből az 1993-as állapotot rögzíti, így azóta a Vámosgép piaci személete megváltozott, elsősorban a nyugati piacra termel, továbbá a legmodernebb technológiával dolgoznak a különböző munkafolyamatok során: csőhengerítés, prés munkák, hegesztés, forgácsolás, stb.²⁴⁶ A vállalat folyamatosan fejlődik és alkalmazza a legújabb technológiákat, továbbá komoly szakemberi és mérnöki gárdával rendelkezik. Vámospércs erős és kiemelkedő ipari létesítménye így tehát a Vámosgép.

A témát megragadva, bemutatom Vámospércs vasútállomását, mivel már rengeteg részinformációt szolgáltatott eddig róla. Az előző fejezetek hűen tükrözik, hogy Vámospércs infrastrukturális, gazdasági, társadalmi és ipari mozgatórugója a vasút. Nemcsak a nagy mellékvonali bezárások előtt menekült meg, hanem túlélte és átsegítette a települést a gazdasági és az elvándorlási mélyponton. Évtizedek óta megbízható, stabil szolgáltatást nyújt a közlekedés terén és a kistérségi leírásból is látni lehet azt, hogy egy kötöttpályás közlekedésnek, amely a települést összeköti a megyeszékhellyel, milyen óriási szereppel bír.

A 105-ös vasútvonal 31 kilométer hosszú, normál nyomtávú vasútvonal. Állomás és megállóhelyei: Debrecen, Debrecen-Szabadságtelep, Debrecen-Kondoros, Nagycsere, Haláp, Vámospércs, Szentannapuszta, Nyírábrány. Ha Debrecen nem számolom bele, akkor a hét helyből, 3 állomás, biztosított, azaz forgalmi szolgálattevő látja el a forgalomirányítási feladatokat (Nagycsere, Vámospércs, Nyírábrány). A menetidő a teljes vonalon 46 perc.²⁴⁷ Nemcsak a fatelep rendelkezett iparvágánnyal, de a Vámosgép és más kisebb ipari kiszolgálás miatt rakodó is rendelkezésre állt. Az épülete külseje változott az évtizedek során, viszont belseje, berendezése, fűtési rendszere nem modern. Az egyik fotó 1928-ban készült, a másik pedig 2018 nyarán, az utóbbi modern fotókat már a terepen készítettem. Az állomás épületéhez polgári lakóépülete is tartozik, amely lakott és használatban lévő. További érdekesség, hogy a vasúti átjárókban még szakállas sorompó üzemel, amelyet kézzel engedlek és húznak fel, miközben csengő figyelmeztet a sorompó mozgására. Ebből következik, hogy az állomás mindkét végében váltókezelő, azaz bakter látja el ezt a szolgálati tevékenységet.

²⁴⁵ Süli-Zakar, 1994: 299.

²⁴⁶ Forrás: <http://www.vamosgep.hu/bemutat.html> Letöltésének ideje: 2020. 11. 14.

²⁴⁷ MÁV csoport honlap: <https://jegy.mav.hu/jegy/vonat>

32. kép²⁴⁸

Saját fotó:

33.kép

Ez a fejezet rámutatott arra, hogy a városiasodás vizsgálata komplex és hosszas folyamat, megannyi egységét, szeletét szükséges kutatni. Tudományterülettől függetlenül lényeges az, hogy nem elég egyetlen részre fókuszálni, hanem egészében szükséges vizsgálni,

248 A kép forrása: Vámspércsi múltidéző:

<https://www.facebook.com/photo?fbid=4426163657397102&set=gm.1021392655055391>. Feltöltés ideje: 2021. április 18.

azaz közigazgatásában, intézményesülésében, kultúrájában, iparában, hiszen ezek a tényezők formálják és alakítják a lakosság összetételét és annak szemléletét. Városivá válni, nemcsak annyit jelent, hogy megváltoznak az egyes kulturális szokások, hanem a városi forma és életvitel kimutatható a szektorok fejlettségi szintjében, a foglalkoztatási számban, a lakosság mobilitásában. Mivel a téma jelenkutatásra épül, így számolni kell az állandó változással, ugyanakkor vannak törvényszerűségek, amelyek a városiasodásra jellemzőek, amely mentén a kutatás elindítható. Továbbá elengedhetetlen a kutatói attitűdnél az, hogy a kutató mindennél jobban ismerje a kutatott területet és annak térségét, részesévé váljon, ismerje azon kontaktszemélyeket, akik adatközlőkké válnak az egyes szakrétői mintavételi csoportokban.

16. Kitekintés

Mint ahogy a bevezetésben és a tudománytörténeti áttekintésben is ismertettem, a kutatásomhoz több tudományterület eredményét használtam fel, alkottam belőlük hipotézist. Következésképpen a városiasodás nemcsak a néprajztudomány számára tartogat további kutatási területeket és lehetőségeket, hanem a társadalomföldrajz, agrártudomány, a szociológia számára is. Érdemes az említett tudományágaknak a mikroterületek és társadalmak vizsgálata, továbbá a jelenünkben is zajló változások megfigyelése, leírása, majd későbbi magyarázata is. Ugyanakkor elmondható, hogy a városi rang adományozási hullám már lezárult, további térszervező erővel már nem rendelkezik, viszont a kultúra, a szokásvilág, a munkaerő helyzete, a viselkedés és magatartás formák, továbbá a vidéki társadalom mozgása, mobilitása mind-mind olyan kutatási téma, amely interdiszciplinaritást kíván, és minden tudományág megtalálja benne saját helyét. Mindemellett a törvénykezésben és a közigazgatásban születtek olyan határozatok, rendeletek, döntések, amelyek egy új perspektívát nyitottak egy bizonyos korosztály felé és ezáltal érdemes megvizsgálni azt, hogy ez miképp hatott a vidék életére, azaz az állam által kínált alternatívák a makrotársadalom részére, hogy alakítja és formálja a mikrotársadalmak mindennapi életét. A néprajztudomány további perspektíváihoz visszatérve; a megannyi továbbképzés, ami jelenleg is folyik a közszférában, amelyek módszertani hozzájárulással új tervekét kínálnak a közintézmények részére (könyvtárak, múzeumok), a későbbiekben hatással lesznek a mikrotársadalom szintjén korosztálytól függetlenül. A társadalom által támasztott igények nem statikusak, azaz a közintézmények feladat az, hogy ezeket az igényeket felmérje és kiszolgálja, megfelelő kulturális életét és háttérrel biztosítson a társadalom tagjai részére. Egy új kutatás elindulásával fel kell térképezni azon módszereket,

amelyek a leginkább segítik a kutatást és a többszinterű kutatás egyúttal jelentheti azt, hogy egyszerre zajlik az offline (résztevői megfigyelés, mélyinterjúk) és az online térben (kérdőívek, online események). Mivel a minta és a populáció sokszínű, így érdemes és ajánlott a kutatási módszerek mindegyikét alkalmazni, hogy árnyalt, pontos képet kapjunk, továbbá, hogy hipotéziseink és a vizsgálat eredményei több szempontból is alátámaszthatóak legyenek.

17. Irodalomjegyzék

ARAPOVICS Mária

2019 *A közösségfejlesztés és a kulturális közösségfejlesztés gyakorlata: módszertani útmutató, gyakorlati kézikönyv: Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás. EFOP-1.3.1-15-2016-0000*. Budapest: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, NMI Művelődési Intézet, Országos Széchényi Könyvtár

ARAPOVICS Mária – Beke Márton – Dóri Éva – Tóth Máté (szerk.)

2019 *A kulturális intézmények társadalmiasított működési módja. Módszertani útmutató a közösségi részvételen alapuló működtetéshez: cselekvő közösségek, aktív közösségi szerepvállalás. EFOP-1.3.1-15-2016-00001*. Budapest: Szabadtéri Néprajzi Múzeum, NMI Művelődési Intézet, Országos Széchényi Könyvtár

ASZTALOS István - Kovács Katalin - Zentai Viola

1988 *Városom innen, falun túl*. Aszód: Petőfi Múzeum

BABBIE, Earl

1995 *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó

BÁNLAKY Pál

1999 Kistérségek - válság és fejlesztési lehetőségek. In Dr. Hantó Zsuzsa (szerk) : *Magyar falvak a szocializmus után*. 9 – 33. Szolnok: Térségfejlesztési ismeretek felsőfokon. VIII. kötet

BARABÁS Jenő – Gilyén Nándor

2004 *Magyar népi építészet*. Budapest: Mezőgazda Kiadó

BELUSZKY Pál – Győri Róbert

2008 Legyen városi rangja! (Avagy a városi rang adományozásának gyakorlata és következményei 1990 után) Új irányok a magyarországi falufejlődésben. In Dr.

Csapó Tamás – Dr. Kocsis Zsolt (szerk.) : *Nagyközségek és kisvárosok a térben.*
19-32. Szombathely: Savaria University Press

DR. BARANYI Béla – DANCS László

2001 *Hajdú-Bihar megye. Debrecen és térsége.* 8/2. Budapest: Ceba Kiadó

DR. PIRISI Gábor - Dr. Trócsányi András

2019 *Fejezetek a társadalomföldrajz világából.* Pécs: Publikon Kiadó

DANKÓ Imre

1994 Vámospércs a dualizmus korában (1849-1914). In Gazdag István (szerk.) :
Vámospércs története. 53-71. Vámospércs: Vámospércs Nagyközség Önkormányzata
DIMÉNY Attila

2018 *A polgárosodás társadalmi és kulturális hatásai Kézdivásárhelyen (1750-1944).*
Kolozsvár: Kriza János Néprajzi Társaság

ENYEDI György

1984 Az urbanizációs ciklus és a magyar településhálózat átalakulása. In Tolnai Márton
(szerk.) : *Értekezések, emlékezések.* Budapest: Akadémiai Kiadó

ENYEDI György

1996 *Regionális folyamatok Magyarországon.* Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai
Egyesület

FÉNYES Elek

1851 *Magyarország geographiai szótára, mellyben minden város, falu és pusztá,*
betűrendben körülményesen leíratik. Budapest: Reprint Kiadó

FÜLÖP Géza

1990 *Sajtótörténet, sajtóismeret.* Budapest: Tankönyvkiadó

HÉRA Gábor – Ligeti György

2006 *Módszertan: bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába.* Budapest: Osiris
Kiadó

KÓSA László

1984 *Hagyomány és közösség: magyar népi kultúra és társadalom.* Budapest: Kozmosz
Könyvkiadó

KÓSA László

1998 *Parashti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880-1920)*. Budapest: Planétás Kiadó

KÓSA László

1998 *Ki népei vagytok?* Budapest: Planétás Kiadó

KOVÁCH Imre

2005 A magyar társadalom „parasztalanítása” – európai összehasonlításban. In Rakaczkiné Tóth Katalin: *A vidék és a falvak a „mezőgazdaság után”*. 75 – 94. Gödöllő: SZTE GTK Tanárképző Intézet

KOVÁCS Teréz

2003 Vidékfejlesztési politika. In *Dialóg Campus Szakkönyvek Területi és Települési Kutatások 22*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó

LAKI László

2005 A vidék és a falvak a „mezőgazdaság után”. In Rakaczkiné Tóth Katalin: *A vidék és a falvak a „mezőgazdaság után”*. 7-24. Gödöllő: SZTE GTK Tanárképző Intézet

NÁDASDI Annamária

2007 *Vámos települések I. Országos Találkozója*. Budapest: Viva Média Holding

NIEDERMÜLLER Péter

2001 A kultúraközi kommunikációról. In Béres István-Horányi Özséb (szerk.) : *Társadalmi kommunikáció*. 96-111. Budapest: Osiris Kiadó

NOVÁK László

1995 Településnéprajz. In *Néprajz Egyetemi Hallgatóknak 18*. Debrecen: Kossuth Lajos Tudományegyetem

PÓSÁN László

1994 Vámospércs népességi és demográfiai viszonyainak története. In Gazdag István (szerk.): *Vámospércs története*. 53-71. Vámospércs: Vámospércs Nagyközség Önkormányzata

SÁNDOR Vivien

2019 Várossá lett Vámospércs: Egy kutatási modell és eredményeinek bemutatása. In Koncz István – Szova Ilona (szerk.) *PEME – XIX. PhD Konferencia.* 272-279. Budapest: Professzorok az Európai Magyarországért Egyesület

SÁNDOR Vivien

2020 Várossá lett falvak: kistérségi központok kialakulásának folyamata. In Balogh Pál Géza – Búza Andrea – Keszi Tamás (szerk.) *Az Intercisa Múzeum Évkönyve 4.* 152-160. Dunaújváros: Intercisa Múzeum

SIKOS T. Tamás - Tiner Tibor

2008 *Határmentiség és fejlődési térpályák.* Tatabánya: Modern Üzleti Tudományok Főiskolája

SÜLI-ZAKAR István

1994 Vámospércs földrajza. In Gazdag István (szerk.) : *Vámospércs története.* 293 – 305. Vámospércs: Vámospércs Nagyközség Önkormányzata

SÜLI-ZAKAR István (főszerk.)

1998 Hajdú-Bihar megye kézikönyve. In Dr Kasza Sándor (szerk.) : *Magyarország megyei kézikönyvei.* 8. Budapest: Ceba Kiadó

SZABÓ Gábor

1996 Város és vonzásterülete önkormányzati aspektusból. In Szabó Gábor (szerk.) : *Város és vonzáskörzete.* 7-57. Budapest: Alapítvány a Magyarországi Önkormányzatokért

SZABÓ László

1997 *A munka néprajza.* Debrecen: Ethnica Kiadás

TIMÁR Judit

2002 Változó település kapcsolatok. In CSATÁRI Bálint-Timár Judit (szerk.) : *Területfejlesztés, rendszerváltás és az Alföld.* 187 – 185. Budapest: MTA Társadalomkutató Központ

TÓTH József – Vuics Tibor (szerk.)

1998 *Általános társadalomföldrajz I.* Budapest – Pécs: Dialóg Campus Kiadó

TÓTH József

1988 Urbanizáció az Alföldön. In: *Területi és Települési Kutatások 3.* Budapest

TRÓCSÁNYI András – Tóth József

2002 *A magyarság kulturális földrajza II.* Pécs: Pro Pannónia Kiadói Alapítvány

VAJDA Mária

1994 Népélet. In Gazdag István (szerk.) *Vámospércs története.* 193 – 260.

Vámospércs: Vámospércs Nagyközség Önkormányzata

VOIGT Vilmos

2017 Debrecen, Néprajzi és etnológiai alapfogalmak. Néprajzi egyetemi hallgatóknak
36 oktatási segédlet. DE Néprajzi Tanszék.

17.1. *Internetes források:*

Arcanum: Mygar Néprajzi Lexikon/D/Dankó Imre (Bp., 1922-), URL:
<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-neprajzi-lexikon-71DCC/d-723CA/danko-imre-bp-1922-723E1/>

Atomizálódó társadalom: https://instantfilozofus.blog.hu/2010/10/31/atomizalodo_tarsadalom

Letöltésének ideje: 2019. december

A társadalomkutatás módszertana. <https://doksi.hu/get.php?lid=2044> Letöltésének ideje: 2020.
04. 12.

Az osztályozás adatai: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0046_03_terpol/tananyag/05_1.scorm1. Letöltésének ideje: 2020. 05. 17. Tóth J. 2002-es
szakirodalmi forrás alapján

Cívishír portál: *Múzeumot alapítanak a legkisebb régi hajdúvárosban:*
<https://civishir.hu/helyben-jaro/2018/12/muzeumot-alapitanak-a-legkisebb-regi-hajduvarosban>. Letöltésének ideje: 2020. 11. 15.

Hajdúsági Múzeum: In memoriam Dr. Nyakas Miklós:
<https://hajdusagimuzeum.hu/2020/09/14/elhunyt-dr-nyakas-miklos-tortenesz-muzeumunk-nyugalmazott-igazgatoja/>

JAMRISKÓ Tamás: A városfejlesztés a kritikai városkutatás és a kétoldalú dzsentifikáció tükrében - Interjú Jelinek Csabával, a CEU Szociológiai és Szociális Antropológiai tanszékének

doktori hallgatójával. URL: <http://elteonline.hu/tudomany/2017/04/06/a-varosfejlesztes-a-kritikai-varoskutatas-es-a-ketoldal-dzsentrifikacio-tukreben-interju-jelinek-csabaval-a-ceu-szociologiai-es-szocialis-antropologia-tanszekenek-doktori-hallgato/>

KOVÁCS Zoltán: Városok és urbanizációs kihívások Magyarországon. URL: http://real.mtak.hu/113584/1/Magyar_Tudomany_2017_3_Kovacs_Zoltan.pdf

Közösségi Szolgálat Portál:
<http://www.kozossegi.ofi.hu/Schools/SchoolDetail/12658?actPage=1> Letöltésének ideje: 2019. augusztus

KSH: Területi atlaszok – települések: https://www.ksh.hu/teruletiatlasz_telepulesek.
Letöltésének ideje: 2020. 05. 29

Kultker: Hassó Adrienn: <https://www.kulter.hu/author/hassoadrienn/>

Gergencsik Eszter: A közösségről.
https://mek.oszk.hu/04600/04669/html/balogh_pedpszich0016/balogh_pedpszich0016.html
Letöltésének ideje: 2020. 08. 23.

Magyar Néprajzi Lexikon: <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-989.html>. Letöltésének ideje: 2020. 12. 29.

Mi is az a Kádár kocka, tervrajzok. <https://hu.pinterest.com/pin/536632111850918231/>.
Letöltésének ideje: 2020. 12. 29.

Pálffy Andrea: Megépült a várva várt kerékpárút Vámospércsen. 2014. 06. 19. Forrás: <https://www.dehir.hu/hajdu-bihar/megepult-a-varva-vart-kerekparut-vamospercsen/2014/06/19/>

Pásztor Gyöngyi: Város. Fogalmak és elméletek (II).
https://www.researchgate.net/publication/310626783_VAROS_FOGALMAK_ES_ELMELETEK_II

Racskó Réka: Az e-learning fogalma és fejlődése. Forrás: https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0005_36_virtualis_konyvtarak_scorm_10/1031_az_elearning_fogalma_s_fejldse.html. Letöltésének ideje: 2020. 11. 21.

Oander: A nyílt forráskód előnyeiről dióhéjban. Forrás: <https://magentoshop.hu/a-nyilt-forraskod-elonyeirol-diohejban/>. Letöltésének ideje: 2020. 11. 21.

Zsuzsu erdei vasút Debrecen, Rövid története: <http://zsuzsivasut.hu/rovid-tortenet> Letöltésének ideje: 2020. 05. 24.

Vámosgép: <http://www.vamosgep.hu/bemutat.html> Letöltésének ideje: 2020. 11. 14

2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1100189.TV>. Letöltésének ideje: 2020. 05. 29.

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0046_03_terpol/tananyag/05_1.scorml Letöltve: 2020. 05. 17. A Scorm tananyag nyomán:
Kovács 2007

DUOL: Milyen a magyar vidék? – Előadássorozatot tartottak az Intercisában. URL:
<https://www.duol.hu/kozelet/helyi-kozelet/eloadas-tarsadalom-magyar-dunaujvaros-intercisa-muzeum-2326899/>. Letöltésének ideje: 2021. 07. 15.

Győrfi-Nagy Sándor: Jövőkép(esség)ek. Iskolavizsgálat Kállón.(Nógrád megye), 2002 URL:
<https://adoc.pub/klcsey-fzetek-gyri-nagy-sandor-jvkepessegek-iskolavizsgalat-.html>.

Letöltésének ideje: 2021. 07. 15.

Vámospércs népessége: <http://nepesseg.com/hajdu-bihar/vamospercs>

Vasútvill: Megkezdődött az oszlopállítás a Püspökladány-Biharkeresztes vasútvonalon. URL:
<https://vasutvill.hu/2021/03/megkezdodott-az-oszlopallitas-a-puspokladany-biharkeresztes-vonalon/>. Letöltésnek ideje: 2021. 08. 01.

18. Melléklet

Vámospércs attribútumai

A kutatás szerves részét nem képezi a Mellékletben foglalt Vámospércs attribútumai, mindössze kiegészítésként érdemes megfigyelni és megvizsgálni azon komponenseket, amelyek a város múltját, kultúráját és identifikációját alkotják. Ezek az összetevők a vámospércsi közös tudás részei, illetve szokásai. Azon felül, hogy már részletesen kifejtettem azon kulturális mozzanatokat, amelyek jelenleg is megtalálhatóak városban, amelyek Vámospércs számára egyfajta beazonosítható és egyedi imázst szolgáltatnak, most a lakók dönthették el, hogy melyek azok az értékek, fennálló és létező fizikai vagy szellemi komponensek, amelyek Vámospércs összidentitását adják. 2020 őszén indult el az a felhívás, amelyen keresztül keresték Vámospércs hét csodáját. Először jelölteket lehetett javasolni e-mailen keresztül, majd később a jelöltek listájáról szintén lakossági szavazat alapján a hét csoda is megnevezésre került. Nemcsak a legtöbb szavazatot elnyerő jutott tovább, hanem a kategóriának megfelelően lehetett szavazni. Az alábbi hét kategória a következő volt:

Nagyjaink kategória

- Helyi csoport kategória
- Különlegesség kategória
- Közösségi rendezvény kategória
- Vállalkozás kategória
- Kortársaink kategória
- Épített örökség kategória

A felhívás Vámospércs Város Önkormányzat és a Vámospércsi Programkínáló facebook oldalán jelent meg.

Az alábbiak kerültek fel a listára, amelyből létrejött a 67 jelölt:

- Balancé Táncsoport
- Bíborkadarka Néptáncsoport
- Bocskai István fejedelem államférfiúi tevékenysége és szellemi öröksége
- Bocskai István Honismereti és Szülőföldkutató Tábor
- Bocskai Sportegyesület

- Bodó Béla magyar bajnok gátfutó
- Búzavirág Gyermekkar
- Csodaszarvas szobor
- Csónakos fejfák
- Elevenszülő gyík
- Esernyős főtéri installáció
- Fábián-Forgács Beáta fényképész
- Farkasvölgye Vadásztársaság és a vadászház melletti üveghordó, valamint fácánnevelde
- Fátyol Viola fotóművész Capa Nagydíjas fotósorozata a Vámospércsi Népdalkörrel
- Fátyol Zoltán képzőművészeti munkássága
- Fintorgó Gyermek Színjátszó Csoport
- Flavon étrendkiegészítő termékcsalád
- Gábori László és a Vámospércsi Futóklub
- Hajdú Fesztivál
- Hajdú Kiállító- és Bemutatóterem, Kézműves Udvarház, valamint Hétpróbás Kalandpark
- Hajdú Portya teljesítménytúra
- Halász Margit irodalmi munkássága
- Három öreg tölgyfa
- Háziasszonyok Klubja
- H. Csongrády Márta fotóművészeti munkássága
- Jóléti park és városi tó
- Kék-Kálló völgye természetvédelmi területe
- Kertbarát Kör
- Kiss-Fa Família bútorai
- Kiss-Virág Cukrászda, amit kétszer választottak a TOP10-es vidéki cukrászdák közé
- Kolozs József baptista prédikátor hitéleti munkássága
- Koronás Bocskai festmény – Somogyi László Gábor alkotása, a világ egyetlen ilyen típusú képe
- Korpa Tamás szépírói és irodalomszervezői tevékenysége
- Kő Kati szobor
- Lencz Géza történész, rektor, dékán, Bocskai-kutató munkássága
- Magyar kökörcsin

- Malomgát és a földikutya rezervátum
- Marinkai övezet
- Mechler Andrea gyermekorvos
- Megújult főtér
- Ménes Andrea polgármesteri tevékenysége és Arany Érdemkeresztje
- Művésznők Nemzetközi Alkotótábora
- Nagy Lajos olimpikon sportlövő
- Nagy Sándor János szobrai
- Nagy Sándor Zoltán rézkarcai
- Országos ex libris képzőművészeti pályázat
- Papp János fajátékai
- Pannonhalmi Béla baptista prédikátor hitéleti munkássága
- Pircsike Vámospercsi Közművelődési Egyesület
- Red Stars Dance Crew hip-hop táncsoport
- Református harangok
- Református lelkipásztorok síremlékei
- Református templom és templomkert
- Répalaposi kilátó
- Sándor Tanya
- Somogyi László Gábor képzőművészeti és művelődésszervezői tevékenysége
- Sport utcai lezárt sírkert
- Szabadpolc köztéri kiskönyvtár
- Szűcs Ádám baptista prédikátor, „a város megmentője”
- Tájház
- Térey János irodalmi munkássága
- Torma (prémium kategóriás) és tormainyencségek
- Tormaültetvények
- Vámosgép Kft – világszínvonalú alkatrészgyártó
- Vámospercsi Művésztelep és Grafikai Alkotóműhely
- Vámospercsi Népdalkör
- Vámospercs-Kistérségi Járóbeteg Rendelőintézet
- Zsidótemető

A felhívás

A felhívás szövege és tartalma elsősorban deduktív, továbbá a makro földrajzi mértéktől halad a mikroig. Először Magyarországra reflektál, majd tájegységre, majd lakóhelyre. Ismét megerősíti azt, hogy az ezerarcú Magyarország mennyi egyedi jellemzővel bír. A felhívásban determinálják Vámspércs helyzetét: “talán legkedvesebb, legkisebb hajdúváros”. Az egyes kategóriákat az alábbi módon fogalmazták meg a lakosság felé intézett posztban: épület, személyiség, természeti jelenség, növény- és állatfaj, rendezvények és helyi csoportok. E-mailben várták a javaslatokat, ugyanakkor maga az időintervallum, amely egyaránt vonatkozhat eseményekre, csoportosulások, személyekre, nem volt meghatározva. Mind a jelölések, mint pedig a végül “dobogós hét csoda” egyértelműen elhelyezi az identifikáció terében a várost. A felhívás nem más, mint az, hogy felkérték a lakosságot arra, hogy építsék fel Vámspércs imázsát, határozzák meg azon attitűdöket, lokális specifikumokat, amelyekből Vámspércs önmaga. Az attitűdök, azaz a hét csodák meghatározása ugyanakkor túlmutat a jelöléseken: egy vámspércsi miként látja magát vámspércsiként, mitől érzi Vámspércset Vámspércsnek, mely azok az elemek, amelyek biztosítják a várost identitásában, következésképp mitől válik egy vagy ki környezetétől.

Ezért indokolt mint a 67 jelölt maximum pár mondatos ismertetése, mert bátran kijelenthető, hogy Vámspércs specifikumai, jellemzői ezek a fizikai, szellemi és természeti komponensek.

Balancé Táncsoport

Helyi táncsoport, ahol különböző táncstílusok sajátosak el, fejlesztve a gyerekek mozgáskultúráját, például majoretta.

Bíborkadarka Néptáncsoport

Felnőtt korosztálynak szóló néptáncórák keretében cél a néptánc megismertetése és népszerűsítése.²⁴⁹

Bocskai István fejedelem államférfiúi tevékenysége és szellemi öröksége

Bocskai Istvánra, mint fejedelemre, úgy emlékeznek a vámspércsiek, ezzel együtt idézném Ménes Andrea polgármester asszony szavait: “Bocskai a Korponai Kiváltságlevélben Vámspércsre 108 hajdúsaládot telepített, ők kollektív nemesi- és szabadság jogot kaptak. Mindezért katonai szolgálatot adtak, hétköznapijaikban pedig földet műveltek, szőlőt

249 Bíborkadarka Néptáncgyűttes: <http://2019.kulturhazak.hu/programok/biborkadarka-neptancegyuttes-nyilt-proba/>. Letöltésének ideje: 2021. március 05.

termesztettek és kosarat fontak. Bocskai hagyományozta az utókorra a protestáns hitet, (...)”, ami Vámspércs életében és társadalmában meghatározó, összetartó erővel bíró jelenség.²⁵⁰

Bocskai István Honismereti és Szülőföldkutató Tábor

Ez egy rendkívül fiatal kezdeményezés, elsőként 2019-ben szervezték meg a tábort általános és középiskolás diákok részére. Tematikáját illetően Vámspércs és környékének történelmét ölelte fel, valamint a Bocskai-kultuszt. A mindössze három napos tábor elsődleges célja, hogy honismereti jelleggel bekapcsolódjanak a diákok a helyi kulturális intézmények látogatói tömegébe és koncepciójába.²⁵¹

Bocskai Sportegyesület

Az 1926-ban alakult sportegyesület mára labdarúgó és férfi kézilabda szakosztályt működtet, azonban 1950-70 között jóval bővebb volt a kínálat szakosztályokat illetően: női kézilabda, atlétika és kerékpár. A mérkőzések a marinka úti sporttelepen zajlanak.²⁵² Ez a sporttelep nemcsak az egyesület szempontjából kultikus, hanem itt rendezték meg az előző években a városnapokat, fesztiválokat, koncerteket és egyéb szabadtéri eseményeket.

Bodó Béla magyar bajnok gátfutó

Vámspércsen született Bodó Béla válogatott atléta és gátfutó, aki számos kimagasló eredménnyel büszkélkedhet.²⁵³

Búzavirág Gyermekkar

Mindössze a neve változott annak az énekkarnak, amely több évtizede zsebeli be a díjakat és amely a helyi általános iskola diákjaiból épül fel. Az énekkar vezetője Ráczné Stummer Ibolya, aki egyben az iskola énektanára is, szintén évtizedek óta. Az énekkar közismert, mivel szervesen beépül mind az iskola, mind pedig a közéletbe.

Csodaszarvas szobor

250 Hajdú-Bihari Napló, Együtt ünnepeltek a hajdúvárosok Vámspércsen. <https://haon.hu/helyi-kozelet/egyutt-unnepek-a-hajduvarosok-vamospercsen-2641090/>. Letöltésének ideje: 2021. március 05.

251 Dehir: Bocskai-Tanösvényt alakítottak ki Vámspércsen. <https://www.dehir.hu/hajdu-bihar/bocskai-tanosvenyt-alakitottak-ki-vamospercsen/2019/08/15/> Letöltésének ideje: 2021. március 05.

252 Vámspércsi Bocskai SE: <https://vbse.gportal.hu/gindex.php?pg=27608144> Letöltésnek ideje: 2021. 03. 05.

253 Debreceni Sportélet: Akik salakon kezdték: Bodó Béla. <https://www.debsport.com/akik-salakon-kezdték-bodo-bela/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 05.

A szoborról, vagyis a szökőkútról, amelynek tetején található a szobor, már tettem említést korábbi fejezetemben, amelyben Vámspércs társadalmát mutattam be az 1990-es éveket megelőzően. Valóban jellegzetessége lett a városnak a szobor, hiszen már közel két évtizede Vámspércs egyik látványossága közé tartozik.

Csónakos fejfák

A csónakos, mindössze szomorúfűz által díszített fejfák, Vámspércs református temetőire jellemző. Takács Béla, református lelkész és néprajzkutató több hajdú-bihari településen vizsgálta a református temetők fejfáit, így Vámspércsen is.²⁵⁴ A 67 csoda közé, ez is bekerült, mint az anyagi kultúra része.

Elevenszülő gyík

Vámspércs külterülete és környéki természetvédelmi és tájvédelmi területekből áll, amelyeken rendkívül szigorú szabályok és törvények kötik a vadászatot és a gazdálkodásokat (mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, vadgazdálkodás). Vámspércs és környéke a Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatóságához tartozik. Nemcsak a külterület, de még a városrendezési terveknel is figyelembe kell venni a körzetre vonatkozó szabályokat. Ezen a lápos, erőkben gazdag területen él az Elevenszülő gyík is, mint a város természeti értéke. Elsősorban Vámspércs Villongó, Kőrises külterületi részén található meg, amely Nyírábrány felé haladva, a 48-as főút mentén északkeleti irányba meghúzódó terület.²⁵⁵ A mellékelt térképen a Villongó egy része látható.

Esernyős főtéri installáció

2020 nyarán, azaz júliusban avatták fel a közadományból készült Főtéri esernyős installációt. Ebben a hónapban még lehetett szonkoncertet tartani, így ez is a program részeként szolgált. Magyarország más városaiban (például Szentendre) is megjelenő esernyős installációs sorba Vámspércs is beállt, külön apropója az volt, hogy a koronavírus okozta pandémiás helyzet okán igyekezett a város vezetése egy kis színességet csempészni a település életébe.²⁵⁶

254 Takács Béla: Református temetőink fejfáinak esztétikája.

http://real.mtak.hu/25903/1/Takacs_Bela_fejfak_u.pdf Letöltésének ideje: 2021. 03. 05.

255 Hortobágyi Nemzeti Park Igazgatósága: Jónás rész. <http://www.hnp.hu/hu/szervezeti-egyseg/termeszetvedelem/oldal/htk06> Letöltésének ideje: 2021. 03. 05.

256 Debreciner: Esernyős Ég már Vámspércsen is.

https://www.debreciner.hu/cikk/3002_esernyos_eg_mar_vamospercsen_is Letöltésének ideje: 2021. 03. 05.

Esernyős installáció avatás, 2020. 07. 04.²⁵⁷

Fábián-Forgács Beáta fényképész

A néhány éve üzemelő Fábián Photo, Vámspércs központjában üzemel, újszülött, baba, kismama, gyerek és családi fotózással foglalkozik.

Farkasvölgye Vadásztársaság és a vadászház melletti üveghordó, valamint fácánnevelde
A címben szereplők egy szellemi és fizikai, valamint területi komplexumot alkotnak. A Farkasvölgye Vadásztársaság több mint fél évszázada fennálló és működő, önálló vadgazdálkodással bíró társaság. Központi helyükön, azaz Farkasvölgyén, amely Vámspércstől délkeleti irányba található, a Bagamér felé vezető úton és a Villongó ér szeli át, találhatóak az üveghordók, a vadászház és fácánnevelde épülete. Az üveghordókat renoválták az elmúlt években, de 2002-ben még arról számolt be a Vámspércsi Hírek, hogy ez egyelőre csak távlati terv. Az üveghordók felújításáról csak álmodnak címmel megjelent cikkben olvasható a Farkasvölgye terület múltja, illetve a hozzátartozó szőlészet jelentősége.

²⁵⁷ A kép forrása: Vámspércs Város Önkormányzat facebook oldal:
<https://www.facebook.com/vamospercs/photos/a.2965817130195284/2965805110196486>

Az üveghordók felújításáról álmodnak

Az 1870-es években a korszerű szőlő- és gyümölcsteleptetés nagyobb lendületet kapott az országban. Nagy kertészeti, szőlészeti és borászati üzemek épültek. Ennek egyik tipikus példája a Kati-hegy szomszédságában, Kovács Lajos földjén, a Beke-telepen létesült. Későbbi elnevezései: Krémer tanya (1899), Krémer-telep (1927), majd Farkasvölgyi-telep (1934). Hosszú időn át Vámspércs legnagyobb birtokaként tartották nyilván. Egy 1937-es forrás szerint 182 kataszteri holdnyi terület - a budapesti illetőségű Farkasvölgyi János gazdagsága - a harmadik legnagyobb a közszécsben. Nála csak Harcsarik Géza örökösének és a debreceni Wessprény Zoltánnak volt nagyobb birtoka (301, illetve 255 kh.). Az 1938-as 26 nevet tartalmazó adóajstromban

Farkasvölgyi János az 507 pengő befizetésével is a harmadik helyen szerepel.

A 60-80 hold szőlőtelep központjában volt az intéző lakása, gazdasági épületek, cselédház, borház, préház, piac és a ma is viszonylag jó állapotban lévő hat üveghordó. Egyes források szerint a tanyán szőlőmalmot is használtak. 1945 után a szőlőskert fokozatosan elpusztult. Egy részére erdőt telepítettek. A helyi termelősövetkezet után a vadásztársaság birtokába került. A régebbi juhóházból fűthető fűtőházat alakítottak ki, és a halastavat is gondozzák.

Husztai Sándor, a Vámspércs-Farkasvölgye Vadásztársaság vadász mestere is úgy vélekedik, mint mindazok,

Fotó: Salga Attila

akik már megfordultak ezen a vidéken: a hely legérdekesebb látnivalója a hat üveghordót magában foglaló építmény, amely jobb sorsra érdemes. A három kisebb (30 ezer literes) és a három nagyobb (50 ezer literes) üveghordó csempéinek nagy része még most is ép állapotban van. Ha valamilyen

cég felújítaná, és tárolásra bérbe adná, mindenki jól járna. Tehát várják a befektetőket. Egyébként a környéken Farkasvölgyi János gyűjtőszenvetélyének köszönhetően még most is 67 félé fa, többek között a tiszafa is megtalálható.

(Salga Attila) 258

A mellékelt térkép csak egy részlet Farkasvölgyéről. Minden év tavaszán érkeznek a kikelt kistűcának több ezres nagyságrendben és ezen a területen válnak madarakká. Az üveghordók meglétére magyarázat az, amit már az előző fejezetekben is említettem, hogy Vámspércs az előző századokban komoly szőlőgazdálkodással bírt, csakúgy, mint más partiumi területek. Nem ez az egyetlen üveghordó és pincekomplexum a megyében, hasonló Újlétán is megtalálható.

Az öt üveghordó Farkasvölgye területén (Saját felvételek, 2018. július)

Fátyol Viola fotóművész Capa Nagydíjas fotósorozata a Vámspércsi Népdalköréről 2016-ban Fátyol Viola nyerte a Robert Capa Fotográfiai Nagydíjat. Ha van szíved, neked is fáj, amit velem tettél című pályamű a Vámspércsi Népdalkör mindennapjaimat mutatja be.²⁵⁹

258 Vámspércsi Hírek. XII. évfolyam, 8. szám, 2002. augusztus

259 HVG: Egy népdalköréről szóló fotósorozat nyerte a Capa-nagydíjat.

https://hvg.hu/kultura/20161021_Egy_nepdalkorrol_szolo_fotosorozat_nyerte_a_Capanagydijat Letöltésének ideje: 2021. 03. 05.

Fátyol Zoltán képzőművészeti munkássága

Fátyol Zoltán festő, nyugalmazott főiskolai tanár képzőművészeti munkásságán túl, személyisége is a város részévé vált, hiszen állandó tagja és látogatója a nyaranta megrendezésre kerülő alkotótábornak és művésztelepnek. Ezenfelül számos kiállítása volt már látható Vámspércsen.²⁶⁰

Fintorgó Gyermekek Színjátszó Csoport

Helyi iskolások alkotta csoport, amelynek vezetője Somogyi László Gábor. Számos díjjal és fellépéssel a hátuk mögött aktívan bekapcsolódnak a város kulturális életébe is.

Flavon étrendkiegészítő termékcsalád

A Flavon termékcsalád egyik étrendkiegészítő gyára Vámspércsen található, a 48-as főút mentén, Debrecen felől érkezvén. A nemzetközileg is elismert termékcsalád gyára a vámspércsi ipart erősíti, továbbá munkát biztosít a helyiek számára.

Gábori László és a Vámspércsi Futóklub

Gábori László, aki több versenyen is képviseltette már magát, továbbá hírnevét viszi a településnek. A nevéhez is fűződő futóklub Vámspércs sportéletét színesíti.

Hajdú Fesztivál

Az eseményt a kulturális életet felölelő fejezetben már bemutattam. A fesztivál nemcsak Vámspércsre, ha nem vonzáskörzetére is hatást gyakorló rendezvény. Nyaranta kerül megrendezésre, júliusban, amikor a fesztivál keretében évente megünneplik a vámspércsiek, hogy 2001-ben a település visszakapta a város rangot.

Hajdú Kiállító- és Bemutatóterem, Kézműves Udvarház, valamint Hétpróbás Kalandpark 2020-ban átadták azt a kulturális épület- és térkomplexumot, amely Vámspércs múltját, hajdú identitását őrzi, mutatja be a helyieknek és a látogatóknak egyaránt. Az interaktív elemekkel felszerelt bemutatótermet már szintén ismertettem a kulturális fejezetben. Maga az intézmény

260 Fodor Éva: Fátyol Zoltán. <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/fatyol-zoltan-4479/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 05.

még teljesen új a város kulturális életében , továbbá a járvány okozta pandémia tovább nehezíti azt, hogy megfelelő látogatókör épüljön ki az intézményben.

Hajdú Portya teljesítménytúra

2020 őszén már második alkalommal rendezték meg a teljesítménytúrát, amely két túraútvonalból áll: egy rövid 18 km-es távból és a 33 km-es hosszú távból. Elsőként a tavaszi, hagyományosan május 1-jéhez kötődő szervezés és kezdeményezés a túra. Mindkettő táv ellenőrző pontokból épül fel, amelyet a túra során egy erre létrehozott füzettel igazolhatnak a résztvevők a teljesítést illetően. A túra Vámspércs különleges földrajzi elhelyezkedésére, természeti értékeire kívánja felhívni a figyelmet.²⁶¹ Az ellenőrző pontok egyike a Vámspércsi Farkasvölgye Vadászház, azaz a 67 csodában felsorolt értékek szorosan összekapcsolódnak és összefüggnek.

Halász Margit irodalmi munkássága

Halász Margit, író, forgatókönyvíró 2014 óta Vámspércs díszpolgára, Vámspércs szülötte, a településen kezdte meg tanulmányait is. Számos díjjal jutalmazták már munkássága végett. Gyermekkorát egy tanyán Újléta-Ligetben töltötte, ez azért is jelentős, mert mély benyomást és nyomott hagyott munkásságán a gyermekkorából hozott emlékek és élmények.²⁶²

Három öreg tölgyfa

Az erdészeti közlemény alapján a három öreg tölgyfa Vámspércs-Bagamér 6+200 km szelvényénél, továbbá Nyíracsad-Nyírábrány 12-13 km szelvény között és a Bagaméri út-Villongó találkozásánál találhatóak. Ezek mind természetvédelmi területen találhatóak.²⁶³

Háziasszonyok Klubja

Alulról szerveződő, helyi lakosokból álló csoport, akik szerdánként gyűlnek össze, hogy valamilyen főzéshez-sütéshez kapcsolódó tevékenységgel színesítsék a délutánt, közel 20 éve.

261 Bővebben a Hajdú Portya teljesítménytúráról: Haon: Szombaton elindul a Hajdú Portya. <https://haon.hu/kozelet/helyi-kozelet/szombaton-elindul-a-hajdu-portya-4358579/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

262 Halász Margit: <http://halaszmagit.hu/oneletraiz#dijaim> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

263 Faóriások és famatuzsálemek fajonkénti bontásban. In: Erdészettörténeti Közlemények 15. (1994). http://epa.oszk.hu/02400/02451/00030/pdf/EPA02451_Erdeszettorteneti_Kozlemenyek_15_1994_119-232.pdf Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

Elsődleges céljuk a népi ételkészítése művelése és éltetése. Programjukkal 2019-ben csatlakoztak a Községek Hete rendezvénysorozathoz is.²⁶⁴

H. Csongrády Márta fotóművészeti munkássága

Képző- és fotóművész. A Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszékén szerezte diplomáját, mint etnográfus-muzeológus. Öt alkalommal is látható volt kiállítása Vámspércsen, 2003-tól pedig a város nemzetközi női alkotótábor művészeti vezetője.²⁶⁵

Jóléti park és városi tó

Viszonylag teljesen új és még folyamatban lévő kezdeményezés. Ez a Marinka és a környékét, valamint a Sportpályát érintő terület. Már több fejezetben rávilágítottam arra, hogy a Marinka és a környéke milyen funkcióváltáson ment keresztül, hiszen eredetileg egy vizes, belvizes területként ismeretes, továbbá a 2020-as beruházásig funkcióval egyáltalán nem bírt. A városiasodás egyik formája ez is, hogy a rekreációs térré alakítják át a város ezen részét. A Jóléti Park kondipark része már megvalósult, a pályázat további részei mint az új piac, kiszolgáló épület kivitelezése mély folyamatban van.²⁶⁶

Kék-Kálló völgye természetvédelmi területe

A Vámspércstől délkeleti irányba található természetvédelmi terület, számos védett növénynek ad otthont, továbbá a legértékesebb részének tartják a terület Vámspércs irányába fekvő részét. Erek, folyók, az alföld és a hegyek találkozásánál elterülő rész a Kék-Kálló-völgye.²⁶⁷

Kertbarát Kör

264 NMI: „Csigacsinalók” hagyományőrzők Vámspércsen. <https://nmi.hu/megyei-iroda-hir/csigacsinalo-hagyomanyorzok-vamospercsen/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

265 Cs.A.: H. Csongrády Márta. <https://artportal.hu/lexikon-muvesz/h-csongrady-marta-7584/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

266 Részletesebb leírás és információ: Rituper Tamás, Dehir: Új parkot alakítanak ki és új piacot is építenek Vámspércsen – látványtervekkel. <https://www.dehir.hu/hajdu-bihar/uj-parkot-alakitanak-ki-es-uj-piacot-is-epitenek-vamospercsen/2020/04/29/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

267 Bagaméri Kék-Kálló völgye és az álmosdi Daru-láp. <http://www.hnp.hu/hu/szervezeti-egyseg/termeszetvedelem/oldal/bagameri-kek-kallo-volgy-es-almosdi-daru-lap> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

Az alulról szerveződő civil csoportól már korábban írtam Vámspércs kulturális életét bemutató fejezetben.

Kiss-Fa Família bútorai

Vámspércsi székhelyű bútortárgyú cég, mindennemű tevékenysége a városhoz köthető. Munkalehetőséget is kínál, hiszen több, mint 20 főt foglalkoztat a bútorgyártó cég.²⁶⁸

Kiss-Virág Cukrászda

Kiss-Virág Cukrászda, amit kétszer választottak a TOP10-es vidéki cukrászdák közé. A több évtizede működő cukrászda a település ikonikus helye. Jó elhelyezkedése mellett (a 48-as főút mentén), kiváló süteményeivel, tortáival, és fagylaltjaival lopta be magát nemcsak a helyiek és a környékeliek szívébe, hanem a határontúliak közkedvelt helye is egyben. Az, hogy magát a cukrászatot milyen magas szinten űzik, mi sem bizonyítja jobban, hogy néhány éve sikerült Debrecenben is üzletet nyitnia a vámspércsi tulajnak. A Kis-Virág Cukrászda neve valóban összeforrt Vámspércs nevével, még azon személyek számára is, akik alig ismernek magát a várost.

Kolozs József baptista prédikátor hitéleti munkássága

Kolozs József vámspércsi születésű prédikátor, aki harcolt az első világháborúban, majd hadifogságba esett, amelynek élményeit megjelent naplójában rögzítette. Munkásságát Korpa Tamás, Vámspércs jelenlegi kulturális szakembere tárta fel, amely nagyban hozzájárult a Katonadolog című, első világháborús kiállítás tematikájához.²⁶⁹

Koronás Bocskai festmény – Somogyi László Gábor alkotása, a világ egyetlen ilyen típusú képe

Ez a kép a Polgármesteri Hivatalban található, Somogyi László Gábor festő, szobrászművész, művésztanár alkotása. 2016-ben elnyerte a Vámspércsért Közművelődési díjat.

Korpa Tamás szépírói és irodalomszervezői tevékenysége

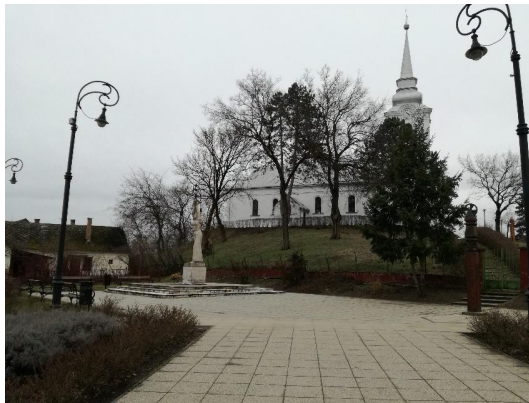
Költő, kritikus, vámspércsi lakos affiniális rokonság végett. A Fiatal Írók Szövetségének tagja és több díjban részesült már. Jelenleg is kulturális munkát és missziót folytat a város életében.

268 Kiss-Fa Familia Kft. <https://www.ceginformacio.hu/cr9311202614> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

269 További információ, vö. : Haon: Nevesek és névtelenek a Nagy Háborúban. <https://haon.hu/haon-kultura/nevesek-es-nevtelenek-a-nagy-haboruban-3173035/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 06.

Kő Kati szobor

Vámospércs főterén a Polgármesteri Hivatallal szemben elhelyezkedő ikonikus szobor. A központi kereszteződés egyik látképe, amely a szabadság szimbóluma. Több évtizede a településről kialakult kép egyik komponense.

Saját fotó

Lencz Géza történész, rektor, dékán, Bocskai-kutató munkássága

Lencz Géza 1870-ben Vámospércsen született. Tudományos pályája révén foglalkozott Bocska személyével és a Bocskai-féle szabadságharccal, így munkássága a hajdú identitás fő irányvonalat határozza meg.²⁷⁰ Festménye a Polgármesteri Hivatal Dísztermében található.

Magyar kökörcsin

Vámospércs természetvédelmi határában előforduló növény, amely fokozottan védett.²⁷¹

Malomgát és a földikutya rezervátum

Természeti és kultúrtörténeti hely.

Marinkai övezet

Előző fejezetekben és bekezdésekben is ismertettem már a Marinka és környékét. Lápos, részben lecsapolt terület, amely a Sportpályával szembe kerül el, a járóbeteg szakrendelő mögött. E terület lehetőségeit igyekszik kiaknázni a városvezetés, és egyfajta rekreációs térré alakítani a lakosok számára.

²⁷⁰ Korpa Tamás kulturális szakember kutatói eredménye nyomán nyert információ.

²⁷¹ A Magyar Állami Természetvédelem hivatalos honlapja: magyar kökörcsin.

http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=vf_716 Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

Mechler Andrea gyermekorvos

Dr. Mechler Andrea gyermekgyógyász és szakorvos, immáron 31 éve praktizál Vámspércsen töretlen lelkesedéssel és elmondható, hogy szaktudásával már több generációt gyógyított meg a csecsemő korosztálytól egészen 14 éves korig. Tény, hogy nincs olyan vámspércsi, aki nem ismerné a doktornőt, aki rendszeresen kijár Debrecenből, azért, hogy praktizáljon. A 2019-ben elindult Anyakalauz előadója is volt, szaktudását és munkáját már díjakkal is elismerték.

Megújult főtér

2020-ban kapta meg végleges arculatát a főtér: pavilonok, a téren elhelyezett könyves téka, esernyő installáció és parkrendezés.

Ménes Andrea polgármesteri tevékenysége és Arany Érdemkeresztje

Ménes Andrea 2006 óta Vámspércs polgármester. Vámspércs intenzív fejlődése a polgármester asszony vezetése alatt indult el és azóta is tart. 2020. március 15-én Arany Érdemkereszttel tüntették ki munkája elismeréseként.²⁷²

Művésznők Nemzetközi Alkotótábora

2002 óta működő művésztelep már számos alkotónak, festőnek, művésznek adott otthont egy-egy hétre Vámspércsen. Nemcsak magyar vendégek, hanem külföldi művészek is tagjai az alkotótábornak. Az alkotótábor munkáiból kiállítás szokott nyílni a Művelődési házban, ez egyfajta lezárása az eseménynek. Korábban már bemutattam Fátyol Zoltán, H. Csongrády Mártát, akik tagja, vagy épp vezetői voltak a tábornak. A tábor helyszíne a vámspércsi Tájház.²⁷³

Nagy Lajos olimpikon sportlövő

1945-ben született Vámspércsen. Az 1980-as moszkvai olimpiai játékok férfi pisztolyosa, A Debreceni Városi Lövész Egylet tagja, Hajdú-Bihar Megyei Sportlövő Szövetség főtitkára.²⁷⁴

272 Dehir: Hajdú-bihari polgármestereket tüntettek a nemzeti ünnepünkön. <https://www.dehir.hu/hajdu-bihar/hajdu-bihari-polgarmestereket-tuntettek-ki-nemzeti-unnepunkon/2020/03/15/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

273 Haon: Megérkeztek a művésznők Vámspércsre. <https://haon.hu/haon-kultura/megerkeztek-a-muvesznok-vamospercsre-3236035/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

274 DLSE: „Aki a múltat nem becsüli, a jövőt nem érdemli!” <https://www.hunshooting.hu/aki-multat-nem-becsuli-jovot-nem-erdemli> Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

Nagy Sándor János szobrai

Nagy Sándor József szobra a vámospérci református templom kertjében található, Anya fiával címet képviseli.²⁷⁵

Nagy Sándor Zoltán rézkarcai

Nagy Sándor Zoltán grafikus képein megjelennek többek között Vámospércs épületei és utcaképei is. A rézkarcaiból 2016-ban kiállítást is rendeztek Debrecenben.²⁷⁶

Országos ex libris képzőművészeti pályázat

2019-ben Ady-émlékvésként, 2020-ban pedig a nemzeti összetartozás jegyében indult a pályázat. Egyaránt hirdettek felnőtt és gyermek kategóriát.²⁷⁷ Mivel Vámospércs testvértelepülése a partiumi Szilágybagos, ezért is lényeges ez a kulturális kötelék Vámospércs a Partium és Erdély között. Vámospércs kulturális missziója kiemelkedő és intenzív a közigazgatási határ ellenére is.

Papp János fajátékai

Papp János egyéni vállalkozó, helyi asztalos mester. Nemcsak fajátékairól híres, hanem arról a tékáról is, amely a megújult főtéren található, szabadpolcként működő kis könyvtár. A tékák többségében vámospércsi kötődésű személyek műveit tartalmazza: Térey János, Fátyol Zoltán, Halász Margit.²⁷⁸

Pannonhalmi Béla baptista prédikátor hitéleti munkássága

1953-ban, Vámospércsen hunyt el a baptista lelkipásztor, a város posztumusz díszpolgára. 2009-ben emlékünnepséget rendeztek a tiszteletére, akkor avatták posztumusz díszpolgárrá.²⁷⁹

Pircsike Vámospércsi Közművelődési Egyesület

275 Képek és részletes leírás: Köztérkép: <https://www.kozterkep.hu/34350/anya-fiaval> Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

276 Art&Design, Áfra János: A cipész és a faragó példája. <https://www.prae.hu/article/9349-a-cipesz-es-a-farago-peldaja/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

277 Haon: Tárlat nyílt a vámospércsi pályázat műveiből. <https://haon.hu/kultura/helyi-kultura/tarlat-ex-libris-vamospercs-4881442/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

278 Haon: Olvasók ligetévé válhat a vámospércsi főtér. <https://haon.hu/kultura/helyi-kultura/olvasok-ligeteve-valhat-a-vamospercsi-foter-4087800/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 07.

279 Új Lant. Az Újpesti Baptisták Lapja. 2009. október. XVIII. évfolyam 4. (126.) szám. : Pannonhalmi Béla emlékünnepség Vámospércsen. <http://www.ujpest.baptist.hu/fajl.php?id=7790>. Letöltésének ideje: 2021. 03. 08.

Több éve töretlenül fennálló civil egyesület, amelynek vezetője Somogyi László Gábor. Közreműködnek helyi eseményeken, aktívan bekapcsolódnak a Művelődési Ház és Könyvtár életébe.

Red Stars Dance Crew hip-hop tánccsoport

Több hajdú-bihari városban, így Vámspércsen is működő hip-hop tánccsoport.

Református harangok

Megbízható és friss forrásból szeretném bemutatni a három harangot. Sajnos a pandémia miatt nem tudtam kijutni terepre Bajkó Ferenc, Komor Csaba lelkipásztortól kapott engedélyt, hogy feljusson a toronyba és felvételt készítsen a harangokról. A Kálvin-harang, a Zwingli-harang és a Luther-harang, eltérő tulajdonságokkal bíró harangok, amelyek mindennap délben, valamint vasárnap az istentisztelet előtt szólalnak meg. A harangokat Bukta András villamosította.

Kálvin harang részletei: 608 kg-os, 106,0 cm, alsó átmérőjű, ges1 alaphangú, ifj. Walser Ferenc öntötte 1925-ben Budapesten. Feliratának részlete: "KÁLVIN AZ ISTEN DICSŐSÉGÉRE!".

Zwingli-harang: 391 kg-os, 88,9 cm alsó átmérőjű, a1 alaphangú, Szlezák Ráfael államI vállalat öntötte 1957-ben Budapesten, Rákospalotán. Feliratának részlete: "ZWINGLI AZ ISTEN DICSŐSÉGÉRE!"

Luther-harang: 183 kg-os, 71 cm alsó átmérőjű, des2 alaphangú, Szlezák Ráfael államosi vállalat öntötte 1957-ben Budapesten, Rákospalotán. Feliratának részlete: "LUTHER AZ ISTEN DICSŐSÉGÉRE!"²⁸⁰

A harangokat 1926-ban szentelték fel, ezekről két darab fotó is található az önkormányzat facebook oldalán.

280 Az ismeretett adatok szó szerinti átvételének forrása: Bajkó Ferenc. Vámspércs (H) – református templom harangjai – összehúzás/plenum. 2020. augusztus 08. https://www.youtube.com/watch?v=D_iMG34FbYo
Letöltésének ideje: 2021. 03. 08.

281

Református lelkipásztorok síremlékei

A síremlékek a templomkertben találhatóak meg.

Református templom és templomkert

Mind a templom és mind a kert műemlék védelem alatt áll. A templom mellett a kertben található a gyülekezeti terem és a lelkeszi hivatal is, az ún. paplak, pedig a templommal szembeni ház a rendőrség mellett. Az internetes adatok többsége elavult, és ez azzal bizonyítható, hogy a templomnál azaz adat szerepel, hogy Tanácsköztársaság út 2. szám. Való igaz, hogy a Nagy utca – amely Újlétára vezet - a rendszerváltás előtti érában és még a 1990-es években valóban a Tanácsköztársaság nevet viseltem, de már nem ez a hivatalos elnevezés. XIX. században épült a templom, pontosabban 1802-ban. Több felújításon is átesett, de utoljára

281 A két darab fotó forrása: Vámospercs Város Önkormányzata, Régi vámospercsi képeslapok és felvételek, című album, 2016-os felöltés:

<https://www.facebook.com/vamospercs/photos/a.840378479405837/840378486072503>.

2019-ban nyerte el mai arculatát.²⁸² Klasszicista stílusú, különlegessége, hogy hosszú, meredek, vörös cseréppel kirakott lépcső vezet fel a templomhoz. Körbesétálható és mivel magaslati helyen található, így a templomkertből panoráma nyílik Vámspércsre, főképp Nyírábrány irányába. Vámspércs meghatározó épülete, többször helyett kapott már művészeti alkotásokon, vagy épp a médiában.

2018. március 17-én készítettem a fotót. Egy nem szokványos perspektíváját mutatom a templomnak. Innen lehet látni a vámspércsi panorámát. A háttérben meghúzódó tető, pedig a gyülekezeti terem épülete.

Répalaposi kilátó

Vámspércs határában található, megközelíthető a 48-as főútról. Vámspércs és Nyírmártonfalva között helyezkedik el. A 15,4 méter magas kilátó Vámspércs legmagasabb pontján 109 méteren magasodik és 2015-ben építették. Tiszta időben Erdély hegyvonulatai is láthatóak. Utoljára a kilátót 2021. január 23-án kerestem fel. A fent ismertetett adatok a kilátó mellett elhelyezett információs tábláról származnak.

Sándor Tanya

A vámspércsi Sándor család Sándor József és neje évek óta üzemelteti szállásukat, amely Szentannapusztán található. Céljuk, hogy segítség a falusi turizmust. Mivel maga a szállás nyugodt, csendes helyen található, ez adja miliójét.²⁸³

²⁸² Vámspércsi templomok. <http://nagyvofely.hu/vamospercs/templomok> Letöltésének ideje: 2021. 03. 08.

²⁸³ További információ: Sándor tanya: <http://szentannapuszta.hu/sandortanya/>.

Somogyi László Gábor képzőművészeti és művelődésszervezői tevékenysége

Somogyi László Gábor margittai születésű festő, művelődésszervező. Korábban már ismertettem, hogy nevéhez fűződik a Pircsike Vámspércsi Közművelődési Egyesület, amelynek az elnöke. Továbbá több alkalommal szervezett a város életében kulturális eseményeket, bálakat, versenyeket, kirándulásokat, kiállításokat, színdarabokat, szakköröket. 2019 októbere óta Vámspércs kulturális alpolgármestere.

Sport utcai lezárt sírkert

Erről nincs adatom. Bejártam ismét a terepet, de nem találtam semmilyen lezárt sírkertet.

Szabadpolc köztéri kiskönyvtár

A köztéri kiskönyvtár 2020 nyarán került kihelyezésre és számos Vámspércshez köthető író és költő munkássága lapul a Szabadpolcban. Ezeket már szintén korábban ismertettem, továbbá azt is, hogy Papp János helyi asztalos mester készítette.

Szűcs Ádám baptista prédikátor, „a város megmentője”

Szűcs Ádám a 19-20. század fordulóján tevékenykedő szatmárnémeti baptista lelkész. Az első világháborút követően Vámspércsen, Magyarországon maradt, így már nem volt lehetősége visszatérni Szatmárnémetibe.²⁸⁴ 1911-től szolgálta a vámspércsi közösséget, továbbá 1918-19-ben Vámspércs jegyzője volt. 1919-ben Szűcs Ádám mentette meg a települést attól, hogy román, megszálló katonák felégyessék, innen az elnevezés: a város megmentője.

284 A Szatmárnémeti Magyar Baptista Gyülekezet honlapja: <http://www.szatmaribaptista.ro/tortenelem.html>.
Letöltésének ideje: 2021. 03. 08.

A kép forrása a lábjegyzetben olvasható.²⁸⁵

Vámospercs Város Önkormányzata facebook oldalán a Régi vámospercsi képeslapok és felvételek című albumban szintén található 3 darab fotó, 2 az épületről, egy pedig az imateremről. Van olyan fotó, ahol vízjellel látható a kép eredeti forrása is.

A két fotón az épület látható.²⁸⁶

285 A táblát 2016-ban helyezték a vámospercsi imaház homlokzatára. Kép forrása: Magyarországi Baptista Egyház. <https://www.baptist.hu/halaado-es-emlektablavato-istentisztelet-vamospercsen/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 08.

286 Képek forrása: Vámospercs Város Önkormányzat facebook oldal Régi vámospercsi képeslapok és felvételek című fotóalbum: <https://www.facebook.com/media/set/?vanity=vamospercs&set=a.840378479405837>. Letöltési idő: 2021. április 09.

Tájház

Vámspércs, Béke utca 35. szám alatt található épületegyüttes. A 48-as főút mentén található, a Posta közelében. 2018 nyarán jártam ott utoljára, akkor épp helyi diákok számára szervezett tábor zajlott. A Tájház elsősorban a művésztelepnek ad otthont, illetve nyaranta minden tábor helyszíne is. Önkormányzati fenntartásban lévő épület, felszerelt konyhával, fürdőszobával, többágyas szálláslehetőséggel. Ami bemutatótérként szolgál, az egyedül a pitvar és a tiszta szoba része. Arról semmilyen biztos információt nem kaptam, hogy a Tájház Szövetség tagja lenne az intézmény, sőt Leltárkönyv és Gyarapítási Napló sem áll rendelkezésre, így sajnos az ott lévő tárgyak útja, élete követhetetlen, nem rendelkezik leltárral. A kiállítás anyaga néprajzi, ugyanakkor a berendezésben nincs rendszerelvűség. A szoba nem feleltethető meg sem a párhuzamos, sem a diagonális berendezésnek. A Tájház mindinkább egy épületbázis a kulturális eseményekhez.

Saját fotók, 2018. augusztus 14-én készültek.

Térey János irodalmi munkássága

A 2019-ben elhunyt költő elsősorban gyermeki szállal kötődik Vámspércshez. Művében olykor feltűnik Vámspércs Báthory-kert területe, ugyanis ezen a részen volt a költő

édesapjának földbirtoka és ennek munkálatában gyerekként részt vett Térey is. Korpa Tamás kulturális szakembernek köszönhetően író-olvasó közönségtalálkozón is találkozhattak vele a vámospércsi lakosok.²⁸⁷ Halálát követően számos megemlékezés, cikk, munkásságát életető írás jelent meg a Vámospércsi Hírek számaiban.

Torma (prémium kategóriás) és tormaínyencségek

Több fejezetben, de főképp a kérdőív elemzésénél és a Vámospércs története című könyv ismertetésénél is már szó esett, hogy Vámospércs, mint Tormaország fővárosa szinonimájaként feleltethető meg. A másik ilyen központ Újléta. A szomszédos község szintén élen jár a tormatermesztésben. Ugyanakkor nemcsak a tormatermesztésen van a hangsúly, hanem felvásárláson is. Az Agrárágazat szerint a magyarországi tormatermesztés Hajdú-Bihar megyére koncentrálódik igazán, azon belül 14 településre, amelyek egységes területet alkotnak: *Debrecen-Haláp*, *Debrecen-Bánk*, *Létavértes*, *Újléta*, *Kokad*, *Álmosd*, *Bagamér*, **Vámospércs**, *Hosszúpályi*, *Monostorpályi*, *Nyírábrány*, *Nyíracsa*, *Nyírmártonfalva*, *Nyíradony*. A felsorolásban dőlttel jelöltem Vámospércs szomszédos területeit. A felvásárolt tormából különböző termékek készülnek, és ami fontos, hogy mindez hazai piacon történik, továbbá Európa többi országába exportált torma 40-45%-a hajdúsági területen termett.²⁸⁸ Ez a jelenség is jól rávilágít arra, hogy a városiasodás mozzanatából nem maradhat ki a mezőgazdaság, merthogy a település meghatározó foglalkozási és kereseti forrása.

Tormaültetvények

Vámospércs határában, de legfőképp Bagamér irányába, bármerre is tekintünk tormaültetvényeket látni. Nemcsak Vámospércs, hanem szinte az egész járás jellegzetessége ez. Ismét idézem adatközlőm szavait a mezőgazdasággal kapcsolatban, vámospércsi kontextusban:

„Mezőgazdaság nélkül Vámospércs becsődölne. Itt a mai napig az emberek jórésze, másodállásban mezőgazdasággal foglalkozik. Mondjuk, a torma miatt még mindig nagy befolyása van a vámospércsieknél, ugye kézimunka igényes, meg ugye hoz egy biztos

287 Haon: Ez a találkozó még a rajongóknak is tudott újat mondani. <https://haon.hu/helyi-kozelet/ez-a-talalkozo-meg-a-rajongoknak-is-tudott-ujat-mondani-2659240/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 08.

288 Agrárágazat: Áruházláncok népszerűsítik a hajdúsági tormát húsvét előtt (2014. április 09.) <https://agraragazat.hu/hir/aruhazlancok-nepszerusitik-a-hajdusagi-tormat-husvet-elott/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 08.

jövedelmet, de egyébként visszaálltak a monokultúrára, mint amit a téeszek termeltek, gabonafélék, napraforgó, meg kukorica és kész.”²⁸⁹

Vámosgép Kft – világszínvonalú alkatrészgyártó

A Vámosgépet már bemutattam, amikor is Vámospércs térbeli és fizikai aspektusait is ismertettem. A Nyugat-Európába exportáló helyi vállalat magas színvonalú technológiával és gépparkkal végzi el a gyártás minden egyes folyamatát.

Vámospércsi Művésztelep és Grafikai Alkotóműhely

1992 óta működik a művésztelep, amelynek bázisa a vámospércsi Tájház. A 67 jelölt ismertetése során, már bemutattam a művésztelepet és azon alkotókat, művészeket, vezetőket, akik nevei fémjelzik a mai napig aktívan működő alkotóműhelyt.

Vámospércsi Népdalkör

Az 1970-es években alakult Népdalkör aktívan részt vesz a város programjain, legyen ez Hajdú Fesztivál, Borverseny, Pálinkaverseny, kisebb kulturális rendezvény. Elsődleges célja, hogy tagjai megéljék a közösség, a közös éneklés adta szellemi aspektust. Szintén korábbi jelölt volt Fátyol Viola fotósorozata a Népdalkörökről, amely nemzetközi díjat is nyert. A fotósorozat a lábjegyzetben elhelyezett URL-en keresztül megtekinthető.²⁹⁰

Vámospércs-Kistérségi Járóbeteg Rendelőintézet

2012-en nyitotta meg kapuit a Vámospércs-Kistérségi Rendelőintézet. Vámospércs, Nyírábrány, Fülöp, Újléta, Nyírmártonfalva, Nyíracsad lakossága számára nyújt ellátást 22 szakrendelés (pl. Bőrgyógyászat, Labor, Kardiológia, stb.).²⁹¹ A nyitást követően a Vámospércsi Hírek számaiban Kórház a város szélén címmel több számban, a Rendelőintézetben munkát folytató szakorvosok mutatkoztak be. Ahogy a helyiek nevezik a kórház a Marinka szomszédságában helyezkedik el és a Váci Mihály utca felől közelíthető meg. Valóban Vámospércs egyik büszkesége, továbbá ezzel a város eleget tesz a kistérségi

²⁸⁹ Interjúrészlet, 2018. telén készült interjú.

²⁹⁰ Index: Ha van szíved, akkor neked is fáj, amit velem tettél.

<https://index.hu/nagykep/2016/10/21/fatyl-viola-nyerte-az-idei-capa-nagydijat/> Letöltésének ideje: 2021. 03. 09.

²⁹¹ További információ: Vámospércs-Kistérségi Rendelőintézet. <http://vamosszakrendelo.hu/szakrendelesek>.

mikrocentrum egyik küldetésének és feladatának is. A Járóbeteg szakrendelő rövid története a Mintegy 1 milliárd forintot nyert Vámospércs című cikkben is olvasható.

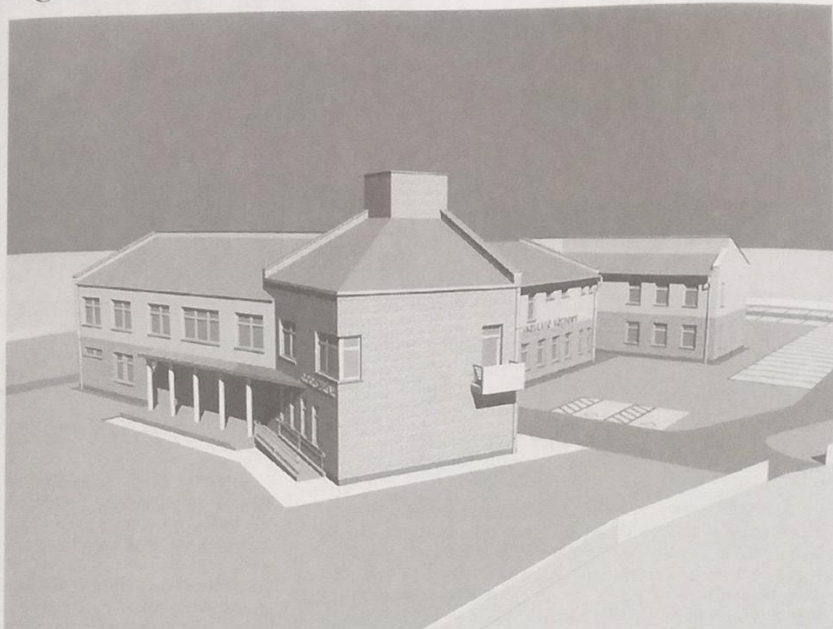
Mintegy 1 milliárd forintot nyert Vámospércs

2010 végére elkészül a járóbeteg-szakrendelő

Jövő év végétől nem kell Debrecenbe utaznia annak, akinek belgyógyászati, sebészeti, nőgyógyászati vagy egyéb ellátásra van szüksége, hiszen Marinkán, az új városközpontban létesülő járóbeteg-szakrendelőben erre módja és lehetősége lesz. Az 1500 négyzetméter összterületű intézményben 14 szakrendelés, labor, ultrahang, röntgen és 8 fekvőhelyes nappali kórház áll majd a vámospércsiek és a környező településeken élők rendelkezésére.

A jelenlegi városvezetés érdeme, hogy a korábbi években elutasított pályázatok dacára minden erejével azon dolgozott, hogy igenis legyen a településen járóbeteg-szakellátás. Már az előző polgármester is felismerte az intézmény létrehozásának szükségességét, és kollégáival tett is lépéseket a cél érdekében. Próbálkozásai azonban kudarcba fulladtak, hiszen 2003 decemberében határidőn túl adták be pályázatukat – így azt el sem bírálták –, majd 2006-ban elkészítettett újabb terveiket pedig be sem nyújtották. A város önkormányzata 2008-ban újra pályázott, és a tervek ugyan megkapták a támogatáshoz szükséges pontszámot, végül mégis elutasították. A bíráló bizottság a projekt orvosszakmai programjában talált hibákat, s ennek megfelelően azt újra kellett gondolni, illetve módosítani a hozzá kapcsolódó építészeti terveket. Az áhított siker érdekében Ménes Andrea polgármester új csapatot szervezett a módosítások kidolgozására.

Vámospércs mellé csatlakozott hat település, melyek polgármesterei együttműködési szerződést írtak alá. Ebben rögzítették, hogy az 1200 négyzetméteren mű-

Hét település betegeit látják majd itt el

ködi szakorvosi rendelőik közös tulajdonukat képezik, és vállalták a rájuk eső szükséges fenntartási költségeket. A pályázati team előzetes tanulmányt készített a környező településen élő lakosság igényeiről, ebben felmérték, hogy melyek a legtöbb embert érintő szakellátások, és ezek ismeretében dolgozták át a korábbi terveket. Ennek megfelelően új látványterv is készült a leendő épületről, mely több ponton eltér az Integrált Városfejlesztési Stratégiában látható régittől. Nagy hangsúlyt fektettek az intézmény későbbi gazdaságos fenntarthatóságára is, s részben ezért is tervezték a nyolc ágyas nappali kórház kialakítását, mely ráadásul a betegellátás magasabb színvonalát is eredményezi. A teljes pályá-

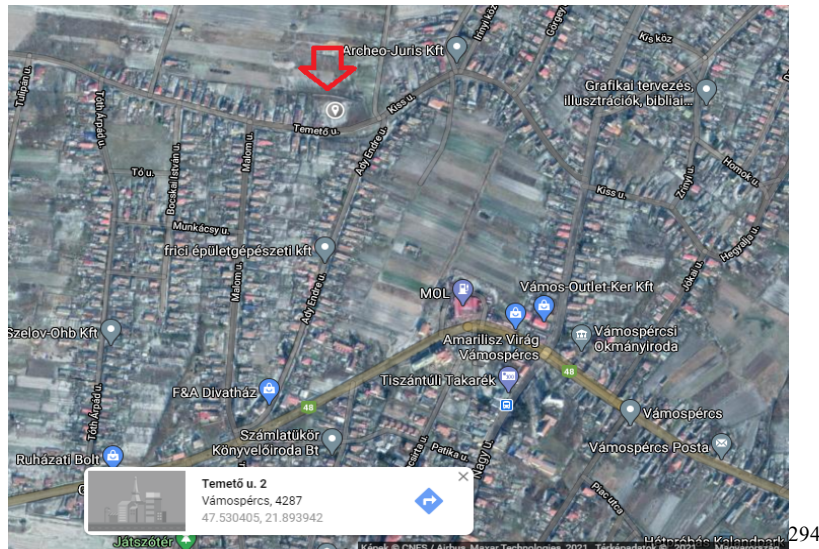
zati érték – 1 052 000 000 Ft – 95 százalékát kaphatja meg a nyertes település, mely Vámospércs esetében 982 775 000 Ft támogatást jelent. Az 1500 négyzetméter alapterületű épületből 1200 négyzetméter a kötelező feladatok ellátására lesz, míg a fennmaradó – kizárólag Vámospércs tulajdonát képező (mivel az önrészt a város biztosította) – 300 négyzetméteres részen történik majd a nappali kórház működtetése, és ide kerül integrálásra a vámospércsi gyermekorvosi körzet is. A betegek 14 szakrendelő (belgyógyászat, sebészet, nőgyógyászat, fül-orr-gégészet, szemészet, bőrgyógyászat, neurológia, ortopédia, reumatológia, pszichiátria, kardiológia, tudógyógyászat) és egyéb speciális terápiás

lehetőségek (fizioterápia, gyógytorna, gyögmasszázs) közül választhatnak, és igénybe vehetik a különböző diagnosztikai eljárásokat (labor, ultrahang, röntgen) is. Az új intézmény 200 szakorvosi és 120 nem szakorvosi órában nyújt majd járóbeteg-ellátást. A beruházás pontos kezdése még bizonytalan, mivel még nem történt meg a szerződés kötése. Erre előreláthatólag néhány héten belül sor kerül. Ezt követően az unió hivatalos honlapján közzé kell tenni a közbeszerzési kiírást, és csak a kivitelező kiválasztása után kezdődhetnek el a munkálatok, nagy valószínűséggel az idén őstól – tudtuk meg Dr. Rácz Norberttől. A járóbeteg szakrendelő – a tervek szerint – jövő év végéig megnyitja kapuit.

Zsidótemető

Az izraelita temető Vámospercsen a Temető utcában található, kevésbé sűrűn lakott területen. A zsidó temetők elhelyezkedése mindig segítség egy-egy kutatás alkalmával, ugyanis a zsidók sosem lakott területen temetkeztek, temetőik a település határában húzódtak meg. Ugyan Vámospercsnek ezen része mára már beépített, de valóban egyfajta lakosság által kialakított településhatár. A térképek nem jelölik ezt a temetőt, így saját szerkesztéssel én jelöltem be, hogy pontosan, hol is terül el. Érdekessége, hogy ez sík terület.

Az izraelita közösségről már a XVIII. századtól tesznek említést és először Fényes Elektől származnak adatok. 1828-as adatok szerint 36 fő zsidó lakossága volt Vámspércsnek, 1851-ben 30, 1910-ben már 240 és a második világháború éveiben 1941-ben már 294 fő.²⁹⁵ Radics Kálmán Vámspércs történetében említi, hogy a 298 főből 71 tért vissza a második világháborúból, ez 1949-re már 60 főre csökkent, 1956-ban pedig fel is oszlott a vámspércsi zsidó közösség, tagjai kivándoroltak. A közösség épületei a fürdő, a mikve és az iskola a Nagy utcában helyezkedett el. A közösség felbomlása után a felekezeti épületeket lebontották és a zsidó templom helyén orvosi rendelő épült. Ez ma a református templommal szemközti épület. Foglalkozásukat tekintve ügyvédek, orvosok, gyógyszerészek, tanítók, kisiparosok, kereskedők voltak az izraelita közösség tagjai. A kereskedők életében a szőlőtermesztésből fakadó borkereskedelem volt a fő tevékenységi ágazat.²⁹⁶

Az eredmény

2021. január 22-én a Vámspércsi Programkináló facebook oldal közzétette a nyerteseket. A fejezet elején már rávilágítottam arra, hogy, hogy azok a csodák, amelyek elnyerték a 2021-es évben a díjakat, komoly, mély jelentés- és identitástartalommal köthetőek a városhoz és társadalmához. A díjazottak:

294 A térkép forrása:

<https://www.google.com/maps/search/v%C3%A1msp%C3%A9rcs+izraelita+temet%C5%91/@47.53089,21.8925902,3122m/data=!3m1!1e3>. Letöltésének ideje: 2021. 03. 09.

295 1991 Gazda Anikó: Zsinagógák és zsidó községek Magyarországon. Budapest: MTA Judaisztikai Kutatócsoport. Online elérése: <https://mek.oszk.hu/17200/17256/17256.pdf>. Letöltésének ideje: 2021. 03. 09.

296 Radics 1994: 153.

VÁMOSPÉRCES HÉT CSODÁJA 2021-ben:²⁹⁷

Nagyjaink kategóriában: *Bocskai István fejedelem államférfiúi tevékenysége és szellemi öröksége*

Helyi csoport kategóriában: *Búzavirág Gyermekkar*

Különlegesség kategóriában: *Farkasvölgye Vadásztársaság és a vadászház melletti üveghordó, valamint fácánnevelde*

Közösségi rendezvény kategóriában: *Hajdú Fesztivál*

Vállalkozások kategóriában: *Kiss-Virág Cukrászda*

Kortársaink kategóriában: *Dr. Mechler Andrea gyermekorvos*

Épített örökség kategóriában: *Református műemlék templom és harangjai*

A felsorolt és bemutatott 67 csoda mindegyikéből tevődik össze Vámspércs imázsa, kultúrája, azok az attribútumok és minták, amelyeken keresztül megfogható Vámspércs fogalma, múltja, gyökere, jelene és identitása. Természetesen akadnak közöttük olyan elemek is, amelyek kevésbé ismertek, népszerűek, kevésbé vannak jelen a hétköznapi tudatban, ugyanakkor vámspércsinek lenni, annyi, mint ezeket ismerni. Ezekkel a csodákkal határolódik el Vámspércs a szomszédos településtől, ettől válik egyedivé, ugyanakkor kapocs a környezetéhez, például természeti értékek.

A Nagyjaink kategóriában szinte evidens volt Bocskai István fejedelemsége, hiszen, mint legkisebb hajdúváros, első szálon Bocskai István történelmi személyiséghez kapcsolódik. A Helyi csoport kategóriában a nyertes a Búzavirág Gyermekkar lett. Mint már ismertettem, több évtizede fennálló énekkarokról van szó, amelynek vezetője szintén már Vámspércs jelentős, ismert és elismert pedagógusa. Nincs olyan család szinte a városban, aki ne került volna kapcsolatban vagy a kar vezetőjével, iskolai tanulmányai alatt, vagy ne lett volna tagja az énekkarnak.

A Különlegesség kategória a maga nemében első körben megfoghatatlan, maga a terminus is, hogy különös. A nyertest tekintve, attól különös, hogy Európában is ismert és

²⁹⁷ Vámspércsi Programkínáló facebook oldal bejegyzése. Bejegyzés dátuma: 2021. január 22.
<https://www.facebook.com/V%C3%A1mosp%C3%A9rcsi-Programk%C3%ADn%C3%A1l%C3%B3-111295290350402> Letöltésének ideje: 2021. 03. 10.

populáris vadásztársaság a Farkasvölgye VT, továbbá az a terület, ahol elhelyezkedik egyedi, az üveghordók, pedig a több száz éves múlt emlékeit őrzik. Ugyanakkor nemcsak emlékeket, hanem a letűnt szőlő- és borkultúrát, egy életformát és egy kulturális hagyatékot. A vadásztársaság unikalitása abban is rejlik, hogy a tagfelvételnél kizárólag vámospércsi, vagy vámospércsi kötődésű vadászok kerülhetnek be a VT-ba. A vadászmaster elmondása alapján ezzel kívánják megőrizni azt, hogy a Farkasvölgye VT vámospércsi kötődésű maradjon, egyfajta vadász-endogámia jöjjön létre. Tudniillik, hogy a vadászati jog csak egyenes ágon örökölheto (természetesen eladható a jog, de a tagfelvételnél újabb elbírálás lép életbe), így a vámospércsi tősgyökeresség még több évtizeden át megőrizhető. A fécánelvelde a vadgazdálkodás egyik komponense, amely évről, évre biztosítja a társas vadászatokat, továbbá kutatási területe is Debreceni Egyetem a Természetvédelmi Állattani és Vadgazdálkodási Tanséknek. Így a különlegesség azzal magyarázható, hogy egy nem egy megszokott, hétköznapi csodával is rendelkezik a város, ráadásul közössége zárt, szigorú szabályrendszerekkel, ugyanakkor külső és belső törekvésekkel őrzik meg azt, hogy a társaság vámospércsi tősgyökerű maradjon.

A Közösségi rendezvény kategóriában a Hajdú Fesztivál nyert, amely tulajdonképpen az egykori város napból alakult ki. 2001 óta, mióta Vámospércs újból elnyerte a városi rangot, azóta minden évben töretlenül (leszámítva a 2020-as pandémiát) július-augusztus környékén rendezték meg a városi szintű ünnepséget és eseményt, amely később fesztivállá nőtte ki magát, megtartva azt, hogy a környékbeli településekről is érkeztek látogatók, ugyanis az elfogadott, hogy a szomszédos települések ellátogatnak egymás rendezvényeire. A fesztivál jelleg abban merül ki, hogy az esemény többnapos rendezvénné nőtte ki magát, illetve szélesebb programkínálatot nyújt, de az alap mozzanatai, mint a sport, a versenyek, a főzés, a népdalkör fellépése, stb megmaradtak.

A Vállalkozások kategóriában is nem meglepő, hogy a Kiss-Virág Cukrászda nyert. Természetesen több, ismert helyi vállalkozás is létezik még ezen kívül, ugyanakkor a cukrászdához mindenkinek van egy-egy élménye, amikor ott ünnepelték meg az év végi bizonyítványt, onnan kapta születésnapot tortáját, vagy a barátokkal ott fagyaltoztak a nyári szünetben. A Kiss-Virág Cukrászda nemcsak a vámospércsiek mindennapjaiba lopta be magát, hanem a szomszédos település lakóinak is, továbbá a határon túliak is igénybe veszik a cukrászda nyújtotta szolgáltatásokat. Alapító is tősgyökeres vámospércsiek, többségében helyi munkaerőt foglalkoztatnak, így minden ízében *vámospércsi* a cukrászda.

A Kortársaink kategória győztese is egyértelmű jele annak, hogy doktornő milyen jelentősségteljes szereppel bír a város életében több évtizede. Szakmai tudásával, elkötelezettségével és elhivatottságával három évtizede gyógyítja és a követői a vámospércsi csecsemők és gyermekek fejlődését. Az ő neve fémjelzi az orvosokba és a gyógyításba vetett bizalmat a vámospércsiekről.

Épített örökség kategóriában Vámospercs jelképes, mint legfőbb jellegzetes épülete a díjazott, azaz a református templom és annak harangjai. Hogy mitől valami vámospércsi? A kérdésre a templom ad választ: központi helyen található, az alföldi síkságából tekintélyesen kimagasló tornyával minden számára emlékezetes marad, továbbá a templomhoz vezető vörös téglá, meredek lépcső is. Mivel a 48-as főút mentén emelkedik, így minden tranzitforgámlat lebonyolító találkozik a templommal. A vámospércsiekről életében a kálvini, református hit, a keresztlők, esküvők, újévi koncertek, istentisztelet helyszíne.

Konklúzió

Ugyan a 67 csoda és azok nyertesei már a kutatás időintervallumán kívül helyezkednek el, de ahhoz, hogy Vámospercs imázsát, identitását, jellegzetességeit be tudjam mutatni, szükségesnek tartottam a leírásokat. A jelenlegi kulturális események kevesek voltak ahhoz, hogy a vámospércsiekség körvonalazódjon, kézzel foghatóvá váljék. Ez a 67 elem ugyan nem feltétlenül a városias jellemzőket ismeretei, hanem azt, hogy mitől vámospércsi valami, Vámospercs hogyan emelkedik ki a kistérség többi települése közül kulturális vonatkozásában. Ezek az alappillérek olyan történelmi, populáris, kulturális mintázatok amelyek vagy az intézmények által (Művelődési ház és Könyvtár, óvoda, általános iskola, Hétpróbas Kalandpark), vagy a helyi generációk által vihetőek tovább. Bizonyos emekek több száz, vagy évtizedes múltra tekintenek vissza, ezzel beépülése a mindennapi vámospércsi életbe már nem feladat, ugyanakkor az új elemek elfogadása, közösségé emelése még várat magára: pl. Főtéri esernyős installáció. A nyertesek listájából is kitűnik, hogy azon attribútumok kaptak rangos helyet, amelyek már kiállták az idő próbáját, több évtizede Vámospercs lakosságát szolgálja és a vámospércsiekről magukénak érzik. A lista még bővíthető lenne akár a Farsangi Bállal, akár a Róna étterem emlékével, vagy több helyi vállalkozással, de első körben ezek a komponensek azok, amelyek vámospércsivé teszik Vámospercs városát.